

Прилог 1.

Изјава о ауторству

Потписани-а ГОРАН МЛАДЕНОВИЋ

број индекса _____

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

ДАВИДОВИ ПСАЛМИ КАО ИЗРАЗ ПОЕТИКО-РЕЛИГИОЗНЕ
ЕТИЦИСТЕИЏИЈЕ АУТОРА

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

Потпис докторанда

У Београду, 10. 10. 2012. г.

Горан Л. Младеновић

Прилог 2.

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора Горан Младеновић

Број индекса _____

Студијски програм _____

Наслов рада Давидови псалми као израз поетско-религиозне естетике А. ШОРА

Ментор проф. др Томислав Јовановић

Потписани/а Горан Младеновић

Изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла за објављивање на порталу **Дигиталног репозиторијума Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис докторанда

У Београду, 10.10.2012. год.

Горан Младеновић

Прилог 3.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

Давидови Анамари као израз поезије - ремиш оште
Епифанеја аутора

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство
2. Ауторство - некомерцијално
3. Ауторство – некомерцијално – без прераде
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима
5. Ауторство – без прераде
6. Ауторство – делити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа).

Потпис докторанда

У Београду, 10.10.2012-г.

Торки Л. Марковић

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

**ДАВИДОВИ ПСАЛМИ КАО ИЗРАЗ ПОЕТСКО – РЕЛИГИОЗНЕ
ЕГЗИСТЕНЦИЈЕ АУТОРА**

ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА

КАНДИДАТ:

мр Горан Младеновић

Београд, 2012. године

*„Певаћу Господу у животу моме,
псалмопојаћу Богу моме докле постојим“ (Пс 103, 33).*

Сажетак: У овом раду аутор приступа Давидовим псалмима са становишта поетско – религиозне биографије и, истовремено, указује како једно лично повесно и теолошко искуство поприма песнички облик. Хронолошки поређани биографски тренуци песникове егзистенције протумачени су не само у биографском смислу, него и у теолошком и хагиографском. Трагања за интерпретативним контекстом ауторске личности, у којој су псалми само њен узбудљиви отисак, један је од главних циљева ове научне студије. Особито је било интересантно наћи адекватне одговоре на питања: Како је Давид доживљавао Бога? Каква је била његова свеукупна визија Бога? У каквим поетским сликама и са каквим теолошким смислом? Како та визија осветљава цео песников живот? Као крајњи резултат истраживања приказано је испољавање једне ауторске поетске обликотворене воље интерпретиране у развојном облику, што доприноси бољем познавању Давидовог песничког поступка.

Кључне речи: Псалми, Псалтир, Давид, Саул, песник, псалмопојац, цар, пророк, Стари Завет, Нови Завет, Бог, Господ, непријатељи.

Abstract: In this work, the author approaches the *Psalms of David* from the standpoint of poetical-religious biography and, simultaneously, indicates how one personal historical and theological experience takes on a poetic form. Chronologically arranged biographical moments of the poet's existence are interpreted not only in the biographical sense, but in a theological and hagiographical one, as well. The search for the interpretative context of the author's personality, of which the psalms are only an exciting imprint, represents one of the main goals of this scientific study. It was particularly interesting to find adequate answers to the questions: How did David experience God? What was his overall vision of God? In what kind of poetic images and with what theological meaning? How does this vision illuminate the entire life of the poet? The end result of this research displays an expression of one authorial poetically sculpted will, interpreted in its developmental form, which contributes to a better understanding of David's poetic procedure.

Keywords: *Psalms, Psalter, David, Saul, poet, psalmist, emperor, prophet, Old Testament, New Testament, God, Lord, enemies.*

Сажетак.....	3
Кључне речи.....	3
Садржај.....	4
Скраћенице.....	6
1. Увод.....	9
2. Књига псалама.....	11
2.1. Назив књиге и место псалама у <i>Светом Писму</i>	11
2.2. Текст и језик псалама.....	12
2.3. Подела и редни бројеви псалама.....	15
2.4. Наслови и аутори псалама.....	17
2.5. Време настанка псалама.....	20
3. Старозаветна поезија.....	22
3.1. Ритам и метар.....	22
3.2. Паралелизми и песнички украси код писања псалама	23
3.3. Значај старозаветне поезије.....	25
4. Тумачење псалама.....	26
4.1. Метода историјских облика.....	27
4.2. Псалми и књижевност старог Истока.....	29
4.3. Књижевне врсте у псалмима (књижевни облици псалама).....	32
4.3.1. Похвални псалми.....	33
4.3.2. Захвални псалми.....	35
4.3.3. Молитвени псалми.....	39
4.3.4. Псалми Јахвовог царевања.....	43
4.3.5. Царски и месијански псалми.....	45
4.3.5.1. Царски псалми.....	45
4.3.5.2. Месијански псалми.....	46
4.3.6. Сионски псалми.....	48
4.3.7. Друге могућности груписања псалама.....	50
4.3.7.1. Псалми мудрости.....	50
4.3.7.2. Девтерономистички богослужбени псалми.....	52

5. Псалми Давидови.....	53
5.1. Цар Давид као аутор псалама.....	53
5.2. Тумачење Давидових псалама као интерпретативна реконструкција његове религиозно – емотивне биографије.....	67
5.2.1. <i>Пс</i> 143. [МТ: Псалам 144].....	67
5.2.2. <i>Пс</i> 58. [МТ: Псалам 59].....	77
5.2.3. <i>Пс</i> 55. [МТ: Псалам 56].....	88
5.2.4. <i>Пс</i> 33. [МТ: Псалам 34].....	95
5.2.5. <i>Пс</i> 51. [МТ: Псалам 52].....	109
5.2.6. <i>Пс</i> 62. [МТ: Псалам 63].....	115
5.2.7. <i>Пс</i> 53. [МТ: Псалам 54].....	124
5.2.8. <i>Пс</i> 141. [МТ: Псалам 142].....	129
5.2.9. <i>Пс</i> 56. [МТ: Псалам 57].....	134
5.2.10. <i>Пс</i> 59. [МТ: Псалам 60].....	142
5.2.11. <i>Пс</i> 50. [МТ: Псалам 51].....	151
5.2.12. <i>Пс</i> 3.	166
5.2.13. <i>Пс</i> 142. [МТ: Псалам 143].....	173
5.2.14. <i>Пс</i> 7.	181
5.2.15. <i>Пс</i> 37. [МТ: Псалам 38].....	194
5.2.16. <i>Пс</i> 2.	206
5.2.17. <i>Пс</i> 17. [МТ: Псалам 18].....	217
5.3. Преовлађујући поетски ставови у одређеним тачкама Давидовог песничког живота.....	232
5.3.1. Уводно разматрање.....	232
5.3.2. Давидови поетски ставови настали у време ратова и непријатељских прогона.....	234
5.3.3. Почињени грех као узрок настајања одређеног поетског става у 50. псалму.....	242
5.3.4. Месијанизам – значајан поетски став у песничком стваралаштву цара Давида.....	245
5.3.5. Завршно разматрање.....	249
6. Закључак.....	250
7. Библиографија.....	252
Summary.....	268

СКРАЋЕНИЦЕ:

СКРАЋЕНИЦЕ КЊИГА СВЕТОГ ПИСМА¹

Стари Завет:

<i>Пост</i>	<i>Постање (Прва књига Мојсијева)</i>
<i>Изл</i>	<i>Излазак (Друга књига Мојсијева)</i>
<i>Лев</i>	<i>Левитска (Трећа књига Мојсијева)</i>
<i>Бр</i>	<i>Бројеви (Четврта књига Мојсијева)</i>
<i>Пнз</i>	<i>Поновљени закон (Пета књига Мојсијева)</i>
<i>ИНав</i>	<i>Књига Исуса Навина</i>
<i>Суд</i>	<i>Књига о судијама</i>
<i>Рут</i>	<i>Књига о Рути</i>
<i>1. Сам</i>	<i>Прва књига Самуилова</i>
<i>2. Сам</i>	<i>Друга књига Самуилова</i>
<i>1. цар</i>	<i>Прва књига о царевима</i>
<i>2. цар</i>	<i>Друга књига о царевима</i>
<i>1. дн</i>	<i>Прва књига дневника</i>
<i>2. дн</i>	<i>Друга књига дневника</i>
<i>Језд</i>	<i>Књига Јездрина</i>
<i>Нем</i>	<i>Књига Немијина</i>
<i>Тов</i>	<i>Књига о Товији</i>
<i>Јдт</i>	<i>Књига о Јудити</i>
<i>Јест</i>	<i>Књига о Јестири</i>
<i>Јов</i>	<i>Књига о Јову</i>
<i>Пс</i>	<i>Псалми</i>
<i>Пр</i>	<i>Приче Соломонове</i>
<i>Проп</i>	<i>Књига проповедникова</i>
<i>Пнп</i>	<i>Песма над песмама</i>
<i>Прем</i>	<i>Премудрости Соломонове</i>
<i>Сир</i>	<i>Књига премудрости Исуса сина Сирахова</i>
<i>Ис</i>	<i>Књига пророка Исаије</i>

¹ У току израде ове докторске дисертације коришћени су преводи Ђуре Даничића за *Свето Писмо Старог Завета* и Комисије Светог Архијерејског Синода СПЦ за *Свето Писмо Новог Завета, Псалтир* у преводу умировљеног Епископа захумско – херцеговачког и приморског г. Атанасија Јевтића, а девтероканонске књиге у преводу Архиепископа цетињског и Митрополита црногорско-приморског г. Амфилохија Радовића. Редне бројеве псалама смо наводили према септуагинталној нумерацији. У другачијим случајевима аутор је посебно назначио извор на који упућује.

<i>Јер</i>	<i>Књига пророка Јеремије</i>
<i>Плач</i>	<i>Плач Јеремијин</i>
<i>ПЈер</i>	<i>Посланица Јеремијина</i>
<i>Вар</i>	<i>Књига пророка Варуха</i>
<i>Јез</i>	<i>Књига пророка Језекиља</i>
<i>Дан</i>	<i>Књига пророка Данила</i>
<i>Ос</i>	<i>Књига пророка Осије</i>
<i>Јл</i>	<i>Књига пророка Јоила</i>
<i>Ам</i>	<i>Књига пророка Амоса</i>
<i>Авд</i>	<i>Књига пророка Авдије</i>
<i>Јон</i>	<i>Књига пророка Јоне</i>
<i>Мих</i>	<i>Књига пророка Михеја</i>
<i>Нм</i>	<i>Књига пророка Наума</i>
<i>Ав</i>	<i>Књига пророка Авакума</i>
<i>Соф</i>	<i>Књига пророка Софонија</i>
<i>Аг</i>	<i>Књига пророка Агеја</i>
<i>Зах</i>	<i>Књига пророка Захарије</i>
<i>Мал</i>	<i>Књига пророка Малахије</i>
<i>1. мак</i>	<i>Прва књига макавејска</i>
<i>2. мак</i>	<i>Друга књига макавејска</i>

Нови Завет:

<i>Мт</i>	<i>Свето јеванђеље по Матеју</i>
<i>Мк</i>	<i>Свето јеванђеље по Марку</i>
<i>Лк</i>	<i>Свето јеванђеље по Луки</i>
<i>Јн</i>	<i>Свето јеванђеље по Јовану</i>
<i>Дан</i>	<i>Дела апостолска</i>
<i>Рим</i>	<i>Посланица Римљанима</i>
<i>1. Кор</i>	<i>Посланица прва Коринћанима</i>
<i>2. Кор</i>	<i>Посланица друга Коринћанима</i>
<i>Гал</i>	<i>Посланица Галатима</i>
<i>Еф</i>	<i>Посланица Ефесцима</i>
<i>Фил</i>	<i>Посланица Филипљанима</i>
<i>Кол</i>	<i>Посланица Колошанима</i>
<i>1. Сол</i>	<i>Посланица прва Солуњанима</i>
<i>2. Сол</i>	<i>Посланица друга Солуњанима</i>
<i>1. Тим</i>	<i>Посланица прва Тимотеју</i>
<i>2. Тим</i>	<i>Посланица друга Тимотеју</i>

<i>Тит</i>	<i>Посланица Титу</i>
<i>Флм</i>	<i>Посланица Филимону</i>
<i>Јевр</i>	<i>Посланица Јеврејима</i>
<i>Јак</i>	<i>Посланица Јаковљева</i>
<i>1. Пт</i>	<i>Посланица прва Петрова</i>
<i>2. Пт</i>	<i>Посланица друга Петрова</i>
<i>1. Јн</i>	<i>Посланица прва Јованова</i>
<i>2. Јн</i>	<i>Посланица друга Јованова</i>
<i>3. Јн</i>	<i>Посланица трећа Јованова</i>
<i>Јуд</i>	<i>Посланица Јудина</i>
<i>Отк</i>	<i>Откривење Јованово</i>

СКРАЋЕНИЦЕ ДРУГИХ ИЗВОРА

<i>ВКАТ</i>	Biblischer Kommentar. Altes Testament, Neukirchen
<i>LXX</i>	Septuaginta
<i>MT</i>	Masoretski tekst
<i>Vg</i>	Vulgata

1. Увод

Највећи део старозаветних текстова има поетску дикцију, а знатан број књига *Старог Завета* у својој целини показује песнички облик: *Књига о Јову*, *Псалми Давидови*, *Приче Соломунове*, *Песма над Песмама*, *Плач Јеремијин*, *Књига премудрости Соломунове*, *Књига премудрости Исуса сина Сирахова*. Такође, већи део *Исаијине* и *Јеремијине* пророчке књиге, поједини делови *Књиге пророка Језекиља*, као и књига других мањих пророка, исто тако су написани у поетској форми. Чак и у неким историјским књигама могу се наћи елементи старозаветне поезије. Само *Свето Писмо*, не садржи све што су написали јеврејски песници (Harrington 1987, 317). Поред „канонских и другоканонских књига“, које обилују поетским изразима својих аутора, у светописамском тексту спомињу се и три збирке песама које нису сачуване: *Књига о ратовима Господњим* (Бр 21, 14–15), *Књига истинитога* (ИНав 10, 12–13; 2. Сам 1, 18) и *Плач Јеремијин за Јосијом* (2. дн 35, 25) (Милин 1991, 77–78).

Међутим, нису само Јевреји своја религиозна осећања настојали да изразе лепом песмом, покретом или музиком. Народи старог Истока, Сумери, Вавилонци, Египћани и многи други такође су песмом и поезијом изражавали своја дубока религиозна осећања. Па шта то онда издваја Јевреје од других много старијих народа? Зашто је њихова поезија, иако најмлађа, надвисила све религиозно песništво старог Истока? Старозаветни Израил то дугује објављивању, пројављивању Бога као присутнога у делу стварања и у историји спасења, у животу народа и у животу свакога појединца. Објављивање имена Божијег – Јахве, јесте у неку руку рођендански дар Израилу. Овим чином, он (Израил) постаје слободни, изабрани, Божији народ, слободан да Бога поименце молитвено ословљава, те изабран за богочовечански дијалог. То омогућава старозаветном Израилу унутрашњи полет, занос, озбиљност, ствара посебан облик и стил изражавања и достиже врхунске песничке вредности (Томић 1986, 7; уп. Mellor 1972, 53–58).

Библија, свеукупни *Стари и Нови Завет*, јесте, по свом претежном прегнућу ка ритмизованом и стилски узвишеном говору – једна песма. А саму њену срж, душу, сачињава религиозна лирика отелотворена у збирци од 150 псалама, у *Књизи Псалама*. „У псалмима трепери дубоко истанчана песничка душа изабраног народа, који говори конкретним, сликовитим, песничким језиком и изражава се снажним, живим

сликама, поређењима и симболима“ (Томић 1986, 7). У њима преовладавају дубока осећања која се исказују у разноликом животу изабраног народа, у његовој бризи и нади, жељама и осећањима, у страху, жалости и радости, у поразима и победама, благостању и оскудици. У псалмима се највише осећа дубоко „религиозна душа једног народа“ који живи у непосредној Божијој близини и пажњи. Псалми чине сажетак темељног искуства живота и постојања Израиља. *Псалми* су микрокосмос целог *Старог Завета*, сажетак духовног искуства Израиља, свеукупни спектар старозаветне теолошке мисли и осећања. У псалмима се лирски доживљавају велике теме из историје спасења, у молитвеном, захвалном и похвалном ставу износе се главни догађаји јеврејске историје и самога човека који је спреман да живи свој живот као одговор на Божији позив (Томић 1986, 8; уп. Manson 1943, 62–64).

„Ниједна поезија никада није превазишла ову поезију у кристално чистој метафори и живописном, сликовитом изразу; никада ниједно религиозно осећање није исказано снажније или живље. Ови псалми, ове песме су узбудљивије од било какве љубавне лирике; оне дирају чак и скептичну душу, јер дају страсну форму коначној жудњи развијеног ума“ (Дјурант 1995, 345–346).

Међутим, нису сви псалми дело једног аутора. Постоји више аутора као што су: Корејеви синови, Асаф, Етан и многи други анонимни. Али, има један који се издваја од свих осталих. По његовом имену се и целокупна збирка зове. То је цар Давид, који је, по предању, аутор 73 псалма (Томић 1986, 13).² Он није био само владар, и то највећи од свих у Израиљу, узор лепоте, снаге, одважности, благости, доброте и нежности, већ и непревазиђени библијски песник и певач. Исус син Сирахов у својој књизи каже за Давида: „од свег срца он појаше и љубише Саздатеља својег“, и: „после сваког дела својег он принасаше дарове Светоме Свевишњему речима хвале“ (*Сир* 47, 9–10).³ Једино је он (Давид) могао песмом и свирком да орасположи остарелог

² „Наслови приписују 73 псалма Давиду. [...] Наслови са грчког превода не поклапају се увек са јеврејским текстом. Они Давиду приписују 82 псалма. Сирски превод је још различитији.“ (*Jeruzalemska Biblija* 2003, 691).

³ Превод преузет из *Књиге премудрости Исуса сина Сирахова*, прегледано 27.05.2010.на: http://avva.faithweb.com/sirah_36_52.html

цара Саула и да из његове душе „уклони“ тескобу, немир и бунило (в. 1. Сам 16, 14–23).

Псалми, које је написао цар Давид, нису увек настајали у истом песничком расположењу. Неки од њих су настали у тренуцима туге, истинског кајања и покајања за неко учињено дело, док су неки настали у тренуцима радости и општег усхићења. Нас ће у изради ове докторске дисертације највише интересовати истраживање Давидовог личног песничког израза као израза његове сопствене поетско–религиозне егзистенције, те стога такође и испитивање историјског оквира у ком су поједини псалми настали, али за нас ће онда бити исто тако од интереса и сама егзегеза псалама као сведочанства једне ауторске поетске обликотворне воље.

2. Књига псалама

2.1. Назив књиге и место псалама у *Светом Писму*

У јеврејској *Библији*⁴ ова старозаветна књига зове се *Sefer Tehilim* (סֵפֶר תְּהִלִּים), или у својој краћој верзији само *Tehilim* (תְּהִלִּים), што би могли превести као *Књига хвалоспева* или једноставно *Хвалоспеви*.⁵ Код нас у српском преводу ова књига се зове *Књига псалама* што долази од грчког превода ове књиге Βίβλος ψαλμῶν или једноставно Ψαλμοί (*Псалми*) (Eissfeldt 1964, 601; Tomić 1981, 8–9).⁶

Код Јевреја, тј. у јеврејској *Библији*, *Псалми* се налазе међу *Списима* (*Kethuvim*), у трећој групи канонских књига. После *Псалама*

⁴ Канон јеврејске *Библије* утврдили су палестински Јевреји почетком новог, хришћанског периода. Касније генерације Јевреја су га сачувале, као и протестански хришћани за своју верзију *Старог Завета*. Он садржи само књиге које су написане на јеврејском језику „те не укључује књиге писане грчким језиком нити грчке додатке“ у *Књизи о Јестири* и *Књизи пророка Данила*. Јеврејска *Библија* се дели на три дела: 1. *Закон* (Петокњижје); 2. *Пророци*; 3. *Списи* (*Jeruzalemska Biblija* 2003, XIII).

⁵ Постоји још краћа верзија назива ове књиге од *Tehilim* а то је *Tilim*. *Tehilim* се изводи од глагола *halal* што значи хвалити. Назив исте књиге *Sefer Tefillot* долази од глагола *tefillah* што значи молити, тј. *Књига молитава* (Tomić 1986, 8; уп. Deissler 2009, 17). Такође, јеврејска реч *sefer* уобичајно се преводи изразом „књига“, док дословно значи „текст“, „писмо“ или „свитак“ (Шнидевинд 2011, 21).

⁶ У грчком преводу још постоји назив *Ψαλτήριον* – *Псалтур*. Он се налази у Александријском кодексу (Α) и означава збирку светих песама (иако се ова реч изворно, у свом првобитном значењу, односила се на музички инструмент са жицама) (Harrington 1987, 321).

долази *Књига о Јову*, затим *Приче Соломунове* и друге књиге. У *Септуагинти*⁷ и у *Вулгати*⁸ Псалми се налазе после законских и историјских књига. У *Септуагинти* они су у групи списка у коју су увршћени они песнички и пророчки (*Jeruzalemska Biblija* 2003, XIV), док *Вулгата* углавном, уз мање изузетке прати редослед *Септуагинте* (уп. Soggin 1989, 423–425).

2.2. Текст и језик псалама

Јеврејски канон се усталио крајем 1. века после Христа. Опште је прихваћено мишљење да се и текст у том периоду такође стабилизовао. То нам потврђују открића библијских списка у Кумрану и Мурабату (на овом последњем месту нађени су документи из времена другог јеврејског устанка између 132. и 135. године) (Harrington 1991, 136).⁹ Међутим, од најбитнијег значаја било је деловање масорета, отприлике у периоду од 600. до 1000. године после Христа. Масорети су били јеврејски средњовековни преписивачи који су преузели на себе посао обнављања и устаљивања текста *Библије*.¹⁰ Наиме, оригинални

⁷ *Септуагинта* (*Septuaginta*, LXX) грчки је превод *Старог Завета*. Наиме, на захтев египатског цара Птоломеја II Филадельфа (285–247. г. пре Хр.), првосвештеник јерусалимског храма Елезар шаље 72 учена старца да преведу јеврејску *Библију* на грчки језик. Превођење је завршено за седамдесет два дана на острву Фарос близу Александрије (Милин 1991, 88–89). Прво је преведено *Петокњижје*, а остале књиге нешто касније (Harrington 1991, 148).

⁸ *Вулгата* (*Vulgata*, Vg) превод је *Библије* блаженог Јеронима са јеврејског на латински језик. У свом раду, он је користио грчке преводе: *Септуагинту*; Аквилин превод (настао око 130. године, његов аутор је прво био многобожац, затим хришћанин и на крају јеврејски прозелит; овај превод се ропски односи према оргиналу); Симахов превод (настао око 200. године, аутор му је био евионит, тј. припадник хришћанске секте која је славила суботу, овај превод је, можда, и најбољи превод, јер га је и сам Јероним хвалио), Теодотионов превод (настао око 180. године, начинио га је јеврејски прозелит из Ефеса или са Понта; његов превод се одликује верношћу и тачношћу). Језик *Вулгате* је *lingua rustica* – народни говорни језик (Милин 1991, 92–94; 113–115; Harrington 1991, 153–156).

⁹ Кумрански рукописи, пронађени 1947. године у пећинама на западној обали Мртвог мора. До 1956. године, у једанаест пећина пронађени су повећи делови скоро свих старозаветних књига, осим *Књиге о Јестири* и делова *Књиге пророка Јеремије* (од 18. до 52. поглавља), доста апокрифних текстова и друге литературе. У Кумрану је пронађено око 380 текстова од којих је приближно једна четвртина библијских. Написани су на папирусу и пергаменту, умотани у ланену тканину и као такви похрањени у глинене ћупове. Већина текстова је написана на јеврејском језику а један мањи део на арамејском. Опширније видети: Вошњак, 1982, 5–28; Томић 2004, 29–38; 40–43; 138–183; уп. Soggin 1989, 426–429.

¹⁰ „У чувању старозаветног текста постоје три периода. Први је период од постанка изворног текста до пред крај 1. века после Христа до сабора у Јабнеу (Јамнија), када је дошло до унификације консонантног текста“. Овим узорком (Јамнијским) служили су се преводиоци на грчки језик Аквила, Симах и Теодотион, затим талмудисти, Ориген и

текстови су писани без деобе на речи (*scriptio continua*) и без интерпункције. Јеврејско предање казује да је Мојсије написао закон „као једну реченицу“. „Ипак постоје наговештаји да се текст некако делио и у најстарије време. У тел–ел–амарнским списима срећу се тамноцрвене тачке које су делиле реченицу на одељке. На Мешином стубу,¹¹ Језекијиним натпису¹² и у самарјанским текстовима¹³ неки испитивачи откривају интерпункцију у виду тачака и црта. Изгледа да се интерпункција временом губила и да је у трећем веку пре Христа престала да се употребљава“ (Милин 1991, 44).

Такође, очигледне су биле грешке преписивача. Највероватнији разлог је био то што су преписивачи при диктирању погрешно чули реч која им се диктира или су при преписивању сличних или истрошених слова погрешно преписивали текст. За време вавилонског ропства, највероватније, старозаветне књиге су претрпеле знатне измене, а у време Антиоха IV Елифана (175–164. год. пре Христа) многе књиге су и спаљене. Све ово су масорети знали. Онда, у чему је био толики значај њиховог рада? Њихова заслуга је била не само у томе што су исправљали текст,¹⁴ већ и у томе што су извршили вокализацију текста. Они су тачкама и цртама изнад или испод консонанта означили вокале. „Било је више система вокализације, а најпознатији је вавилонски

блажени Јероним. У овом првом периоду на чувању текста радили су „соферим“ (књижевници). „Други период обухвата време од сабора у Јамнији до појаве масорета (разни аутори стављају почетак рада масорета у 6., 7. и 8. век)“. У овом периоду су деловали учитељи *Мишне*, која је била збирка усменог учења, односно усмених предања учених јеврејских рабина, а оформљена је око 200. год. после Христа; она заједно са *Гемаром* (коментари на *Мишну*, као и на разноразна друга предања) сачињава *Талмуд*, који бисмо могли да означимо као усмену *Тору* (опширнији приказ ове теме видети у: Talmud 2002, 11–142). Учитељи *Мишне* главну пажњу су посвећивали тумачењу *Светог Писма*, за шта су поставили нарочита правила која су имала велики углед. У народу су били познати као танаити. „Трећи период обухвата рад масорета“ (Милин 1991, 44 – 46).

¹¹ „Мешин стуб на црном базалтном камену, који је открио 1868. године мисионар Ф.А. Клајн у Дибону у Моаву. Потиче из прве половине деветог века пре Хр. и поставио га је моавски цар Меша, који је био савременик јеврејских царева Ахава и Јорама (2 цар 3)“ (Милин 1991, 37).

¹² „Језекијин натпис из око 700. год. пре Хр. Открили су га немачки истраживачи 1880. год. у силоамском тунелу, а преписао га је Арчибалд Сајс. Сада се чува у Цариграду“ (Милин 1991, 37).

¹³ „Самарјанска острака“ (исписани делови грнчарије, црепа) из 9. века пре Хр. (Милин 1991, 37).

¹⁴ При преписивању и исправљању текста масорети су краће били педантни, не мењајући садржину текста, своје примедбе и разјашњења писали по маргинама. Оне примедбе које су писане по маргинама називају се *massora marginalis*, за разлику од оних које су писане на крају једне књиге или групе књига, које се називају *massora finalis* (Милин 1991, 46).

(супралинеарни) и тиверијски (инфралинеарни) вокалски систем“ (Милин 1991, 46). Тиверијски систем је преовладао и данас је он у употреби. Оне речи у тексту *Библије* за које се сматрало да би требало другачије да гласе, означаване су масоретском звездом или кружићем, а назив му је био *ketiv* („написано“). Исправљена реч је била наведен са стране или изнад текста, и њен назив је био *kere* („треба читати“). „Јеврејски текст који су коначно обрадили и усталили масорети, назван је масоретским текстом *Библије*“ (на латинском језику *textus masoreticus*, скраћено ТМ) (Harrington 1991, 136; уп. Briggs 1906, XII–XIII). Што се тиче самих псалама, јеврејски, масоретски текст, прилично је добар, иако показује само једну рецензију изворног текста, и због тога је и он подложен критичким исправљањима. Кумрански одломци који се односе на *Књигу Псалама*, не разликују се много од масоретског текста, али показују знатно већу слободу у преписивању и употреби псалама. *Септуагинта*, тј. стари грчки превод, по питању псалама доста је нејасан и неразумљив. Међутим, у оним деловима текста где се слаже са кумранским текстовима „има јачу критичку вредност“ од самог масоретског текста (Томић 1986, 9). Преводи Аквиле, Теодотиона и Симаха су добри, поготово за критику текста. Треба, наравно, споменути и *Пешимо*, сиријски превод, као и *Таргум*, арамејски превод, који су настали у 2. веку после Христа. Јеронимов латински превод *Psalterium Gallicanum*, настао је у Палестини према хексапларној рецензији Оригена.¹⁵ Овај превод *Књиге Псалама* ушао је у *Вулгату*. Постоје још два превода псалама од стране блаженог Јеронима. Први је начинио у Риму, по налогу папе Дамаса, ревидирајући стари латински превод и он се зове *Psalterium Romanum*, а други са изворника који је прозван *Psalterium hebraicum* и који је ваљан ослонац у критици текста (Томић 1986, 9).¹⁶

Језик на ком су псалми написани јесте јеврејски језик. Овај назив добио је тек у 2. веку пре Христа. Немија у 5. веку пре Хр. говори о „јудејском“ језику (*Нем* 13, 24), док пророк Исаија у 8. веку пре Хр. овај

¹⁵ Ориген, један од најзначајних учитеља у александријској хришћанској школи, рођен је у Александрији око 185. године, а умро у Тиру (Феникија) од последица гоњења и мучења око 254. или 255. године. Најзначајни радови Оригена припадају истраживањима *Библије* и покушајима теолошке систематизације, библистици и догматици. Из области *Старог Завета* веома су важна његова дела *Хексапла* (шест упоредних верзија текста *Старог Завета*) и *Октапла* (осам упоредних верзија текста *Књиге псалама*) (Богдановић 1989, 63–64; видети Јевтић Атанасије 1991, 73–105).

¹⁶ О преводима и штампаним издањима *Псалтира* на српском језику видети Јевтић Атанасије 1987, 205–219; Радовић 2002, 91–95; Глумац и Станојевић, 1932, XI–XIII.

језик назива „хананским“ (*Ис* 19, 18). Овај последњи назив нам говори и о пореклу тог језика, јер су Авраам и његови потомци, који су се настанили у Ханану, прихватили ханански језик, који је био веома сродан њиховом матерњем језику. Међутим, има мишљења да су Јевреји прихватили ханански језик тек након освајања од стране Исуса Навина. Овим се испунио неписани историјски закон да војни освајач подлеже вишој, развијенијој култури освојених народа (Harrington 1991, 134; уп. Милин 1991, 32–40; Bruce 1963, 33–48).

Јеврејски језик, који припада групи западно семитских језика, као такав није се у својој изворној форми сачувао у *Библији*. Кумрански рукописи сведоче о његовом оживљавању тек нешто пре почетка хришћанског периода, и то само у ограниченом обиму као писаног језика. Касније је јеврејски језик доживео своју еволуцију, поготово у средњем веку од стране учених рабина и она је дала основ за данашњи говорни језик израелске државе (Harrington 1991, 134).

2.3. Подела и редни бројеви псалама

Књига псалама, вероватно по узору на *Пентатеух*, дели се у пет књига: *Прва књига псалама* обухвата *псалме* од 1. до 40, *Друга* оне од 41. до 71, *Трећа* од 72. до 88; *Четврта* од 89. до 105. и *Пета* од 106. до 150.¹⁷ Свака од прве четири књиге завршава се посебном доксологијом: *Пс* 40, 14; 71, 18–19; 88, 53; 105, 48. Псалм 150 је доксологија којом се завршава не само *Пета* књига него и цео *Псалтир*.¹⁸

Према ауторима, тј. писцима, псалми се деле у неколико група: а.) псалми од 1. до 40. традирани су нам под именом цара Давида (*Велика збирка, Davidica maior*); б.) псалми од 41. до 48. (као и 83. и 84, те 86–87) приписују се по предању Корејевим синовима; г.) псалам 49. и они од 72. до 82. традиционално се сматра да су Асафови; д.) псалми од 50. до 71. такође су нам пренети као Давидови (*Мања збирка, Davidica minor*); ђ.) псалам 85. је сачуван такође под Давидовим именом а онај 88. под оним Етана Израилџца; псалми од 89. до 150. углавном сачињавају анонимну збирку, осим две мале збирке

¹⁷ Ова подела је преузета од Епископа Атанасија Јевтића, из његовог превода *Псалтира*.

¹⁸ Подела *Псалтира* у пет књига условно је повезана са поделом *Мојсијевих Књига* на пет свитака (уп. Agens 1961, 164). Међутим, у *Светом Писму Старог Завета* постоји још један одређени број песама које су по свом садржају и структури сличне псалама у *Псалтиру* које су своје место нашле у другим старозаветним књигама.

Давидових Псалама (од 107. до 109. и од 136. до 144, његовим именом су насловљени и псалми 100, 102, 121, 130, 132); псалми од 104. до 106, од 110. до 118, 134. и 135. те од 145. до 150. припадају групи алилуја-псалама. Ходочаснички, тј. псалми који се поју приликом уласка у јерусалимски Храм су они од 119. до 133.¹⁹

Према употреби Божијих имена, *Псалтир* можемо поделити на три збирке: на ону Давидову јахвистичку, (Пс 1–40),²⁰ затим на елохистичку (Пс 41–88),²¹ те на анонимну јахвистичку збирку (89–150).

Редни бројеви псалама разликују се у зависности од превода и најранијих рецензија *Псалтира*, тј. њихов бројчани редослед није истоветан у *MT* и у *LXX/Vg*. Примера ради, *Септуагинта* оправдано спаја 9. и 10. у један псалм, док неоправдано спаја 114. и 115. у 113, истовремено, она раздваја 116. у 114. и 115, те 147. у 146. и 147. Према томе, имамо слагање између масоретског текста и грчког превода само у псалмима од 1. до 8. и од 147. до 150. (Томић 1986, 10).²²

¹⁹ „Потребно је приметити да ред *Псалама* није састављен по временском поретку историје, него је измешан у многим временима, као што показује Књига о Царевима. После тога је један Пророк [= *Јездра или неки други Пророк*, каже Јевсавије Кесаријски], који се бринуо о њиховој синагоги, са осталим књигама и *Књигу Псалама* сакупио, не као да је нашао одмах све Псалме, него у разна времена, па је распоредио међу првима оне које је прво нашао. Зато се надаље (по реду у *Књизи*) не налазе ни сви Давидови псалми, него се у *Књизи* у међувремену (= *међупростору*) налазе помешано стављени и Псалми синова Корејевих, и Асафови, и Соломонов, и Мојсијев, и Етана Израилца, и Емана, и опет Давидови. Дакле, распоређени су псалми не по времену када су изговорени (*тј. спевани и написани*), него по времену када су нађени“ (Атанасије Велики, у: *Псалтир* 2000, 235).

²⁰ У овој збирци, која је идентична са првом књигом *Псалтира*, Бог се назива именом *Јахве* 272 пута, док се у другој књизи 30 пута (*Пс* 41–71), а у трећој – 44 пута (*Пс* 72–88), у четвртој 103 пута (*Пс* 89–105) и у петој 236 пута (*Пс* 106–150). Укупно 685 пута Бог се назива именом *Јахве*.

²¹ Име којим се Бог назива *Елохим*, у псалмима, употребљава се 229 пута: у првој књизи – 15 пута, у другој – 164 пута, у трећој 43 – пута, у четвртој нема имена *Елохим*, а у петој 7 пута.

²² Свети Атанасије Александријски у свом уводу у тумачење псалама каже: „У јеврејској *Књизи Псалама* уписани су сви (Псалми) без додавања (редних) бројева, и то различито (од нас хришћана), јер су код њих неки Псалми спојени, а неки раздељени. Тако су одмах 1. и 2. псалм по јеврејском спојени, а опет 9. псалм, који је код нас јединствен, у јеврејском је раздељен на два (= 9. и 10.). А сва *Књига Псалама* раздељена је на 5 делова“ (Атанасије Александријски, у: *Псалтир* 2000, 234–235).

2.4. Наслови и аутори псалама

Већи део псалама има наслов. Без наслова су само 34 псалма. Наслови не припадају изворном тексту, али су веома стари и имају посебну историјску вредност. Чувају се и у преводима, а једино сиријски превод *Пеши́то* их нема. Изгледа да су за преводиоце *Септуагинте* и јеврејске преписиваче (масорете) већ били неразумљиви. Њихов смисао остаје и данас у многим случајевима несигуран и неразумљив (Томић 1986, 10–11; уп. Archer 1974, 439–445). Међутим, старозаветни израиљци нису схватили нечије ауторство на начин који ми то данас чинимо. Они су неки литерарни текст, који припада одређеној књижевној врсти, као што су *Псалми*, сматрали за „творевину која расте, која у целости и у свим својим развојним облицима може добити име по главном лику, блиском њеном исходишту“ (Deissler 2009, 14).

Поједини наслови изражавају име аутора, а тако је насловљено више од две трећине псалама. Цару Давиду се приписују 73 псалма (LXX, 85),²³ Асафу 12, Корејевим синовима 11, Соломуну 3, Мојсију, Идитуну и Етану по један. Ови наслови не означавају са сигурношћу, тј. нужно неког од аутора псалама, они превасходно показују слагање у мислима, припадност одређеној књижевној врсти, мелодији и ритму, или да је посвећен неком аутору или његовој збирци псалама (Томић 1986, 11).

Неки од наслова указују на историјске околности. Наиме, неки од псалама су настали у време Саулове потере за Давидом (*Пс* 7; 33; 51; 56; 58; 141), а неки су настали у знак Давидове захвалности Богу након победе (*Пс* 17). Два псалма одсликавају Давидово душевно стање након бежања од сина Авесалома (*Пс* 3 и 62); а један је настао услед моралног пада цара Давида (*Пс* 50) (Томић 1986, 11).

²³ Епископ Атанасије Јевтић у свом преводу *Псалтира* наводи 88 псалама који се приписују цару Давиду. Псалм 151. такође је убројан, иако се не налази у броју од 150 псалама (Јевтић, *Псалтир* 2000, 200). „Јер када каже (у натписима): *Псалам синова Корејевих, Етана, Асафа и Емана*, значи да их певају ти синови Корејеви, Етан, Асаф и Еман. А када каже: *Псалам Асафов*, онда га је изговорио (тј. певао) Асаф; када пак каже *Псалам Идитуна*, онда је певач (= песник) Идитун. Када каже *Давидов* онда је говорећи (песник) био Давид, а када каже *Давиду*, онда га други говоре Давиду.“ (Атанасије Александријски, у: *Псалтир* 2000, 236.).

Неки псалми имају богослужбене (литургијске) наслове, као што су следећи: *lejom haššabat* – за дан суботњи (*Пс* 91); *lehazkir* – за сећање – спомен (о суботи) (*Пс* 37 и 69); *letodah* – захвални псалм, за исповедање вере у Јахву (*Пс* 99); *šir hammaalot* – песма степеница (за пењање према Храму: ходочаснички псалм) (*Пс* 119–133) (Томић 1986, 11; уп. Дрејн 2003, 130–136).

Музички наслови указују на музички инструмент или на тон. Међутим, њихов смисао је још увек несигуран и непроверен. Тако, на пример, имамо: *higgaјom* – *контемплативна музика, за медитирање* (*Пс* 9 и 91). Реч *sellah* – у преводу *LXX diarsalma*, означава највероватније *кратак предах у певању или свирању, станку, паузу*. Израз *vineginot* значи: *уз фруле* (*Пс* 5), док један други – *al haššeminit* – *за осму октаву или на харфи* (*Пс* 6 и 11), а онај – *lamnasseah* – *хоровођи, певачком началнику* (*Пс* 4; 5; 6; 8; 9; итд. И 54 итд). У неким од наслова налази се и нека од познатих песама – арија: *al-haggittit* – *по напеву „за точила“*²⁴ (*Пс* 8; 80; 83); *almut labben* – *по напеву „умри за сина“*²⁵ (*Пс* 9); *al ajjelet aššahar* – *по напеву „Кошута у зору“*²⁶ (*Пс* 21); *al šušān* – *по напеву „Љиљан сведочанства“* (*Пс* 59 и 79); *al šošannim edut* – *по напеву „Љиљани“* (*Пс* 44 и 68) (Томић 1986, 11).

Наслови псалама такође назначавају књижевну врсту: „*mizmor* – псалм (57 пута), *šir* – религиозна лирска песма (38 пута), *maškil* – поучна песма (13 пута), *miktam* – запис, епиграм (15 пута), *šiggayon* – тужбалица (7 пута), *tefillah* – молитва (6 пута)“ (Томић 1986, 11).

Што се ауторства појединих псалама тиче, цару Давиду се приписује готово половина псалама, зато се у старозаветном предању ова књига назива *Псалтир* или *Псалми Давидови* (Голдберг, Рајнер 2003, 225). Само библијско предање нам говори о музичком и песничком таленту које је поседовао цар Давид (в. Beltz 1984, 210-217). На почетку свог животног пута, он је био голобради пастир, који је

²⁴ „За точила“, у наслову псалма, може се протумачити на разне начине. У извесној мери то би могао бити неки од напева који је филистејског порекла (*Jeruzalemska Biblija* 2003, фуснота b, 701) или, „вероватно је ово био један Псалам точења, који је употребљиван приликом бербе. Можда је изговоран на дан празника Поставања шатора“ (Емилијан 2006, 100).

²⁵ У *Масоретском тексту (MT)* напев „умри за сина“, дословно тако гласи, а у *BJ*: „обои и харфи“, што чини сасвим несигуран смисао (*Jeruzalemska Biblija* 2003, фуснота i, 701).

²⁶ Највероватније да је то почетак неког познатог напева који би могао да гласи: „*За јутарње окрепљење*“ (*Jeruzalemska Biblija* 2003, фуснота d, 714).

својом песмом и свирањем на харфи ублажаво бол душевно оболелог цара Саула (1. Сам 16, 17–23). Такође, нешто касније, испевао је тужну песму због погибије цара Саула и Јонатана (2. Сам 1, 17–27). Истовремено, непрестано је узносио хвалоспев Богу (2. Сам 22) и показивао љубав према служењу Богу, на онај начин како је то доликовало јеврејској традицији оног времена (2. Сам 6, 5–15). Писац *Књиге дневника* приписује цару Давиду уређење богослужбеног певања и поделу певача у 24 реда за храмско богослужење (1. дн 25, 1–23). Сам Давид се слави као певач Израилевих песама (2. Сам 23, 1; Пс 71, 20) (Томић 1986, 12).

Старозаветно јеврејско предање слави Давида као песника и певача. „Кумранска заједница приписује му 3600 песама и 450 песама које се певају уз дневну жртву, уз суботњи принос и друге празнике.²⁷ Све у свему 4050 песама. Исто чини и рабинско предање“ (Томић 1986, 12). Према томе, на основу старозаветних списа, као и јеврејског предања, изразито је приметан Давидов снажан утицај на религиозну поезију изабраног Божијег народа, што само потврђује његово ауторство над знатним бројем псалама.

Цар Давид је, пишући своју поезију, имао пред собом читаво богато наслеђе песништва околних народа. Бројни пронађени египатски и вавилонски текстови сведоче о цењености певача и свирача из Ханана. Већ око 1400 год. пре Хр., у Угариту, већина храмова је имала своје певаче (уп. Дјурант 1995, 139–142, 180–185, 255–259). То значи да се псалмопојац Давид могао несметано инспирисати и богатом књижевном баштином коју је затекао у својој земљи, што је чинило добар основ да се нешто слично оствари и у будућем јерусалимском храму.²⁸

Међу предводницима 24 реда певача светих песама, који су певали уз гусле, кимвале и псалтире за службу Јахвеу у Јахвеовом дому, по царевој наредби, били су синови Асафови (њих четворица), Еманови (њих четрнаесторица) и Једутунови–Етанови (њих шесторица)

²⁷ На тему празника у Изарилу, видети Глумац 1999, 61–103; 116–136; Rebić 1992, 199–223.

²⁸ За време цара Давида још није био подигнут јерусалимски храм. Постојао је само шатор у коме се чувао Ковчег Завета (још из Мојсијевог времена). Тек ће након Давидове смрти његов наследник цар Соломун подићи велелепни храм у славу Бога Израилевог (Dubnov 1986, 28–30; 31–33; видети 1. цар 6).

(1. дн 25, 1–31; 15, 16–19). Нешто касније, неке од њих (Етан и Еман) свештеничко предање ће повезати са припадањем левитском племену.²⁹ Корејеви синови, припадали су реду певача за време првог и другог храма (в. 1 дн 6, 31–48).³⁰ Певачи у периоду другог храма били су изједначени по својој части са Левитима, тј. они и јесу били Левити (в. 1 дн 6, 31–48). Народ их је, истовремено, сматрао мудрацима и богонадахнутим људима (Томić 1986, 12).

2.5. Време настанка псалама

Велхаузенoва школа настанак псалама ставља после вавилонског ропства. Поједини њени представници сматрају да су псалми настали за време Макавеја³¹ (*B. Duhm*). Скандинавска школа, напротив, сматра да су псалми настали у време израелске монархије, осим 136. псалма³² (*Y. Engell*) (Томić 1986, 14).³³

Истина је, као и у већини случајева, негде на средини. Данас је просто немогуће одредити време настанка неког псалма, међутим, ипак се на основу садржаја, речника, тј. једне веома сложене анализе донекле може утврдити да су неки псалми настали у време судија,³⁴ а други након вавилонског ропства. Примера ради, царски псалми су

²⁹ Левити су били потомци Левија, једног од дванаест синова старозаветног патријарха Јакова. Левите је Бог одредио да му носе Ковчег Завета и да служе искључиво Њему, Јахвеу (*Пnz* 10, 8). Након укидања локалних светилишта од стране цара Јосије и спровођења његових верских реформи (око 622. г. пре Хр.), настаје разлика између левита и свештеника. Левити искључиво постају помоћни службеници у јерусалимском храму, тј. помоћници свештеника (видети Младеновић 2006, 70–79).

³⁰ Први храм, који је подигао цар Соломун, разорио је вавилонски цар Навуходоносор 586. год. пре Христа и одвео јеврејски народ у ропство. Други храм је подигнут после повратка из ропства око 515. год. пре Христа (Голдберг, Рејнер 2003, 61–67; Etinger 1996, 62–64; 70–83; Dubnov 1986, 50–52; видети 2. дн 36).

³¹ Опширније на тему Макавеја и Макавејског устанка видети *Књиге Макавејске* 1995, 11–60; Лома 2010, 279–307.

³² *Пс* 136: „На рекама Вавилонским, тамо сеђасмо и плакасмо, када се опоменусмо Сиона...”

³³ „Псалтир, какав је био довршен око 200. пр. Кр., има иза себе дугу повјест сакупљања. Ту повјест више не можемо освијетлети у свим појединостима, унаточ пријеписима и овој и оној назнаци у другим књигама Старог завјета. Преостаје само пут опрезног методичког тапкања унатраг у прошлост“ (Deissler 2009, 14).

³⁴ Време судија обухвата период од краја 13. века до око 1050. године пре Христа. Најпознатије судије били су Гедеон, Самсон, Јефтај и Девора. Судија није био цар. Његова власт није била ни апсолутна ни наследна, већ је зависила од личних својстава којима је поједини судија придобијао поверење народа (Dubnov 1986, 22–24). Опширније видети у *Књизи о судијама*.

настали у време монархије, псалми Јахвовог царевања у времену вавилонског ропства, Сионски псалми настају после повратка из прогонства итд. Оно што је сигурно, јесте, да у Давидово време сигурно већ постоји мала збирка псалама, која се временом постепено повећавала. Након повратка из ропства, *Псалтир* је био као нека врста молитвеника – религиозне песмарице у јеврејској заједници. Највероватније да је збирка псалама, коју ми данас поседујемо, завршена пре макавејског времена. Превод псалама на грчки језик настао је у периоду између 300. и 250. године пре Христа. Сирах у својој књизи, која је написана око 180. пре Христа, спомиње псалме које је испевао цар Давид.³⁵

Из периода старозаветних патријараха није сачуван ниједан псалам. Најстарија сачувана песма је Маријина (в. *Изд* 15, 20–21) која заједно са Мојсијевом песмом чини једну поетску целину (*Изд* 15, 1–19). Исто тако, као праобраз каснијих псалама, била је и Деворина и Варакова захвална песма (*Суд* 5, 1–31). Знатан утицај на теолошко обликовање псалама као и на њихов развој имали су и старозаветни пророци и њихова пророштва, јер су они били чувари и носиоци Мојсијеве вере.³⁶

Према томе, у дугом раздобљу, које је трајало скоро хиљаду година, настајали су нови псалми, док су стари усклађивали у новонасталим приликама: псалми који су написани од стране појединца, којима је приписиван индивидуални карактер, одједном постају колективни псалми, такође, приватне молитве постају јавне, литургијске, хвалоспеви који су испевани у част локалних светилишта постају псалми јерусалимског храма, царски псалми попримају есхатолошке димензије и постају месијански.³⁷

³⁵ Видети *Сир* 47, 1–11; уп. 2. *Сам* 23, 1. У једном од пронађених *Псалтира* у Кумрану уклопљена су два додатка *Књиге Сирахове* (*Сир* 51, 1–12; 51, 13–30) што нам само потврђује да су ти одељци касније придодати *Књизи Сираховој* и наравно, што је још важније, да је писац *Књиге Сирахове* знао за постојање *Псалтира* (Видети *Jeruzalemska Biblija* 2003, 967).

³⁶ „Ако је игдје вриједило правило *lex credendi lex orandi*, тј. вјера одређује молитву, вриједило је у Израелу“ (Deissler 2009, 16).

³⁷ Примера ради *Пс* 79, који је настао у време судија, смешта се у хеленистичко време, из 10. у 3. век пре Христа. Овим се врши прилагођавање старих псалама на новонастале прилике (Томić 1986, 14; уп. Bullock 2001, 58).

3. Старозаветна поезија

3.1. Ритам и метар

Јеврејска поезија има одређене поетске законе који су у потпуности усклађени са поетским стваралаштвом старог Истока и у извесној мери се разликује од античке (грчко–римске), као и од данашње, савремене, поезије (Томић 1986, 15; уп. Waxman 1960, 1–5). Старозаветни песник се труди да утиче својом поезијом на читаоце и слушаоце лепотом стихова, као и ритмом, који је веома битан у песништву старог Истока. Правилно измењивање кратких и дугих слогова даје ритам једној песми, док се под метром подразумева одређена мера слогова у стиху (пирих, јамб, трохеј, дактил, амфибрах, анапест, спондеј) (в. Живковић 2001, 83–84). „Сваки метар је ритам док сваки ритам није метар“ (Томић 1986, 15). Старозаветна јеврејска поезија познаје ритам, али не како је то учињено у античкој поезији где имамо правилно измењивање кратких и дугих слогова, већ је то ритам који се пропознаје по свом звучном (тонском) нагласку, који је независан од дужине и броја слогова. У овоме је доста сличан са данашњом, савременом поезијом (уп. Tronski 1951, 7–13; 91–114; 318–320; 341–342; 375–396; Ђурић 1972, 9–20; 150–154; 207–209; 236–240; 667–679).

Основна јединица јеврејског песништва је стих. Двостих је састављен од два стиха, а тростих је од три стиха. У том случају имамо једноставан ритам: два полустиха са две или више наглашене речи (2+2; 3+3), као што је случај у грчко – римској поезији, или „kinah–тужбалица“ који се састоји од три наглашене речи у првом полустиху и са две у другом полустиху (3+2). Постоје, наравно, и сложенији ритмови (3+4; 4+4; 4+3 и др.) (Томић 1986, 15; Harrington 1987, 318).

Више стихова чине једну целину, тј. строфу. Псалми који се налазе у *Псалтиру*, састоје се од строфа са једнаким или различитим бројем стихова. Поједине строфе су одређене *припевом*, тј. понављањем истог стиха иза сваке строфе (в. *Пс* 41, *Пс* 45 и др.). Строфе такође могу бити назначене *инклузијом*: где се целина једног псалма затвара понављањем првог полустиха (*Пс* 8), затим *конкатенацијом*, која се састоји од понављања карактеристичних речи на крају једне и на почетку друге

строфе, даље – *респонзијом*: која подразумева подударане самогласника на почетку строфе (Томић 1981, 15).³⁸

Јеврејска поезија познаје још један појам када су у питању псалми, а то је *алфаветски акростих*. У том случају сваки полустих или строфа почињу одређеним словом алфавета, или се понавља више пута исто слово. Обично има 22 полустиха или групе полустихова, према броју слова у јеврејском алфавету (*Пс* 9; 24; 33; 36; 110; 111; 119; 144). Ово је највероватније урађено ради лакшег меморисања псалама. Ову тврдњу нам потврђује и угаритска књижевност из другог века пре Христа (в. Дјурант 1995, 139–142; ANET 1992, 383–391; уп. Mowinckel, у: *Zur neueren Psalmenforschung* 1976, 315–340).³⁹

3.2. Паралелизми и песнички украси код писања псалама

Најзначајни елеменат семитске, а особито јеврејске поезије старозаветног периода јесте паралелизам. Овај појам први пут сусрећемо у књизи англиканског Бискупа Р. Ловта (*R. Lowth De sacra poesi hebraeorum* (1753) (Томић 1986, 16). Под паралелизмом подразумевамо ситуацију где се једна мисао изриче у наредном полустиху синонимом или супротном речју.⁴⁰ У већини случајева разликују се три врсте паралелизама: 1. **синонимни** паралелизам: где се иста поетска мисао понавља у оба полустиха различитим али синонимним речима: „И сада, цареви, уразумите се; научите се све судије земаљске. Служите Господу са страхом, и радујте се Њему с трепетом“ (*Пс* 2, 10–11); „При Изласку Израиља из Египта, дома Јаковљевог из народа варварског“ (*Пс* 113, 1); 2. **антитетички** паралелизам: овде се, у овом паралелизму, поетска мисао изриче супротним речима у два или три полустиха: „Јер зна Господ пут праведних, и пут безбожника пропашће“ (*Пс* 1, 6); 3. **синтетички** или развијени конструктивни паралелизам: поетска мисао првог полустиха се допопуњава и разрађује, тј. развија у другом полустиху: „Певајте Господу песму нову, певајте Господу сва земљо“ (*Пс* 95, 1). „На рекама

³⁸ „Строфе у јеврејској поезији не постоје у строгом смислу речи, али се ипак опажа извесна строфска распоређеност према мисаоним целинама. Рефрен који се понавља у редовним размацима показује одређени строфски облик“ (Harrington 1987, 318; уп. Mowinckel 1962, vol 2, 159–175).

³⁹ О форми и структури старозаветне (јеврејске) поезије опширније видети код Kosmala, у: *Poetry in the Hebrew Bible* 2000, 1–52.

⁴⁰ Опширније о овом појму видети у *Rečnik kniževnih termina* 1986, 524. Овај речник ће бити коришћен и при навођењу и кратком објашњавању осталих песничких украса у псалмима..

Вавилонским, тамо сеђасмо и плакасмо, када се опоменусмо Сиона. На врбама посред њега обесисмо харфе наше“ (*Пс* 136, 1–2) Изузев горепоменутих, неопходно је да се наведу још две врсте паралелизма: 4. **климакс**, при коме се развој мисли наставља из једног реда у други и притом се смисао изречене мисли појачава; 5. **интроверзни** паралелизам, у коме се кроз „више стихова понављају исти паралелизми и то према схеми: а+б+б’+а’“ (Томић 1986, 16).⁴¹

Што се тиче других песничких украса, тј. стилских фигура у јеврејској поезији, споменућемо још неколико: 1. **анафора** (грч. *anaphorá* = довођење у везу): је стилска фигура којом се понављају речи на почетку два или више стихова (видети *Пс* 12; 2–3; 28, 1–2; 3–5; 7–9; 10–11); 2. **епифора** (грч. *epiphorá* = додавање, додатак) представља понављање речи на крају два стиха или више њих (видети *Пс* 117, 10–12); 3. **асонанца** (лат. *asonare* = звучати у складу): понављање истих самогласника у више речи у стиху ради постизања звучног утиска, ритма и гласовних ефеката (*Пс* 136, 1–3); 4. **аноминација** (лат. *anominatio*): „намерно изједначавање речи, стављање једне поред друге две речи које гласе једнако или слично, а имају различито значење“ (Вујаклија 1980, 51); 5. **парономазија** (грч. *paronomasiá*): једнакозвучност различитих, по значењу често супротних речи, здруживање таквих речи у једну реторску фигуру (Вујаклија 1980, 672). 6. **ономатопеја** (грч. *onomatopoiía*): прављење или грађење имена или речи; подражавање звука, грађење речи подржавајући природни глас или звук неке ствари или радње (нпр. топот, бубањ, шуштање итд) (Вујаклија 1980, 633). 7. **меризам** (*поларизам*): је „веома честа песничка фигура у библијском песништву“, а представља „рашчлањивање скупине у делове“, нпр. значење „сви“ се постиже кроз напоредно навођење поларних супротности: *старо и младо*, „увек“: *дан и ноћ*, „родитељи“: *отац и мајка*. „Крајње тачке–полови, супростављају се на истом нивоу“ и то „с обзиром на људске феномене: човек–жена; на друштвене: роб–слободњак; географске: исток–запад; просторне: небо–земља...“ (Томић 1986, 17).⁴²

⁴¹ Треба знати када је у питању јеврејска поезија да паралелизам, иако је он опште правило у јеврејској поезији, није у њој свуда присутан. Детаљније на тему паралелизма у псалмима видети: Futato 2007, 33–40.

⁴² Детаљније излагање о паралелизмима у старозаветној (јеврејској) поезији, видети код: Gray 1972, 37–86; уп. Naftali Hery Tur-Sinai, у: *Zur neueren Psalmenforschung* 1976, 217–233.

3.3. Значај старозаветне поезије

Старозаветна – библијска поезија, пре свега, у формалном погледу, дали извештај број заједничких црта са поетским стваралаштвом старог Истока, чија историја сведочи од најранијих времена о постојању религиозне лирике. Химне и молитве староисточних многобожачких народа својим бројем далеко превазилазе старозаветне псалме. Стога се претпоставља да су јеврејски писци доста тога научили и преузели од својих политеистичких савременика. Сличност између староисточних религиозних књижевности и оне јеврејске превасходно се показује у поетским изразима и украсима, те књижевним врстама и песничким сликама као и у неким другим поетским елементима. Међутим, и поред једне такве сличности, не могу се изоставити ни многе разлике, особито оне „које библијски *Псалтир* одвајају од религиозних“ песама и молитава израиљског окружења (Deissler 2009, 14).

Старозаветна поезија је добоко људска а у исти мах и Божанска. Старозаветни поета се пред својим Јахвеом открива као изузетно крхко, грешно и напаћено биће. Он у својим стиховима тражи од Бога да погледа на њега и да му пружи руку спасења. У многобожачкој религиозној поезији старог Истока углавном је преовладавао став који је био ограничен празноверним страхом, са једне, и магијским ритуалима са друге стране. Старозаветна лирика, у том погледу, стоји сасвим на супротним позицијама. У њеним стиховима преовладава љубав и осећај синовске припадности верника своме Богу.⁴³ Све се посматра кроз богочовечанску призму. За старозаветног песника и лепота природе је само одраз Божанског деловања у свету. Док су у многобожачким храмовима давно утихнуле религиозне песме и молитве, библијска поезија је и даље актуелна и активна. *Псалми Давидови*, још увек живе у срцима верника. И после разарања јерусалимског храма и даље су одјекивали у срцима старозаветних Јевреја, а касније, све до наших дана и у синагогама широм света. *Псалми* су једна од најдубљих, најлепших и најпознатијих књига *Старог Завета* не само за Јевреје, већ и за све хришћане. Не постоји ниједан догмат хришћанске вере који није испеван у стиховима *Псалтира*. У њему је описано стварање невидљивог и видљивог света, историја

⁴³ „Монотеистички јахвизам није само садржајно одређивао тврдње него је ослобађао и оне снаге израелске душе које су библијским псалмима давале обиљежје неупоредиве животности и дојмивљости“ (Deissler 2009, 14–15).

старозаветног Израилља, говори се о међусобном односу Бога и човека као и о Закону који је Бог дао човеку. Ова књига је својеврсна енциклопедија антрополошких, месијанских, социолошких и других тема које се тичу човековог живота. Стихови псалама су огледало душе сваког ко их слуша или чита.

Псалтир као васпитач за Христа је поучник у вери и истинској врлини, он доноси обрасце за душевно васпитање. Странице ове књиге откривају најдубље тајне вере. У њима се налази мноштво проповеди, пророштава и мудрачких поука, које нам показују како се треба молити, исповедати, кајати и благодарити Богу. *Псалами* су због своје религиознопрактичне примене једна од дидактички најкориснијих књига *Старог Завета*. Одевени од стране својих аутора у умилне и хармоничне тонове, а касније и црквене музике, *Псалми* су вековима били срце сваког богослужења Цркве, откривајући, све своје духовно и богословско благо.

4. Тумачење псалама

Протумачити псалме, разумети њихову поруку и смисао, веома је важно у библијској егзегези. Они су одраз пишчевог живота и вере. Писац псалама полази од конкретног живота у вери и молитви. Својим стиховима даје многе одговоре на животна питања. У њима се открива дубока побожност и религиозност а у исто време и понизност, грешност и кајање самог аутора. Сваки псалам је једна молитва, песников одговор на његово искуство које је доживео са Богом. Дакле, писац псалама претаче своје религиозно искуство у стихове, и на тај изражава своју веру, свој однос према Богу. За њега није битно ни место ни време писања псалама. С тим у вези, један део псалама је настао уочи некаквог боја, други су испевани у тренуцима песникове усамљености, у моментима највећег духовног бола, неки су искомпоновани на широким пашњацима, а неки на скровитим местима, у пећинама и гудурама јудејске пустиње. У сваком од њих песник доживљава Бога на само себи својствен начин. У зависности од историјских околности и песниковог поетског надаћнућа, поједини псалми су испевани као хвалоспеви, а неки су тону тужбалице или усрдне молитве. Својом поезијом песник нам дочарава какав је његов тренутни однос са Богом, он помоћу својих стихова одређеним поводима разговара са Богом, и ту треба тражити место у животу

његовог аутора (*Sitz im Leben*) за сваки псалма понаособ за који је то могуће учинити на основу доступних података.

4.1. Метода историјских облика

Цар Давид се сматра аутором већине псалама. Традиционално тумачење псалама поставило је себи у задатак да поруку разматраног псалма изрази као лично Давидово животно искуство. Половином 19. века, применом нових научних метода, потврдила су се претходна сазнања да нису сви псалми од истог аутора и из истог временског периода. Тада су почеле да се примењују нове методе у тумачењу псалама. Јохан Ајхорн (*Johann Gottfried Eichhorn, 1752–1827*), немачки протестански теолог, сматрао је да за правилно тумачење псалама неопходно је било саживети се са њиховим аутором. Франц Далич (*Franz Delitzsch, 1813–1890*), такође немачки протестански теолог, посебно је истицао да се у псалмима открива не само лирски већи и духовни значај (Томић 1986, 18).

Херман Гункел (*Hermann Gunkel, 1862–1932*), исто тако из редова протестанских теолога (бавио се изучавањем *Старог Завета*, а посебан акценат је стављао на *Псалме*), у тумачењу псалама примењује методу историјских облика (*formgeschichtliche Methode*). У својим делима *Псалми* (*Die Psalmen, Göttingen, 1925*) и *Увод у Псалме* (*Einleitung in die Psalmen, Göttingen, 1933*), Гункел сматра да полазна тачка у тумачењу не само псалама, већ и сваког књижевног дела јесте, да се најпре одреди књижевна врста, тј. књижевни род самога дела (*Gattung*). Неопходно је одређену животну ситуацију, тј. историјски контекст (*Sitz im Leben*), довести у везу са песниковим осећањима и мислима у његовом делу. Зато је потребно најпре утврдити садржај псалма, животне околности у којима је настао, као и поетске слике и изразе који га красе и који су увек одредиви на основу неке књижевне врсте.⁴⁴

Поједини псалми нам често изгледају нејасно, једноставо из разлога што су дошли из културне средине која се знатно разликује од културе нашег времена. Зато је важно да се код сваког псалма објасни конкретна ситуација у којој је настао, као и коме је био намењен. Када псалме сместимо у одговарајући историјски контекст и установимо

⁴⁴ „Књижевну врсту већ одређује сам садржај псалма као и књижевни начин изражавања“ (Томић 1986, 18).

њихову кутурно – историјску позадину, онда нам они постају много јаснији и разумљивији (*Zur neueren Psalmenforschung* 1976, 1–18; Gunkel, у: *Zur neueren Psalmenforschung* 1976, 19–54; Tomić 1986, 18; Harrington 1987, 327–329; Suelzer, у: *Biblijska teologija Staroga i Novoga zavjeta* 1980, 35–37).

Зигмунд Мовинкел (*Sigmund Olaf Plytt Mowinckel*, 1884–1965), професор Универзитета у Ослу (Kristiania), одбацује тврдњу да су псалми били приватне песме које изражавају личну побожност и осећања аутора и да су накнадно уведени у богослужење. По његовом мишљењу „*Sitz im Leben*“ псалама је култ, богослужење у храму, а индивидуална – лична поезија појављује се тек касније. Култ је друштвено утврђен и уређен свети чин у којем се оставрује сусрет Бога и изабраног народа Божијег. Речи изговорене у молитви псалама имају светотајинску улогу. Ово тумачење исправља и допуњује Гункела и његову методу тумачења псалама. Међутим, не може се тврдити да сви псалми у *Псалтиру* имају *Sitz im Leben* у израиљском култу. Треба имати на уму приликом тумачења псалама значај Божијег откровења у *Светом Писму Старог Завета* (Tomić 1986, 19).⁴⁵

Данас је у тумачењу библијских текстова, а самим тим и псалама, прихваћена историјско–критичка метода. Родољуб Кубат и Предраг Драгутиновић у свом предговору за књигу *Увод у новозаветну егзегезу* од У. Шнелеа, мишљења су да: „Историјско–критичка метода је основа сваке библијске методологије. По скоро једногласном мишљењу данашњих егзегета, без обзира на конфесионалну припадност, историјско – критичка метода је полазна тачка за тумачење библијских текстова. За вредновање историјско – критичке методе свакако је важно имати на уму чињеницу да су библијски текстови настали у античко доба, а дух оног времена битно је различит од савременог. Управо је то најважнији разлог за употребу историјско–критичке методе као методолошког поступка којим се покушава пренети првобитни смисао

⁴⁵ „Опште је познато да израиљска поезија није никада била чисто лична, она је у правом смислу речи била дело једног народа. Главни извор инспирације било је богослужење (уп. *Бр* 10, 35; *Пс* 67; *Јдм* 15, 9–10; *Изл* 15) у којем на посебан начин старозаветни Израил постао свестан да је изабрани народ Божији. *Псалтир* није само књига молитава и песама које су се употребљавале у храму и синагогама, него често изражава богослужење из периода пре ропства. Многи псалми су настали у старом израиљском богослужењу и састављени су под утицајем богослужења. *Sitz im Leben* или конкретна ситуација која најбоље објашњава порекло псалама јесте израиљска литургија–богослужење“ (Harrington 1987, 328; уп. Mowinckel 1962, vol 1, 1–41).

у савремену реалност. Историјско–критичка метода омогућава да се што је тачније могуће одреди првобитна теолошка интенција текста. Она обухвата низ појединачних научних метода које пружају могућност превазилажења историјске дистанце и нејасноћа које настају због те дистанце. То у основи значи приступ библијском тексту у оквиру његовог историјског контекста и са различитих тачки гледишта“ (Кубат, Драгутиновић, у: Шнеле 2007, 12).⁴⁶

4.2. Псалми и књижевност старог Истока

До половине 19. века сматрало се да је *Свето Писмо* не само носилац натприродног Божијег откровења, што оно у основи и јесте, него да поседује и властити – изворни књижевни израз. То мишљење показало се само као делимично тачно. Након археолошких открића затрпаних цивилизација Месопотамије и Египта, утврђен је изванредан утицај књижевности старог Истока на јеврејску књижевност. Упоредивање псалама са књижевним делима старосточне литературе, показало је да се многи књижевни облици, за које се некада сматрало да су их имали само старозаветни Јевреји, налазе се и у религиозној поезији Вавилонa, Египта и Угарита.

Један од најистакнутијих научника 20. века који је проучавао старо вавилонско религиозно песништво (тужбалице, молитве, хвалоспеве и др.), његове изреке, књижевне украсе и појмове, био је Ђорџо Кастелино (*Giorgio Castellino*). Његова проучавања су дала знатан допринос да што боље схватимо и правилно протумачимо псалме. Упоредивајући вавилонско и израелско песништво, закључено је да се не осећа директан утицај вавилонског песништва на псалме, осим оних који су настали у периоду сужањства (в. *Пс* 123; 136) (Томић 1986, 19).

Годфри Драјвер (*Godfrey Rolles Driver*, 1892–1975), енглески оријенталиста, такође је мишљења да није постојао посебан утицај вавилонских химни и песама на израелске псалме. Можда једино у домену неких мисли или идеја. Разлог за овако мишљење он темељи на сазнању да је вавилонска религија била политеистичка, а јеврејски песнички монотеизам је резултат дугог и дубоког религиозног искуства, осим тога вавилонско песништво је сиромашно етичким

⁴⁶ Опширније о библијској ерминевици видети код: Чарнић 1971, 1-114; Милин 1991, 133-150; Harrington 1991, 97-114; 157-167; Geisler 1992, 134-219.

мотивима, док код јеврејског песништва они заузимају веома битно место (Driver 1926, у: *Zur neueren Psalmenforschung* 1976, 130–131).⁴⁷

Египат, географски веома близу, али етнички доста удаљен, вероватно је са својом богатом књижевношћу, особито својим химнама, утицао на израиљску поезију.⁴⁸ Нарочито је то било приметно на почетку и на крају периода монархије (од 10. века до 6. века пре Хр.). Тај, условно речено утицај, највише се испољавао у начину писања псалама и у песничком изражавању (в. *Пс* 1; 2; 32; 33; 103; 109), и очигледно није био директан већ је оставрен преко хананске и феничанске културе (Томић 1986, 19; Mowinkel 1962, vol 2, 189).

„Међутим, не слажу се сви са овим мишљењем. *A. Weigell* сматра да су јеврејски аутори псалама инспирисани од стране египатских писаца. Као пример наводи псалм 103, за кога тврди да га је аутор позајмио из египатске књижевности.⁴⁹ Нешто умеренији у схватању

⁴⁷ Има и супротних мишљења (*Winckler*) по којима је вавилонско песништво утицало на јеврејску религиозну поезију. Та сличност се огледа не само у типу и композицији јеврејским псалама и вавилонских химни, него и у религиозним идејама и учењима. Примера ради, стих другог псалама: „Јављају заповест Господњу: Господ рече мени: Син Мој јеси ти, ја те данас родих“ (*Пс* 2, 7), има призивак адопционог закона из Хамурабијевог кодекса, по којем је један човек имао права да призна своје синове ако су рођени са слушкињом. Детаљније на ову тему видети Driver 1926, у: *Zur neueren Psalmenforschung* 1976, 61–130.

⁴⁸ Опширније о староегипатској књижевности видети *ANET* 1992, 365-381.

⁴⁹ Из периода 18. династије, за време владавине фараона Аменофиса II (1447–1420. пре Христа), пронађен је текст који једним својим делом подсећа на делове *Пс* 103 од 14 до 18. стиха (Blackman, у: *Zur neueren Psalmenforschung* 1976, 135). Ради лакшег упоређивања прво ћемо дати текст у немачком преводу, затим превод на српски језик аутора овог рада, и на крају српски превод *Пс* 103, од 14. до 18. стиха, од Епископа Атанасија Јевтића. Египатски текст у немачком преводу преузет из Blackman, у: *Zur neueren Psalmenforschung* 1976, 135:

*„Der das Kraut für die Herde schuf
und den Fruchtbaum für die Menschen;
der macht, wovon die Fische im Strom leben
und die Vögel, die den Himmel (bewohnen);
der [Atem dem, was in dem Ei ist,] gibt
und den Sohn des Würmchens ernährt.
Der macht, wovon die Mücken leben
und auch die Würmer und die Fliegen;
der macht, was die Mäuse in ihren Löchern brauchen,
und die Vögel ernährt auf allen Bäumen.“*

Превод Египатског текста, аутора овог рада, са немачког на српски језик:

*Онај који је створио зеље за стоку
и воћку за људе;*

утицаја египатске на јеврејску поезију били су творци теорије *дифузије*, *E. Smith* и *W. J. Perry*. Они сматрају да египатска књижевност јесте утицала на јеврејску, али не директно, већ индиректно“ (*Blackman*, у: *Zur neueren Psalmenforschung* 1976, 134).

А. Блекман (*Aylward Manley Blackman*, 1883–1956) британски египтолог, сматра да је истина негде на средини. Он мисли да пажљиво треба извучити закључке, и сматра да, иако постоје неки материјални докази, треба прихватити теорију о индиректном утицају египатске на израиљску лирику. Сматра да Вејгел (*Weigell*), Смит (*Smith*) и Пери (*Perry*), својим теоријама умањују самостални допринос других народа светској култури и књижевности и да сувише истичу египатски утицај на друге народе и културе (*Blackman*, у: *Zur neueren Psalmenforschung* 1976, 155).

Најснажнији утицај на библијску књижевност, а самим тим и на псалме, имала је хананска књижевност. У угаритским текстовима из 15–13. века пре Хр., који су нам познати, имамо исто, или барем слично, песничко изражавање и песничке описе као у псалмима. Језик, граматика и стил писања су веома слични. Примера ради *Пс* 28 звучи

*Онај који је створио то од чега живе рибе у реци
и птице које настањују небо;
Онај који даје дах (дисање) ономе што је у јајету
и храни сина црвића.
Онај који је створио од чега живе комарци
као и црви и муве (оно што лети)
Онај који је створио, оно што треба мишевима у њиховим рупама,
и који храни птице на свом дрвећу.
Превод *Пс* 103, од 14. до 18. стиха, од Еп. Атанасија:
„Проузрасташ траву за стоку,
и зелен на службу људима,
да произведу хлеб из земље,
и вино весели срце човека;
да уљем улепша лице своје,
и хлеб срце човека укрепљује.
Наситиће се (влажом) дрвеће пољско,
и Ливански кедри које си засадио.
Тамо ће птице гнезда (своја) свити,
родино обиталиште предводи их.
Горе високе дао си јеленима,
стена је прибежиште зечевима“.*

Детаљније на ову тему видети *Blackman*, у: *Zur neueren Psalmenforschung* 1976, 135–154.

као нека хананска химна (в. *Пс* 47; 66; 67; 72; 91; 92; 138) (Tomić 1986, 19–20; Mowinckel 1962, vol 2, 187–188).

Зигмунд Мовинкел у својој студији „*Psalmekritik zwischen 1900 und 1935 (Ugarit und die Psalmenexegese)*“ каже да је значај угаритских текстова и у томе што нам они нуде примере религиозне књижевности и пре освајања Ханана од стране Израиљаца. Проучавање угаритске књижевности јесте основни корак за што боље разумевање псалама. Они су доказ да постоји историјска веза између хананског и израиљског религиозног песништва. У њима се јасно открива једна култура из које су израиљски песници позајмили религиозне облике и представе о животу, у позитивном и негативном смислу (Mowinckel, у: *Zur neueren Psalmenforschung* 1976, 315–318; 327–328; 340; Soggin 1989, 434; Albright 2006, 68–94).

Можемо да закључимо, да проучавање књижевности старог Истока, особито хананске, доприноси бољем разумевању псалама. Старозаветни Израил, преузимајући поетска правила од суседних народа, даје истом песничком стилу један нов садржај, нову књижевну димензију и искуство, и надасве једну нову истину. Он у свом песништву објављује Бога живог, којег писац псалама доживљава лично у својим поетским и богослужбеним теофанијама (Tomić 1986, 20; опширније приказ ове теме видети код Ridderbos, у: *Zur neueren Psalmenforschung* 1976, 234–280; Višić 1993, 107–155).

4.3. Књижевне врсте у псалмима (књижевни облици псалама)

Модерна егзегеза разврстава псалме према њиховој књижевној врсти. Метода по којој су се псалми делили у зависности од њиховог садржаја, као и времену настанка, није више толико заступљена у ерминевтици. Међутим, ни подела псалма према њиховом књижевном облику није прихваћена од стране свих библиста, нити је дала задовољавајуће егзегетске резултате који су се од ње очекивали. Клаус Вестерман (*Claus Westermann*, 1909–2002) професор *Старог Завета* на Хајделбершком Универзитету, поделио је псалме, само, на две велике скупине: теоцентричне (похвалне и захвалне) и антропоцентричне

(молитвене и тужбалице) (Westermann, у: Tomić 1986, 20; Westermann 1981, 15–35, 152–164, 250–280).⁵⁰

Ми смо се у овом раду, према књижевној врсти, одлучили за следећу поделу псалама: похвалне, захвалне, молитвене, псалме Јахвовог царевања, царске, месијанске и сионске псалме (уп. Brueggemann 1984, 51–168).

4.3.1. Похвални псалми

Похвални псалми свој корен имају у Мојсијевој и Маријиној похвалној песми која је славила спасоносна Божија дела приликом преласка Израиља преко Црвеног мора (в. *Изл* 15, 1–21). У ову категорију псалама убраја се и Деворина и Варакова похвална песма (в. *Суд* 5, 1–31). Дакле, после скоро сваке Божије епифаније, тј. Његовог пројављивања у историји изабраног народа, настала је похвална песма у Израиљу (в. *Јдт* 16, 1–17). Знатан део похвалних псалама испеван је да би се величао старозаветни култ, касније су мудрачки псалми преузели форму похвалних псалма, иако се њихово првобитно усмерење није односило на култ (Deissler 2009, 17; в. Mowinkel, vol 1, 81–105; Harrington 1987, 338).

Похвални псалми настају као израз несебичне радости, чисте и аутентичне побожности израиљског народа. У њима се неисцрпно хвале сва дела Божија, особито она која се односе на историју спасења. Нема личних молби, нити писац ових псалама тражи нешто за себе, њихов садржај је крајње теоцентричан. Не може се замислити ниједан празник у Израиљу а да се не поју ови псалми. Они су саставни део сваког богослужења.⁵¹ У појању ових псалама нису само учествовали храмски певачи и свирачи на иструментима, већ је и присутни народ активно учествовао у песми. У неким случајевима присутни народ је у одређеном ритму плескао рукама (*Пс* 46, 2; 97, 8), радосно узвикивао (*1. цар* 1, 39–40; *2. дн* 23, 11–13; 29, 30), подизао руке (*Пс* 27, 2; 76, 3; 133,

⁵⁰ За овог уваженог библисту, захваљивање је у јеврејској култури истовремено имало и знак једнакости са хвалоспевом, исто тако, молитвено обраћање Богу у себи садржи молбу и притужбу, те у већој или мањој мери изражава и поверење у Бога (Deissler 2009, 16–17).

⁵¹ Ови псалми су се певали у јерусалимском храму за време дневног жртвоприношења или приликом великих религиозних свечаности уз присуство великог броја народа (Tomić 1986, 21).

2; 140, 2), чинио поклоне (*Пс* 5, 8; 94, 6; 95, 5) (Harrington 1987, 339; Tomić 1986, 20).⁵²

Главна специфичност ове врсте псалма јесте радосно узвикивање имена Божијег, тј. радосно изговарање *Јахве* (JHVH), и то најчешће у његовом скраћеном облику *Јах*, уз мелодију и хорско појање (הללו יה, hallelu-Jah, хвалите Јахвеа). Други, исто тако усхићени повик, био је *Амин* (Амен, אמן), што значи: заиста, тако је (в. *1. дн* 16, 36; *Јдт* 15, 10; *Пс* 40, 14; 71, 19; 88, 53; 105, 48). Стих: *Јер је довека милост његова*, који се у већини случајева изговарао као рефрен, што је и данас случај, није карактеристичан само за похвалне псалме, њега сусрећемо и у другим књигама *Старог Завета* (*2. дн* 5, 13; 7, 3.6; 20, 21; *Јер* 33, 11) (Harrington 1987, 339).

Структура већине похвалних псалама састоји се из три дела:

а.) Увод: упућује се позив на певање псалма (*Пс* 32, 1–3; 67, 5; 112, 1). У неким похвалним псалмима, овај позив је упућен не само верницима у Израилу, већ и свим осталим народима да хвале Господа, као и Његова спасоносна дела (*Пс* 99, 1–2; 116). У другим псалмима који припадају овој књижевној врсти, позив да се хвали име Божије упућен је анђелима (*Пс* 28, 1–2; 148, 2) и свеколикој природи, тј. творевини Божијој (*Пс* 18, 2–3; 28; 148, 3–10), а у неколико случаја и самом псалмопојцу, који потстиче себе и друге на хвалу (*Пс* 102, 1–2; 103, 1; 145, 1). Псалми 148 и 150 позивају сву творевину да хвали Господа (Harrington 1987, 339–340).

Б.) Главни део: излаже песниково виђење Божијих интервенција у природи и историји, што чини основни мотив у писању ових псалама. Главне теме које се поетски обрађују су: Бог и стварање света,⁵³ „Бог и човек“,⁵⁴ „Бог и изабрани народ“,⁵⁵ „Бог и човечанство“ (Томić 1986, 21). У њима се посебно велича Божија доброта, љубав, Његова очинска

⁵² Уп. *2. дн* 6, 12–7, 3; 29, 28–29; *Језд* 3, 11; *1. мак* 4, 54–59.

⁵³ На тему: „Бог и стварање света“, видети Лома 2003, 5–24.

⁵⁴ О односу Бога и човека, из перспективе старосавезне антропологије, видети Кубат 2008, 15–19; 21–22; 120–133.

⁵⁵ Опширније на тему односа Бога и Израилу као изабраног народа, видети McKenzie, у: *Biblijska teologija Staroga i Novoga zavjeta* 1980, 188–211.

брига за старозаветни Израил, Његова снага и моћ. Дакле, Бог је центар песникове похвале.⁵⁶

Г.) Закључак: не постоји у свим случајевима када је ова врста псалама у питању. Али, ако га којим случајем има, онда се он обично састоји у понављању уводног дела, тј. почетка псалма (*Пс* 8, 10; 102, 22; 103, 35) или се завршава неком молитвом (*Пс* 18, 13–15; 32, 22) (Harrington 1987, 340).

Овакву врсту песништва најчешће сусрећемо у вавилонској и египатској књижевности где су то биле приватне молитве. У библијским похвалним псалмима, изабрани народ Божији исказује радост и благодарност што може да хвали Божија дела, свестан његове трансцендентности, а у исти мах и блискости са Њим (Томић 1986, 21). У похвалне псалме убрајамо: 8; 18; 28; 32; 64; 66; 67; 84; 99; 102; 103; 110; 112; 113; 116; 134; 135; 144–150 (Томић 1986, 20; Harrington 1987, 341).

4.3.2. Захвални псалми

Након ослобођења из неке тескобне ситуације, а нарочито после вавилонског ропства, израиљски народ се окупљао, тј. сабирао на одређеним светим местима, да се захвали Богу за своје избављење. Историјски контекст захвалних псалама најчешће налазимо у храмском богослужењу, јер се јасно може опазити његов утицај. Они истовремено потврђују чињеницу да је у старозаветном Израилу постојао богослужбени обред захваљивања Богу, иако је то захваљивање у ствари једна врста хвалоспева, величања Бога. За овакву тврдњу најбољи доказ нам пружају сами текстови захвалних псалама (*Пс* 9, 15; 91, 1–4; 115, 14–19; 137, 1–2). Писац ових псалама је свестан да његов живот, као и живот целе заједнице, искључиво зависи од Божије љубави и снисходљивости, зато се у стиховима захвалних псалама редовно обраћа присутним слушаоцима, тј. учесницима у богослужењу (*Пс* 9, 12; 29, 5; 31, 11; 33, 3; 106, 1–3; 117, 1–4) или, у другом случају, конкретно помиње богослужбено сабрање у храму (ради приношења жртве захвалнице: *Пс* 106, 22) (уп. *The Oxford Bible Commentary* 2001,

⁵⁶ „Ако се говори о Божијим атрибутима или делима које је Бог остварио у природи или у историји“, онда је то речено у имперфекту или презенту, али ако се говори о историјским догађајима изабраног Божијег народа, онда је то речено у перфекту (Томић 1986, 21).

360–361; Constable 2010, 5; Mowinckel 1962, vol 2, 26–43; Harrington 1987, 335).

Анализом текста захвалних псалама, омогућено нам је да реконструирамо сам богослужбени обред захваљивања који је отприлике изгледао овако: Онај члан јеврејске заједнице који је избављен из неке животне опасности, који је задобио милост Божију, долазио је у јерусалимски храм у пратњи својих пријатеља или чланова породице да свечано изврши обред захваљивања. Најпре је, на вратима храма или у самом храму, исповедио шта му је Господ учинио, што је и било главни предмет захвалног псалма, а онда је, наком усменог благодарења, принео жртву Господу.⁵⁷ Псалом 117 је можда најбољи пример једне такве захвалности Богу (Томић 1986, 22; Harrington 1987, 335).

Народно захваљивање, као и захваљивање појединца, било је јавни чин. Обред захваљивања предводио је свештеник или неко из скупине народа, који је изговарао речи хвала у уме свих присутних. У том смислу значајан је Псалом 106 јер нам он баш и показује обред захваљивања заједнице. Највероватније да се већина Израјљца одлучивала да за време неког великог празника изрази своју захвалност Богу.⁵⁸ Из тог разлога често се дешавало да не могу сви обавити обред истог дана па су их свештеници распоређивали по групама према благослову и милости које су примили од Бога. Тако псалом 106 разликује четири такве групе: избављенике из опасности у пустињи (*Пс*

⁵⁷ Жртве захвалне – благодарности זָבַחַ הַיּוֹם הַזֶּה (z'vah ha – toda), приносиле су се у знак „благодарности за незаслужену и неочекивану милост Божију“ (в. *Лев* 7, 12–13; 22, 29). Ове жртве могли су приносити и странци (в. *Лев* 22, 18), који су живели са Израјљцима, а не само Израјљци, као што је случај код осталих жртвоприношења. „При томе могла се принети свака животиња, без разлике пола“, према материјалним могућностима онога ко приноси жртву. И овде се подразумевало да животиња која се приноси на жртву буде без мане, „само се код драговољне жртве дозвољавало да има дужу или краћу ногу (в. *Лев* 22, 23)“, јер је „унутарња побуда због које се приносила жртва надомштала сваку ману“. Ову жртву је могао да принесе само онај који је био очишћен од греха и који је живео у миру са својим Господом. „Оне су показивале Израјљцу да не треба да се Бога сећа само у добру, него да покаже да му је Бог близу и у несрећи и патњи, да се стара за њега и да хоће да му помогне. И Бог као милостиви отац позива на своју гозбу (јер је то смисао жртвеног ручка) верну своју децу, при којој и он невидљиво суделује, а позива и оне који су гладни или којима треба помоћ“ (Глумац 1999, 74–76).

⁵⁸ Верници који су становали близу јерусалимског храма, могли су често да присуствују богослужењима у храму и да захваљују Богу на учињеним даровима. Они који су становали далеко од Јерусалима, обављали су своје молитве захвалности приликом неког великог празника када су долазили на ходочашће у Јерусалим (Томић 1986, 22–23).

106, 4–9), из тамнице (*Пс* 106, 10–16), излечене од неке болести (*Пс* 106, 17–22) и оне који су се спасили од бродолома (*Пс* 106, 23–32). Свака од овде поменутих група људи би, након изговорене неке молитве, одговарала припевом (*Пс* 106, 1–3), а на крају, сви би заједнички захвалили Господу за сву Његову милост која им је учинио (*Пс* 106, 33–43) (Harrington 1987, 335–336).⁵⁹

Већина захвалних псалама написана је по схеми: увод, главни део и закључак.

А.) Увод: састоји се од песниковог позива да се сви присутни слушаоци одазову његовом прогласу и да се придруже у захваљивању и благодарењу Богу:

„Исповедаћу се Теби, ⁶⁰ Господе, свим срцем својим“ (*Пс* 9, 2).

„Благосиљаћу Господа у свако време“ (*Пс* 33, 2).

„Добро је исповедати се Господу“ (*Пс* 91, 2).

У неким случајевима увод је нешто дужи, тако да излази из уобичајне схеме увода и постепено се развија у једну кратку химну (уп. *Пс* 62, 2–6; 91, 2–7; 117, 5–18) (Harrington 1987, 336).

Б.) Главни део: у свом садржају има неколико делова: најпре се даје приказ догађаја – опасности и молитва за избављење, а затим следи и опис Божијег спасоносног деловања (Harrington 1987, 336). Дobar пример за ову поделу пружа нам псалам 29:

1. Опис опасности:

„Узвисићу Те, Господе, јер си ме прихватио,
и ниси обрадовао непријатеље моје нада мношћом“ (*Пс* 29, 2).

⁵⁹ Међутим, нису сви захвални псалми настали на начин како смо их описали. Неки од захвалних псалама могли су настати као захвални и спонтани израз благодарности неког појединца. Када су се сакупили у *Псалтир*, постали су саставни део богослужења (Harrington 1987, 335).

⁶⁰ У преводу Ђуре Даничића стоји *хвалим те*; *Jeruzalemska biblija* користи превод *slavim te*; у *MT*: *да признам, да похвалим* (הָלַלְתִּי од הָלַל); *LXX*: *да изјавим, да признам* ($\epsilon\nu\chi\omicron\mu\omicron\lambda\omicron\gamma\iota\sigma\omicron\mu\alpha\iota$,).

2. Молитва за избављење из опасности:

„Господе Боже мој, завиках к Теби, и исцелио си ме“ (*Пс* 29, 3).

3. Божији акт спасења:

„Господе, извео си из ада душу моју,
спасао ме од оних који силазе у гроб“ (*Пс* 29, 4).

Несрећа која је могла да задеси неког појединца или одређену групу људи могла је бити било које врсте. У већини случајева радило се о смртној опасности, и то услед некакве болести или напада непријатеља. Без обзира о каквој опасности је била реч, псалмопојац је у свом псалму поетски интерпретира веома сликовито. Често се служи песничком сликом у којој успоређује своје тренутно стање са мртвацем којем нема помоћи (Harrington 1987, 337):

„Каква је корист у крви мојој,
када будем силазио у пропаст?
Еда ли ће Ти се исповедати прах,
или ће објављивати истину Твоју?“ (*Пс* 29, 10; уп. *Пс* 62, 8–9; 137, 7).

Али, истовремено наглашава и своје поверење и веру у Бога, тј. у Божије избављење (Harrington 1987):

„Чу Господ, и помилова ме:
Господ постаде помоћник мој.
Обратио си ми плач мој у радост;
растргао си врећу (жалости) моје, и опасао ме весељем“ (*Пс* 29, 11–12)

в.) Закључак: захвални псалми завршавају се позивом присутнима да прихвате поуку из песничког искуства, као и да благодаре Господу на Његовој доброты. Истовремено закључак је и завршни поздрав који изговара неко из присутног народа или свештеник храма:

„Тако да Ти пева слава моја,
и нећу бити снужден (и ућутати).
Господе Боже мој, до века ћу Те исповедати и хвалити“ (*Пс* 29, 13).

У захвалне псалме појединца убрајамо: 4; 9; 10; 17; 29; 31; 33; 39; 62; 91; 100; 106; 115; 117; 120; 137. Поједини захвални псалми целог народа испевани су у знак благодарности Богу за неку победу над

непријатељима или за избављење од неке опасности која је угрожавала безбедност читавог народа (*Пс* 65; 123; 128). Неки од захвалних псалама настали су као израз народне захвалности Богу за благодарну и берићетну годину (в. *Пс* 64 и *Пс* 66) (Harrington 1987, 338).

4.3.3. Молитвени псалми

Молитвени псалми или „тужбалице (*tefillah*)“ како другачије можемо да их назовемо, настали су услед неке невоље, тј. њихово састављање инспирисано је неком тешком животном ситуацијом појединца или народа (Томić 1986, 24). Едвард Куртис (*Edvard M. Curtis*) сматра да молитвени псалми, по бројности, надмашују остале врсте псалама у *Псалтиру*. По његовом схватању, скоро једна трећина псалама припада овој категорији (Curtis, у: Constable 2010, 5). У њима се писац молитвених псалама обраћа Богу са молбом да га ослободи од смртне опасности, тешке болести, лажне оптужбе итд.⁶¹ За разлику од захвалних псалама, у којима се о страдањима говори у прошлом времену, у молитвеним псалмима песник их приказује као сурову садашњост.

Казна за почињени грех била је прерана смрт (*Пс* 54, 24; уп. *Ис* 38, 10–12), а ње су се старозаветни Израиљци највише плашили. Дуг и срећан живот био је њихов главни животни мотив (*Пс* 101, 25; 90, 15–16). За овакав начин размишљања код старозаветних Израиљаца, узроке можемо тражити у недовољно искристалисаној слици о загробном животу. По њиховом веровању место где су боравиле душе покојника налазило се испод земље (*Пс* 21, 30), у којем је владала тама (*Пс* 87, 13) и где се није могло славити име Господње (*Пс* 6, 6). Писац молитвеног

⁶¹ „Да би смо што боље разумели позадину молитвених псалама, неопходно је разумети значење антропоморфизма у *Библији*. Старозаветном Израиљцу Јахве је био живи и лични Бог. Израиљска вера се није темељила на неким философским размишљањима о духовности, већ на конкретном доживљавању Бога. Зато није било тешко приказати Јахвеа антропоморфолошки. Израиљац се приближава Јахвеу, као што би се приближио човеку, изненађујућом присношћу. Треба само обратити пажњу на који начин су поједини Божији људи разговарали са Јахвеом: Мојсије (*Бр* 11, 11–14); Исус Навин (*ИНав* 7, 7–9); Илија (*1. цар* 17, 20); Јеремија (*Јер* 15, 17–18; 20, 7). Ово, међутим, не значи да је била изостављена Његова трасцендентност. О њој нам најбоље говори прва и друга Божија заповест (*ИЗЛ* 20, 2–6). Антропоморфизми у *Библији* садрже специфичне елементе старозаветног схватања Бога. У молитвеним псалмима, као и у другим врстама псалама, псалмопојац се не обраћа неком далеком божанству, него живом и свуда присутном Богу. Зато су молитве у псалмима толико топле и дирљиве“ (Harrington 1987, 332–333; уп. McKenzie, у: *Biblijska teologija Starog i Novog zavjeta* 1980, 154–155).

псалма, када спомиње смртну опасност, често се служи неком од стилских фигура (првенствено хиперболом), да би на што сликовитији начин дочарао своје јадно стање у којем се налази (в. *Пс* 68, 15–16; 87, 4–7). Након избављења из опасности која му је угрожавала живот, он слави свој повратак међу живе (уп. *1. Сам* 2, 6) (Harrington 1987, 331; уп. Westerman, у: *Zur neueren Psalmenforschung* 1976, 466–468).⁶²

Болест, као и прерана смрт, такође се сматрала последицом почињеног греха (*Пс* 37, 4; 40, 5). Израиљци су веровали да је Бог тај који шаље на људе различите болести али, истовремено Он је тај и који их лечи (в. *Пс* 37, 3; 68, 27; 101, 11; уп. *Ис* 38, 12). Зато није редак случај да у молитвеним псалмима наилазимо и на детаљни опис болести од које песник болује (*Пс* 37, 3–12; 101, 4–12; уп. *Ис* 38, 14). Наравно, има случајева који су описани у псалмима где је нечија болест побуђивала код његових непријатеља ликоване и радост над несрећом (*Пс* 30, 12–14; 34, 13–16; 37, 12; 40, 6.9; 68, 11–13. 27; 108, 22–25).

Судски процеси били су једна од битних карактеристика друштвеног живота у старозаветном Израиљу.⁶³ Они који су се налазили на власти често су угњетавали потчињени народ (уп. *2. Сам* 12, 1–10; *Ис* 1, 23; 5, 7–15; 11, 3–4; *Ам* 5, 12; *Јер* 5, 26–28; 22, 1–4). Тиме је на најгрубљи начин, од стране ондашње аристократије, злоупотребљаван и кршен Синајски завет, посебно онај део који је био записан у деветој Божијој заповести. Такође, лажно сведочење и неправедна осуда у многим ситуацијама загорчавали су животе

⁶² „За Семиту душа је синоним за живот или често еквивалентни израз за личну заменицу: „моја душа“ = „ја“ (уп. *Пс* 85, 13; 15, 10; 29, 4; 48, 16; 88, 49). Овде треба заборавити на уобичајну дистинкцију између душе и тела. После смрти не остаје само део човека, који називамо душом, него сена целог човека. Тек у хеленистичком периоду, под утицајем грчке философије, у библијској есхатологији уведена је дихтомија тело–душа“ (Harrington 1987, 331).

⁶³ „За време старозаветних патријараха, отац породице је имао судијску власт (*Пост* 38, 24). За време изласка из Египта судска власт је била у рукама Мојсија (*Изл* 18, 13), све док, на савет свог таста Јотора, није поставио судије над по 1000, 100, 50 и 10 Израиљца, а за себе је задржао само најтеже случајеве. После освајања Ханана, постављене су судије у скоро сваком месту, при чему су судску власт имали и свештеници (*Пнз* 16, 18; 17, 8–13; 19, 17). Након оснивања царства, врховна судска власт прелази на цара, али могло се изаћи пред цара и због неких сасвим обичних ствари (*1. цар* 3, 16; *1. дн* 18, 14; *Јер* 21, 12). Касније је цар Јосафат извршио реформу судства где је сваки град имао свој суд док се врховни суд налазио у Јерусалиму (*2. дн* 19, 4–11)“ (Глумац 1999, 178).

сиромашних Израиљаца. Зато је законодавац предвидео одређене законске мере против оваквих појава (в. *Изл* 20, 16; 23, 1–9; *1. цар* 21).⁶⁴

Градска капија је била место где су се одржавала парнице између завађених страна (*Пнз* 21, 19; 22, 15; *Ам* 5, 12. 15). Посебна дворана – судница није постојала, њу ће тек нешто касније изградити цар Соломун (*1. цар* 7, 7). Супростављене странке су износиле своју ствар у говору и противговору (*Пнз* 25, 1), а након тога саслушани су и присутни сведоци те је затим доношена и пресуда. У неким случајевима, када није било сведока, сам оптужени је полагао заклетву (*Пс* 7, 4–6). За ослобођење од оптужбе била је потребна већина гласова градских старешина (уп. *Пс* 126, 5) (в. Глумац 1999, 178–179; Rebić 1992, 159–165).

Структуру молитвених псалама чине увод, главни део и закључак.

А) Увод: На почетку молитвеног псалма, писац се обраћа Богу и призива Његово име, на тај начин он покушава да успостави један присан контакт, жели да привуче Његову пажњу на себе. У одређеним тренуцима песничког надахнућа то призивање Божијег имена је веома опширно, будући да песник подсећа на Божију доброту према онима који га призивају (*Пс* 50, 3; 70, 2–3; 85, 5), на Његову снагу, тј. довољност и ефикасност самог призивања имена Божијег (*Пс* 123, 8). У свом поетском изражавању песник не користи толико много украсних придева, као што је био обичај у политеистичким молитвама оног времена, већ мноштво атрибута божанске моћи дотичног Бога. Њему је правсходно битно да укаже на мистичну супротност између људске слабости и ништавила, на једној страни, и Божије љубави, на другој страни. Иако је Бог објавио своје име (Мојсију) и своју присутност и историји, он ипак остаје тајанствен и недокучив за човеком ум (Harrington 1987, 333).

Б) Главни део: У молитвеним псалмима скоро увек главни део сачињава притужба, тј. жалба упућена Богу. Користећи се богатством песничких слика, молитељ даје детаљан опис невоље због које упућује своју тужбу Богу (*Пс* 3, 2–3; 7, 2–3; 21, 13–15; 30, 14 и др.), иако у већини случајева не зна се тачно који су узроци његове несреће. Међутим,

⁶⁴ „У молитвеним псалмима, лажни сведоци и кривоклетници, често су били приказивани метафорички: ловци (*Пс* 7, 16; 34, 7; 56, 7; 63, 6; 139, 6); провалници (*Пс* 16, 9–12); лавови (*Пс* 7, 3; 16, 12; 56, 5); пси (*Пс* 58, 15–16); змије (*Пс* 57, 5–6)“ (Harrington 1987, 332).

постоје моменти када песник посебно наглашава претње које су му упућене од стране непријатеља (*Пс* 3, 3; 21, 9; 108, 8) (Harrington 1987, 333). Последица страдања коју песник осећа је горчина и бол душе, уздаси и сузе, тј. најдубље животње патње.

Поред притужбе саму срж ове групе псалама чини молитва. Најчешћи је случај да је песник изражава на један топао и људски начин. Истовремено он то чини спонтано и природно Богу се обраћајући речима: смилуј ми се Боже, помилуј ме Боже, спаси ме Боже, чуј ме Боже (Harrington 1987, 333). Молитва је песников разговор са Богом. Ако је у питању нека болест, моли се за оздрављење и помоћ, ако је смртна опасност, моли се за избављење, ако је клевета, истиче своју невиност (опширније на ову тему видети Schmidt, у: *Zur neueren Psalmenforschung* 1976, 156–167).

В) Закључак: Писац молитвених псалама се најчешће одлучује да уместо закључка, изнесе личне мотиве због којих је написао псалам. Он једноставно, износећи их, жели да изазове Божију милост и сажалење, а истовремено и искаже своје поверење и наду у Божију помоћ. Милосрђе, доброта, правда, светост, љубав, свемоћ и др., само су Божији атрибути које песник наводи у жаљи да истакне неку врсту гаранције да ће му молитва бити услишена (Harrington 1987, 333–334). Завршни стихови увек се завршавају похвалом Богу (Томић 1986, 21) (*Пс* 21; 27; 53; 55; 56 итд).

Дакле, у молитвеним псалмима песник открива сву дубину своје патње. Његова бол, јесте бол свих оних који пате и који су прогнани, још од времена Авеља па све до пророка Мојсија и Јеремије. Њихово страдање, сливено у молитву Богу, постаје вапај свих оних који страдају. Код слуге Божијег, праведника Божијег, којег је псалмопојац Давид у својој пророчкој визији описао у 21. псалму, то страдање и патња имају откупитељски карактер, јер доносе спасење свету и човеку.⁶⁵

У молитвене псалме појединца спадају следећи: 3; 5; 6; 7; 11; 12; 15; 16; 21; 22; 24; 25; 26; 27; 30; 34; 37; 38; 40; 41; 42; 50; 53; 54; 55; 56; 58; 60; 61; 63; 68; 69; 70; 85; 87; 101; 108; 119; 122; 129; 130; 139; 140;

⁶⁵ На тему молитвених псалма видети још: Soggin 1982, 432–433; Mowinckel 1962, vol 1, 193–246; vol 2, 1–18.

141; 142 (Tomić 1986, 24–26; Harrington 1987, 334). У молитвене псалме који се односе на заједницу – народ, тј. представљају молитву целог народа, а који имају исту структуру као и молитвени псалми појединца убрајамо следеће псалме: 43; 57; 59; 73; 76; 78; 79; 81; 82; 89; 107; 124; 136.⁶⁶

4.3.4. Псалми Јахвовог царевања

Псалме Јахвовог царевања, уз сионске и царске псалме, могли бисмо сврстати у подгрупу захвалних псалама. Хвалоспеви упућени Богу као цару Израиља (в. *Изл* 15, 18; *Бр* 23, 21; *Пнз* 33, 5; *Суд* 8, 23; *1. Сам* 8, 7; 12, 12), који је свој престо имао у Шатору, на Мојсијевом ковчегу, између Херувима (в. *Изл* 25, 22; *Пс* 17, 11; 79, 2; 98,1), имају за задатак да подсети верни народ на његову заједницу са Богом која је успостављена синајским Зветом. Наиме, Бог се из превеликог свог човекољубља објавио човеку, ушао у историју света, да би своје царство успоставио и на земљи.

Историјски контекст ових псалама је у богослужењу, и то приликом одређених празника. Мовинкел (*Mowinckel*) тврди у својој књизи *The Psalms in Israel's Worship* (vol 1), „да је морао постојати новогодишњи обред устоличења Јахвеа, нешто слично вавилонском устоличењу Мардука,⁶⁷ који се понављао сваке године“ (Harrington 1987, 346; уп. Tomić 1986, 27). Међутим, ова тврдња није научно утемељена, тј. не постоје никакви докази да је један такав празник постојао у Израиљу, у том смислу Мовинкелово размишљање остаје само у домену теорије.⁶⁸

⁶⁶ Ови псалми су читани у време какве невоље која се односила на читав израиљски народ као што је рат, суша, лоша жетва, различите пошасте или некаква друга невоља. Народ се окупљао за одређени дан у јерусалимском храму (уп. *1. цар* 8, 33–40; *2. дн* 30, 12–13; *1. мак* 4, 37) или је у току прогоста на неком, за то време, уобичајном месту. Повод за овакво окупљање, као што смо рекли, није био због прославе неког празника, него да се народ покаје и обрати Господу (*1. Сам* 7, 6; *1 мак* 3, 46–47; *Јдт* 4, 9–15). Пророк Јоил је у својој књизи описао један такав обред (*Јл* 1, 13–14; 2, 15–17). „Јавну молитву израиљских вођа, треба сагледати у истом контексту“: Мојсије (*Пнз* 9, 25–29); Исус Навин (*ИНав* 7, 7–9); Јосафат (*2. дн* 20, 6–12); Јездра (*Језд* 9, 6–15) (Harrington 1987, 334; Deissler 2009, 19).

⁶⁷ Мардук је вавилонско име у доба Месопотамије за једног бога последње генерације. У почетку је био поштован само као локално божанство града – државе Вавилона, а касније са развојем вавилонске моћи у Хамурабијевом периоду, поштован је готово у целој Месопотамији.

⁶⁸ Постоје и различите друге теорије. Наиме, неки од библиста су мишљења да је слављење царевања Бога над Израиљом била, у ствари, жеља ондашњих верских

Дакле, идеја по којој је Бог – цар Израиља, веома је стара и на веома значајан начин је унета у неколико најстаријих старозаветних књига које смо поменули у почетном пасусу овог поглавља. А код пророка *Старог Завета*, у њиховим пророштвима, често се говори о величини и сјају Божијег царстава, нарочито, када се истиче Божији суд над Израиљом и другим народима (*Ис* 2, 1–4; 5, 7; 34, 1–17). Исто тако, има и апокалиптичких пророштва у којима се пророкује о новом небу и земљи, о новом стварању (обнављању света) као неприкосновеног Царства Божијег (*Ис* 65, 17–25) (Томић 1986, 27–28). Будући да се израиљско богослужење, својим свеобухватним временским покретом тиче и прошлости, садашњости и будућности, оно посебно наглашава Божије царско достојанство као савремено. Исто тако синајски Завет који је Бог склопио са Израиљом у прошлости, остао је актуелан и у садашњости, а истовремено је усмерен и према будућности када ће доћи до његовог потпуног остварења: Бог ће бити цар свим народима и над свом васељеном (Harrington 1987, 346–347; уп. Westerman, у: *Zur neueren Psalmenforschung* 1976, 462–464).

Структура ових пслама је веома једноставна. На почетку псалма песник позива на величање Божијег царског достојанства (в. *Пс* 46, 2–3. 7–8; 74, 2; 92, 1; 95, 10–11 и др.) јер једини прави цар Израиљу је Господ Бог, док су земаљски цареви су само Његови помазаници, Његови представници на земљи. У наставку, Бог се приказује као величанствени владар који седи на престолу земаљском (*Пс* 46, 9–10; 92, 2; 96, 2; 98, 6), и као узвишени Судија (*Пс* 93, 2 ; 95, 13; 97, 9). Његова владавина је временски свеобухватна, нема почетка ни краја, она је универзална и вечна. Зваршни стихови углавном имају есхатолошку димензију у којој се верни народ сабира и радује око свог Господа (*Пс* 46, 10; 96, 12), уништавају се непријатељи Израиља (*Пс* 74, 11; 93, 23), велича се светост Божија (*Пс* 92, 5; 98, 9). Псалми Јахвовог царевања су: 46; 74; 92; 95; 96; 97; 98 (Harrington 1987, 347).

ауторитета за величањем универзалног, будућег Божијег царства, тј. да је тај празник имао есхатолошку димензију (Harrington 1987, 346).

4.3.5. Царски и месијански псалми

4.3.5.1. Царски псалми

Царски псалми испевани су у част израиљског, земаљског цара, који представља неку врсту Божијег викара и његовог царства на земљи. Он је помазаник Божији – Месија. Такође, ови псалми не представљају нову књижевну врсту, њих можемо сврстати у неку од већ постојећих група, као што су молитвени, похвални и захвални псалми. *Sitz im Leben* ових псалама можемо без икакве сумње сместити на двор израиљских царева, у којем су се често одржавале разноврсне свечаности које су у свом садржају имале значајан религијски призив (Томић 1986, 28).⁶⁹ Дакле, Господ Бог је био прави и истинити цар сатрозоветног Израиља. Његов представник на земљи био је најпре изабран од стране Бога и као такав, постављен на престо Израиља (в. 1. дн 28, 4–7).⁷⁰ Јер, Израиљ је био теократска држава, зато његов цар није могао да буде некакав самопрокламовани и суверени деспот, већ само његов представник пред Богом (Harrington 1987, 342).⁷¹

Структурална схема царских псалма није јасно утврђена. Међутим, ипак се могу разазнати неки одређени елементи: а) уводни део започиње величањем цара (*Пс* 20, 2) или благосиљањем Господа као царског заштитника и покровитеља (*Пс* 143, 1–2); б) у наставку, благостање, мир и срећа која владају у Израиљу, представљени су као сигуран знак Божијег благослова (*Пс* 143, 12–15); в) молитва за цара, за његову његову чисту и беспрекорну владавину, такође је саставни део ових псалама (*Пс* 19, 3.5.10). г) на крају, налази се једна врста молитве

⁶⁹ Овде се пре свега мисли на: устоличење цара, рођење наследника, женидба цара, победа у рату и томе слично. На тим свечаностима су се певали ови псалми.

⁷⁰ Старозаветни Израиљ је од суседних народа прихватио институцију и идеологију царства. Код суседних народа цар је сматран светом особом. У фараонском Египту, цар је био „отеловљење божанства“. „Фараон је био давалац живота и плодности. Његова реч и заповест била је божанска реч и заповест“. У древној Месопотамији цар је такође имао божанске атрибуте. Он је био усвојен, отхрањен од стране неког божанства. У Ханану, цар није био божанство већ „представник“, „намесник“, „заменик“ Божији (Томић 1986, 28–29).

⁷¹ Израиљски цар је био срце и душа народа. „Његов грех био је грех његовог народа (2. Сам 24), његов благослов је чинио народ сретнијим и задовољнијим (*Пс* 71). У време монархије више се није толико говорило о Синајском завету него о Савезу Бога и цара (2. Сам 7, 12–16)“ (Томић 1986, 29). Према томе, цар постаје носилац Божијих обећања кроз која се пројављује Божија љубав и верност према изабраном народу.

упућена Богу да сачува и спасе цара (*Пс* 19, 10; 100, 8), да се уздигне и прослави име Његово (*Пс* 20, 14). Царски псалми су: 19; 20; 100; 143.⁷²

4.3.5.2. Месијански псалми

Већина савремених теолога сматра да месијанске псалме не треба посебно одвајати од царских. Они се као и царски псалми односе на неког историјског цара, а истовремено, својим садржајем, усмеравају пажњу читалаца на једног другог цара, који превазилази моћ историјског цара, тј. упућују на цара који ће имати сотериолошке атрибуте у будућем времену (Deissler 2009, 20). Међутим, овакво тумачење није у потпуности поуздано. Истина је да су месијански псалми у извесној мери преузели схему по којој су написани царски псалми, али се изоставља чињеница да месијански псалми имају недвосмислено пуно заједничких додирних тачака са месијанским текстовима старозаветних пророка. Наиме, месијанизам уз Синајски завет и старозаветни монотеизам, чини основне појмове у поруци спасења код пророка *Старог Завета*. Месијанизам је управо једна од главних порука у *Светом Писму Старог Завета*, и то она кроз коју се сагледава будућност изабраног Божијег народа. Месијански псалми су пророштва која су исказана у поетској форми. Већина месијанских псалама је настала у периоду монархије. Цар је био помазаник Божији, Месија,⁷³ и својим ступањем на престо постајао је владар над изабраним Божијим народом и његова је власт била ограничена Божијим законом и опоменама старозаветних пророка. Цар је био

⁷² Де Во (De Vaux) вели да је у библијској егзегези, дуго је владало мишљење како су *Псалми* 2, 72 [71] и 110 [109] у почетку били царски псалми који су након вавилонског ропства прерађени у месијанске, али тешко је било установити шта је било промењено и прерађено. Лакше је „претпоставити да су ти псалми као и Натаново пророчанство [2. Сам 7] и други текстови краљевског месијанизма имали двоструко значење већ од часа састављања“. Сваки цар из Давидове лозе био је икона будућег идеалног израилског цара. Евидентно је да ниједан од њих није испунио Божија и народна очекивања, али сваки пут када је вршена нова интронизација, будила се нада у обнављање давидовског савеза, са вером да ће се једног дана и остварити. Тако да можемо да закључимо да су ови псалми месијански, јер садрже наду у спасење које ће донети један Божији изабраник, Месија (De Vaux, у: Harrington 1987, 343).

⁷³ Изворно Месија – Маџиах (Меџиа, арамејски) јесте помазаник, на грчком језику Христос (Cristo, ј). Само име долази од обреда помазања цара приликом устоличења, и постаје символ царске власти као жезал или круна.

дужан да се придржава Синајског закона и у том контексту цар је био подложен закону.⁷⁴

Након пророштва од стране пророка Натана, које је сву наду и очекивање у долазак Месије усмерило на Давидову династију, сваки нови цар из те лозе „постајао је Месијом преко којег ће Бог испунити свој план о спасењу свог изабраног народа“ (Младеновић 2006, 28).⁷⁵ Међутим, Давидови потомци нису се показали достојни Божијег обећања датог цару Давиду. Себи су приписивали права и титуле које су припадале само Богу као цару Израиља. Зато старозаветни пророци говоре о цару Месији, који ће остварити и у потпуности испунити Божије обећање дато цару Давиду. Пророкују о новом цару:

„Али ће изаћи шибљика из стабла Јесејевог, и изданак из корена његовог изникнуће.

И на Њему ће почивати Дух Господњи, дух мудрости и разума, дух савета и силе, дух знања и страха Господњег.

И мирисање ће Му бити у страху Господњем, а неће судити по виђењу својих очију, нити ће по чувењу својих ушију карати.

Него ће по правди судити сиромасима и по правци карати кротке у земљи, и удариће земљу прутом уста својих, и духом усана својих убиће безбожника“ (*Ис* 11,1–4).

После пропасти царства Давидових наследника на престолу (јужног јеврејског, Јудејског царства) 586. год. пре Хр. (*2. цар* 24–25; *2. дн* 36), месијански псалми добијају једно сасвим ново значење. У њима се пева о новом Давиду, и његовом есхатолошком царству, месијанском царству, које ће лично Месија својим доласком и остварити (Томić 1986, 30; Милин 1994, 92–96; Дрејн 2003, 216–221; Келер 1987, 299–308).

Савремена научна истраживања, када су у питању месијански псалами и њихов број у *Псалтиру*, нису у потпуности усаглашена. Већина библијских научника се слаже да је већи део ових псалама

⁷⁴ „У Израелу не бијаше посебни закони за велике, а посебни за мале (*2. цар* 23, 3). Зато у том погледу краљева власт у Израелу ипак није била апсолутна“ (Rebić 1992, 154).

⁷⁵ „Почетак владања сваког новог краља улијевао је нову наду и будио очекивање мира, правде и благостања – што је представљало срећу месијанског времена – и владавине која ће се проширити на цијели свет“ (Harrington 1987, 252).

настао пре вавилонског ропства. Такође, њихова мишења су истоветна и када је садржај ових псалама у питању, јер се он односи на историјског цара, на особу која је припадала Давидовој династији. У том случају, они се могу назвати месијанским, јер је Месија био Давидов потомак и легитимни наследник његовог престола (Harrington 1987, 257; Радовановић 1925, 77–100; Constable 2010, 5–6).

Поетска структура ових псалама у потпуности је идентична са царским псалмима: а) у уводном делу велича се Име Господње и Његова милост (*Пс* 8, 2; 88, 2), описује се сјај његове месијанске владавине (*Пс* 44, 2–9), дају му се од Бога судска овлашћења и моћ (*Пс* 71, 1–2. 4; 109, 1–3); б) у наставку, тј. у централном делу псалма, Месији се приписују разноразне узвишене особине: да је Божији Син (*Пс* 2, 7; 109, 3), вечни првосвештеник (*Пс* 109, 4) и др., а цару Давиду, као родоначалнику месијанске династије, потврђује се Божији благослов који му је Бог обећао преко пророка Натана (*Пс* 88, 21–38; 131, 11–18); в) завршни стихови углавном представљају доксологију (*Пс* 8, 10; 21, 29–32; 44, 18; 71, 18–19; 88, 53). У месијанске псалме можемо убројати следеће: 2; 8; 21; 44; 71; 88; 109; 131.⁷⁶

4.3.6. Сионски псалми

Сионски псалми се надовезују на месијанске и царске псалме. Њихова поетска структура је слична као и мотиви писања, песнички изрази и идеја Месије цара. Једина разлика је што царски и месијански псалми имају универзални карактер и славе Бога као врховног судију и господара свемира, док сионски псалми, величају Божије пребивалиште на Сиону, у Јерусалиму, где се налазио престо Бога Вишњег.

Слава Сиона започиње Давидовим освајањем Јерусалима, и његовим проглашењем за престоницу Израиља. Доласком Ковчега Завета у Јерусалим, овај град постаје и верско седиште Давидовог царства (в. 2. *Сам* 6). Изградњом велелепног храма, који је подигао цар Соломун, као Давидов наследник, на сионском брду (*1. цар* 6–7), Јерусалим постаје место Божијег пребивања у израиљском народу.⁷⁷ У наступајућим годинама, сваки ће старозаветни Израиљац, који држи до

⁷⁶ Кратко образложење у вези са месијанским псалмима видети у Младеновић 2006, 35–37.

⁷⁷ „Сион постаје симбол месијанског царства и домовина Израела и свих народа, место сусрета Бога са својим народом и са народима света“ (Томић 1986, 31).

верских обреда и традиције, своје молитве упућивати Богу окренут лицем према брду Сион, према Јерусалиму (*Дан* 6, 10–11). Јерусалим постаје место ходочашћа сваког израиљског верника, он постаје срце и душа Божијег народа.

Мит о неосвојивости Јерусалима дуго је био присутан у свести израиљског народа. Још од времена асирског цара Сенахирима (в. 2. *цар* 18–19), који није успео да освоји израиљску престоницу, вера у Божију заштиту попримила је догматски карактер. Узалуд је пророк Јеремија покушао да упозори житеље Јерусалима да је њихова вера у неосвојивост града и Божију заштиту најобичнија заблуда (*Јер* 7, 3–7). Вавилонски цар Навуходоносор, распршио је ове нереалне снове јерусалимских житеља и потврдио је речи пророка Јеремије које нису наишле на одобравање Јерусалимљана. После освајања и пустошења града, његово становништво одведено је у ропство (2. *цар* 24–25). Временом, његове рушевине постале су симбол новог Јерусалима који ће бити центар месијанског, будућег царства свих људи (в. *Ис* 60–66; *Зах* 8). Зато не треба да чуди што су предсужањски и послесужањски писци сионских псалама толико певали о светом граду Јерусалиму и његовом храму на брду Сион (Harrington 1987, 344–355; уп. Tomić 1986, 31–32).

Мојсијев Закон је прописивао да сваки одрасли Израиљац мора три пута годишње да „*изађе пред Господа*” (*Исл* 23, 17; 34, 23; *Пнз* 16, 16), тј. да иде на ходочашће у Јерусалим.⁷⁸ То је практично значило да су сионске псалме највише певали ходочасници на путу у Јерусалим. Они који су живели далеко од Јерусалима, посећивали су једном годишње на један од три велика празника једини храм Јединога Бога у овом граду, а Израиљци који су живели у дијаспори долазили би барем једном за време свог живота (Harrington 1987, 345).

Дакле, саму срж сионских псалма сачињава молитва у којој се посебно истиче њен главни мотив, а то је: успостављање царства

⁷⁸ Мисли се на празник Пасхе, Педесетнице и Празник сеница. Пасха - *pesah* (פֶּסַח) је празник који је требало да подсећа Израиљце на излазак из Египта, поштеду првенаца од стране Господа, као и на почетак жетве, због чега се и приноси први сноп у храму. Празник седмица – Педесетница – *hag ha-šavuot* (תִּשְׁבֻּעַת הַשָּׁבוֹעַ מַתּוּבָה) славио се као сећање на боравак на Синају и давање закона, као и на завршетак жетве, ради чега су жртвовани бесквасни хлебови. Празник сеница – *hag ha-sukot* (תִּשְׁבֻּעַת הַסֻּכּוֹת) је подсећао строзаветни Израил на боравак у пустињи, и обележавао је почетак бербе воћа и грожђа. Опширније о овим празницима: Глумац 1999,122–131; Rebić 1992, 203–207.

Божијег на земљи. Сионски псалми, слично похвалним псалмима, имају структуру химне која није увек строго дефинисана: а) у уводном делу, велича се Божија заштита његовог народа (*Пс* 45, 2), град Божији (*Пс* 45, 5), и брдо Сион (*Пс* 47, 2); Јерусалим, у којем се налази дом Господњи, биће ходочасничко стециште свих израиљских племена (*Пс* 121, 4)⁷⁹ и радост целе васељене (*Пс* 47, 3); б) у наставаку, тј. другом – главном делу ових псалама, песник излаже уобичајну слику слављења Господа Саваота који је изабрао Сион за своје седиште (*Пс* 47, 9), као и разноврсних других поетских мотива који су послужили као инспирација за писање ових псалама; в) у завршним стиховима, углавном се понављају сличне песничке мисли из уводног дела (в. *Пс* 23, 1-3. 10; 45, 2. 12; 47, 2. 10; 121, 1. 9).⁸⁰ Сионски псалми су: 23; 45; 47; 75; 83; 86; 121; 133.

4.3.7. Друге могућности груписања псалама

4.3.7.1. Псалми мудрости

У старозаветном Израиљу мудрачка књижевности била је присутна у разноврсним причама, песмама и мудрим изрекама, у којима се налази мноштво животне философије и искуства. Она, због свог универзалног карактера, прожима сва подручја живота и мисли ондашњег човека. Бави се његовим проблемима, успонима и падовима, његовим деловањем у свету, личном и народном срећом, људском трагедијом итд. Међутим, мудрачка књижевност није карактеристична само за старозаветни Израиљ и простор на ком је он живео. Она је била раширена по целом старом Истоку. Древне државе Месопотамије,

⁷⁹ Пророк Софонија у свом месијанском пророштву говори о важности сусрета Израиљца са својим Богом, што подразумева један отворенији, интимнији и духовнији међусобни однос (*Соф* 3, 14–20).

⁸⁰ Једном броју синских псалма, на основу садржаја и анализе текста, могао би се поближе одредити историјски контекст у ком су настали. Псалам 23. испеван је, по свој прилици, као хвалоспев у знак свечаног преноса Ковчега Завета у Јерусалим за време цара Давида. После чудесног и спасоносног избављења града Јерусалима од асирског цара Сенахирима (701. или 688. год. пре Хр.), захвални песник (песници) испевао је 45., 47. и 75. псалам. За остале сионске псалме не може се са сигурношћу утврдити место њиховог настанка, али се могу одредити мотиви њиховог писања: 86. псалам приказује гору Сион као обиталиште свих народа који се уздају у Господа. Псалам 121. је једна ходочасничка песма испевана у част Јерусалима, у којем се посебно велича Име Божије и дом цара Давида (Harrington 1987, 345).

Египат и Ханан оставили су нам у драгоцену наслеђе разноврсну и богату мудрачку књижевност.⁸¹

У Израилу мудрачка књижевност је присутна од самих почетака његове писмености. Успостављењем монархије и формирањем државе, ова врста књижевности добија на значају, посебно за време цара Давида и Соломуна.⁸² Иако се цар Соломун званично сматра зачетником ове врсте књижевности у Израилу, у поезији његовог претходника, цара Давида, знатан део заузимају мудрачки псалми. Свест да истинска и права мудрост долазе од Бога, повезује поетска размишљања ова два аутора. Дакле, једино Бог даје човеку здрав разум да може расуђивати између добра и зла. Бог је извор сваке мудрости, зато цар Соломун у својој молитви, на почетку владавине, и не тражи ништа друго од Бога него да му подари „*срце разумно*“ (1. цар 3, 9), тј. мудрост. Цар Давид као аутор мудрачких псалама, такође је своје надахнуће за писање тражио у Божијој мудрости. Она му је била животна светлост и нада, тј. путоводителка између хриди тешких животних искушења кроз која је прошао (Томић 1986, 34).

У каснијем историјском периоду старозаветног Израила, нарочито после вавилонског ропства, проучавање мудрачке књижевности, а самим тим и мудрачких псалама, било је веома заступљено од стране свештеника и образованих Израиљаца. Свештени списи, а нарочито Закон (Тора), као Божија реч исказана на људски начин, схватани су као извор сваке мудрости. Псалми мудрости нашли су своје место у храмском појању за време богослужења или приликом неке свечаности. У тим тренуцима народног сабрања, њихова мудрачка поука највише је могла доћи до изражаја, нарочито када се говорило о закону Божијем (Пс 1; 118), о старозаветој антропологији (Пс 138), о животу по Божијим заповестима (Пс 14, 15), богооутуђености (Пс 13) и томе слично. У мудрачке псалме убрајамо: 1; 9; 11; 13; 14; 16; 35; 36; 48; 51; 52; 72; 90; 93; 111; 118; 126; 127; 132; 138.⁸³

⁸¹ Обимнији преглед на тему мудрачке књижевности старог Истока видети: ANET 1992, 405–440, 589–604; Višić 1993, 155–203.

⁸² Цару Давиду се приписује ауторство већине псалама у *Псалтиру*, а цару Соломуну, према јеврејској традицији, ауторство над четири књиге *Старог Завета*, а то су: *Приче Соломунове*, *Премудрости Соломунове*, *Књига проповедникова* и *Песма над песмама*. Такође у мудрачке књиге *Светог Писма Старог Завета* убрајамо *Књигу о Јову* и *Књигу премудрости Исуса сина Сирахова*.

⁸³ Мудрачки карактер могу имати и друге врсте псалама са молитвеним (Пс 11) или захвалним ставом (Пс 9). Опширнији преглед на тему мудрачке књижевности и њеног

4.3.7.2. Девтерономистички богослужбени псалми

У ову врсту псалама убрајамо следеће псалме: 49; 77; 80; 94; 104; 105; 114 (в. Томић 1986, 32; Harrington 1987, 349). Девтерономистички богослужбени псалми „откривају дело компилатора, састављени из разних псалама“ (Томић 1986, 32). Анализирајући њихов садржај показало се да ипак чине једну богослужбену целину. Међутим, није још са сигурношћу установљено на које нас празнике или богослужбене обреде упићују ови псалми. У науци су подељена мишљења по овом питању. Неки научници (као што је Гункел) сматрају, да су ову врсту псалама саставили старозаветни пророци и да у њима тумаче Божију реч, слично ономе што је у својој књизи учинио пророк Амос (позивајући на покајање и објављујући Божије претње) (*Ам* 5–7). Други тумачи (нордијска школа, Мовинкел) мишљења су да су ови псалми написани за празник устоличења израиљског цара. Једно је сигурно, без обзира о ком се научном ставу раду, ови псалми указују на неки богослужбени обред или славље, али не можемо поближе одредити о којој се свечаности ради, нити како је изгледао тај обред (Томић 1986, 32).⁸⁴

Мотиви у овим псалмима уско су повезани са *Петом књигом Мојсијевом (Поновљени закони)*, посебно са поглављима 5–11: испуњавање правила Закона (*Пnz* 5, 1–2; 6, 1–9), верност испољена у искључивом служењу Јахву (*Пnz* 6, 12–16; 8, 11–18), богоотпадништво у идолопоклонству и многобоштву као последица заборављања синајски Завет и спасоносна Божија дела (*Пnz* 8, 19–20), стално подсећање на Божију помоћ приликом изласка из египатског ропства (*Пnz* 6, 1–9; 11, 18–21) и др. (Томић 1986, 32).

Идеална структура ових псалама налази се само у *Пс* 80: а) на почетку следи позив на слављење Бога (*Пс* 80, 2–4; 94, 1–2; 104, 1–5; 105, 1) или, позив на поштовање закона (*Пс* 77, 1), или благодарење за услишење молитве (*Пс* 114, 1–2); б) после уводног дела следи говор у којем се описују чудесна дела Божија (*Пс* 77, 12–29; 94, 3–5; 104, 5–44 и др.), опомена да се држе Божије заповести (*Пс* 49, 14–21), као и молитва

утицаја на псалама видети Mowinkel 341–366., у: *Zur neueren Psalmenforschung* 1976; Stuhlmüller 2002, 178–188.

⁸⁴ У *Књизи Исуса Навина* описан је богослужбени чин када је на гори Евалу и Гаризину, после уласка у Ханан, прочитана свака реч закона, благослова и проклетства (*ИНав* 8, 30–35).

за избављење од опасности (Пс 114, 3–8). На крају, завршни стихови, углавном се односе на хвалоспев Богу (Пс 105, 48), као добром пастиру (Пс 77, 70–72) који испуњава своја обећања (Пс 104, 44–45), као судији и спаситељу (Пс 49, 3–6; 114, 8–9), али и као строгом Оцу који опомиње своју непослушну децу (Пс 94, 10–11).

5. Псалми Давидови

5.1. Цар Давид као аутор псалама

У читавој историји старозаветног Израиља готово да не можемо наћи тако свестрано талентовану и генијалну личност каква је био цар Давид.⁸⁵ Исто тако, не можемо лако да се одлучимо која од његових способности и врлина код нас изазива више дивљења. Мало је људи имало ту срећу да су хваљени и поштовани као војни стратежи, творци и утемељивачи државе, али у исто време да су били успешни цареви, песници и музичари.

Попут средњевековних трубадура, цар Давид је био подједнако добар као свирач, песник и композитор (Келер 1987, 192). То наравно није било случајно. Становници Ханана били су посвећени музици и цењени као музичари, што нам и сведоче сачувани египатски и месопотамски извори. Омиљени иструмнет, у време цара Давида, била је харфа – лира, која је из Ханана касније доспела у Египат и Грчку.⁸⁶

Свето Писмо Старог Завета као и старозаветно предање сведоче нам о цару Давиду као непоновљивом виртуозу на овом инструменту. Знао је да својим смирујућим тоном и прелепим гласом орасположи цара Саула (в. *1. Сам* 16, 21–23), да пева и игра уз звуке своје харфе и

⁸⁵ Давид (d̥wɪd"), што значи *драги, љубљени*, имао је око двадесет година када је помазан за цара (Томić 1996, 103; в. *1. Сам* 16, 13).

⁸⁶ На једном гробу у Египту, у Бени Хасану, пронађена је фреска на којој се налази насликан семитски свирач. У руци је држао харфу. Био је то музички инструмент троугластог облика, величине 30 цм са 50 цм. Имао је осам до десет жица на којима се свирало. Свирач на харфи, редовно је био и певач и песник (Томić 1986, 104–105; видети још Келер 1987, 193; Глумац 1999, 163; Ребић 1992, 147–149). „Псалми 6. и 12. [превод Ђуре Даничића] почињу изричитим упозорењем: ‘Началнику пјевачком. Уз жице. На осам жица. Псалам Давидов’; и: ‘Началнику пјавачком. Уза справу од осам жица. Псалам Давидов’. То несумњиво значи да треба да буду праћени на осам жица. Многе околности говоре о томе да је текст дељен на поједине гласове и хорске партије. Према томе, свака поема представљала је неку врсту певане литаније или антифоније, обавезан саставни део различитих обреда и литургијских церемонија“ (Косидовски 1993, 376).

слави долазак Ковчега Завета у Јерусалим (в. *1. дн* 16, 8–36),⁸⁷ да тугује над губитком својих вољених.⁸⁸ Међутим, саму срж његовог песништва сачињавају псалми, химне посвећени Богу. Бог му је једина љубав која га надахњује и обузима, једино Њему жели да пева свим срцем својим и свом снагом својом. Своју молитву претвара у хвалоспев Богу. Никада нико није тако певао и неутешно плакао као Давид. Он је тај који чека, тражи, сања, бди, плаче и ужива у Божијој присутности.⁸⁹

Давида је за израиљског цара помазао пророк Самуило у граду Витлејему (в. *1. Сам* 16, 13),⁹⁰ док је био још голобради дечак. Пророк је сигурно знао за прикривене песникове таленте, јер „не постају многи пастири царевима“ (Дрејн 2003, 113).⁹¹ За младог Давида прочуло се и на Сауловом двору.⁹² Цара су задивиле Давидове песничке, али и

⁸⁷ Ковчег Завета је био у време старозаветног Израиља њихова највећа и најважнија реликвија и светиња. У њему су се чувале две плоче на којима је био исписан Декалог. Мојсије га је направио по Божјем наређењу као символ Божјег савеза са Израиљом (в. *Пост* 19–20; 25; 34). После пада Јерусалима 586. год. пре Христа када је био разорен Соломунов храм, Ковчег Завета је нестао и до дана данашњег није утврђена његова локација.

⁸⁸ Своју тугу и бол за Саулом и Јонатаном, Давид ће изразити у незаборавној елегији, записаној у *Другој књизи Самуиловој*. Дубока осећајност, спонтаност изражавања, одсутност мржње, праштање, бол, љубав, све је садржано у овој песми (в. 2. *Сам* 1, 19–27). Неутешан ће остати и приликом сазнања за смрт Авенира (2. *Сам* 3, 33–34) и Исвостеја (2. *Сам* 4, 10–12).

⁸⁹ На страницама Талмуда читамо: „Харфа је била обешена изнад кревета насупрот прозора. У поноћ северњак пролази кроз жице и она сама свира. Давид устаје и посвећује се до зоре проучавању закона. Када заруди зора,“ пева: [*Устани славо моја*], *устани псалтиру и гитаро, устаћу рано ујутро* (*Пс* 107, 3) (Томić 1996, 190).

⁹⁰ Витлејем (בֵּית לֵוִי), *кућа хлеба*, стари град, који је сачувао хананско име. Још пре досељавања Израиљаца постојао као насеље (звао се Ефрата, видети *Пост* 35, 16.19; 48, 7; *Рут* 4, 11; *Мих* 5, 2). Овај град налази се на 767 метара надморске висине у врло плодном крају. Спомиње се у *Пост* 35, 19; *ИНав* 19, 15; *Суд* 12, 8.10; 17, 7–9; 19, 1–2.18... Видети Borović 1991, 1, 281–285.

⁹¹ Давид је био други израиљски монарх по реду. Први је био Саул, који је, такође, помазан за цара од стране пророка Самуила (в. *1. Сам* 9, 26 – 10, 1). Први покушај успостављања монархије код старозаветног Израиља догодио се у периоду судија, када је царска круна прво била понуђена судији Гедону (*Суд* 8, 22). После тога је уследио и један неуспео покушај Авимелехов да постане цар (*Суд* 9, 1–2) (опширније на тему успостаљања монархије у Израиљу видети *Оксфордска историја библијског света* 2006, 251–312).

⁹² Постоје два предања о Давидовом упознавању са Саулом и доласку на његов двор. По једном Давид је позван на Саулов двор као свирач и добар певач. Касније га Саул узима за свог штитоношу задовољан Давидовим певањем и свирањем на харфи (видети *1. Сам* 16, 14–23). Давид прати Саула у рату са Филистејцима (*1. Сам* 17, 1–11) и истиче се у једном двобоју (*1. Сам* 17, 32–53, помешано са другим предањем). Друго предање говори да је Давид млади пастир, потпуно непознат цару Саулу. Он долази у логор израиљске војске да обиђе своју браћу и то у тренутку када најистакнутији филистејски борац изазива

ратничке способности, нарочито после битке у Сокоту, у Јудином племену, када је победио филистејског јунака Голијата, што је касније и сам Давид опевао у *Пс* 143 (*МТ*: Псалам 144). Овај последњи догађај посебно је заокупио народну машту. Није протекло много времена а широм Израиља почеле су се певати песме у част новог јунака: „Саул згуби своју хиљаду, али Давид својих десет хиљада“ (*1. Сам* 18, 7). Оваква популарност Давидова у народу није се свидела цару Саулу, њему се приписује хиљаду, а Давиду десетак хиљада убијених непријатеља. „Још му само царство треба“ (*1. Сам* 18, 8), помислио је сујетни владар. Као последица цареве љубоморе, Давид је био на један груб начин удаљен са двора. Цар га је унапредио у војног заповедника и доделио му деликатне ратне походе против Филистејаца,⁹³ из којих се млади војсковођа враћао још више овенчан славом и „сав Израил и Јуда љубљаше Давида, јер он одлажаше и долажаше пред њима“ (*1. Сам* 18, 16).

Саулова деца, син Јонатан и кћерка Михала,⁹⁴ нису делили очево мишљење када је у питању био Давид и њихов однос према њему. Јонатан му је био најбољи пријатељ и један од ретких људи којем је веровао,⁹⁵ а Михала му је постала жена (в. *1. Сам* 18, 17–27). Међутим, цар Саул је био љубоморан на Давида и све завидљивији на његову славу и популарност у народу. Често је размишљао како да се отараси овог такмаца имајући намеру да га убије. Због тога је Давид морао да бежи у прогонство (в. *1. Сам* 19–30).

Израиљце (*1. Сам* 17, 12–30); стих 31. повезује прво предање са другим (*1. Сам* 17, 32–53). После двобоја са филистејским изазивачем, Саул позива младог Давида у своју службу (*1. Сам* 17, 55 – 18, 5).

⁹³ Филистејци су били народ настањен на јужној обали Ханана, на територији касније названој Филистеја. Њихово порекло је још предмет расправе у научним круговима, али модерна археологија их повезује са острвом Крит и микенском цивилизацијом. Иако су преузели локалну хананску културу и ханански језик пре него што су оставили писане трагове, претпоставља се да је неколико филистејских речи имало индоевропске корене (Томić 1996, 15–16).

⁹⁴ Поред Јонатана и Михале, цар Саул је имао још два сина Исуја и Мелхисуја као и кћерку Мераву (в. *1. Сам* 14, 49).

⁹⁵ Право, истинито пријатељство драгоцен је и веома редак дар. Оно није страст поседовања ближњег, већ брига и старање за ближњег. У *Књизи премудрости Исуса сина Сирахова* каже се за пријатељство: „Верни пријатељ - је јака заштита: ко га нађе, нашао је скровиште. Верном пријатељу нема цене, и мере доброты његовој. Верни пријатељ - лек је живота, и богобојазни ће га наћи“ (*Сир* 6, 14–16; видети још *Пр* 17, 17).

У временима бурног и несређеног живота, непрекидних лутања по беспућима Јудеје и Израилја, у сталном страху за свој живот, Давид је искористио да испева неколико својих најзначајних псалама. *Пс 55* (МТ: Псалам 56), *За крај, за народ удаљен од светиња; Давидов, за стилографију, када га ухватише иноплеменици (Филистеји) у Гету* (в. 1. Сам 21); *Пс 33* (МТ: Псалам 34), *Давидов, када измени лице своје (као луд) пред Авимелехом,⁹⁶ и отпусти га овај, те отиде* (в. 1. Сам 21); *Пс 51* (МТ: Псалам 52), *Давидов, када дође Доик Идумејац и јави Саулу и рече му: Дође Давид у кућу Авимелеха* (в. 1. Сам 22); *Пс 62* (МТ: Псалам 63) *Псалам Давидов, када беше у пустињи Јудејској* (1. Сам 23; 2);⁹⁷ *Пс 53* (МТ: Псалам 54), *Давидов, када дођоше Зифеји и рекоше Саулу: Зар се није Давид сакрио од нас?* (в. 1. Сам 23); *Пс 141* (МТ: Псалам 142), *Давидов, када беше у пећини. Молитва* (в. 1. Сам 24). *Пс 56* (МТ: Псалам 57), *Давидов, када побеже од лица Саулова у пећину* (в. 1. Сам 24, 4–5).⁹⁸

У периоду непрестаног бежања од цара Саула, Давид је учинио и неколико добрих стратешких и дипломатских потеза. Прво је окупио око себе све оне „који год беху у невољи и који беху задужени и који год беху тужног срца; и он им поста поглавица; и беше их с њим око четири стотине људи“ (1. Сам 22, 2). Изабрао је Фаранску пустињу за скровиште.⁹⁹ Ту је могао да сакрије и заштити своје одреде спроводећи неку врсту заштитног рекетирања над локалним становништвом (1. Сам 25). Зближио се са филистејским царем града Гата – Ахисом и постао његов вазал (1. Сам 27). Вешто је избегао да учествује, са својим одредима, у Гелвујском боју, где су погинули Саул и Јонатан, јер су филистејске војсковође изразиле сумњу у његову лојалност (1. Сам 29). Пљачкаше града Сиклага, Амаличане,¹⁰⁰ жестоко је поразио и

⁹⁶ Мисли се на Ахиса, цара Гатског (в. 1. Сам 21, 10–15).

⁹⁷ Овај псалм може да се односи и на 2. Сам 15, 13–30.

⁹⁸ У пустињама Енгадским (1. Сам 24, 1), мада писање овог псалма можемо сместити и у 1. Сам 22, 1 (Deissler 2009, 428).

⁹⁹ Фаранска пустиња је огромна висораван са појединим брдима и врховима (Плнз 33, 2; Ав 3, 3). Налази се у јужном делу Израилја, између мадијанске земље на истоку и Египта на западу (1. цар 11, 18). Авраамов син Исмаил (од слушкиње Агаре), после напуштања очевог дома, нашао је уточиште у Фарану (Пост 21, 21). На путу за Обећану земљу Израилјци су после Синаја прошли великим делом Фаранске пустиње. Из Фарана су послали уходе у земљу хананску где су их и чекали да се врате (Бр 13, 1–26).

¹⁰⁰ Амаличани су били разбојничка племена која су водила порекло од Амалика (в. Пост 36, 12), унука Исавовог (в. Пост 25, 25–34). Такође, пореклом су били блиски Едомцима (в. Пост 36, 9.43). Држали су пустињску област од Синајске гора све до јужне границе Ханана.

преотео им све што су похарали. Један део богатог плена дао је својим саборцима а други део поделио је њему наклоњеним градовима (1. Сам 30).

После пораза израиљске војске на Гелвујској гори и погибије цара Саула и његових синова, Давидов положај је почео да се мења (1. Сам 31). Учврстио је своју позицију на југу земље, тј. у Јудином племену и веома брзо је проглашен за цара. За престоницу је изабрао град Хеврон.¹⁰¹ „Јужна племена Јуде одувек су била изолована од северних племена и вероватно је да никада нису била у потпуности укључена у Саулово царство. Према томе, нису се бојали да прихвате Давида: он је своју војну вештину био већ показао у бици, а продужио је да штити народ и наредних седам и по година (2. Сам 22, 10-11)“ (Дрејн 2003, 115).

На северу земље, Давидов супарник, Исвостеј, зацарио се у граду Маханајиму¹⁰² и тако постао цар над десет северних племена. Преузео је очево место (од цара Саула), али није уживао и подршку у народу. За разлику од цара Давида, Исвостеј није био енергичан и способан човек. Главну реч водио је његов војсковођа Авенир (Милин 1994, 51), који га је, после пораза код Гаваонског језера¹⁰³ од стране Давидовог војсковође Јоава, након свађе напустио и прешео на Давидову страну (2. Сам 2, 8 – 4, 12). Цар Исвостеј није имао подршку ни свештенства, јер је његов отац, цар Саул, из мржње према Давиду побио све свештенике у локалном светилишту Нову (в. 1. Сам 22),¹⁰⁴ само се спасао Авијатар, који је касније са Садоком, био првосвештеник у

¹⁰¹ Хеврон је један од најстаријих градова за који се тачно зна када је сазидан (Бр 13, 23). Први пут се спомиње у Библији у тренутку када Авраам разапиње шаторе у његовој близини. Становници Хеврона или Киријат-Арве били су Хетити и Аморејци (Пост 13, 18; 23, 1–4.13; ИНав 10, 3.5). Налазио се у области Јудиног племена и додељен је Халеу сину Јефонијиним од стране Исуса Навина (ИНав 15, 13-17; опширније видети Воговић 1991, 1, 315-318).

¹⁰² Маханајим на јеврејском језику значи „двоструко око“ (Воговић 1991, 1, 437). Када је патријарх Јаков, после расанка са Лаваном, кренуо да се сусретне са својим братом Исавом, на путу је имао виђење анђела Божијих. Место на којем је имао виђење назвао је Маханајим (Маханаим) (Пост 32, 2). Касније је ту подигнут град са истим именом.

¹⁰³ Град и језеро под истим именом Гаваон, налазе се 10 км. северно од Јерусалима (уп. Јер 41, 12; *Jeruzalemska Biblija* 2003, фуснота к, 329).

¹⁰⁴ Нов је био град у коме су живели свештеници. Налазио се на територији Венијамниновог племена, недалеко од Јерусалима (Ис 10, 32).

уједињеном Давидовом царству.¹⁰⁵ На крају, трагична судбина није мимоишла ни Исвостеја, убијен је од стране двојице завереника (2. Сам 4).¹⁰⁶ Овим несрећним догађајем завршена је једна тужна епизода у историји јеврејског народа. Испуниле су се речи пророка Самула које је рекао цару Саулу: „Лудо си радио што ниси држао заповести Господа Бога свог, коју ти је заповедао; јер би сада Господ утврдио царство твоје над Израиљем до века. А сада царство твоје неће се одржати. Господ је нашао себи човека по срцу свом, и њему је заповедио Господ да буде вођ народу Његовом, јер ниси држао шта ти је заповедио Господ“ (1. Сам 13, 13–14).

Сада, цару Давиду, више ништа није стајало на путу да уједини два царства, али једног, изабраног Божијег народа. Сва израиљска племена сабрала су се у Хеврону, рекавши Давиду: „Ево, ми смо кост твоја и тело твоје. Господ ти је рекао: Ти ћеш пасти народ мој Израиља и ти ћеш бити вођ Израиљу“ (2. Сам 5, 1–2), и свечано помазала Давида за цара. Тако је Давид постао цар уједињеног царства, Израиља и Јуде.¹⁰⁷ „Тридесет година беше Давиду кад се зацари, и царова четрдесет година. У Хеврону царова над Јудом седам година и шест месеци; а у Јерусалиму царова тридесет и три године над свим Израиљем и Јудом“ (2. Сам 5, 4–5).

Новој држави била је потребна и нова престоница. Хеврон је био далеко на југу, и тешко да би се могло из њега владати целим царством

¹⁰⁵ Садок је био из најстарије свештеничке породице, непосредни потомак Елеазара, сина Аронова (1. дн 6, 3–8). За свој успон дуговао је цару Саулу, после сече свештеника у Нову. Авијатар је једини свештеник који се спасао из Нова и био је верни пријатељ цара Давида још из времена царевог лутања. Давид је могао да уклони Садока, али тим чином би се замерио северним племенима. Нађен је компромис, Израиљ је имао два првосвештеника. У наступајућим историјским околностима цар Соломун ће уклонити Авијатара и Садок ће остати једини првосвештеник (2. цар 2, 22–27).

¹⁰⁶ Исвостеј није био једини преживели Сулов потомак после Гелвујске битке. Јонатан, Саулов син, имао је сина Мефивостеја који је живео у Маханајиму. Имао је свега пет година када му је отац погинуо (2. Сам 4, 4).

¹⁰⁷ Давид је прво био јудејски цар, а затим и израиљски. То су два различита чина у два различита момента. И даље постоје две монархије и није могуће да се стопе у једну државу. Цар је једина веза између две државе. Изгледа да у почетку „народ Израиљски“ не подразумева и Јуду и да „Израиљ“ не означава јединство и свест о националној припадности. Не постоји од почетка формирања народа „израиљска нација“. Највероватније да је „Израиљ“ назив за племена Јефремовог горја и да се после тај назив проширио на сва северна племена. Тек касније Јуда постаје синоним за Израиљ. Дакле, ради се о дуалистичкој монархији, Уједињеном Царству, које је узнемиривано унутрашњим борбама све док није дошло до коначног расцепа (видети 1. цар 12).

а и највероватније не би био прихваћен од северних племена као престоница. Исто тако, тешко је за поверовати да би неки град на северу био прихваћен од Јуде. Знајући за ривалитет између две државе, својим генијалним расуђивањем и пророчком надахнутошћу, цар Давид је изабрао град који се налази на граници између две државе, на неутралном терену. Изабран је Јерусалим,¹⁰⁸ град који је још увек био у рукама Јевусеја.¹⁰⁹

Освајањем Јерусалима, „Давидов град“ постаје главни административни и културни центар уједињеног царства. Међутим, Јерусалим још није стекао звање духовно – религијског центра. Наиме, по староисточњачком схватању, није се могла замислити престоница без централног храма. У свим главним градовима старог Истока, уз царску палату, налазио се храм божанства државе, града, народа. Израил је био Јахвеова држава а цар Давид његов помазаник. Ковчег Завета се налазио у Киријат–Јариму још од Сауловог времена (в. *1. Сам* 7, 1). Била је то срамота за Израил. Највећа светиња налазила се у малом пограничном месту, без култа и ходочашћа. Зато је цар Давид одлучио да Ковчег Завета свечано пренесе у Јерусалим. Песник се заклиње и даје завет Господу Богу Јаковљевом следећим стиховима: „Ако ћу ући у насеље дома свога, ако ћу узаћи на одар постеље своје, ако ћу дати сан очима мојим и трепавицама мојим дремање и починак образима мојим, докле не нађем место Господу, насеље Богу Јаковљевом“ (*Пс* 131, 3–5)

„Долазак ковчега Савеза [Ковчег Завета] у Јерусалим имало је и друштвени значај, јер је Давидовој позицији донео нарочито одобравање, па и више од тога, будући да је сада ковчег Савеза [Ковчег Завета], постављен у Давидовом граду, и сâм постао, у извесном смислу, Давидова лична имовина. То је свакако уклонило тежиште власти са самих племена и пренело га на ауторитет државе, који је

¹⁰⁸ Нема тачних података када је основан Јерусалим. Први пут у *Библији* Јерусалим се помиње под именом Салим (видети *Пост* 14, 18), што значи „мир“. Псалмопојац Давид пева: „У Салиму је стан Његов и насеље Његово на Сиону“ (*Пс* 76, 2; МТ) (у преводу Ђуре Даничића). Опширније о Јерусалиму у време цара Давида видети код *Воговић* 1991, 1, 67–73.

¹⁰⁹ Јевусеји су били потомци Хамови, тј. његовог четвртог сина Ханана (*Пост* 10, 6–20; уп. *Пост* 15, 18–21). Заједно са Аморејцима, поред других градова, основали су и град Јерусалим (*Јез* 16, 3). Да ли су они били претежан живаљ у Јевусу – Јерусалиму или је он прозван по њима тек касније када је већину становништва сачињавало њихово племе, тешко је утврдити (в. *ИНав* 15 ,8; 18, 28; *Суд* 19, 10–11; *1. дн* 11, 4).

могао да се уздигне изнад оданости племенима. Другим речима, Давид је успео у ономе што Саулу није пошло за руком: успоставио је своју позицију као независну од сталног признавања од стране народа. Нацију је под надзором држала његова сопствена војска, његов сопствени град, а сада је имао и личну светињу у средишту свих осталих ствари“ (Дрејн 2003, 117; уп. Елијаде, Кулиано, 1996, 202).

Ковчег Завета сада се налазио у Јерусалиму, али цар Давид није имао мира. Позвао је једног дана пророка Натана и упитао га: „Види, ја стојим у кући од кедрова дрвета, а ковчег Божји стоји под завјесима“ (2. Сам 7, 2). Израилљ више није био номадски народ. Сада је имао своју државу, градове, престоницу и цара. Док је живео пустињским животом под шаторима, било је разумљиво да се и Ковчег Завета налази под шатором. Али дошло је време да се Господу Саваоту подигне велелепни храм.¹¹⁰

Исте ноћи Бог се јавио Натану и рекао му да поручи Давиду: „Ти ли ћеш ми начинити кућу да у њој наставам? Кад нисам наставао у кући од кад изведох синове Израилљеве из Мисира до данас, него сам ходио у шатору и у наслону. Куда сам год ходио са свим синовима Израилљевим, јесам ли једну реч рекао коме од судија Израилљевих, којима заповедах да пасу народ мој Израилља, и казао: Зашто ми не начините куће од кедра?“ (2. Сам 7, 5–7). Овим речима Господ подсећа Давида на дела која је учинио у прошлости, опомиње га да за своје успехе једино дугује Њему, Господу, а не својим силама: „Ја те узех од тора, од оваца, да будеш вођ народу мом, Израилљу: И бејаш с тобом куда си год ходио, и истребих све непријатеље твоје испред тебе, и стекох ти име велико, као што је име великих људи који су на земљи“ (2. Сам 7, 8–9). Лична историја цара Давида део је историје изабраног народа Израилља. Господ је тај који води народ свој, тако је било у прошлости, тако ће бити и у будућности Израилља.

„Јоште ти јавља Господ да ће ти Господ начинити кућу. Кад се наврше дани твоји, и починеш код отаца својих, подигнућу семе твоје након тебе, које ће изаћи из утробе твоје, и утврдићу царство његово. Он ће сазидати дом имену мом, и утврдићу престо царства његовог до века. Ја ћу му бити Отац, и он ће ми бити син: ако учини шта зло,

¹¹⁰ Фараони у Египту и цареви у Месопотамији, још за време свог живота, подизали су храмове и кипове својим божанствима. Тако су хтели да осигурају заштиту за себе и своју породицу. И цар Давид је хтео да има један такав „знак“ благослова.

караћу га пругом људским и ударцима синова човечијих. Али милост моја неће се уклонити од њега као што сам је уклонио од Саула, ког уклоних испред тебе. Него ће тврд бити дом твој и царство твоје довека пред тобом, и престо ће твој стајати довека“ (2. Сам 7, 11–16).¹¹¹

Уследио је период друштвено – политичког уређења великог царства. Старозаветени Израил постаје једна од водећих сила у региону Блиског истока. Цар Давид се несумљиво доказао као велики вођа свога народа. „Комбинујући војну вештину са надахњујућим вођством осигурао је себи значајно место, не само као успешни владар него, исто тако, посредством царске идеологије која се развила да подупре његову династију, и као значајна религиозна икона за будуће генерације. У политичком погледу, Давидов успон до славе олакшала је релативна слабост Египта и Асирије у то време, али његово постигнуће је, и упркос томе, изузетно“ (Дрејн 2003, 117).¹¹²

У вртлогу историјских догађаја који су уследили, као што је стварање модерне државе, утврђивање царства и проширивање његових граница, цар Давид није заборавио ни на своје поетско расположење и стваралаштво. У овом периоду написао је *Пс 59* (МТ: Псалам 60) *када спали Месопотамију Сиријску и Сирију Соваљску, и повративши се Јоав порази у кланцу Соли дванаест хиљада (Идумејаца)* (в. 2. Сам 8).

Међутим, један догађај био је узрок писања можда најлепших покајничких стихова у *Старом Завету*. Након учињене прељубе¹¹³ са

¹¹¹ Ово је једно од најважнијих пророштва у *Старом Завету* (опширнији херменаутички приказ 2. Сам 7, 1-17 видети код Schniedewind 1999, 3–17; 18–51; 83–96; 168–173). Неће цар Давид саградити кућу Господу – Храм (2. Сам 7, 5), него ће Господ саградити кућу Давиду–династију (2. Сам 7, 11). Ово Божије обећање битно ће утицати на трајност Давидове лозе на израиљском престолу (2. Сам 7, 12–16). Тако га је схватио и сам цар Давид (2. Сам 7, 19. 25. 27. 29; уп. 2. Сам 23, 5; Пс 88, 30–38; 131, 11–12). Пророштво се не односи само на првог Давидовог наследника цара Соломуна (2. Сам 7, 13; 1. дн 17, 11–14; 22, 10; 28, 6; 1. цар 8, 16–19) већ на целу династију, оно је савез Господа са Давидом и његовом династијом. Ово је не само династијско прорштво већ и месијанско које говори о Месији, сину Давидовом (видети Ис 7, 14; Мих 5, 2; Аг 2, 23). У *Делима апостолским* текст овог пророштва односиће се на Христа (видети Дан 2, 30–36). На тему месијанизма, особито одељка који се односи на Христа као Месију, видети Bright 1987, 187–214; уп. Gnilka 1999, 118–121; Gnilka 2003, 40–49.

¹¹² На тему уређења царства и Давидових ратова, опширније видети Лопухинъ 1998, 180–207; уп. Beltz 1984, 210–217; Etinger 1996, 35–39.

¹¹³ По Мојсијевом закону, прељуба је била смртни грех и прељубници су кажњавани смрћу (видети Лев 20, 10).

Витсавејом и убиства њеног мужа Урије (2. Сам 11) и након осуде овог гнусног чина од стране пророка Натана, цар Давид је написао Пс 50. До тог тренутка писац (или писци) *Прве и Друге књиге Самулове* извештавао нас је о успону и победама цара Давида, о његовом политичком, војном и религиозном животу, који досеже свој врхунац када је Ковчег Завета пренесен у Јерусалим. Тај догађај пропратило је Натаново пророштво о вечности Давидове династије (2. Сам 7, 8–16). На власт је дошао уз Божију интервенцију, као миљеник Божији, неокаљаних руку и образа. И када се налазио у зениту своје моћи и славе, дозволио је себи велики морални пад. Од прекаљеног борца, народног јунака, постаје нечувени слабић, прељубник и убица. Али и у том тешком тренутку моралног пада открива нам своју величину, своју зрелост, своју спремност да призна почињени грех, да се покаје и да смерно истрпи казну Божију. Грех који је учинио неће поништити обећање које му је Бог дао, јер Господ каже: „Ако учини шта зло, караћу га прутом људским и ударцима синова човечијих. Али милост моја неће се уклонити од њега“ (2. Сам 7, 14). Давидово покајање изражено у стиховима 50. псалма открива нам сву искреност раскајане песникове душе.

Давиду је грех био опроштен, али последице греха засениће последње године његовог живота. Централни лик у догађајима који следе биће његови син Авесалом, један од многобројног Давидовог потомства.¹¹⁴ „А не беше човека тако лепа као Авесалом у свем Израилју, да га тако хвале; од пете до темена не беше на њему мане“ (2. Сам 14, 25). За цара Давида наступио је поново период тешких животних искушења.

Најпре је све почело оскврнућем Давидове кћерке Тамаре од стране њеног полубрата Амнона, прворођеног Давидовог сина (2. Сам 13, 1–22).¹¹⁵ Убрзо је уследила Авесаломова освета због обесчашћивања

¹¹⁴ Давид је са Ахиноамом из Језраела имао сина (првенца) Амнона; са Авигејом (удовица Навалова) је имао сина Хилеава; Маха, кћерка цара гесурског Талмаја родила му је сина Авесалом; Агита му је родила сина Адонија; Сефатију је добио са женом Авиталом и Итрама од жене Егле (2. Сам 3, 2-5). Витсавеја, његова омиљена жена, родила му је Соломуна који је четврто дете рођено у Јерусалиму (в. 2. Сам 5, 14).

¹¹⁵ По старом источњачком обичају био је дозвољен брак између полубрата и полусестре, нешто слично као код Авраама и Сааре (*Пост* 20, 12). Касније су овакве везе биле забрањене законом (*Лев* 18, 11; 20, 17; *Пнз* 27, 22).

сестре ¹¹⁶ и убиство Амнона (2. Сам 13, 23–36), његов бег (2. Сам 13, 37), повратак уз Јоавову помоћ и посредовање (2. Сам 13, 38 – 14, 24), сплеткарење (2. Сам 15, 1–6) и на крају, све је кулминирало Авесаломовом побуном (2. Сам 15, 7–12).¹¹⁷ Поново је цар Давид морао да бежи и да се скрива. Колико га је то пекло и болело, изразио је стиховима у следећим псалмима: *Пс 3, Псалом Давидов, када побеже испред лица Авесалома сина свога* (в. 2. Сам 15); *Пс 142 (МТ: Псалом 143), Псалом Давидов, када га син гоњаше* (в. 2. Сам 15–18); *Пс 7, Псалом Давидов, који певаше Господу за речи Хусије, сина Јемејенија (Венијаминца)* (в. 2. Сам 17, 17–22).

После много вођених и добијених битака, цар Давид је морао да се суочи са једном другом врстом „непријатеља“, са неким ко је „тело од његовог тела“ (уп. *Пост 2, 23*), са неким тако милим и драгим а у истом тренутку његовим супарником и узурпатором престола. До одлучујуће битке дошло је у Јефремовој шуми (2. Сам 18, 6). У бици и победи коју је извојевала Давидова војска, погинуо је Авесалом, вољени и љубљени син (2. Сам 18, 14–15). Синова смрт дубоко је потресла цара Давида. Горко је заплако и јецао кроз плач: „Сине мој Авесаломе, сине мој, сине мој Авесаломе! Камо да сам ја умро место тебе! Авесаломе сине мој, сине мој!“ (2. Сам 18, 33).

Цар Давид је угушио устанак. Син кога је неизмерно волео био је мртав. Северна племена су потучена и свако се склонио у своје шаторе. За цара Давида је ово стање много теже него када је преузимао Израилско царство. Одлучио је да се врати у Јерусалим и опрости свима који су били против њега. Позвао је и Јудино племе да му се придружи, иако је у њему плануо устанак. У међувремену су почели цару Давиду да се придружују и присталице из северних племена (2. Сам 19, 9-14).

Приликом преласка Јордана, Давиду су први дошли у сусрет његови саплеменици из Јудиног племена и свечано га дочекали код

¹¹⁶ Тамара и Авесалом били су деца које је цар Давид добио са Махом, кћерком Талмаја цара гесурског (2. Сам 3, 3).

¹¹⁷ Авесалом је за почетак устанка изабрао Југ, а не Север Израилја, који је био уз њега. Изабрао је Хеврон, прву Давидову престоницу, која се налазила довољно далеко од Јерусалима и Давида, који би Авесаломов устанак могао да угуши у самом његовом зачетку. Такође, у Хеврону је било доста Давидових противника који се нису слагали са Давидовом одлуком да верски и политички центар из Хеврона премести у Јерусалим.

Галгала.¹¹⁸ Али, царев повратак није могао да прође без ситничавих расправа између Јуде и Израиља које су могле да угрозе тешко стечан мир и јединство царевине. Цар Давид је покушао да смири ситуацију, али пламен раздора брзо ће се распламсати у још један грађански рат (2. Сам 19, 41–43).

Подељеност између Јудиног и северних племена искористио је Сева, син Вихријев, из Венијаминовог племена. Позвао је сва северна племена: „Ми немамо део с Давидом, ни наследство са сином Јесејевим; сваки у свој шатор, о Израиљу!“ (2. Сам 20, 1). Међутим, и ова побуна успешно је угушена. Цар Давид коначно је могао да одахне. Али, и даље је био узнемирен с обзиром на будућност народа и династије. Постигнут је мир, али није постигнуто јединство Јуде и северних племена. Питао се у себи, није ли то само једно раздобље мира после којег ће поново уследити неки нови грађански рат?

Последње дане живота, цар Давид проводи у постељи. Немирна младост, стални ратови, вечити напори око уједињења племена, побуне и нереди, особито они у властитој породици, исцрпеле су његову снагу. На крају свог животног пута остало је да разреши још само једну дилему. Ко је нови цар Израиља? На круну су рачунала два супарника: Адонија и Соломун.

Након трагично и прерано завршених животних судбина Амнона и Авесалома, Адонија је био најстарији Давидов син, и логично, њему је припадало наследство и круна. Имао је подршку Јоава, заповедника Давидове војске, и Авијатара, првосвештеника (в. 1. цар 1, 5–10).

Соломун није био толико популаран као Адонија, али и њега су подржавали утицајни људи у царству: првосвештеник Садок, пророк Натан, заповедник Давидове телесне гарде Венаја. Његови изгледи на престо заснивали су се на томе што је, као син најмилије Давидове

¹¹⁸ Галгал – Гилгал у јеврејском језику значи „круг од камења“ (Воговић 1991, 1, 219). Галгал заузима веома важно место у историји Израиља. После преласка преко Јордана, израиљска племена су се улогорила у Галгалу и ту су поставили 12 каменова као успомену на улазак у земљу коју им је дао Господ (ИНав 4, 9). У Галгалу је престала мана да пада са неба када су први пут окусули плодове Обећане земље (ИНав 5, 12). Вођа Небеске војске се у овом месту јавио Исусу Навину (ИНав 5, 13–15). Из Галага је почело освајање Јерихона и земље у којој тече мед и млеко (в. ИНав 4, 19–24; 5, 10–15; 10, 6–15). Изгледа да је овде постојало и неко насељено место или град, јер се Галгал спомиње као погранично место Јуде и Венијамина (ИНав 15, 7). Видети још ИНав 15, 3–9; 1. Сам 7, 16; 11, 14–15.

жене Витсавеје, био љубимац цара Давида, што се на крају и показало као пресудно у избору новог цара. Ступивши на престо, Авијатара је послао у изгнаство, а Адонија и његове присталице је побио (*1. цар* 1, 11 – 2, 46).

Давид је умро навршивши четрдесет година као цар. Као једна од највећих и најзаслужнијих личности у историји старозаветног Израиља, „успео је да се наметне свим Јеврејима као Богом изабрани владар и оснивач боговољене династије“ (Лома 2010, 202). Седам година је био цар Јуде а тридесет три године цар Јуде и Израиља. Свом сину, цару Соломуну, оставио је државу која се простирала од Дамаска до Египта и од источних граница Зајорданије до Средоземног мора. Био је утемељитељ Израилског царства, „изврстан државник и далековидан дипломата, који се умео служити и верским институцијама и расположењима за остварење својих политичких циљева. Његове заслуге за величину Израиља су неспорне и не треба се чудити што су га наредна покољења идеализовала. Припадност роду Давидовом била је велика част“, која је обезбеђивала одређене друштвене повластице (Косидовски 1993, 384).

Поред свих својих слабости и моралних падова, цар Давид је био отеловљење идеала теократског царства. Биће запамћен као песник и певач за сва времена. Ако би потражили извор који га је надахњивао као поету и прожимао сво његово биће, који је био тајна његовог живота и успеха, онда је то сигурно био Господ, Бог Израилев, Јахве, Господ Саваот. Из тог разлога, целокупан Давидов живот прожет је поетским и религиозним открочењима.

Псалми Давидови,¹¹⁹ та „религиозна лирика неодољиве лепоте, са великим богаством расположења, која изражава читаву тему осећања: од потиштености, смирења и резигнације, до наде, поуздања, радосног усхићења захвалности, дивљења и похвале лепоти живота“, несумљиво су извршили, на дух наредних поколења Јевреја, већи утицај од свих осталих књига *Старог Завета*. „Због своје достојанствене једноставности, сажетог и строгог стила и потресног религиозног жара, те поеме су постале трајни извор инспирације песника, сликара и

¹¹⁹ У овој сажетој биографији цара Давида нису наведени сви псалми које је песник написао. Споменут је само један део из богатог песничког опуса, тј. само они који нас недвосмислено, а што се види и из самих наслова псалма, упућују на неки Давидов биографски моменат.

музичара“ (Косидовски 1993, 376). Псалми су отеловљење песниковог односа према Богу, тј. његова вера исказана на поетски начин.

На крају, можда, најлепше о Давиду, његовом животу, песничком ставралаштву, односу према Богу и ближњима, могу нам рећи стихови записани у *Књизи премудрости Исуса сина Сирахова*:

„Као сало, одвојено од мирне жртве, тако је издвојен и Давид од синова Израилевих.

Он се играше са лавовима, као са јарићима, и са медведима, као са јагњићима.

У младости својој не уби ли он дива, не скиде ли он срамоту са народа,

када подиже руку са каменом у праћки и збаци гордост Голијата?

Јер он призва Господа Свевишњег, и Он даде снагу десној руци његовој – да порази човека, силнога у рату, и узвиси рог народа својег.

Тада прослави народ њега веома много и даде му хвалу због благослова Господњих, као што је и достојно венца славе,

јер он истреби окружење непријатељско и смири непријатељске Филистимљане, - све до данашњих дана скрши рог њихов.

После сваког дела својег он принасаше дарове Светоме Свевишњему речима хвале;

од свег срца он појаше и љубише Саздатеља својег.

И постави пред жртвеником певача песама, како би гласом њиховим засладио песме.

Он даде празницима лепоту и тачно одреди времена, како би они хвалили свето име Његово и од раног јутра оглашавали у светилишту.

И Господ му опрости грехе и заувек вазнесе рог његов и дарова му завет царски и престол славе у Израелу“ (*Сир* 47, 2-13).¹²⁰

¹²⁰ Превод преузет из *Књиге премудрости Исуса сина Сирахова*, прегледано 27.06.2010.на: http://avva.faithweb.com/sirah_36_52.html

5.2. Тумачење Давидових псалама као интерпретативна реконструкција његове религиозно – емотивне биографије

5.2.1. *Пс* 143. (МТ: Псалам 144)

*Давидов, ка Голијату.*¹²¹

I

Балгодарност Богу за остварену победу

1. *Благословен Господ Бог мој,
Који научава руке моје за борбу,
прсте моје за рат.*

2. *Милост моја и прибежиште моје,
заступник мој и избавитељ мој,
заштитник мој, и поуздах се у Њега.
Који потчињава народ мој мени.*

Божије промишљање о човеку (немоћ људска)

3. *Господе, шта је човек да си му се објавио,
или син човечији да рачунаш с њиме?*

4. *Човек се уподоби ништавости,
дани његови као сенка пролазе.*

Богојављање

5. *Господе, приклони небеса и сиђи,
дотакни се гора, и задимиће се.*

6. *Блесни муњом, и разagnaћеш их;
пошаљи стреле Твоје, и сагрћеш их.*

¹²¹ Превод *Пс* 143 (МТ: Псалам 144), и у даљем тексту осталих псалама, преузет је из *Псалтира* у преводу Еп. Атанасија. Цитати из *Старог Завета* прузети су из *Библије*, у преводу Ђуре Даничића, а цитати из *Новог Завета* прузети су из *Светог Писма, Нови Завет*, у преводу Комисије Светог Архијерејског Синода СПЦ.

*7. Пошаљи руку Твоју са висине,
извуци ме и избави ме од вода многих,
из руку синова туђинаца,*

*8. чија уста говораху сујету,
и десница њихова десница је неправде.*

Заветно – захвална химна

*9. Боже, песму нову певаћу Ти,
са псалтиром десетоструним псалмопојаћу Теби,*

*10. Који дајеш спасење царевима,
Који избављаш Давида слугу Свога од мача злога.*

*11. Избави ме и извуци ме из руке синова туђинаца,
чија уста говораху сујету
и десница је њихова десница неправде.*

II

Молитва за благостање Израилља (месијански одељак)

*12. У којих су синови (њихови) као младице
посађене у младости њиховој,
кћери њихове улепшане,
преукрашене као кип храма,*

*13. ризнице њихове напуњене,
преливају се из једне у другу,
овце њихове многоплодне,
које се множе у изласцима њиховим,*

*14. волови њихови угојени,
нема падања ограде, нити капије,
нити крика на трговима њиховим –*

*15. блаженим називаху народ којему то тако бива.
Блажен (пак) је народ којем је Господ – Бог његов.*

Уводно разматрање: Псалам 143. одликује се богатством песничких слика и стилских фигура (епитети; ст. 1, 13, 14 и 15, поређења; ст. 4, 12, градација; ст. 2), суптилношћу (песниковог) стила и снагом поетских мисли. Састоји се из два дела, тј. могли бисмо рећи из два псалма који се разликују по садржају и ритму. У првом делу псалма (ст. 1–11), који по својој књижевној форми припада групи царских псалама, цар Давид је представљен као молитељ који се пре битке моли Богу за победу. У другом (ст. 12–15), приказана је слика благостања будућих времена са сличном тематском поставком као у месијанским (в. *Пс* 2, 8, 44, 71, 109) и царским псалмима (в. *Пс* 19).¹²²

Животне околности у којима је написан овај псалам у вези су са *Првом књигом Самуиловом* и односе се на епски двобој Давида и Голијата (*1. Сам* 17), што се може закључити и из самог наслова псалма (уп. Augustinus PL 37, 1855–1866).¹²³ Након двобоја и неочекиване, али од Бога дароване победе, нови Израилски јунак стекао је у свом народу невиђену славу и популарност. Његово исповедање вере у Бога, формулисано у кратком говору уочи мегдана, имало је за циљ да свима покаже да снага и моћ, којима се побеђује свет и све силе и моћници, долазе од самог Бога. Само је Бог непобедив и свако ко је у вери сједињен са Богом и сам постаје непобедив.¹²⁴

У преводу *Псалтира* Епископа Атанасија (Јевтића), налази се 151. псалам, који најлепше, можда, и на један поетски начин дочарава *Sitz im Leben* овог псалма:

*Овај је Псалам својеручно писан, Давидов,
када се бораше сам са Голијатом,
а налази се изван броја 150 Псалама.*

¹²² „Овај псалам је мозаик (а не монолит), у којем већину материјала из којег је састављен можемо пронаћи у другим Давидовим псалмима“ (Kidner 1973, 477).

¹²³ У *LXX*, у наслову овог псалма пише: „tw/ | Δαυιδ πρὸς τὸν Γολιάδ“, што би и одговарало преводу Еп. Атанасија: „Давидов, ка Голијату“. У *MT*, само је записано: ׀׀׀, што би у преводу значило „Давидов“.

¹²⁴ „Ти идеш на ме с мачем и с копљем и са штитом; а ја идем на те у име Господа над војскама, Бога војске Израилеве, ког си ружио. Данас ће те Господ дати мени у руке, и убићу те, и скинућу главу с тебе, и даћу данас телеса војске филистејске птицама небеским и зверима земаљским, и познаће сва земља да је Бог у Израилу. И знаће сав овај збор да Господ не спасава мачем ни копљем, јер је рат Господњи, зато ће вас дати нама у руке“ (*1. Сам* 17, 45–47).

*Мален бејах међу браћом својом,
и најмлађи у дому оца мога;
пасох овце оца мојега.*

*2. Руке моје начинише гусле,
и прсти моји саставише псалтир.*

*3. И ко ће јавити Господу моме?
Сам Господ, Он ће сам чути.*

*4. Он посла Анђела Свога
и узе ме од оваца оца мога,
и помаза ме уљем помазања Свога.*

*5. Браћа су моја лепа и велика,
и не благоволе у њима Господ.*

*6. Изидох у сусрет туђинцу (=Филистејцу),
и прокле ме идолима својим.*

*7. А ја, истргнувши мач од њега,
обезглавих га, и уклоних срамоту са синова Израилевих.*

I

Балгодарност Богу за остварену победу(е)

При крају овоземаљског живота, Давид је испевао песму благодарности Богу што га је избавио из руку свих његових непријатеља (2. Сам 22; уп. Пс 17). Ова Давидова песма је једна снажна химна која обилује дубоким песниковим мислима и набујалим религиозним осећањима, која се одликује снагом песничких слика и богаством боја као и непосредношћу поетског изражавања. Једноставно то је поетски усклик живе и заносне песникове вере у Бога која започиње снажним поверењем у Бога (Томић 1996, 240). Скоро истоветне поетске мисли песник је исказао и на почетку овог псалма, тј. на почетку своје песничке, државничке и војне каријере.

1. „Благословен Господ Бог мој, Који научава руке моје за борбу, прсте моје за рат“. Почетним полустихом овог псалма, песник нам изражава свој лични однос према Богу додајући његовом имену

епитет „*благословен*“. Оваквим поетским обраћањем, песник нам открива и сам уметнички карактер епитета, тј. открива нам битну особину самога Бога, која је, у ствари, плод песникове емотивности. Када песник каже: „*Благословен Господ Бог мој*“, то је само део онога што он осећа према Богу, нешто што је у стању да изговори, да изрази у поетској форми. Остале дубине песничке теофаније само су њему и Богу познате.

У наставку стиха, Давид благодари Богу који га подучава ратничким вештинама које су му неопходне не само у датом тренутку, већ и у будућим биткама и ратовима. Бог је његов учитељ, он му подучава руке за бој и чини да његове мишице изгледају као лџк метални (*Пс 17, 35; уп. 2. Сам 22, 35*).¹²⁵ Сва мудрост и вештина долази од Бога, зато песник и наглашава да не само његове руке већ и његове прсте оспособљава Бог за ратне подухвате, јер ако прсти нису добро обучени, онда може и цела рука да буде неспособна за битку.

2. „Милост моја и прибежиште моје, заступник мој и избавитељ мој, заштитник мој, и поуздах се у Њега. Који потчињава народ мој мени“. У стиховима Давидових псалама, поетске слике увек су конкретне, нарочито оне, које нам казују о сигурној Божијој помоћи и пружању уточишта пророку и песнику. Давид је био човек рата, који је све своје битке, у овом случају двобој, добијао захваљујући Божијој помоћи и интервенцији. У читавом његовом животу, од ране младости па све до своје старости, није познавао дуже временске периоде мира и сигурности. Увек су му неки смртни непријатељи били за петама. Као валови смртни окруживали су га, престашивале су га бујице злочестивих људи, болови гробни и замке смртне непрестано су га спутавали и стезали (2. Сам 22, 5–6). Међутим, у свим тим несрећним околностима песник је призивао Бога који је увек чуо вапај свог помазаника. Зато Давид у другом стиху овог псалма, снажним песничким сликама, пуним живописних боја, изражава сву своју љубав и поверење у Бога. Он му је увек био заштита, светиљка у тами, штит који га заклања, стена која му пружа сигурност и уточиште (уп. Томић 1996, 241).

Милост Божија јесте, у ствари, доброта Божија која нема границе у свом човекољубљу. Прибежиште Божије, које песник помиње, није

¹²⁵ На многим египатским рељефима, приказане су слике на којима египатска божанства уче фараона како да гађа из лџка (The NET Bible note on 144:1, у: Constable 2010, 244).

неки утврђени град, већ сам Бог који је нешто много више од утврђених зидина и кула, за песника најсигурније место и лука спаса. У својим биткама и ратовима, Давид је уз помоћ Божију, ослободио Израил од разноразних угњетача. Ослободио је старе и освојио нове територије, створио је једну снажну и модерну монархију, зато може да пева Богу који му је „*потчинио народ*“. Такође, своје поетске мисли у овом стиху песник је поређао, постепено, по јачини:

1. милост – прибежиште
2. заступник – избавитељ
3. заштитник – поуздање (нада)

Божије промишљање о човеку (немоћ људска)

3. „Господе, шта је човек да си му се објавио, или син човечији да рачунаш с њиме?“ (уп. *Јевр 2*, 6). Псалмопојац Давид, постављајући питање у овом стиху, исказује своје дивљење, али и чуђење према Божијој љубави, према тако крхком створењу као што је човек, јер шта је човек у односу на бесконачног Бога? На ово питање једини исправни одговор може да да само Бог и љубав Божија која нема свој почетак ни крај.

4. „Човек се уподоби ништавости, дани његови као сенка пролазе“. О краткотрајности човековог битисања на земљи песник је испевао прелепе стихове у једном свом другом псалму: „Јер Он позна саздање наше, сети се да прах јесмо. Човек је као трава, дани његови, као цвет пољски, тако прецвета. Јер изиђе дух из њега, и нема га, и не познаје више место своје“ (*Пс 102*, 14–16). Дакле, ако узмемо да човек у себи садржи четири основна елемента, онда је он као земља која се претвара у прашину, као ваздух који нестаје попут паре, мехурић који у води нестаје, као дим који у ватри ишчезава.¹²⁶

Међутим, на једном другом месту у псалмима, Давид ипак истиче битност човековог постојања, јер човек је круна Божијег стваралачког делања. Он је у свом достојанству, које му је Бог дао, господар свега створеног: „И поставио си га над делима руку твојих, све си потчинио под ноге његове“ (*Пс 8*, 7).

¹²⁶ Апостол Јаков у свој *Посланици* о краткоћи и ништавности људског живота каже: „Ви који не знате шта ће бити сутра. Јер шта је ваш живот? Он је пара, која се замало покаже, а потом нестане“ (*Јак 4*, 14).

Богојављање

Псалмопојац Давид у наредна четири стиха описује Божију интервенцију, тј. његово јављање, као некакву ванредну и надприродну појаву. Сличне призоре овакве теофаније налазимо и у другим књигама *Светог Писма Старог Завета*.¹²⁷

5. „Господе, приклони небеса и сиђи, дотакни се гора, и задимиће се“ (уп. *Ис* 64, 1). Пре самог почетка битке, песник очекује од Бога да му притекне у помоћ, али на један спектакуларан начин, видљив не само за његове непријатеље него и за саплеменике. Визуелни ефекат мора бити застрашујући, јер ни најјачи стубови земље не могу да поднесу прст Божији. Његов додир је попут огња који потреса земљу и даје да се врхови планински диме као пећи (в. *Изл* 19, 18). Испред Њега ништа не може да стоји, јер ако се моћна планина на Његов додир претвара у огњени стуб, онда се и сви силници пред лицем његовим претварају у обичан дим.

6. „Блесни муњом, и разагнаћеш их; пошаљи стреле Твоје, и сатрћеш их“. Ређање песничких слика наставља се и у овом стиху. Песник додељује Богу улогу ратника, који својим небеским оружјем војује битку против Давидових непријатеља (уп. *Нем* 4, 20). Његово оружје није конвенционално већ надприродно, својствено господару видљиве и невидљиве творевине.

7–8. „Пошаљи руку Твоју са висине, извуци ме и избави ме од вода многих, из руку синова туђинаца, чија уста говораху сујету, и десница њихова десница је неправде“. Филистејску војску и њиховог прворотника Голијата, песник доживљава као огромну и дубоку воду (бујицу) из које треба да га избави рука Божија, слично као што је спасила пророка Мојсија из реке Нила (в. *Изл* 2, 1–10). Зато, у *Пс* 68, 1 песник вапије Богу: „Спаси ме, Боже, јер дођоше воде до душе моје“.

¹²⁷ У *Књизи Исуса Навина* описана је Божија интервенција за време битке између Израилског народа и пет царева Аморејских: „А кад бјежаху испред Израиља и беху низ врлет Веторонску, баци Господ на њих камење велико из неба дори до Азике, те гињаху: и више их изгибе од камења градног него што их побише синови Израиљеви мачем. Тада проговори Исус Господу онај дан кад Господ предаде Аморејца синовима Израиљевим, и рече пред синовима Израиљевим: Стани сунце над Гаваоном, и месече над долином елонском. И стаде сунце и устави се месец, докле се не освети народ непријатељима својим. Не пише ли то у књизи Истинитог? И стаде сунце насред неба и не наже к западу скоро за цео дан“ (*ИНав* 10, 11–13; в. *Суд* 4–5; *Пс* 17, 8–18; и др.).

Своје непријатеље назива туђинцима – странцима, не из неког мизентропског разлога, већ да би истакао њихов непријатељски карактер и непријатељско расположење према њему (Calvin 1999, vol. 5, 188).

Непријатељска уста пуна су таштине (уп. *1. Сам* 17, 8–10. 23. 25–26. 41–45) и њихова рука спремна је да чини неправду, каже песник у наставку псалма. Дакле, стручност његових непријатеља састоји се у сујетним говорима и чињењу неправде, тј. њихова уста и рука слажу се у чињењу зла, јер се сујета слаже са неправдом.

Заветно – захвална химна

9. „Боже, песму нову певаћу Ти, са псалтиром десетоструним псалмопојаћу Теби“. Зарад спасења и избављења из непријатељских руку, песник обећава, тј. даје завет Богу да ће му испевати нову песму, коју још нико није испевао, у којој ће га величати и славити. У овом случају, за разлику од претходног (стиха) где су се уста и рука удружили да зло чине, песник ће својим рукама и устима хвалити и благосиљати Бога, певаће нову песму уз псалтир десетоструни.¹²⁸ Сличне поетске мисли песник је изразио и у 32. псалму: „Исповедајте и хвалите Господа с гулама, са псалтиром десетоструним псалмопојте Њему. Певајте му песму нову, псалмопојте Му добро гласовито“ (*Пс* 32, 2–3).¹²⁹

10. „Који дајеш спасење царевима, Који избављаш Давида слугу Свога од мача злога“.¹³⁰ Божији благослов, љубав и заштита стално су присутни на помазанику којег је сам Бог изабрао да буде вођа Његовом народу. Због специфичности положаја и улоге коју је цар у Израилу имао, тако нешто је и било неопходно. Давид је родоначелник династије из које ће изникнути Месија (в. *Ис* 11, 1), што је довољан разлог да га Бог избави и сачува из опасности, јер Господ „чини милост

¹²⁸ Под *псалтиром десетоструним*, Атанасије Александријски је подразумевао људско тело, „које има пет чувстава и пет душевних енергија (дејстава), и свако чувство испољава њему својствену делатност“ (Атанасије Александријски, у: *Благослови, душо моја, Господа* 2008; 336). Дакле, комплетно људско биће је, са свим својим физичким и духовним силама, благоугодни и милозвучни инструмент који је благопријатан Богу.

¹²⁹ За разлику од *Пс* 143, 9, где песник каже да ће му он „сам“ испевати песму, у *Пс* 32, 2–3 стихови се односе на народ, тј. на Израил, и њихову песму Богу.

¹³⁰ Израз „Мој слуга Давид“ има месијанско значење у књигама пророка Јеремије и Лезекиља (в. *Јер* 33, 21; *Јез* 34, 23–24; 37, 24) (*Jeruzalemska Biblija* 2003, фуснота а, 852).

Помазанику Своме, Давиду и семену његовом до века“ (Пс 17, 51). Према томе, сачувати живот цару Давиду, значило би истовремено и обезбедити мир и срећу читавој нацији (уп. Delitzsch 1881, 382).

11. „Избави ме и извуци ме из руке синова туђинаца, чија уста говораху сујету и десница је њихова десница неправде“. У овом 11. стиху, Давид понавља своју молитву коју је већ изрекао у 7. и 8. стиху, и са њим завршава први део псалма.

II

Молитва за благостање Израиља (месијански одељак)

Свакако, једна од средишњих поетских перспектива пророка Давида, кроз коју гледа будућност свога народа јесте месијанско време, тј. време благостања, мира и среће у Израиљу. У наредна три стиха (од 12. до 14.) Давид описује месијански Израиљ након остварене победе над непријатељима (непријатељем). У првом (12. стих), младост израиљске нације наставиће да расте и напредује у миру и благостању, тј. синови Израиља моћи ће слободно да расту на домаћем огњишту, без икакве бојазни и страха да ће бити позвани у рат; исто тако и кћери израиљске, биће као угаони стубови – темељи храма који ће држати израиљске породице на окупу. У другом (13. стих), просперитет и напредак били би битне карактеристике нације; где би свакојачко изобиље било уобичајена ствар у Израиљу. У трећем (14. стих), мир ће преовладати на свим просторима где Јевреји живе, јер неће бити ни ратне опасности, ни ропства, ни пустошења, ни плача по улицама израиљских села и градова.

12–14. „У којих су синови (њихови) као младице посађене у младости њиховој, кћери њихове улепшане, преукрашене као кип храма, ризнице њихове напуњене, преливају се из једне у другу, овце њихове многоплодне, које се множе у изласцима њиховим, волови њихови угојени, нема падања ограде, нити капије, нити крика на трговима њиховим“. Давид је овај псалам започео Божијим благословом а завршава га благословом народа Божијег. Израиљ ће у све дане свог постојања, без обзира на невоље и несреће које ће га у будућности задесити, уживати у благослову и милости Божијој, јер Божије присуство и заштита сигуран су гарант просперитета и процвата целе нације. Једино народ који поштује Бога и његов Закон,

може да буде срећан и задовољан народ. Зато песник и псалмопоји на крају 143. псалма: „Блаженим називаху народ којему то тако бива. Блажен (пак) је народ којем је Господ–Бог његов“.

Дакле, благостање народно остварује се једино ако је *Господ – Бог његов*, јер, како каже пророк Мојсије у свом благослову народу: „Благо теби народе Израилу! Ко је као ти, народ ког је сачувао Господ, штит помоћи твоје, и мач славе твоје? Непријатељи ће се твоји понизити, а ти ћеш газити висине њихове“ (*Пнз* 33, 29) Исто тако, Божији благослов, благостање и мир израиљском народу обезбедбеђује и владавина цара који је изабран по Божијем промислу и којем је Бог моћни покровитељ и заштитник.

Кратак осврт на 143. псалм: Псалм 143. песник започиње величањем Бога као „ратника“ који својег помазаника и слугу упућује у тајне вештине ратовања (ст. 1). У другом стиху песник исказује, тј. исповеда своју љубав и поверење у Бога, јер само савршена љубав изгони страх (в. *1. Јн* 4, 18), нарочито, ако се песник, као и његову сународници, налазе у смртној опасности. Наредна два стиха (ст. 3–4) описују немоћ људску у односу на Божију величину, али, истовремену указују и на Божију бригу и старање према свом створењу, које је плод највеће љубави Божије приликом стварања света.

Божија епифанија (ст. 5–8), и његова интервенција у спашавању песника и народа Божијег од непријатеља, приказани су слично као што је то пророк Мојсије описао у својој синајској теофанији (*Изл* 19, 16–18). Богојављање песник доживљава као катаклизму светских размера, где су потреси, олује и громови у служби откровења Божијег и Његове објаве.

После Божије интервенције, како песник даље описује у 143. псалму, уследиће месијански период (ст. 12–14), у којем ће владати благостање и мир. Ове молитвене жеље, које звуче исувише овоземаљским тоном, имају за функцију да „милост спасења Бога Савеза [Завета] упризоре у тварним Божијим даровима“ свом народу Израилу (Deissler 2009, 434).¹³¹

¹³¹ Псалм 143, општи је утисак, битно је утицао на песника приликом састављања 17. и многих других псалама, али тај утицај је приметан и на другим библијским текстовима *Старог Завета*. У поређењу са *Пс* 17, уочљиве су следеће сличности: стих 1. са *Пс* 17, 35.

5.2.2. Пс 58. (МТ: Псалам 59)

За крај, да не погубиш, за стилографију, када посла Саул и чуваше дом његов да га убију.

Молитва за избављење од непријатеља

2. Узми ме од непријатеља мојих, Боже, и од оних који устају на ме избави ме;

3. избави ме од чинитеља безакоња и од људи крвника спаси ме.

Притужба Богу и изјава невиности

4. Јер ево, уловише душу моју, нападоше на ме силници. Нити (је) безакоње моје, нити грех мој, Господе;

5. без безакоња трчах и иђах право; устани ми у сретање и види.

Молитва Богу

6. И Ти, Господе, Боже над војскама, Боже Израиљев, похитај да посетиш све народе, немој сажалити све чинитеље безакоња.

(Диапсалма).

Опис непријатеља

7. Повратиће се увече и огладнеће као пас и опколиће град.

8. Гле, изговараће (зле речи) устима својим, и мач је у устима њиховим, (говорећи): Ко ће чути?

47; стих 2. са Пс 17, 3. 48; стих 5. са Пс 17, 10; стих 6. са Пс 17, 15; стих 7. са Пс 17, 17. 44; стих 10. са Пс 17, 51. У односу на друге библијске текстове и псалме можемо приметити одређене сличности са стиховима из 143. псалма: стих 3. са Пс 8, 5; Јов 7, 17; стих 4 са Пс 38, 5. 11; 101, 12; 108, 23; Јов 8, 9; 14, 2; Проп 6, 12; стих 9. са Пс 32, 3; стих 12. са Пс 127, 3; Сир 26, 18; стих 13 са Пнз 28, 4; 30, 9; Лев 26, 5 (уп. Deissler 2009, 433–434).

Поверење у Божије спасење

9. *А Ти, Господе, потсмејаћеш им се,
поразићеш све незнабошце.*

10. *Снагу моју за Тебе ћу чувати,
јер си Ти, Боже, заштитник мој.*

11. *Бог мој, милост Његова претећи ће ме;
Бог ће ми показати (спас) међу мојим непријатељима.*

Жудња за осветом

12. *Немој их погубити, да не забораве закон Твој;
расеј их силом Твојом
и низвргни их, заштитниче мој, Господе.*

13. *Грех је уста њихових, реч је усана њихових,
и (због тога) нека буду ухваћени у гордости својој;
и од клетве и лажи (њихове) објавиће се свршетци*

14. *у гњеву свршетка, и неће их бити (више).
И познаће да Бог господари Јаковом (расејаним) и крајевима
земље.*

(Диапсалма).

Понављање описа непријатеља

15. *Повратиће се увече и огладнеће као пас и опколиће град.*

16. *Они ће се расејати да једу;
а ако се не насите, (још) и роптаће.*

Хвалоспев Богу

17. *А ја ћу певати сили Твојој,
и обрадоваћу се ујутро милости Твојој,
јер си постао заштитник мој
и прибежиште моје у дан невоље моје.*

18. *Помоћник си мој, Теби ћу псалмопевати,
јер си Ти, Боже, заштитник мој,
Бог мој, милост моја.*

Уводно разматрање: Овај псалам, у којем се мотиви тужбалице преплићу са мотивима захвалних псалама, ипак, са сигурношћу, можемо сместити у групу молитвених псалама. Он је једна прозбена песма појединца (Kraus 1961, 267), у којој песник открива сву снагу своје вере у Бога, међутим, она није неко магијско средство које би га избавило из опасности, али је јемство и да у опасности остане веран Богу. Непријатељи који га окружују, патња, страх који обузима његово срце, само су пролазни тренуци које песник савладава снагом своје вере која све побеђује.

Структура овога псалма је једноставна, мада се, у самој позадини овог псалма, назире Исаијина велика Апокалипса (*Ис* 24–27). У самом тексту псалма наилазимо и на два рефрена: први у стиховима 7 и 15, и други у стиховима 10 и 18.¹³²

У наслову овог псалма стоји записано „за крај“, што нам показује да је ово један особито значајан псалам, а сам смисао ових речи могао би да буде: „за крај једне битке, једног времена, једног рвања, за крај једног настојања, једног бола, једне стрепње, једног трагања, за време којег човек, док мисли да је изгубио, на крају види да је као победник стигао до циља. Сходно томе, ‘за крај’ је један предувод, скоро једна потпуна најавна, уз коју се завеса диже да би се јавио сам Бог“ (Емилијан 2006, 289). Такође, по неком неписаном правилу овај псалам, као и многи други који су били сличне садржине, предаван је првомузичару, који би обратио посебну пажњу на њега приликом његове интерпретације.

Присвојни придев „Давидов“ упућује нас да је аутор овог псалма сам цар Давид, који је на њему својствен начин изразио своја религиозна осећања и духовне доживљаје. Наиме, у свакој својој бурној животной ситуацији Давид је тражио Бога, приближавао се Богу, разговарао са Њим, и непрестано псалмопојао о њиховом међусобном односу. Он је тражио Бога у болу и радости, и при томе је имао непрестана откривења Божије благодати. У стиховима овога псалма не

¹³² У преводу овог псалма од Еп. Атанасија, као и у *MT* и *LXX*, стихови 10 и 18 незнатно се разликују, док су у *Jeruzalemskoj Bibliji* истоветни.

само да сазнајемо како је песник сусрео и доживео Бога, већ и сами можемо да осетимо предукус Божије благодати која се излила на песника. Зато у даљем тексту наслова и стоји „да не погубиш“, тј. да га не изгубиш, да га сачуваш другима за поуку, што само још више наглашава његов значај.

Натпис: „за стилографију“,¹³³ који такође стоји у наслову овога псалма, упућује нас на једну врсту литографије, спомен – плоче или спомен – камена на којем су старозаветни Јевреји записивали одређене важне догађаје, или неке поучне мисли, како би се будућа поколења сећала онога што је записано на њему.

Sitz im Leben овог псалма смештен је у *1. Сам* 19, 8–17. Миран период у односима цара Саула и Давида није дуго трајао. Саулова завист и злоба, када је Давид био у питању, нису имали границе. Цар је тражио на све могуће начине да га убије. Прво је у стању помрачене свести бацио копље на Давида, а када му то није успело, послао је јутарњу стражу да га ухвати када се овај налазио код своје жене Михале.¹³⁴ Михала, не плашећи се за своју сигурност, помогла је Давиду да избегне замку коју је припремио цар Саул. Касније се правдала да ју је Давид прислио да му помогне, очито, да је њена љубав била јача према своме мужу него ли према оцу.¹³⁵

Молитва за избављење од непријатеља

2. „Узми ме од непријатеља мојих, Боже, и од оних који устају на ме избави ме“. Песник започиње овај псалам топлим и усрдном молитвом Богу да га избави од непријатеља, који у свом безкоњу и мржњи, желе да му учине нажао. Да би што сликовитије изразио своје песничко надахнуће он каже Богу: „узми ме од непријатеља мојих“, тј. спаси, одбрани ме од непријатеља мојих, наглашавајући сву тежину ситуације у којој се налази и опасности која му прети.

¹³³ Исти натпис имамо и у *Пс* 55 и 59.

¹³⁴ Ноћ се код Израиљаца сматрала за свето време. Ретко када се неко убијао за време ноћи, зато Саулова стража чека јутро да би одвела Давида на погубљење код цара (Томić 1996, 112).

¹³⁵ У даљем тексту нећемо се бавити већ обрађеним појмовима, мотивима, теоријама и значењима који се налазе у наслову псалма. Само они који то нису, биће ерминевтички интерпретирани.

3. „Избави ме од чинитеља безакоња и од људи крвника спаси ме“. Песник наставља у истом тону као што је и започео овај псалом, показујући, већ на самом почетку, истрајност у настојању да га Бог ослободи невоље, да се пробуди, да погледа на невоље које га окружују, једноставно, да му притекне у помоћ.

Притужба Богу и изјава невиности

4–5. „Јер ево, уловише душу моју, нападоше на ме силници. Нити (је) безакоње моје, нити грех мој, Господе; без безакоња трчах и иђах право; устани ми у сретање и види“. Четврти и пети стих сачињавају једну целину, једну песничку мисао која обилује алегоријским сликама.

„Јер ево, уловише душу моју, нападоше ме силници“. Давидови непријатељи, својим непрестаним нападима, као што ловци гоне своју ловину (уп. *Пс* 9, 29-31), спутавају га не само телесно него и духовно. Они закупају његове мисли и богомдаровну слободу. Њихова настојања да му нанесу зло, одвајају, барем за тренутак, песникове мисли од Бога. Он сада мора да размишља и о својим непријатељима уместо да обитава у заједници љубави са Богом.

„Нити (је) безакоње моје, нити грех мој, Господе“. Сличну песничку мисао налазимо у *Књизи пророка Исаије* када је описино страдање Месије: „Јер не учини неправде, нити се нађе пријевара у устима његовијем“ (*Ис* 53, 9; уп. *1. Пт* 2, 22; *Јн* 8, 46; *1. Јн* 3, 5). Дакле, песник изјављује да је невин, да нема кривње зашто га оптужују, мада, сваки човек је грешан, али, само посматрано из Божије перспективе. Песник је тога свестан, зато се он задева правдом и истином, наглашавајући Богу своју невиност. Сличне песничке мисли имамо у *Пс* 7, 4–6; 16, 3–4.

„Без безакоња трчах и иђах право“. Давид се у свом животу непрестано креће, стреми ка Богу, иде му у сусрет. То је једини исправни животни пут за њега, прави пут, пут којим иду сви праведници у свом смиренуумљу. Он се не обазире ни лево ни десно јер пред собом има јасан циљ, а то је заједница са Богом. Зато песник позива Бога да му и Он крене у сусрет: „устани ми у сретање и види“, јер ко Богу приступа, Бог му се и одазива. Давидово сретање са Богом има за „последницу“ остварење живог – стваралачког односа са Богом.

Он једноставно жели да га Бог види, да га примети, да не заборави на њега.

Молитва Богу

6. „И Ти, Господе, Боже над војскама, Боже Израилев, похитај да посетиш све народе, немој сажалити све чинитеље безакоња“. У овом стиху, тј. краткој прозби, песник придодаје Богу епитет *над војскама*,¹³⁶ што има за циљ да укаже и на борбену – ратничку улогу Бога, који брани и помаже народу који му верује. Истовремено, у наставку стиха, песник посебно наглашава да је Бог, Бог Израилев, али и свих народа, и свих сила небеских и земаљских, тј. свега видљивог и невидљивог, свега створеног. На крају, завршавајући своју мисао, псалмопојац тражи од Бога да сви они који чине безакоње буду одбачени, алудирајући на Божију правду и закон. Овакву есхатолошку интерпретацију поетске мисли, коју нам предочава песник у овом стиху, налазимо и у *Књизи пророка Исаије* у пророчким речима: „Јер, гле, Господ излази из места свог да походи становнике земаљске за безакоње њихово, и земља ће открити крв своју нити ће више покривати побијене своје“ (*Ис* 26, 21).

После овог стиха следи *Диапсалма*, на јеврејском *selah* (סֶלָה), што би значило *станка* или *пауза*.

Опис непријатеља

7. „Повратиће се увече и огладнеће као пас и опколиће град“. У 7. стиху псалмопојац Давид, на један заиста сликовит начин, описује своје непријатеље и тако проширује песничку слику коју је дао у 4. стиху („*уловише душу моју*“) (Basson 2006, 194). Он их пореди са чопором дивљих паса који су опколили град, којима је стало једино да задовоље своје анималистичке потребе и на тај начин ставља знак једнакости између својих непријатеља и огреховљених чинитеља

¹³⁶ Овај израз потиче из јеврејске религијске традиције као једно од многих имена којима се ословљавао Бог. Није карактеристичан за најстарије књиге *Старог Завета*, али се у псалмима и нарочито код старозаветних пророка често користи (в. *Пс* 23, 10; 45, 8. 12; 47, 9; 68, 7; 79, 5. 8. 15. 20; 88, 9; *Ис* 1, 9. 24; 2, 12; 3, 1. 15; *Јер* 2, 19; 5, 14; 6, 6. 9; *Ам* 9, 5; *Мих* 4, 4; *Нм* 2, 13; *Ав* 2, 13; *Соф* 2, 9–10; *Аг* 1, 2. 5. 7. 9. 14; *Зах* 1, 3. 4. 6. 12. 14. 16. 17.; *Мал* 1, 4. 13–14 и др.).

безакоња и зла.¹³⁷ Слично поређење песник је дао у *Пс* 21, 17–18 када каже: „Јер ме окружише пси многи, збор лукавих опколише ме; прободоше руке моје и ноге. Избројаше све кости моје, а они ме погледаше и презреше ме“.

8. „Гле, изговараће (зле речи) устима својим, и мач је у устима њиховим, (говорећи): Ко ће чути?“. У 8. стиху Давид наставља са описом својих непријатеља. Њихова лукавства, злочињења и клевете он пореди са мачем који се налази у њиховим устима. Наиме, изречене речи и ароганица Давидових непријатеља до крајности потресају његово биће. Лажљивим језиком се користе као оружјем да би га повредили и нанели му зло. Песник поставља питање „*Ко ће чути?*“, што подразумева Божију свуприсутност и немогућност да Бог не види шта се дешава Његовом помазанику (уп. Schaefer, у: Basson 2006, 194). Међутим, ово питање може да има и сасвим друго значење. Посматрано из перспективе Давидових непријатеља, оно има једну богохулну иконотацију, коју је песник у другим својим псалмима поетски изразио следећим стиховима: „Раздражује грешник Господа; по мноштву обести своје (говорећи): Неће тражити (Бог)! Нема Бога пред њиме“ (*Пс* 9, 25); „Рече безумник у срцу своме: Нема Бога“ (*Пс* 13, 1); „Утврдише себи реч злу, казиваху да сакрију замку. Рекоше: ко ће их видети?“ (*Пс* 63, 6); „и рекоше: Неће видети Господ, нити ће схватити Бог Јаковљев“ (*Пс* 93, 7).

Поверење у Божије спасење

9. „А Ти, Господе, потсмејаћеш им се, поразићеш све незнабошце“. Давидови непријатељи су смишљали различита лукавства, хуле и клевете, мислећи у дубини свог огреховљеног срца, да Бог неће видети њихове речи и злодела. Међутим, иако су они помишљали на тако нешто, Бог је прозрео њихове намере и исмејао их у њиховој немоћи.

¹³⁷ У Палестини пас није био једна од омиљених животиња (в. *Изд* 22, 31) и ретки су случајеви да је држан као кућни љубимац, осим ако су коришћени за лов или да чувају стада од дивљих звери. Углавном су живели на периферији неког града и села. Слободно су лутали по улицама хранећи се отпацама који су људи остављали иза себе као и различитим лешинама, у појединим случајевима и људским (в. *1. цар* 14, 11; 16, 4; 21, 19. 23–24; *Јер* 15, 3). У *Старом Завету* особа која је била достојна презира описивана – упоређивана је са псом (*1. Сам* 17, 43), такође, недостојним народним вођама приписивани су атрибути да су као неми и прождрљиви пси (*Ис* 56, 10–11). Исто тако, особа која је хтела себе да понизи, упоређивала је себе са псом (*1. Сам* 24, 15; *2. Сам* 3, 8; 9, 8; *2. цар* 8, 13). И на крају, ако је неко хтео да увреди некога, називао га је псом, као погрдним именом (*2. Сам* 16, 9).

Потврду за овакво песничко размишљање налазимо у *Причама Соломуновим*, где Господ каже непослушнима: „Зато ћу се и ја смијати вашој невољи, ругаћу се када дође чега се бојите“ (*Пр* 1, 26), такође, и у стиху који је песник испевао у једном другом псалму: „Онај који живи на небесима подсмејаће им се, и Господ ће им се подругнути“ (*Пс* 2, 4; уп. *Пс* 36, 13).

На крају овог стиха, када каже: „*порићеш све незнабошце*“, песник већ изриче осуду и наговештава казну за своје непријатеље, и на тај начин им показује да ништа није сакривено од Бога, при томе не мислећи само на дела, већ и на саме помисли. Дакле, за псалмопојца настојања његових непријатеља да му учине нешто нажао, у својој коначности, изгледају крајње апсурдна, она су већ у самом зачетку осуђена на пропаст, њихово злочињење искључиво води ка самоуништењу (уп. Van Gemeren, у: Constable 2010, 121).

10. „Снагу моју за Тебе ћу чувати, јер си Ти, Боже, заштитник мој“. Бог је постао заштитник Давиду и пре него што му је овај упутио молитве за избављење. Он је свог помазаника још давно опао милошћу и љубављу (в. *1. Сам* 16, 1–13), тако да је овај сада могао да гледа пропадање својих непријатеља. Песник зато каже Богу да ће сву своју животну снагу чувати за Њега, упркос злурадним настојањима његових непријатеља, јер Бог му пружа сигурност и заштиту.

11. „Бог мој, милост Његова претећи ће ме; Бог ће ми показати (спас) међу мојим непријатељима“. Поетски мотив у којем се исказује поверење у Божију заштиту и милост, започет у 9. стиху, песник наставља да излаже и у 11. стиху.¹³⁸ Наиме, Давид снажно наглашава Божију присутност у свим његовим животним околностима, а нарочито у оним, у којима му је угрожена животна егзистенција. Када каже: „Бог мој“, на почетку 11. стиха, песник посебно наглашава свој емотивни и присни однос са Богом. У њему је акумулирана сва силина Давидове вере у Божију милост и заштиту, поетски иконописана на најлепши, а истовремено, и најкраћи начин.

Још нешто можемо да приметимо када је овај стих у питању! Примећује се потпуна супротности са 2. стихом, у којем, песник преклињући моли Бога да интервенише (у његову корист) и види

¹³⁸ Сличну поетску мисао имамо у *Књизи пророка Јеремије*: „Пјевајте Господу, хвалите Господа, јер избави душу сиромасу из руке зликовачке“ (*Јер* 20, 13).

безакоња његових непријатеља, док у овом, он описује резултат те Божије интервенције. Следствено томе, у 2. стиху Давидови непријатељи су приказани у напону снаге, а овде, у 11. стиху, песник на њих гледа са висине (Basson 2006, 195).

Жудња за осветом

У наредна три стиха, од 12. до 14., псалмопојац упућује молитву Богу да казни његове непријатеље. Међутим, његова жеља није само да осујети напоре својих непријатеља. Он једноставно жели да Божија казна над његовим непријатељима буде поучна лекција свим његовим саплеменицима и иноплеменицима, тј. да покаже како Бог поступа са онима који се супростављају Њему и Његовом изабранику.

12. „Немој их погубити, да не забораве закон Твој; расеј их силом Твојом и низвргни их, заштитниче мој, Господе“. Молитва, или захтев коју песник упућује Богу у овом стиху, односи се на његове непријатеље, са циљем, да их Бог не истреби већ да их остави у животу, али да их расеје по беспућима земаљским. Јер, Божија сила и моћ треба да униште у корену сву ароганцију Давидових непријатеља, тј. Божије енергије треба да присилно делују на оне који су устали против помазаника и пророка Божијег. Оправдање за овај помало чудан захтев, дао је сам песник у речима другог полустиха: „да не забораве закон твој“, што би значило да, не само непријатељи, већ и сав народ, имају ово за подсећање да су Божија сила и суд неприкосновени. Према томе, песник је хтео да Божија интервенција има један трајнији ефекат, тј. да одигра једну дидактичку улогу у едукацији Давидових непријатеља, и у својој коначности, и свих људи (уп. *Пост* 4, 14–15).

13–14. „Грех је уста њихових, реч је усана њихових, и (због тога) нека буду ухваћени у гордости својој; и од клетве и лажи (њихове) објавиће се свршетци гњеви свршетка, и неће их бити (више). И познаће да Бог господари Јаковом (расејаним) и крајевима земље“. У 13. стиху, слично као и у 8. стиху, песник уста и усне својих непријатеља приказује као инструменте неправде. Понављање везника „и“ имало је за циљ набрајање грехова Давидових непријатеља, али и истицање величине и славе Божије која ће учинити крај непријатељској злурадности. У истом поетском тренутку, настављајући своју мисао, он очекује од Бога да његови непријатељи „буду ухваћени у гордости

својој“, тј. да буду спречени у чињењу првородног греха гордљивости – из које проистичу и сви други греси.

„И познаће да Бог господари Јаковом (расејаним) и крајевима земље“. Уништење Давидових непријатеља, а у појединим моментима његове песничке биографије то је подразумевало и непријатеље Израиља, истовремено ће бити и објава Божије универзалне судачке власти над свим народима. У *Старом Завету* када се говорило о многобожачким народима, Божија владавина представљена је као сурова теократија, али ако се говорило о владавини Бога над Израиљом – изабраном Божијем народу, тада је углавном преовладавао спаситељски тон, без обзира на поједине претеће моменте. Песникова дубока и неисцрпна вера, као и његових сународника, неизоставно показује да је Бог једини прави цар и вођа у Израиљу.

Поновни описа непријатеља

15. „Повратиће се увече и огладнеће као пас и опколиће град“. У 15. стиху песник понавља своју мисао изречену у 7. стиху. Његови непријатељи су издајнице и подлаци, који круже градом као „бесни пси“, изгладнели и раздражљиви, сигурни у свој тријумф и победу, при томе сматрајући да им нико ништа не може да учини нажао.

У следећем, 16. стиху, Давид своје поетско платно, на којем је изобразио слику својих непријатеље, употпуњује овим стихом, што само баца једно ново светло на њу, тј. у потпуности осликава и осветљава неуспех његових непријатеља: „Они ће се расејати да једу; а ако се не насите, (још) и роптаће“. Полустихом „а ако се не насите“, у изворном тексту „и не наситише се“ (Томић 1986, 177–178), песник жели још јаче да нагласи њихов неуспех, у њиховом настојању да задовоље своје пале, богоотпадне и огреховљене страсти.

Хвалоспев Богу

17–18. „А ја ћу певати сили Твојој, и обрадоваћу се ујутро милости Твојој, јер си постао заштитник мој и прибежиште моје у дан невоље моје. Помоћник си мој, Теби ћу псалмопевати, јер си Ти, Боже, заштитник мој, Бог мој, милост моја“. Последња два стиха 58. псалма песников су хвалоспев Богу, у којима изражава своју сигурност у коначну победу, као што је то често чинио и у прошлости. У свом пророчком надању, загледан у будућност, песник псалмопоји Богу

величајући његову снагу, љубав и очебрижнички однос пун љубави. Бог је његово уточиште и склониште, и мирна лука која га штити од свих животних олуја које га немилосрдно бацају по пучини живота.

Кратак осврт на 58. псалм: Снажним песничким сликама на почетку 58. псалма (ст. 2 – 3), у којима моли Бога за избављење од непријатеља, песник нам показује сву озбиљност ситуације у којој се налази. Према опису који се налази у стиховима 8 и 13, видимо да се ради о лажним оптужбама, тј. клеветама његових непријатеља. Своја уверавања о недужности, која се односе на оно за шта га оптужују, песник износи у 4. и 5. стиху. Упоредивањем својих непријатеља са псима (ст. 7 и 15), који су били права напаст и ноћна мора за све градове оног времена, песник нас упућује на њихово тенденциозно и злурадо смишљање лукавства којим се угрожава његова животна егзистенција. Они су безаконици (ст. 6) и безбожници не само за псалмопојца, већ и за цео изабрани Божији народ – старозаветни Израил. Давид их у својој поетској и пророчкој визији види као саучеснике у организованом фронту других многобожачких народа који су непријатељски настројени према Богу и његовом изабраном народу (ст. 6 и 9). У том случају, Давидов поетски став (ст. 6. и 9.) апсолутно је аналоган поетском ставу пророка Исаије, барем када су непријатљи Израилја у питању: „Као што се на огњу разгори грање и вода узаври од огња, да име Твоје познају непријатељи Твоји и да народи дрхћу од Тебе“ (*Ис* 64, 2).

Према садашњем тексту 12. стих, по својој садржини, подсећа на Каинову исповест (в. *Пост* 4, 14–15), по којем, Давидови непријатељи неће бити избрисани са лица земље, него ће након пораза бити расејани као трајно сведочанство Израилју и свим народима. Речи пророка Јеремије: „Господе! Не гледају ли очи Твоје на истину! Бијеш их, али их не боли; сатиреш их, али неће да приме науке, тврђе им је лице од камена, неће да се обратe“ (*Јер* 5, 3), као да су логички наставак поетске мисли коју је песник испевао у 14. стиху. На крају, у 17. и 18. стиху, из чврсте Давидове наде и вере у Божије спасење и благослов изнедрен је хвалоспев Богу, који ће у свом есхатолошком деловању објавити своју моћ и милосрђе према свима онима који су му верни (уп. *Ис* 24, 13–15; *Јез* 38, 22–23).

5.2.3. Пс 55. (МТ: Псалам 56)

За крај, за народ удаљен од светиња; Давидов, за стилографију, када га ухватише иноплеменици (Филистеји) у Гету.

Молитва и тужба

*2. Помилуј ме, Боже, јер ме погази човек,
сав дан ратујући сапре ме.*

*3. Погазише ме непријатељи моји сав дан,
јер су многи који ме нападају с висине.*

Поуздање у Бога

4. Дању се нећу бојати, јер се у Тебе надам.

*5. Богом ћу хвалити речи (наде) моје сав дан.
На Бога се поуздах, нећу се бојати, шта ће ми учинити тело
(=смртник).*

Оптужба

*6. Сав дан речи се мојих гнушаху,
против мене су све мисли њихове на зло.*

*7. Заселиће се они, и сакриће се,
пету ће моју вребати,
као што очекиваше душу моју.*

Молитва за помоћ

*8. За ништа ћеш их одбацити,
у гњеву ћеш народе оборити, Боже.*

*9. Живот мој објавих Теби,
изнесох сузе моје преда Те као и у обећању Твоме.*

*10. Повратиће се непријатељи моји назад,
у који дан Те призовем;
ево познадох да си Ти Бог мој.*

Сигурност у избављење – хвалоспев Богу

11. *Богом ћу похвалити реч,
Богом ћу похвалити беседу.*

12. *На Бога се поуздах; нећу се бојати, шта ће ми учинити човек.*

Молитва благоугодности

13. *У мени су, Боже, молитве, које ћу одати хвали Твојој.*

14. *Јер си избавио душу моју из смрти,
(очи моје од суза),
и ноге моје од склизнућа,
да благоугодим пред Богом, у светлости живих.*

Уводно разматрање: Псалма 55. је индивидуална тужбалица,¹³⁹ која по својој књижевној врсти припада групи молитвених псалама. У њему песник је притешњен невољама и, истовремено, призива Бога као сведока против својих непријатеља. Међутим, важније је његово поуздање у Бога, што песник особито наглашава у 5., 11. и 12. стиху. Оно му улива сигурност у избављење и, да ће његов плач, након Божије спаситељске интервенције, претворити у благодарност и захвалност Богу.

Историјски контекст овог псалма је помало нејасан. У самом наслову стоји да га је цар Давид испевао у Гату,¹⁴⁰ када су га Филистејци ухватили (*1. Сам* 21, 10). Наравно, има појединих мишљења да је настао нешто касније, тј. за време Давидовог боравка у Сиклагу,¹⁴¹ када је после много лутања и бежања од цара Саула одлучио да оде код Филистејаца, који су га лепо дочекали и дали му

¹³⁹ Није искључена могућност да је писац овог псалма повезао своју личну невољу са тескобом Израилља, сматрајући себе за представника прогоњене и понижене заједнице (Deissler 2009, 179).

¹⁴⁰ Један од пет филистејских градова (кнежевина) био је Гат (*ИНав* 13, 3; *1. Сам* 6, 17). Од давнина је постојао као насељено место, познато по Енакимовим потомцима (*Пнз* 2, 10–11.21), дивовима (видети *ИНав* 11, 22).

¹⁴¹ Сиклаг је био град под управом града Гата (*1. Сам* 27, 6; *Мих* 1, 14). Значење имена града није јасно. Налазио се у јужном делу Јудиног племена (*ИНав* 15, 31), али је био додељен Симеоновом племену после освајања Ханана (*ИНав* 19, 5). Након повратка из вавилонског ропства поново је био настањен повратницима из Јудиног племена (*Нем* 11, 28).

један градић на управу (1. Сам 27, 2–6) (Атанасије Александријски, у: *Благослови, душо моја, Господа* 2008, 129), или да је настао у периоду после вавилонског ропства (Deissler 2009, 179).

Молитва и тужба

2–3. „Помилуј ме, Боже, јер ме погази човек, сав дан ратујући сатре ме. Погазише ме непријатељи моји сав дан, јер су многи који ме нападају с висине“. Песник започиње овај псалм тражећи Божију помоћ, што је особна карактеристика сваког молитвеног псалма, и истовремено објашњава зашто му је потребна. Његови непријатељи непрестано атакују, њихов апетит за уништењем не јењава, има их пуно, и сви имају исту жељу да му учине нажао. Давид као Божији помазаник, има тврду веру да може да очекује помоћ од Бога. Вера у Бога улива мир и спокојство у његово срце.

Своје страдање песник описује на један метафоричан начин када каже: „јер ме погази човек“, тј. „погазише ме непријатељи моји сав дан“, овим полустиховима он конкретизује и оживљава своју песничку слику страдања. Псалмопојац вапије Богу: „Помилуј ме, Господе, јер сам жалостан“ (*Пс* 30, 10), непријатељи моји „нека не кажу у срцу своје: добро! добро! души нашој; нити да кажу: Прогутасмо га! Нека се постиде и посраме уједно који се радују зло моме; нека се обуку у стид и срамоту који су надамном велеречиви“ (*Пс* 34, 25–26; уп. *Плач* 2, 16). Давид жели да га Бог сачува од сваке невоље, да посрами његове непријатеље, да пошаље милост Своју и истину Своју која ће га чувати и штитити (уп. *Пс* 56, 4). Бог је у средишту визије његове душе, јер од Бога и очекује избављење.

Поуздање у Бога

Давидов животни пут испуњен је претњама непријатеља, прошаран тамним и опасним безданима, али Бог је тај који се брине за свог служитеља, Он је тај који га брани и води животним стазама пазећи да се негде не саплете. Божије обећање, Божија реч, уливају поверење песнику да неће бити препуштен на милост и немилост својих непријатеља, јер Бог и каже своје помазанику: „Призови Ме у дан жалости, и избавићу те, и прославићеш ме“ (*Пс* 49, 15). Зато у 4. и 5. стиху овог псалма Давид може тако самоуверено да каже: „Дању се нећу бојати, јер се у Тебе надам. Богом ћу хвалити речи (наде) моје сав

дан. На Бога се поуздах, нећу се бојати, шта ће ми учинити тело (=смртник)¹⁴². Дакле, поуздање у Бога разгони страх из песникове душе. Он у потпуности верује Богу који је на његовој страни и не боји се оних који су смртни, тј. оних који имају тело (уп. *Ис* 31, 3).¹⁴³ Његово оружије биће и псалмопојање, непрестане речи хвале које ће приносити Богу на дар, притом, уздајући се у Њега (уп. *Αθανάσιος Αλεξανδρείας* PG 27, 256C).

Оптужба

6. „Сав дан речи се мојих гнушаху, против мене су све мисли њихове на зло“. Изразивши, претходно, своје поуздање у Бога, песник у овом стиху износи свој случај, тј. оптужбу против својих непријатеља. Он цео дан псалмопоје Богу и непрестано пребира по дубинама своје душе, по најмуклијем делу свога бића, са циљем, да би га пронашао, да би могао да му се обрати, да му изнесе свој јад и тугу, и да изнесе из себе све што га тишти и мучи. Његови непријатељи, за то време, непрекидно смишљају лукавства против њега, што песник и наглашава у следећем стиху.

7. „Заселиће се они, и сакриће се, пету ће моју вребати, као што очекиваше душу моју“. „Заселиће се они“, тј. сакупиће се непријатељи његови. У даљем тексту, песник се служи мотивима преузетих из лова, у намери, да на што сликовитији начин опише како га непријатељи гоне. Наиме, Давидови непријатељи читав дан су се трудили да му смисле неко лукавство, наоуружавајући се злим помислима. Међусобно су се сабирали и пребројавали у намери да му припреме замку у коју ће упасти. Вребали су његову пету, тј. тражили су неку слабу тачку, испитивали разноразне могућности да га се дочепају, да га саплету и оборе. Где год да је кренуо псалмопојац, они су га пратили, све у нади да ће га ухватити у своју замку. „Очекивали“ су душу његову, како песник на помало ироничан начин каже, у ствари, очекивали су његово физичко уништење, да га избришу са лица земље. Али, сва њихова

¹⁴² Псалмопојац Давид у својој песничкој и виделачкој теофанији као да је имао саме речи Христове које је изрекао у *Јевађељу по Луки*, а које су уско повезане са 5. стихом овог псалма: „Не бојте се од оних који убијају тело и потом не могу ништа више учинити. Него ћу вам казати кога да се бојите: бојте се Оног који има власт пошто убије бацити у пакао; да, кажем вам, Оног се бојте“ (*Лк* 12, 4–5).

¹⁴³ Људско тело је симбол пропадљивости грешног човека, сагледано из перспективе псалмопојца, зато он у 5. стиху своје непријатеље приказује као људско тело, указујући на њихову грешност и пропадљивост (в. *Пост* 2, 17; 3, 17–19).

настојања била су узалудна, њихове жеље биле су само плод њихове извитоперене маште коју никада неће моћи да остваре.

Молитва за помоћ

8. „За ништа ћеш их одбацити, у гњеву ћеш народе оборити, Боже“. После изнесене оптужбе, песник упућује Богу молитву за помоћ. Бог је судија свим народима, Он је Створитељ свега видљивог и невидљивог. То песник показује кроз две заиста упечатљиве метафоре у овом стиху. У првом случају каже: „за ништа ћеш их одбацити“, што подразумева Божију казну, која се односи на Давидове непријатеље, за нечињење добра, за њихово неделашће, за лењост да учине неко добротинство, за равнодушност према добру. У другом, песник спомиње гнев, тј. Божији гнев који је у ствари правдени гнев, правда Божија: „у гњеву ћеш народе оборити“, или „у праведном гњеву, правдом Божијом народе ћеш оборити“.

9. „Живот мој објавих Теби, изнесох сузе моје преда Те као и у обећању Твоме“. Страдање праведника не остаје незапажено у Божијим очима, напротив, оно само „подстиче“ Бога на што брже деловање. Бог је избројао кости праведника (уп. *Пс* 21, 18) и сваку влас на његовој глави (уп. *Мт* 10, 30), избројао је и све куле сионске (*Пс* 47, 13), а да није избројао сваку сузу праведника који страда, ту драгоцену течност која је плод песниковог покајања и исповедања, откривања жалости и тескобе у којој се нашао. Према томе, ништа од страдања и патње праведника Бог није заборавио (уп. *Ис* 58, 9).

10. „Повратиће се непријатељи моји назад, у који дан Те призовем; ево познадох да си Ти Бог мој“. Нада коју песник полаже у Божије спасење није узалудна јер је својом молитвом задобио Бога за помоћника. Његови непријатељи одустали су од даљег гоњења чим су његове прозбе биле услышене. Да није било Бога наум Давидових непријатеља у потуности би био остварен. Његова се душа као птица избавила из замке коју су му поставили непријатељи (*Пс* 123, 7). Замка се срушила, а песник ужива у дарованом спасењу од Бога. Зато он своју чврсту веру, своје непоколебљиво сведочење о односу са Богом, своју теофанију, открочење Божије, изражава надахнутим речима: „ево познадох да си Ти Бог мој“.

Сигурност у избављење – хвалоспев Богу

11–12. „Богом ћу похвалити реч, Богом ћу похвалити беседу. На Бога се поуздах; нећу се бојати, шта ће ми учинити човек“. Ови стихови на сличан начин формулишу песникову мисао коју је изразио у 5. стиху. Понављајући два пута у истом стиху „Богом ћу“, песник не жели само да изрази сву пуноћу и јачину својих осећања, он жели истовремено да истакне и потврди значај своје вере у Бога. Исто тако, овим лирским паралелизмом, песник даје један јединствени емоционални тоналитет овом псалму.

Молитва благоугодности

13–14. „У мени су, Боже, молитве, које ћу одати хвали Твојој. Јер си избавио душу моју из смрти, (очи моје од суза), и ноге моје од склизнућа, да благоугодим пред Богом, у светлости живих“. Услишена је песникова молитва за избављење од опсаности. Бог му је сачувао душу,¹⁴⁴ тј. живот који су угрожавали непријатељи. Очи пуне суза Бог је обрисао са песниковог лица, у ствари, отклонио је сваку тугу из песникове душе, сваку невољу и животну недаћу која га је притискала. Сачувао га је Бог од сваке слабости и греховности људске, или како то песник сликовито каже: „и ноге моје од склизнућа“ (уп. Атанасије Александријски, у: *Благослови, душо моја, Господа* 2008, 131). Зато ништа и не преостаје псалмопојцу него да узврати жртвом хвале и благодарности Богу.

„У светлости живих“: Царство пропадљивости и смрти, *šeol*, место је таме, царство живота је светлост која обасјава праведнике, то је одраз Божијег лица, извор живота, светлост у којој се сагледава Божија светлост (*Пс* 35, 10). Ходити „у светлости живих“, пребивати „у светлости живих“, највиши је идеал не само писца овога псалма, него и сваког старозаветног молитвеника (Томић 1986, 172).

Кратак осврт на 55. псалам: Читајући овај псалам, примећује се да песник у почетним стиховима час наводи једнину (ст. 2 и 5) а час множину (ст. 3) када говори о својим непријатељима. Такође, у осмом стиху, уместо личне молбе за спасењем, песник упућује молбу за

¹⁴⁴ „Јер си избавио душу моју од смрти. Од смрти духовне, тј. од непознавања Бога“ (Атанасије Александријски, у: *Благослови, душо моја, Господа* 2008, 131).

заштиту народа Божијег (уп. *Јез* 31, 16; *Пс* 7, 9; 9, 6), који своју судбину сагледава у оквиру Божије историје света.

Богословско – поетско тежиште самог псалма налази се у 5. и 11–12. стиху. Позадину овог величања спасоносних Божијих дела у историји, као и неисцрпно поверење у Божије заузимање за старозаветни Израил, најлепше нам дочаравају речи пророка Исаије: „Тешко онима који иду у Мисир за помоћ, који се ослањају на коње, и уздају се у кола што их је много, и у коњанике што их је велико мноштво, а не гледају на Свеца Израилјевог и не траже Господа. Али је и он мудар, и навући ће зло, и неће порећи своје речи, него ће устати на дом неваљалих људи и на оне који помажу онима који чине безакоње“ (*Ис* 31, 1–2; уп. *Јер* 17, 5). Стихови из *Ис* 40, 6–8 на један прелеп поетски начин нам говоре о тананој нити водиљи 55. псалма (Deissler 2009, 179): „Глас говори: Вичи. И рече: Шта да вичем? Да је свако тело трава и све добро његово као цвет пољски. Суши се трава, цвет опада кад дух Господњи дуне на њ; доиста је народ трава. Суши се трава, цвет опада; али реч Бога нашег остаје довека“.

Песник је сигуран у Божију помоћ, јер је Он тај који ће обрисати сузу са сваког лица (в. *Ис* 25, 8), нарочито са песниковог, које је обликовано њима (в. 9. и 14. стих). Песникова патња рађа поверење у Бога, буди веру у срцу. Његова духовност је по ко зна који пут на испиту. Онима који му се ругају, песник као да каже: верник живи и живеће. Темел његове вере је Божија реч, Његово обећање и савез који има са помазаником Својим. Дакле, тескобе и невоље се само гомилају, капљу сузе тихо и неопажено низ песниково лице, али ништа зато: „Бог их броји и чува у срцу свом“ јер ће му Он дати утеху (Томић 1986, 172).

Из есхатолошке перспективе, Божије обећање дато пророку Исаји најлепше потврђују стихови из *Откровења Јовановог*: „И Бог ће отрти сваку сузу од очију њихових, и смрти неће бити више, ни плача, ни вике, ни болести неће бити више; јер прво прође“ (*Отк* 21, 4; уп. *Мт* 5, 4).

Дакле, овај нам псалам открива и како је присутна мисао о смрти код старозаветног верника, али и сигурност да Бог своје праведнике и молитвенике неће оставити у *Šeolu*, него ће их спасити од смрти и пропасти (Томић 1986, 172), јер „Бог наш, Бог је који спасава; и

Господа Господа су врата смрти¹⁴⁵ (Пс 67, 21), како каже песник на другом месту у *Псалтиру*.

5.2.4. Пс 33. (МТ: Псалам 34)

[Псалам] Давидов, када измени лице своје (као луд) пред Авимелехом, и отпусти га овај, те отиде.

Похвала Јахвеу

[Алеф]. 1. Благосиљаћу Господа у свако време, хвала је Његова свагда у устима мојим.

[Бет]. 2. Господом ће се хвалити душа моја; нека чују кротки и обрадују се.

[Гимел]. 3. Узвеличајте Господа са мном, и узвишујмо Име Његово заједно.

[Далет]. 4. Тражих Господа, и услиша ме, и од свих невоља мојих избави ме.

[Хе]. 5. Приступите Њему и просветлите се, и лица ваша неће се постидети.

Опис чудесног избављења

[Зајин]. 6. Овај ништити завапи, и Господ га услиша, и од свих невоља његових спасе га.

[Хет]. 7. Поставиће се оружан Анђео Господњи око оних који Га се боје, и избавиће их.

[Тет]. 8. Окусите и видите да је добар Господ. Благо човеку који се нада у Њега.

[Јод]. 9. Бојте се Господа сви свети Његови, јер нема оскудице онима који Га се боје.

¹⁴⁵ У преводу Ђуре Даничића, овај стих би гласио: „Овај је Бог наш Бог спаситељ, у власти су Господу врата смртна“ (Пс 68, 20).

[Каф]. 10. *Богати осиромашеше и ограднеше,
а они који траже Господа неће се лишити ниједнога
добра.*

(Диапсалма).

Мудрачка поука за живот у истини

[Ламед]. 11. *Ходите чеда, послушајте мене,
страху Господњем научићу вас.*

[Мем]. 12. *Који је човек који жели живота,
који љуби да види дане добре?*

[Нун]. 13. *Уздржи језик свој од зла,
и уста твоја да не говоре лаж.*

[Самек]. 14. *Уклони се од зла, и чини добро;
тражи мира и иди за њим.*

[Пе]. 15. *Очи су Господње на праведнима,
и уши Његове на молитву њихову.*

[Ајин]. 16. *Лице пак Господње је на чинитеље зла,
да истреби са земље спомен њихов.*

[Саде]. 17. *Заватише праведници, и Господ их услиша,
и од свих невоља њихових избави их.*

[Коф]. 18. *Близу је Господ скрушених срцем,
и смирене духом спасиће.*

[Реи]. 19. *Многе су невоље праведних,
и од свих њих избавиће их Господ.*

[Шин]. 20. *Чува Господ све кости њихове,
ниједна од њих неће се сатрти.*

[Тав]. 21. *Смрт је грешника зла,
и који мрзе праведника превариће се.*

[Вав]. 22. *Избавиће Господ душе слугу Својих,
и неће се преварити сви који се уздају у Њега.*

Уводно разматрање: Овај поучни псалм написан је као једна индивидуална захвалница која у свом садржају има одређене мотиве мудрачке књижевности (ст. 11–21). Циљ овакве поетске конструкције био је да код слушалаца и читалаца изазове жељу према врлинском животу, тј. истинској мудрости. Међутим, поетски мотиви благодарности и захваљивања Богу нису ни мало гурнути у други план. Песник, који себе приказује као учитеља мудрости (ст. 11), сигурно је на основу личног искуства испевао стихове 4 и 6, у којима започиње тему Божијег спаситељског деловања, коју ће у другим стиховима шире развити.¹⁴⁶ Такође, битна карактеристика овог псалма је алфабетско – акростихска структура у којој је испеван, тј. почетке стихова творе слова из јеврејског алфабета (уп. Deissler 2009, 114; Constable 2010, 77).¹⁴⁷

Животне околности у којима је настао овај псалм, предочава нам сам наслов овога псалма. У *Првој књизи Самуиловој* описан је сусрет између Давида и цара Ахиса (1. Сам 21, 10–15). Давид је после града Нова,¹⁴⁸ бежећи од цара Саула, отишао у град Гат, код цара Ахиса.¹⁴⁹ Цар Ахис је лепо примио Давида. Сматрао је за добро да у својој служби има једног тако прекаљеног ратника и војсковођу. Али, слуге и дворјани нису се слагали са царевим мишљењем. Упозорили су да је Давид израилски херој који је убио њиховог јунака Голијата и да није сигурно задржи га у својој служби: „Није ли ово Давид, цар земаљски?

¹⁴⁶ Први део овог псалма (ст. 1–10), песник је испевао у градацији, јер се у њему постепено ређају, по јачини, мисли о Богу, у којима га песник описује као свог Спаситеља (ст. 1–4, 6). У наставку, ову поетску мисао песник развија и у другим стиховима (ст. 5, 7–10) у којима истиче да је Бог Спаситељ и Заштитник свим искреним боготражитељима.

¹⁴⁷ У *МТ* изван алфабетског низа је само завршни стих и испуштено је једно слово (ו).

¹⁴⁸ Нов је био град у коме су живели свештеници. Налазио се на територији Венијамниновог племена, недалеко од Јерусалима (в. *Ис* 10, 32).

¹⁴⁹ У наслову псалма пише да је Давид изменио своје лице пред Авимелехом (אַבִּימֶלֶךְ, *МТ*; Αβιμελεχ, *LXX*), тј. пред Ахисом, царем (melek!) Гата (Ahis-melek) (Tomić 1986, 121; Deissler 2009, 114; уп. Constable 2010, 77). „Ахис је посебно (лично) име, док је Авимелех заједнички назив за краљеве града Гата. Авимелех значи *Отац* – Краљ “ (Calvin 1999, фуснота 684, 420). Дакле, као што је фараон заједничко име за египатске монархе, или Цезар - Август код римских царева, тако је и Авимелех био заједнички назив за филистејске владаре (Calvin 1999, 420; уп. Василије Велики, у: *Благослови, душо моја, Господа* 2008, 407–408). Још у време оснивача израилске нације, праотаца Авраама и Исаака, спомиње се цар филистејски Авимелех (в. *Пост* 21, 22; 26, 8).

Нису ли о њему певали играјући и говорећи: Саул згуби своју хиљаду, а Давид својих десет хиљада?“ (*1. Сам* 21, 11).

Давидов бистри пастирски ум убрзо је схватио да се не налази у нимало повољној ситуацији, окружен непријатељима, Давид је почео веома чудно да се понаша: „И учини се луд у рукама њиховим; и шараше по вратима, и бацаше пену низ браду своју“ (*1. Сам* 21, 13). Када је цар Ахис видео како јадно изгледа израиљски јунак, отпустио га је рекавши својим слугама: „Ето, видите да је човек луд; што сте ми га довели? Зар немам доста лудих, него ми доведосте тога да лудује преда мношвом? Зар ће тај ући у кућу моју?“ (*1. Сам* 21, 14–15).¹⁵⁰ У знак чудесног и спасоносног избављења, Давид је испевао овај псалм.¹⁵¹

Похвала Јахвеу

1. „Благосиљаћу Господа у свако време, хвала је Његова свагда у устима мојим“. Давид започиње овај псалм благосиљањем и хваљењем Бога, што у основи, и чини смисао његовог живота. Сигурност и помоћ коју му Бог пружа, неизоставно га подстичу на непрестано благосиљање и хваљење Бога, на један непрекидан хвалоспев Богу, на једно вечно захваљивање и благодарење за сва добротина која му је учинио.¹⁵² Међутим, неће само Давидово срце бити пуно похвале за Божија спасоносна дела, већ и његова уста, тј.

¹⁵⁰ Људи који су живели старозавтном времену сматрали су да луде особе поседују духа у себи, те је веома велики грех био да се таквим особма учини нешто нажао (Томić 1996, 119).

¹⁵¹ Атанасије Александријски, у свом тумачењу 33. псалма, мишљења је да се историјске околности у којима је настао овај псалм односе на сусрет Давида и свештеника Авимелеха (в. *1. Сам* 21, 1–9): „Бежећи од Саула, Давид је дошао код Авимелеха. На Авимелехово питање о разлогу доласка, Давид му није признао да бежи него је рекао да га је Саул послао да затражи Голијатов мач. Будући да је једно говорио а друго мислио, у натпису псалма је речено: *измени лице своје*“ (Атанасије Александријски, у: *Благослови, душо моја, Господа* 2008, 74). Наше је мишљење да се стихови овог псалма ипак односе на *1. Сам* 21, 10–15, што потврђују и констатације многих других егзегета (в. Calvin 1999, фуснота 683, 420; Томić 1986, 121; Deissler 2009, 114; Constable 2010, 77; Spurgeon 1976, 165; Briggs 1906, 295; Delitzsch 1880, 408; Terrien 2003, 303–304 и др). Међутим, Василије Велики, у свом тумачењу овог псалма, мисли да нас овај псалм „подсећа“ на оба догађаја, тј. на Давидов сусрет са свештеником Авимелехом (у преводу Ђуре Даничића „Ахимелех“) (в. *1. Сам* 21, 1–9) и царем Ахисом (в. *1. Сам* 21, 11–13) (Василије Велики, у: *Благослови, душо моја, Господа* 2008, 407).

¹⁵² Давид, „утекавши од смрти, као да на неки начин поставља правила за живот и уобличава своју душу сагласно строгости понашања, према којем ни један тренутак неће бити без благослова, него ће се, како за велика, тако и за најмања дела, обраћати Богу“ (Василије Велики, у: *Благослови, душо моја, Господа* 2008, 408).

његова Богоминспирирана поезија и музика. Његова уста су пуна хвале јер их је сам Бог својим речима испунио (уп. *Пс* 81, 11).

2. „Господом ће се хвалити душа моја; нека чују кротки и обрадују се“.¹⁵³ Непрекидне невоље које су пратиле песника нису ослабиле његово трпљење. Чак ни када се нашао у окружењу моћних непријатеља (Филистејаца), Давид није посумњао у своје избављење, које се није остварило због његове мудрости или довитљивости, него услед Божије интервенције и благослова. Зато песник каже: „Господом ће се хвалити душа моја“, јер ничим другим и не може да се хвали: „Мудри да се не хвали мудрошћу својом, ни јаки да се не хвали снагом својом, ни богати да се не хвали богатством својим. Него ко се хвали, нека се хвали тим што разуме и познаје мене да сам ја Господ који чиним милост и суд и правду на земљи, јер ми је то мило, говори Господ“ (*Јер* 9, 23–24 ; уп. *1. Кор* 1, 31).

Кротким, песник назива сваког праведника који се радује његовом избављењу које му је учинио Господ, јер Бог спасава сваког ко се у Њега узда. „Псалмопојац се не задовољава тиме да сам узноси химне, него причаснике (заједничаре) кроткости чини и причасницима (заједничарима) славословљења (псалмопојања)“ (Атанасије Александријски, у: *Благослови, душо моја, Господа* 2008, 75). Он жели да до сваког човека допре чудо Божијег добротинства и љубави које се над њим пројавило (Василије Велики у: *Благослови, душо моја, Господа* 2008, 410). Кротост је врлина која је красила цара Давида, као и сваког другог Божијег угодника (в. *Бр* 12, 3), о њој песник пева и на почетку 131. псалма: „Опомени се, Господе, Давида, и све кротости његове“ (*Пс* 131, 1).

3. „Узвеличајте Господа са мношвом, и узвишујмо Име Његово заједно“. У овом стиху песник позива своје сународнике да заједно са њим учествују, садејствују у величању Божијег имена. Његова душа осећа „неспособност“ да сама прослави и узвиси име Божије, зато подстиче и друге да јој се придруже.¹⁵⁴ Сличне поетске мотиве

¹⁵³ У овом стиху *душа* је центар песникових осећања а не витални орган песниковог животног духа (Calvin 1999, 422).

¹⁵⁴ „Будући да један ум и размишљања једног човека нипошто нису довољни да би се разумела величина Божија, пророк позива све кротке на заједништво у овом делу“ (Василије Велики, у: *Благослови, душо моја, Господа* 2008, 408).

налазимо и у другим псалмима (в. *Пс* 29, 1; 98, 5. 9; 106, 32; 144, 1) (уп. Van Gameren, у: Constable 2010, 78; Eaton 2003, 154).

4. „Тражих Господа, и услиша ме, и од свих невоља мојих избави ме“ (уп. *Пс* 17, 7; *Јон* 2, 3). Песник у овом стиху веома јасно објашњава који је разлог његовог поетског надахнућа. Тражење Господа, за њега није само мислена активност његовог ума, већ смисао његовог постојања – живота. Он га искрено тражи свим својим бићем и као последицу тог богочежњивог трагања он га и налази. Његова молитва је услишена, Бог је и овај пут послао спасење. Невоље и старихови који су га окруживали само су бледа сенка тешких животних тренутака које је песник, уз помоћ Божију, оставио иза себе. Сада мирне душе и спокојног срца може да се окрене свом Спаситељу и да му заблагодари за Његово добротинство.¹⁵⁵

5. „Приступите Њему и просветлите се, и лица ваша неће се постидети“. Већину својих поетских мисли песник је изрекао на основу личног искуства, тј. личног доживљаја и сусрета са Богом. Религиозне визије које је песник доживљавао биле су саставни део његове видалачке и поетске биографије. Искуство које је стекао у њима, песник је желео да подели са својим сународницима, да и њих упутити и упозна са таквом врстом доживљаја, тј. да и они сами слободно и без страха приступе Богу. Он у свом животу није тражио срећу и здравље, већ је тежио за вечним наслађивањем красоте Божије и што приснијим сједињењем са Њим (в. *Пс* 26, 4). За њега Јахве није окрутни Бог, него Бог љубави, зато вера у таквог Бога није производ страха, већ љубави. Сваки човек има потенцијалну могућност да се обожи ако приступи Богу са чистим срцем, вером и љубављу, поштујући његове заповести. Таквог човека Бог спасава – избавља за вечност, тј. такав се човек неће постидети пред Богом, јер под појмом „лица ваша“, песник подразумева добра дела својих сународника која ће бити облагодата Божанским просветљењем и силом.

¹⁵⁵ Овим сажетим описом избаљења у 4. стиху, песник нас припрема за опширнији приказ који ће уследити од 6. до 10. стиха.

Опис чудесног избављења¹⁵⁶

6. „Овај ништи¹⁵⁷ завапи, и Господ га услиша, и од свих невоља његових спасе га“ (уп. *Пс* 54, 17; 87, 14; 129, 1–2). Песникова молитва била је вапај скрушеног Божијег слуге који се налазио у животној опасности. Усамљеном и у непријатељском окружењу, није му ништа друго преостало него да у својој души завапи Господу за избављењем (уп. *Ис* 38, 14). Истодобно, он истиче своју ништавност у односу на Господа и подучава своје сународнике да треба да се уздају у Бога сваке твари, јер је њега сиромаша и пастира удостојио Свога балгодатног промисла и показао га као победника над својим непријатељима (Атансије Александријски, у: *Благослови, душо моја, Господа* 2008, 75). Дакле, Бог сваком богољубивом и богопокорном срцу које му је произнело молитву дарује благодат спасења од сваке тескобе и нужде.

7. „Поставиће се оружан Анђео Господњи око оних који Га се боје, и избавиће их“.¹⁵⁸ На различитим местима у *Светом Писму Старог Завета* „Анђео Господњи“ приказан је као заштитник и избавитељ Израилља. То истовремено „значи да се он појављује и као спасилац и помоћник многим појединцима (Кубат 2004, 125).¹⁵⁹ Као избавитељ и заштитник народа Анђео се посебно показује приликом изласка Израилља из египатског ропства (в. *Изл* 14, 19; 23, 20; 32, 34; 33, 2; *Бр* 20,

¹⁵⁶ У наредних 5 стихова песник описује своје чудесно избављење од непријатеља, као пример онога што жели да каже у мудрачким поукама (Томић 1986, 121).

¹⁵⁷ „Ништи“ = сиромаш, скроман, покоран, скрушен (ο πτωχός, *LXX*; יָזַי, *MT*).

¹⁵⁸ „Израз אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל сусреће се у Старом Савезу 58 пута, а на једанаест места помиње се אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל. Многа старосавезна предања (јавхеистичко, елохистичко), историјски корпус девтерономиона, пророчки списи, па чак и мудросно-поетски делови помињу Анђела Господњег. Наравно, он није на исти начин посматран у свим списима, нити су његов лик старосавезни богослови посматрали само са једног аспекта. [...] Предања о Анђелу Господњем протежу се кроз читаву старосавезну повест. Још од најстаријих времена његов лик је фигурирао како у религијској свести обичног народа, тако и у теолошким зрењима најранијих библијских писаца. У дословном српском אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל би се превео са гласник или изасланик Божији. Сасвим је јасно да је реч о некаквом небеском лику, који се у старосавезним списима јављао људима. Он је као небески лик у многоме различит од сличних ликова древних митологија; он је божанско биће које се налази у најнепосреднијем односу са Богом. Чак би се могло рећи да је он лице Бога окренуто свету“ (Кубат 2004, 124–125; опширнији приказ теолошких размишљања на тему Анђела Господњег видети код истог аутора на страницама 34–70).

¹⁵⁹ Као заштитник богоизабраних старозаветних угодника Анђео Господњи је приказан на следећим местима у *Старом Завету*: *Пост* 31, 11–13; 48, 15–16; *Изл* 24, 7. 41; *1. цар* 19, 4–8; *2. цар* 1, 15; *Дан* 3, 25. 28; 6, 22; *Тов* 3, 16; 5, 22 и др.

16), а особито је интересантна епизода из *ИНав* 5, 13–15 и згода са пророком Валамом (*Бр* 22, 22-35; уп. *Суд* 2, 1–5; 5, 3; *Ис* 63, 9; *Зах* 1, 8–10; 12, 8; *Мал* 3, 1). Такође, у страозаветним списима говори се о Анђелу Господњем који је спасао Јерусалим од асирске војске (в. *2. цар* 19, 35; *Ис* 37, 36; *2. дн* 32, 21).

Дакле, песничка слика Божијег гласника – изасланика који стоји на челу небеске војске и штити Божији народ, изображава саму Божију спаситељску активност у корист Израиља. Анђео Господњи представља конкретну личност која у одређеној ситуацији „делује по налогу Јахвеа или делује као сам Јахве“ (*Кубат* 2004, 129). Бог у свако време и на сваком месту чува и брани свој народ. Као што су брегови и горе око Јерусалима, тако је и Господ око свог народа (*Пс* 124, 1–2) (уп. *Томić* 1986, 121–122).

8. „Окусите и видите да је добар Господ. Благо човеку који се нада у Њега“. Као што се о некаквој храни (или пићу) не може имати било каква спознаја само на основу речи оних који су је окусули, већ се мора сопственим опитом доћи до сазнања, исто тако сладост доброте Божије једино се може доживети на основу личног искуства. Онај ко је осети – окуси, као што је псалмопојац имао прилику, касније ће себе подстицати на непрекидан боравак у њој, тј. непрестано ће жудети за њом (уп. *1. Пт* 2, 2–3). Други део стиха: „Благо човеку који се нада у Њега“, само је песников поетски аргумент у прилогу подстицаја садржине у првој реченици овог стиха.

9. „Бојте се Господа сви свети Његови, јер нема оскудице онима који Га се боје“. Премудри Соломун каже да је почетак сваке (људске) мудрости страх Господњи (*Пр* 1, 7; 9, 10; *Пс* 110, 10; уп. *Пр* 23, 17), што у свом изворном значењу подразумева поштовање Божије љубави према сваком човеку. Зато песник и ставља знак једнакости између страха и љубави према Богу који су утемељени на вери и нади. Давидова вера прихвата са сигурношћу све оно што му је Бог обећао, док његова нада чека потврду испуњења спасоносних Божијих обећања.¹⁶⁰

¹⁶⁰ Да би учврстио веру коринтских хришћана и оживео наду у Божија обећања, а следејући мислима старозаветних пророка (Давида и Соломуна), апостол Павле каже: „Имајући, дакле, оваква обећања, о љубазни! Да очистимо себе од сваке поганштине тела и духа, и да творимо светињу у страху Божијем“ (*2. Кор* 7, 1; уп. *Рим* 8, 28. 37).

У страху Господњем налази се извор живота (*Пр* 14, 27), који чисти и чува песникову душу од свакога зла (*Пр* 19, 23). У њему Давид налази снажну животну потпору и поуздање (*Пр* 14, 26), јер срећан и благословен је само онај човек који се „свагда боји“ Господа (*Пр* 28, 14).¹⁶¹

Народ Божији, који жели да буде у заједници са Богом, Давид назива „свети Његови“. Овај песников поетски закључак потврђују и речи самог Бога који каже за старозаветни Израил: „И бићете ми царство свештеничко и народ свет“ (*Изд* 19, 6), тј. „Јер ја сам Господ Бог ваш; зато се освећујте и будите свети, јер сам ја свет“ (*Лев* 11, 44).

„Оскудица“, која се помиње у другом полустиху, наглашена је као стилска фигура метафоре. Наиме, богобојазни људи богати су Богом и никаква материјална оскудевања не могу их поколебати у вери. Богобојазљиви знају да се њихово истинско благо налази у њиховом односу са Богом и да њихова чиста душа испуњена Божијом благодатном силном има највећу вредност на ваги Божијег човекољубља. Они се са својом богобојазљивошћу умудрују, тј. стичу непролазна блага.

10. „Богати осиромашеше и огладнеше,¹⁶² а они који траже Господа неће се лишити ниједнога добра“ (уп. *1. Сам* 2, 5; *Лк* 1, 53). У овом стиху, као и у претходном, песник не мисли толико на материјално оскудевање, већ акценат ставља на духовно, тј. на заједницу Бога и човека, јер одсуство Божије присутности у човековом животу чини од њега огладнела и осиромашена човека. Само онима чији је први и главни циљ у животу да траже Господа неће бити ускраћена никаква изобилна добра која Бог даје онима који га љубе.

¹⁶¹ Своје поетске мисли на тему страха Господњег псалмопојац Давид је изразио и у 26. псалму: „Господ је просветљење моје и Спаситељ мој, кога ћу се бојати? Господ је заштитник живота мога, кога ћу се плашити? Када се приближују на ме злостављачи да поједу тело моје, тлачитељи и непријатељи моји, они ослабише и падоше. Ако се построји на ме табор (непријатеља), неће се уплашити срце моје; ако се подигне рат на ме, ја ћу се и тада надати“ (*Пс* 26, 1–3). Међутим, осим псалама Давидових (видети још *Пс* 2, 11) и *Прича Соломунових* и у другим Књигама *Старог Завета* наилазимо на тему страха Господњег као почетка људске мудрости и љубави према Богу (в. *Пнз* 4, 10; 28, 58; *Мал* 1, 6).

¹⁶² У *МТ* овај полустих гласи: *млади лавови осиромашеше и огладнеше*. Дакле, „млади лавови“, као и многе друге „окрутне“ животиње, синоним су за опаке – зле људе у *Светом Писму Старог Завета* (в. *Пс* 21, 22; *Јов* 4, 10–11; *Јез* 38, 13; *Зах* 11, 3) (*Јерузалемска Библија* 2003, фуснота а, 728).

Мудрачка поука за живот у истини

11. „Ходите чеда, послушајте мене, страху Господњем научићу вас“. Пун животног искуства, нарочито оног које се заснива на његовом односу са Богом, песник очинским милосрђем позива своје сународнике да приме његову поуку, која се не темељи на неким теоријским основама које су далеко од стварности и интереса свакога појединца, већ је производ практичног искуства. Проматрана из перспективе самог учитеља, она је веома важна и корисна за сваког ко је слуша и прима, јер је „највише правило живота и тајна истинског добра и среће“ (Томић 1986, 122). Дакле, ништа није целисходније у људском животу него када се човек научи страху Господњем који се превасходно заснива на љубави према Богу. То је, у својој суштини, животно правило које песник прописује у овом стиху.

12. „Који је човек који жели живота, који љуби да види дане добре?“. Своју мисао песник је изразио у облику реторског питања на које се и не очекује одговор, јер је он сасвим јасан и одређен, већ се њиме наглашава важност песникове мудрачке поуке и постиже се јачи емоционални утисак код слушаоца (читалаца) овог псалма. Наиме, сваки човек тежи за срећним и дугим животом. Међутим, само постојање није живот, битна је уметност живљења живота. Она се састоји у саживоту са Богом који је извор живота, као и у заједници љубави са другим људима. Живот који човек живи, а песник је тога свестан, Божији је дар људима.¹⁶³

13–14. „Уздржи језик свој од зла, и уста твоја да не говоре лаж Уклони се од зла, и чини добро; тражи мира и иди за њим“ . У наредна два стиха предложене су од стране песника животне лекције и упуства која, ако се дословно буду примењивала, воде ка остварењу животног циља сваког човека, а то је од Бога благословен и дуг живот. Наиме, у устима Давидових сународника веома је мало праведности и врлине, и мало је оних који воде свети живот, тј. живот по Богу. Зато песник у ове две поетске катихезе посебно наглашава опасност од моралног застрањивања које се манифестује кроз чињење зла, делом и речју.

¹⁶³ Супротно поетским жељама, да кроз миран и срећан живот сваки човек дође до спознања Божије љубави, песник је до њега дошао кроз патњу и страдање који су такође саставни делови људског битисања. „Мало је дана мог живота и зли су били“ каже праотац Јаков (в. *Пост* 47, 9).

У првој поуци (13. стих), он неизоставно препоручује уздржавање језика од празнословља, клеветања, лажи и сваког другог злочињења, тј. треба поставити стражу над устима и оградити их дверима како каже у једној прелепој поетској слици изреченој у 140. псалму (в. *Пс* 140, 3; уп. *1. Пт* 2, 1; 3, 10).¹⁶⁴ Јер, „благо сабрано језиком лажљивим таштина је која пролази међу оне који траже смрт“ (*Пр* 21, 6; уп. *Сир* 28, 13).

У другој (14. стих), настављајући своју лекцију из побожности, песник предлаже да се оде још један степен више у личном усавршавању, тј. да се свако, колико је то у његовој могућности, уклони од зла, као првом кораку ка чињењу добра. Јер, није ни могуће чинити добро ако се претходно не очисти од зла. Такође, тражење мира и стремљење ка њему има веома активно значење у 14. стиху (уп. *1. Пт* 3, 11). Мир о којем псалмопојац пева у овом стиху јесте „мир Божији, који превазилази сваки ум“ (*Фил* 4, 7), који чува мисли и срце човечије од свакога зла. Истовремено, тражење мира подразумева и творење, тј. грађење мира како у својој души, тако и у односима са другима (уп. *Мт* 5, 9).

15–16. „Очи су Господње на праведнима, и уши Његове на молитву њихову“ (уп. *Јов* 36, 7). Лице пак Господње је на чинитеље зла, да истреби са земље спомен њихов“ (уп. *1. Пт* 3, 12). Прелепом контрастном сликом псалмопојац Давид је уобличио своју мисао у 15. и 16. стиху овог псалма. Прво је (15. стих) изразио Божији старатељски однос према праведнима. Наиме, Бог чува, прати и помаже сваком праведнику, тј. Његов поглед и Његова пажња не одавајају се од њега, као да Му је он једино и најдраже створење у универзуму. На сваки његов шапат или вапај Он је спреман да одговори, попут брижног оца који се стара о свом детету.¹⁶⁵ Затим (16. стих), песник се окреће према неправеднима и онима који чине зло. Њима је Бог супротставио Лице своје (уп. *Пс* 79, 17; *Јер* 21, 10; 44, 11), што подразумева праведни суд

¹⁶⁴ „Уздржи језик свој од зла, и уста твоја да не говоре лаж. Они греси, који се извршавају језиком, лако се могу починити и имају разнолике видове. Језик ти најпре служи као подводач и заводник који садејствује греху и обмањује твоје ближње. Твој језик је и оруђе неправде, ако не говори од срца него зато да би обмануо друге. Уздржи и уста своја како би васцело оруђе, које ти је дато ради служења речи, било слободно од рђавих дела. Лаж је скривено злодело против ближњег, које се извршава под маском добра“ (Василије Велики, у: *Благослови, душо моја, Господа* 2008, 418).

¹⁶⁵ У другом делу 15. стиха, песник иницира молитву, тј. разговор са Богом, јер без присног односа са Њим не може се доћи до Богопознања што чини средишњу осу песникове поетске и животне егзистенције. Давидов живот је непрекидна молитва и служење Богу, зато он подстиче и друге на исту врсту духовне активности.

Божији који ће искоренити сваки грех (уп. *Мт* 25, 31–46). Иако Бог није равнодушан према делима грешника (уп. *Јез* 33, 11; 18, 31–32; *Ос* 11, 9; *1. Тим* 2, 3–4), он им се ипак супротставља и њихову част претвара у срамоту, а имена препушта проклетству и заборау (в. *Пс* 9, 7).

17. „Завапише праведници, и Господ их услиша, и од свих невоља њихових избави их“. Невоље у којима се налази праведник могу бити многобројне, али уз помоћ молитве, тог миомирисног тамјана који је благоугодан Богу, он бива ослобођен. Молитва је духовна веза између праведника и Творца, она је средство помоћу којег се превазилазе опасности на узбурканим таласима живота.

18. „Близу је Господ скрушених срцем, и смирене духом спасиће“. Господ не само да је близу онима који су *скрушена срца и смерна духа*, већ са њима обитава на висини и у светињи (*Ис* 57, 15). Он такве угоднике прихвата и уздиже (*Пс* 146, 6), превија им ране на срцу и дарује слободу и избављење (*Ис* 61, 1), јер „жртва је Богу дух скрушен; срце скрушено и унижено Бог неће одбацити“ (*Пс* 50, 19). Дакле, Бог се сваком приближава својом добротом, као што се сваки човек приближава Богу добрим делима и својом племенитошћу, али гордост човековог срца удаљава Бога, и такви безбожници пропадају (*Пс* 72, 27). Према томе, само кроз чин вере, који је повезан са покајањем, срцем скрушеним и смерним, човек долази до спознаје Бога, јер Бог не одступа од праведника чак ни када је окружен невољама, већ му пружа руку спасења.

19. „Многе су невоље праведних, и од свих њих избавиће их Господ“. Ово је четврти стих у 33. псалму у којем песник говори о Божијем спасоносном делању (видети стихове 4, 6 и 17). На овај начин Давид утврђује животну лекцију из мудрости: искушења са којима је окружен угодник Божији, утврђују његову веру, она су саставни део спасоносне Божије промисли, јер: „праведник ће од вјере своје жив бити“ (*Ав* 2, 4; *Рим* 1, 17; *Гал* 3, 11; *Јевр* 10, 38). Праведник је у нади за избављењем радостан, у невољи трпелив, а у молитви постојан (*Рим* 12, 12). Дакле, у невољама се пројављује сила и слава Божија (уп. *2. Кор* 4, 17), што и чини поруку овог стиха.

20. „Чува Господ све кости њихове, ниједна од њих неће се сатрти“. Псалмопојац Давид се, уз помоћ Божије спасоносне интервенције, извукао из тешке животне ситуације без телесних

повреда (в. *1. Сам* 21, 10–15). Он овим стихом на најлепши могући начин илуструје сопствену животну истину, желећи при томе да поучи своје слушаоце, да свако ко се налази у Божијој заштити може бити сигуран од сваке опасности.¹⁶⁶

Такође, песничко поимање људских костију није се само ограничавало на њихову телесну димензију. Када се каже човек, често се у старозаветној антропологији мислило на човекову душу и ум. Примера ради, није редак случај да се стављао знак једнакости између телесних и духовних очију (в. *Проп* 2, 14; *Пс* 18, 9), или је неки други људски орган попримао духовна својства (в. *Ис* 42, 18; *Пс* 118, 131; *Јер* 4, 19; *Пр* 3, 23). Исто тако, кости о којима песник пева, осим учвршћивања људског тела, могле су да „одржавају везу и устројство међу душевним силама“ (Василије Велики, у: *Благослови, душо моја, Господа* 2008, 422). Када песник каже: „Расуше се кости њихове до пакла“ (*Пс* 140, 7) или „Исцели ме, Господе, јер се сметоше кости моје“ (*Пс* 6, 3), онда он говори о костима које су лишене духовног устројства и повезаности. Али, када каже: „Све ће кости моје рећи: Господе, [Господе], ко је сличан теби?“ (*Пс* 34, 10; уп. *Јез* 37, 5–6), онда се превасходно мисли на кости које чува Господ, које су чврсто повезане духовним устројством, и ниједна од њих се неће поломити, него ће непрестано хвалити и славословити Бога (уп. Василије Велики, у: *Благослови, душо моја, Господа* 2008, 422).

21. „Смрт је грешника зла, и који мрзе праведника превариће се“. У овом стиху песник сажима своју моралну поруку коју је дао у 33. псалму: безбожник гине у својој охолости, а праведнику је Господ сигурна одбрана и уточиште (Томић 1986, 122). Пророк Језекиљ у својој *Књизи* каже: „Која душа згријеша она ће умрјети“ (*Јез* 18, 20), дакле, са грешником пропада и његово безакоње, јер је он сам себи узрок и инструмент сопственог уништења (*Пс* 93, 23; уп. Calvin 1999, 432).

22. „Избавиће Господ душе слугу Својих, и неће се преварити сви који се уздају у Њега“. Закључни стих овог псалма неизоставно подсећа

¹⁶⁶ Сагледан на разини новозаветне теолошке мисли, овај стих има знатно дубље значење и смисао. Давидова служба није била само песничка, царска и ратничка, она је превасходно била и пророчка. Његове пророчке речи изречене у овом стиху у потпуности су се обистиниле Христовим страдањем на крсту (в. *Јн* 19, 36). Такође, своје етимолошке корене овај стих има и у другим књигама *Старог Завета*, најпре у *Другој* и *Четвртој књизи Мојсијевој* у којима је описано слављење празника *Пасхе* (в. *Изд* 12, 46; *Бр* 9, 12).

на Давидове речи изговорене у 2. Сам 4, 9.¹⁶⁷ Његова порука је сасвим јасна: Праведници ће се радовати у Господу, њима ће припасти свака похвала, јер су очи Господње на онима који се уздају у милост Његову. Он је помоћник и заштитник њихов, и у Њему ће се узвеселити срце њихово (*Пс* 32, 1. 18. 20).

Кратак осврт на 33. псалм: На почетку 33. псалма псалмопојац Давид свечаним хвалоспевом позива своје сународнике да му се придруже у величању Господа (стихови 1–3).¹⁶⁸ Своје искуство, уобличено и интерпретирано у одређеној поетској форми, песник утемељује на свом личном сусрету и доживљају Бога. Изразом „тражих Господа“ (стихови 4 и 10), који је својствен само старозаветним пророцима, песник указује на духовно и телесно преумљење које води ка Богу. Такође, у петом стиху, када каже: „просветлите се“ а не „постидите се“, Давид пророчким тоном упуцају на нову слику Сиона која је величанствено описана у *Књизи пророка Исаије* (в. *Ис* 54, 4; 60, 5 и др.; уп. Deissler 2009, 114).

Наоружани Анђео Господњи, о којем песник пева у 7. стиху, песничко је отеловљење Божије заштитничке присутности у Његовом народу (уп. *Зах* 9, 8). Поетску слободу у изражавању својих мисли Давид је посебно исказао у 8. стиху када је израз „окусите“ – пробајте, који је карактеристичан за опитни доживљај хране или пића, употребио у контексту Божије доброте (уп. *Јер* 33, 11; *Пс* 99, 5). У 10. стиху, псалмопојац своје сународнике назива *светим* (уп. *Ис* 4, 3), док у наредном 11. стиху, онима који траже Господа обећава земаљска добра и Божији благослов. Богаташи – безбожници (в. *Јов* 27, 13), биће лишени сваког добра, као што је записано у *Књизи о Јову*: „Богат ће умрјети а неће бити прибран; отвориће очи а ничега неће бити“ (*Јов* 27, 19).¹⁶⁹

Од 11. стиха песник себе приказује као учитеља мудрости (уп. *Пнз* 4, 10; *Пр* 5, 7. 13; 7, 24), који у својој поуци посебан акценат ставља на страх Господњи. Добре дане које човек проживљава, његову исконску

¹⁶⁷ „Тако да је жив Господ, који је избавио душу моју из сваке невоље“ (2. Сам 4, 9; уп *Пс* 102, 4).

¹⁶⁸ Скоро истоветни хвалоспеви о Божијој величини записани су у *Петој књизи Мојсијевој* (*Пнз* 3, 24; 7, 21 и др.).

¹⁶⁹ Сличну мисао записао је пророк Исаија у својој *Књизи*: „Зато овако вели Господ Господ: гле, слуге ће моје јести, а ви ћете гладовати; гле, слуге ће моје пити, а ви ћете бити жедни; гле, слуге ће се моје веселити, а ви ћете се стидјети“ (*Ис* 65, 13).

чежњу за срећом, песник је нагласио у реторском питању, при томе не давши одговор (12. стих).¹⁷⁰ Стихови 14 и 15, посебно су били инспиративни за каснију мудрачку (в. *Пр* 3, 7; 13, 19; 16, 6) и пророчку књижевност (в. *Ам* 5, 14; *Мих* 6, 8; уп. *Јер* 20, 10; *Зах* 8, 19).

У наредним стиховима (ст. 15–20) псламопојац Давид пажњу читалаца усмерава према Божијем суду и спаситељској активности. Свевидеће око Божије (15. стих), песник није приказао у неком негативном контексту, већ у позитивном, оно је око које гледа са пуно љубави и милости према праведницима Божијим (уп. *Јер* 24, 6; *Јез* 20, 17), а Његове уши су увек отворене да услише њихову молитву (уп. *Ис* 59, 1). Потлачене и понижене Бог избавља из невоље (17. стих), и онима који су скрушена и смерна срца исцељује ране (18. стих). Дакле, свима који су притиснути тешким искушењима, Бог отвара врата свог човекољубља. Божија брига према праведнику снажно је изражена у 20. стиху у слици неповређених и непреломљених костију која постаје свеколика слика неповређености праведника (уп. Deissler 2009, 114).

Дакле, псалам 33. темељи се на вери и искуству песника који зна за патњу и бол, али исто тако зна и за љубав Божију која га избавља из опасности. У Богу и Његовој близини једино је могуће остварити истински мир и срећу. Црте Божијег спаситељског деловања брижно су исцртане у овом псалму који има значајно место у развоју Давидове поезије као и старозаветне теологије (уп. Deissler 2009, 115).

5.2.5. *Пс* 51 (МТ: Псалам 52)

За крај, поучан, Давидов, када дође Доик Идумејац и јави Саулу и рече му: Дође Давид у кућу Авимелеха.

Упозорење непријатељу

*3. Што се хвалиш злбом, силниче,
безакоњем по вас дан?*

*4. Неправду је смислио језик твој,
као бријач изоштрен учинио си превару*

¹⁷⁰ Одговор на ово песничко питање налазимо у *Причама Соломуновим* (в. *Пр* 4, 24; 13, 3; 21, 23).

*5. Заволео си злобу већма од доброте,
неправду већма него да говориш правду.*

(Диансалма).

*6. Заволео си све речи пропасти,
(и) језик лукави.*

Објава Божијег суда

*7. Зато ће те Бог поразити до краја;
истргнуће те и преселити из насеља твога,
и корен твој из земље живих.*

(Диансалма).

*8. Видеће праведни и убојаће се,
и над њим ће се насмејати, и рећи ће:*

*9. Гле човека који не стави Бога за помоћника себи,
него се поузда на мноштво богатства свога
и јачаше се таштином својом.*

Сигурност у Божији благослов – изјава захвалности Богу!

*10. А ја сам као маслина плодовита у дому Божијем;
поуздах се у милост Божију
до века и у век века.*

*11. Исповедаћу Ти се до века, јер си (ми Ти то) учинио,
и стрпљиво чекаћу Име Твоје,
јер је добро према преподобнима Твојима.*

Уводно разматрање: Овај псалам тешко можемо сместити у контекст неке књижевне врсте када су псалми у питању. У њему су испреплетани мотиви тужбалице и мудрачке књижевности. Ипак, по свом тону и начину песниковог изражавања није тужбалица, а у исто време није ни неки безлични мудрачки псалам. Најлакше га је разумети као псалам песниковог поуздања у Бога, у којем су форме пророчког говора, прекора и казне повезане са песниковом исповешћу, надом и благодарењем. Песник га је испевао и у поучној форми, као

универзалну молитвену формулу свих оних који се налазе у вери и патњи.¹⁷¹

Псалмопојац себе приказује као Божијег слугу – верника, чију егзистенцију угрожава неки насилник. Историјска позадина овог псалма смештена је у *Прву књигу Самуилову*. Наиме, приликом бекства од цара Саула, Давид је доспео у град Нов и своје привремено уточиште потражио код свештеника Ахимелеха, који га је угостио са жртвеним хлебовима¹⁷² и допустио му да понесе Голијатов мач са собом (в. *1. Сам* 21, 1-9). Доик Идумејац (Едомац),¹⁷³ као сведок Давидовог присуства у граду, отишао је да о томе обавести цара Саула, који је, када је чуо Доиков извештај, послао слуге да погубе цео свештенички град и да не поштеде чак ни животиње у њему (в. *1. Сам* 22, 18-19).¹⁷⁴ Давид, када је чуо за овај несрећни догађај, испевао је овај псалм у којем прекорева злодело Доика Идумејца (уп. Terrien 2003, 412; Spurgeon 1976, 243).¹⁷⁵

¹⁷¹ „Реч „поучан“ („разборит“) открива да је то пуочан Псалам. Она упоредо има смисао дара, који назива мудрошћу и који бисмо, користећи богословску терминологију, назвали расуђивањем. Пошто је то толико један значајан Псалам – важност је изражена изразом ‘на крају’ – требало би да он садржи најдубље, тајинске појмове. Срце би требало да буде припремљено, узорано благодаћу Божијом, како би могло разумети сва неисказана скривена значења овога Псалма. Не може да их разуме никако другачије до разборитошћу, која ће се задобити ако се благодат Божија особито надвије над њега. Сви Псалми који у натпису имају реч ‘поучан’ (‘разборит’) садрже скоро неисказива скривена значења. Садрже душевна и духовна значења. Требало би да се узвемо у сфере Духа, да бисмо разумели духовна значења. У противном ћемо остати на површини, тек на слову приповести“ (Емилијан 2006, 74–75).

¹⁷² Жртвени хлебови (свети хлебови) стајали су храму на посебном столу. Било их је дванаест, колико је било и израиљских племена. Стајали су као вечни принос пред Господом (*Изд* 25, 30). Сваке суботе су стари хлебови били замењени са новим. Једино су свештеници могли јести ове хлеболе (Томић 1996, 118).

¹⁷³ У *Старом Завету*, на неколико места (видети *2. Сам* 8, 14; *1. цар* 11, 14–16; 22, 48; *1. дн* 18, 13; *2. дн* 25, 14), за земљу Едомску употребљава се назив Идумеја. Први назив се чешће користи.

¹⁷⁴ У наслову овог псалма алудира се како је Доик Идумејац издао Давида цару Саулу (в. *1. Сам* 21, 9). Али, у самом тексту, тј. у садржају псалма, о томе се не говори (Томић 1986, 166). Deissler сматра да је време писања овог псалма у периоду након деловања пророка Јеремије, дакле након сужањства (Deissler 2009, 171; уп. Briggs 1907, 12).

¹⁷⁵ Свети Атанасије Александријски сматра да се овај псалм односи и на јеврејски народ, есхатолошки сагледан „он садржи и обећање будућих добара и настањивање светих у дому Божијем, јер је у њему речено: *А ја сам као маслина пуна плода у дому Божијем*“ (Атансије Александријски, у: *Благослови, душо моја, Господа* 2008, 119).

Упозорење непријатељу

Песник започиње овај псалам изненадним и директним питањем: „Што се хвалиш зломом, силниче, безакоњем по вас дан?“¹⁷⁶ У овом случају, као и многим претходним, није поближе означена особа којој се песник обраћа, иако из самог наслова псалма можемо видети да нас он упућује на конкретну особу. По некој замишљеној песниковој схеми то не би морала да буде једна особа, тј. појединац већ једна одређена категорија људи. У том случају жртва није само песник него и сви они који трпе неправду. То можемо видети на примеру *Пс 2* који песник започиње на сличан начин као и овај псалам: „Зашто се узбунеше народи и племена смислише залудне ствари?“ (*Пс 2, 1*).

4. „Неправду је смислио језик твој“. У *Причама Соломуновим* писац каже: „Има ко говори као да мач пробада, а језик је мудријех лијек“ (*Пр 12, 18*). Код мудрог Соломуна језик симболизује оруђе које је у служби мудрости и доброте. Права реч, блага реч, она је као лек, као мелем који се ставља на човекову душу. Давид, у жељи да на најбољи могући начин искаже своје расположење и емотивно стање, песнички иконопише слику језика али у сасвим једном другом контексту, код њега је језик средство помоћу којег се остварује неправда. Он осуђује свог „сународника“ за злобу и лукавство које је смислио против њега,¹⁷⁷ док следећим полустихом он развија своју мисао започету у претходном: „као бријач изоштрен учинио си превару“. Овде, песник на један конкретан и сликовит начин пореди лажне оптужбе са оштрицом бријача. Његов противник се не користи неким конвенционалним оружјем већ својим језиком, нешто слично можемо прочитати код пророка Јеремије који лажљиви и превртљиви језик пореди са *смртном стрелом*: „Језик им је стријела смртна, говори пријевару; устима говоре о миру с пријатељем својим, а у срцу намјештају заседу“ (*Јер 9, 8*).¹⁷⁸

¹⁷⁶ Превод Епископа Атанасија ослања се на *LXX* где се јевреској речи *הסד* (*hesed*) придаје њен арамејски смисао („безакоње“ уместо „милост“), ο` δυνατός αννομίαν ο[λην τη.ν η`ε, ραν, што би у преводу на српски значило: *силниче, безакоњем по вас дан*. У *МТ* овај полустих би гласио: *Силниче, милост је Божија свакодневна* (הַגְבוּר חֶסֶד אֵל כֹּל־הַיּוֹם).

¹⁷⁷ Слично песник каже у *Пс 49, 19*: „Уста си своја пустио да говоре зло, и језик твој плете пријеваре“.

¹⁷⁸ „И језик је ватра, свијет неправде. Тако се и језик налази међу нашим удима, прљајући све тијело, и палећи ток живота нашега, и запаљујући се до пакла; А језик нико од људи не може укротити, то немирно зло, пуно отрова смртоноснога“ (*Јак 3, 6. 8*).

5. „Заволео си злобу већма од доброте, неправду већма него да говориш правду“. Бог преко пророка Исаије опомиње старозаветни Израил речима: „Тешко онима који зло зову добро, а добро зло“ (*Ис* 5, 20). За песника је неразумљива могућност наношења зла некоме, што је само по себи лоше, али волети тако нешто, тј. чинити неправду и уживати у томе много је горе од претходног. Зло, у самој својој суштини, није ништа друго него одсуство љубави и нечињење добра. Зато песник у следећем стиху наставља са описом силника, додајући именици *језик* епитет *лукави* што на најбољи начин осликава карактер самог злогника: „Заволео си све речи пропасти, (и) језик лукави“. Дакле, песник се гнуша језика лажљивог и превртљивог, зато на другом месту и каже Богу: „Господе, избави душу моју од уста неправедних, и од језика лажљивога“ (*Пс* 119, 2).

Објава Божијег суда

7. „Зато ће те Бог поразити до краја; истргнуће те и преселити из насеља твога, и корен твој из земље живих“. Бог је обећао благослов и дуг живот онима који су праведни, а онима који то нису, болест и смрт (в. *Пнз* 28). С тим у вези, Давид је уверен да ће Бог на крају казнити и злогника, какав је био Доик Идумејац. Наиме, такви људи су опасност и саблазан за праведнике какав је писац овог псалма. У том смислу, један тако обичан и свакидашњи предмет какав је корен биљке, песник у овом стиху симболички приказује као извор човечијег живота. Истргнути нечији корен, значило би да се та особа брише из књиге живих (в. *Пс* 69, 29). Слично свом претходнику на ову тему пише и цар Соломун: „А безбожни ће се истријebити са земље, и безаконици ће се ишчупати из ње“ (*Пр* 2, 22).

У наставку ове поетске целине, песник нам даје уобичајне слике које описују пропаст безбожника. У већини случајева овако су се безбожници и безаконици, који своју веру темеље на властитој сили и моћи, ругали праведницима који се уздају у Бога. Најлепши пример за ову тврдњу налазимо у 21. псалму: „Уздао се у Господа, нека га избави! Нека га спасе, ако га хоће!“ (*Пс* 21, 9). У 8. и 9. стиху 51. псалма песник је тај редослед преокренуо у корист праведника, сада се праведник изругује безбожнику: „Видеће праведни и убојаће се, и над њим ће се насмејати,¹⁷⁹ и рећи ће: Гле човека који не стави Бога за помоћника

¹⁷⁹ У Елифасовом последњем говору, у *Књизи о Јову*, стоји скоро истоветни стих: „Видеће праведници и радоваће се, и безазлени потсмијеваће им се“ (*Јов* 22, 19; уп. *Пс* 39, 4).

себи, него се поузда на мноштво богатства свога и јачаше се таштином својом“.

Дакле, песник презире сујетно срце, тј. човека испуњеног таштином који је зарад богатства и моћи заборавио на Бога, који се узда у своју силу и са мноштвом богатства се хвали (уп. *Пс* 48, 7). Наравно, сво то богатство, сила и моћ неће бити ни од какве користи у дан (Божије) наплате због почињених грехова.

Сигурност у Божији благослов - изјава захвалности Богу!

10. „А ја сам као маслина плодовита у дому Божијем; поуздах се у милост Божију до века и у век века“. Праведникову срећу песник је изразио сликом маслине, дрвета дугог века и сочних плодова, симболом Божијег благослова. Истовремено, песник нам овим стихом предочава и слику дома Божијег, у којем су, највероватније, била посађена различита стабла, и међу њима маслина као симбол плодности, дугог живота, мира и благослова. У *Књизи пророка Јеремије* такође имамо слику маслине, која на најлепши могући начин употпуњује Давидову мисао: „Господ те назва маслином зеленом, лијепом ради доброга рода“ (*Јер* 11, 16; уп. *Отк* 11, 4). Пророк Осија у својој књизи, описујући Израилево обраћење и напредак, употребљава слику маслиновог дрвета као симбола благослова, лепоте и раскоши: „Рашириће се гране његове, и љепота ће му бити као у маслине и мирис као Ливански“ (*Ос* 14, 6).

11. „Исповедаћу Ти се до века, јер си (ми Ти то) учинио, и стрпљиво чекаћу Име Твоје, јер је добро према преподобнима Твојима“. Давид 11. стихом завршава овај псалм учвршћујући своје уверење да је припадник народа чија је глава сам Господ. У Његово ће се име уздати, и огласиће га у целом Израилу, тј. објавиће правду Његову народу Божијем за све оно што му учини Господ (уп. *Пс* 21, 32).

Кратак осврт на 51. псалм: На самом почетку овог псалма, у прва четири стиха, псалмопојац Давид конкретно описује лик неумољивог сплеткара, силника и убице, и то у снажним песничким сликама. Његов се непријатељ размеће својом злоћом и охолошћу, у намери да лажном оптужбом нанесе не само морално већ и физичко зло песнику. Према пророку Јеремији праведник се није смео дичити ни добрим а камоли неким лошим поступцима: „Мудри да се не хвали

мудрошћу својом, ни јаки да се не хвали снагом својом, ни богати да се не хвали богатством својим“ (*Јер* 9, 23).

У седмом стиху, песник „традиционалним сликама оцртава свршетак зликовца“ (Томић 1986, 166). Он добро познаје пророчке речи о Божијем суду када се ради о људској бахатости и неморалности: „И походићу васиљену за злоћу, и безбожнике за безакоње; и укинућу разметање охолих, и понос силних оборићу“ (*Ис* 13, 11; уп. *Ис* 2, 11; *Јер* 49, 16; *Авд* 1, 3–4), и због тога је сигуран да ће се Бог заузети за њега, а његовог противника ће „ишчупати“ (в. *Јов* 19, 10), тј. искоренити, збрисати са лица земље: „Ево, човече, Господ ће те бацити далеко и затрпаће те. Завитлаће те и хитити као лопту у земљу пространу; онде ћеш умрети и онде ће бити кола славе твоје, срамото дому господара свог; И сврћи ћу те с места твог, и истераћу те из службе твоје“ (*Ис* 22, 17–19; уп. *Јов* 18, 14).

Божија казна над безаконцима за праведнике ће бити застрашујући призор, али и поучан пример за свакога (ст. 8). Песник себе види као сасвим супротан пример од онога што је описао у 7. стиху, он је плодна и разграната маслина која расте у дому Божијем (ст. 10). Дакле, Давид, на само себи својствен начин сведочи да свака охолост личи на дивљи корен који се чупа и у огањ баца (уп. *Мт* 13, 40), јер Бог даје да према небу расте и разгранавана се само оно стабло које је посађено у Његовом врту.

5.2.6. *Пс* 62 (МТ: Псалам 63)

Псалам Давидов, када беше у пустињи Јудејској.

Чежња за Богом и његовом присутношћу

*2. Боже, Боже мој, к Теби јутрењујем.
Ожедне Тебе душа моја,
колико пута Теби (чезне) тело моје,
у земљи пустој и непроходној и безводној.*

*3. Тако се у светињи јавих Теби,
да видим силу Твоју и славу Твоју.*

Божија милост, радост душе сједињене са Богом

4. *Јер је боља милост Твоја од живота (многих);
уста моја похваљиваће Те.*

5. *Тако ћу Те благосиљати у животу моме,
у Име Твоје подизаћу руке своје.*

6. *Као од сала и масти да се насити душа моја,
и уснама радости хвалиће (Те) уста моја.*

7. *Када бих Те спомињао на постељи мојој,
у јутрима бих размишљао о Теби.*

8. *Јер си постао помоћник мој,
и под кровом крила Твојих обрадоваћу се.*

9. *Прилепи се душа моја уз Тебе,
а мене прихвати десница Твоја.*

Непријатељске претње, казна и награда

10. *Они узалуд тражише душу моју;
сићи ће у дубине земље,*

11. *предани ће бити мачевима,
постаће удео лисицама.*

12. *А цар ће се радовати у Богу,
хвалиће се свако ко се Њиме заклиње;
јер се затворише уста оних који говоре неправду.*

Уводно разматрање: Цар Давид је написао овај псалам, према предању и самом наслову псалма, када се налазио у Јудејској пустињи, вероватно за време бекства од цара Саула (1 Сам 23) или од сина Авесалома (2. Сам 15, 13–30) (Уп. Јефимије Зигабен, у: *Благослови, душо моја, Господа* 2008, 478; видети још Θεοδώρητος Κύρου PG 80, 1336C; Ευσέβιος Παμφίλου PG 23, 600B).

Псалам 62. припада великој групи индивидуалних тужбалица са мотивима захвалних псалама. У њему се може препознати верник, који

је притиснут од непријатеља, у сталној жудњи за Божијом присутношћу и заштитом. Његове молитве усмерене су према Богу ради заштите од непријатеља. Писац овог псалма исказује зрелу и дубоку побожност, снажан мистички полет и богату песничку машту. Песникова жеља да се сједини са Богом, чиме његов живот добива своју вредност, смисао и сврху, чини саму срж овога псалма. У сусрету са Богом показују се истинске животне вредности, буди се нова нада из које се рађа песма. За писца овог псалма слава Божија је једина његова жеља, једина чежња његовог срца. Он жели да све своје способности, силе и живот стави у службу служења Богу (Томић 1986, 183–184; уп. Kirkpatrick 1891–1901, 352–353).

Чежња за Богом и његовом присутношћу

2. „*Боже, Боже мој*”. Псалмопојац Давид два пута понавља исту реч, додајући другој речи присвојни генитив „мој“. „Његово срце је толико ужарено, толико пламти за љубављу Божијом да не може да се умири. Покушава да се насити говорећи само име Божије. Да би изразио свој лични додир са Богом, Давид говори ‘Боже, Боже мој’ са истом љубављу и нежношћу са којом би се неко дете” обратило свом родитељу (Емилијан 2006, 16).

Овај псалам је једна „љубавна“ песма посвећена Богу од стране песника. Давидов Бог је стварност, једна реалност у његовом животу. Због тога га зове, дозива, али и трага за Њим: „Видесте ли оног кога љуби душа моја?“ (*Пнп* 3, 3). Непрестано поставља себи питање, где је Господ? У том поетском трансу, Давида обузима јако лупање срца. Бог је његов познаник: познавао га је, више пута га је срео, неколико пута му се обратио. Желео је псалмопојац Давид да непрестано живи са Њим. Због тога га и дозива, једноставно тражи: “Боже, Боже мој”.¹⁸⁰

„К Теби јутрењујем“. Цар Давид се раном зором обраћа, моли Богу. Јутрење је подразумевало код Јудеја, претпоследњи део страже, када је била ноћ и када је почињало да свиће. Цар Давид је овим поступком изражава ревновање на молитву и псалмопојање Богу (Атанасије Александријски, у: *Благослови, душо моја, Господа* 2008,

¹⁸⁰ У *Jeruzalemskoj Bibliji* овај стих је преведен: „О Воже, ти си Бог мој“: што изражава једну врсту присности са Богом која је веома битна у старозаветној духовности (в. Томић 1986, 184). У *LXX* овај стих гласи: „ο` θεός ο` θεός μου“ што одговара преводу Еп. Атанасија: „Боже, Боже мој“.

143). За њега није било ништа слађе од молитве и сусрета са Богом (уп. Ἰωάννης ο Χρυσόστομος PG 50, 711). Давид, док је ноћ још трајала, топлином своје душе тражи Бога. Не може да спава, не може да се смири. У ствари, он целе ноћи чезне за Божијом присутношћу.

Псалмопојац Давид се не налази у својој царској палати где је могао у миру и тишини да размишља о Богу. Он се налази у Јудејској пустињи прогањан од цара Саула (в. 1. *Сам* 23–26), или сина Авесалома (в. 2. *Сам* 15), који жели да га убије.¹⁸¹ Гладан је и жедан, напуштен од већине својих поданика. Искушаван од својих сународника он не тражи да се спасе, не тражи избављење из тешке ситуације у којој се налази. Не покушава да постигне код Бога кажњавање својих непријатеља. Он само чезне за љубављу Божијом. Све остало што би могао да тражи од Бога било би привремено. Осећа само да му је Он потребан. Зато се и моли у ноћној тишини јер дневне молитве нису толико јаке и моћне колико могу бити ноћне молитве када човек ослобођен дневних брига сву своју снагу усмери према Богу (уп. Constable 2010, 126).

„Ожедне Тебе душа моја“.¹⁸² Комплетно биће Давидово било је жедно Бога. Помињући жеђ, Давид изображава неизмерност своје љубави према Богу (Јефимије Зигабен 478, у: *Благослови, душо моја, Господа* 2003). „Одговарујћи одломак јеврејског текста могли бисмо превести са: моја душа, Боже мој, чезне за Тобом, топи се, ишчезава, пати, издише“ (Καλλιτίκου, у: Емилијан 2006, 17). Дакле, Давидова се душа топила у ишчекивању Божијег присуства. Бог је источник живота, ко пије воду са тог извора никада неће ожеднети (уп. *Јн* 4, 13–15). На основу свега овога закључујемо да је песник, у овом полустиху, на један сликовит и језгровит начин исказао свој највећи степен осећања и страсти у свом Боготражењу у покушају да утоли жеђ своје душе за Богом живим.

„Колико пута Теби (чезне) тело моје, у земљи пустој и непроходној и безводној“. Не само душа Давидова, него и тело његово чезне за

¹⁸¹ Постоје мишљења да је овај аутобиографски *Псалам* цар Давид написао док је био у бекству од свога сина Авесалома. Оваква тврдња утемељна је на једанестом стиху овог псалма где псалмопојац Давид каже: „А цар ће се радовати у Богу“ (Spurgeon 1976, 274; уп. Емилијан 2006, 17).

¹⁸² Стих сличне садржине и смисла налази се у *Пс* 41, 3 који гласи: „Жедна је душа моја за Богом живим“.

Богом.¹⁸³ „Колико пута“ – то ни сам псалмопојац не зна. Рекли би смо безброј пута, и тело и душа траже Бога. Свом душом, срцем, умом и свом снагом, свим духовним, душевним и телесним силама Давид тражи Бога „у земљи пустој и непроходној и безводној“. Другим речима, псалмопојац је жедан Бога „као што је жедна пуста и непроходна и безводна земља“ (Βέλλα, у: Емилијан 2006, 18). Јудејска пустиња, у којој се налази Давид, упућује га, открива му пустињу његове душе. Јер, свака душа је пуста када у њој нема Бога (уп. Augustinus PL 36, 751–753; Κίριλλος Αλεξανδρείας PG 69, 1120D–1121A.).

3. „Тако се у светињи јавих Теби“.¹⁸⁴ Безброј пута се Давид обраћао Богу. Још од своје најраније младости док је чувао стада свога оца (в. *1. Сам* 17, 36), док је био обичан војник и војсковођа (в. *1. Сам* 23, 2; *1. Сам* 30, 8) а и касније када је постао цар (в. *2. Сам* 7, 18–29).

Са оном истом љубављу и побожношћу, са којом се појављивао пред Богом у светој скинији, када му је служио у Јерусалиму, цар Давид се обраћа Богу и овде у безводној пустињи. Другим речима, Давид показује да је молећи се у скинији, и налазећи се у безводној пустињи, очувао исту љубав према Богу (Јефимије Зигабен, у: *Благослови, душо моја, Господа* 2008, 478). Зато и каже: „Тако се у светињи јавих Теби“. Не каже: у дому Твоме, нити у храму, него у „светињи“ – реч са посебним значењем и смислом (Емилијан 2006, 19).

„Да видим силу Твоју и славу Твоју“. Давиду није довољно да разговара са Богом. Он жели и да га гледа, да се насићује и наслађује са Њим. Жели да види силу Божију која ће срушити његове непријатеље, али и славу Божију због помоћи онима који се у Њега уздају. Слава је знак присуства Божијег (уп. *Изд* 16, 10; *Бр* 16, 19), зато Давид жели да види, да окуси, да се насити и наслади славом Божијом. Гладајући у Бога жели да искуси откривење Божије моћи и величанства (Уп. *Томіс* 1986, 184; Θεοδώρητος Κύρου PG 80, 1337B). Приликом доношења Заветног Ковчега у Јерусалим, Давид се обраћа присутном народу и

¹⁸³ Чезња за Богом најдубља је чезња у човеком бићу. Она ствара узвишену молитву која је, у ствари, највећа радост душе. „И ко је жедан нека дође, и ко хоће нека узме воду живота на дар“ (*Отк* 22, 17) (Томіс 1986, 185).

¹⁸⁴ У светињи: подразумева Мојсијев шатор (скинију), јерусалимски храм, у време писања овог псалма, још није био саграђен (уп. Αθανάσιος Αλεξανδρείας PG 27, 277C–D).

онима који ће служити у скинији: „Тражите Господа и силу његову; тражите лице његово без престанка“ (1. дн 16, 11).

Божија милост, радост душе сједињене са Богом

4. „Јер је боља милост Твоја од живота (многих); уста моја похваљиваће Те“. Давид осећа да је милост (*hesed*, חֶסֶד, *MT*; τό εἶλεος, *LXX*) Божија узвишенија од било ког вида живота. Он живи само да би служио Богу, јер зна да је милост Божија неупоредива, милост је љубав Божија која је боља од живота (Емилијан 2006, 20). Она надвисује самољубље које је често прожимало религиозни живот Израиља. За старозаветног Израиљца живот је имао највећу вредност. За нашег песника милост и љубав Божија јачи су од смрти јер је побеђују (Томић 1986, 184). Милост Божија му пружа могућност да се сједини са Богом, да општи са Њим. Она му омогућава да се приближи Богу а не његова правда или нека од врлина. Иако се налази у пустињи, драже му је да задобије милост Божију него да живи у раскоши и насладама телесног живота (Ευθύμιος Ζηζαβηνός PG 128, 629C; уп. Θεοδώρητος Κύρου PG 80, 1337B).

Када каже „милост Твоја“, псалмопојац Давид мисли на заједничарење, сједињење са Богом. Он му је једино довољан, зато и хвале, славослове и величају уста Давидова Господа. Није му важно ако и страда у пустињи од непријатеља који га гоне. Божија присутност му је важнија од живота.

5. „Тако ћу Те благосиљати у животу моме, у Име Твоје подизаћу руке своје“.¹⁸⁵ Смисао Давидовог живота јесте благосиљање и слављење Бога. У противном, осећа се као да не постоји, као да није жив. И сада, када се налази у пустињи, искрено и свом душом благосиља Бога и само у Његово име подиже руке на молитву.¹⁸⁶ Само свом Богу Давид ће се обраћати и молити. Неће имати другог Бога, нити ће подизати идоле у срцу своје (уп. *Јез* 14, 3), неће имати друге жеље осим да Бог буде једина његова мисао. Руке своје као свеће биће подигнуте Богу уместо жртве (уп. *Пс* 140, 2). Давидов благослов

¹⁸⁵ У *Пс* 145, 2 Давид износи сличну мисао следећим стихом: „Хвалићу Господа у животу мојем, псалмпеваћу Богу моме докле постојим“.

¹⁸⁶ Свети Кирило Александријски тумачећи овај стих каже: „[Давид] полаже чврсту намеру на само да благосиља Бога, него да то чини током читавог живота, тј. не само да га благосиља речима него превасходно врлинским делима“ (Кирило Александријски у тумачењу овог стиха код Јефимија Зигабена, у: *Благослови, души моја, Господа* 2008, 479).

(εὐλογέω; *evlogeo*; *LXX*) и живот, сада већ постају благопријатна жртва Богу.

6. „Као од сала и масти да се насити душа моја, и уснама радости хвалиће (Те) уста моја“. У овом стиху Давид прави једно поређење. Као што се људска утроба насићује салом и масним јелима,¹⁸⁷ тако ће се и песникова душа наситити са милошћу Божијом (Constable 2010, 126). Уста ће његова хвалити Господа, јер људска душа нема другог начина да се радује и да живи у срећи (Briggs 1907, 73–74).

7. „Када бих Те спомињао на постељи мојој, у јутрима бих размишљао о Теби“. Овим стихом псалмопојац Давид жели да каже како сећање на Бога не дозвољава му да заспи, целе ноћи размишља о Њему, и тако проводи време до јутра. Мистично сједињење са Богом посебно доживљава у ноћној тишини. На другом месту песник каже: „Опоменух се у ноћи Имена Твог, Господе, и сачувах закон твој“ (*Пс* 118, 55; уп. *Пс* 149, 5). Давид је својим животом достигао скоро савршену љубав према Богу тако да и у сну беседи са Њим. О томе нам говори и један стих из *Песме над Песмама*: „Ја спавам, а срце је моје будно“ (*Пнп* 5, 3).

„Када бих Те спомињао“. „Не ради се о условном начину (кондиционалу). „Када“ изражава сигурност. Његов дубљи смисао је: наравно да Те се опомињем, Боже мој, чак и на постељи својој. О Теби мислим ‘јутром’, зором, јер си Ти помоћник мој. Одговарајући одломак јеврејског текста јесте: ‘О теби мислим о стражама ноћним’, за време целе ноћи“ (Емилијан 2006, 22). Можда најлепше објашњење овог стиха можемо наћи у *Књизи пророка Исаије*: „Душом својом жудим тебе ноћу, и духом својим што је у мени тражим те јутром“ (*Ис* 26, 9).

8. „Јер си постао помоћник мој“. Песник на почетку овог стиха употребљава перфекат како би изразио свој доживљај Бога. Он из свог личног искуства црпи снагу и обраћа се Богу. Бог је постао његов заштитник и помоћник (уп. 2. *Кор* 1, 10). Давид зна: нема боље заштите од Божијег милосрђа и благослова за сво време његовог живота (Abraham Wright, у: Spurgeon 1976, 275.). Зато и каже: „и под кровом крила Твојих обрадоваћу се“. Псалмопојац упоређује себе са младом

¹⁸⁷ Сало и маст, за Семите то је посебно бирано јело. Сало је нешто најбоље што се налази на земљи, симбол обиља и насладе и приноси се Богу као жртва (*Лев* 7, 23–25) (Томić 1986, 185).

птицом која се склонила испод крила свога родитеља ради заштите (Constable 2010, 126), а Бог заузврат покрива Давида својом љубављу, нежношћу и топлином. У том тернутку присности са Богом, Давиду је довољно да има срце које осећа и воли Бога, које је испуњено радошћу. Радост којом је испуњен, и сећање на прошлост, подсећају писца овог стиха да га Бог никада неће напустити ни оставити непријатељима.

9. „Прилепи се душа моја уз Тебе, а мене прихвати десница Твоја“. Сва узајамност нежних осећања и међусобне љубави између Давида и Бога достижу свој врхунац у овом стиху. Ни на кратко време, Давид, не може да одвоји своје мисли на Бога. Његова душа, као неким лепљивим вештаством прилепљена је уз Бога (Αθανάσιος Αλεξανδρείας PG 27, 280B). Сладост и тананост песникових осећања незадрживо хрле у Божији загрљај. Десница Божија, јесте слика, тј. симбол, силе и моћи којом штити песника. Дакле, у првом полустиху имамо хтење песниково, а у другом благодат Божију. Суштина ових мисли јесте јединство песника и Бога.

Непријатељске претње, казна и награда

10. „Они узалуд тражише душу моју“. У 10. и 11. стиху, Давид говори о својим непријатељима који неправедно траже да га погубе. Само, они нису једино непријатељи Давидови, они су и Божији непријатељи. Они угрожавају њихово општење, узајамну жељу за сједињењем. Покушавају да удаље Давида од Бога, и Бога од Давида.

„Сићи ће у дубине земље“. Давид посматра јадну судбину својих непријатеља, њихове сене одлазе у дубину земље, у *šeol* (לִשְׁאוֹל).¹⁸⁸ Њему ће помоћи Бог, а сви они који су смишљали лукавства и хтели да га убију, биће кажњени (Briggs 1907, 74). У обраћању граду Тиру, у *Књизи пророка Јесекиља*, Бог каже: „И кад те свалим с онима који силазе у јаму к старом народу, и наместим те на најдоњим крајевима земље, у пустињи старој с онима који силазе у јаму, да се не живи у теби, тада ћу опет поставити славу у земљи живих“ (*Јез* 26, 20;уп. *Јез* 32, 18. 24; *Ис* 44, 23; *Пс* 138, 15).

11. „Предани ће бити мачевима, постаће удео лисицама“. У претходном стиху Давид спомиње своје непријатеље и њихову судбину

¹⁸⁸ *šeol* је по веровању старозаветног Израиља било место где су боравиле душе умрлих (ад, пакао) (в. Nicholas 1969, 167–175).

која их очекује. У овом стиху, он описује на који начин ће stradати. „Предани ће бити мачевима“, овде песник, највероватније, мисли да ће његови непријатељи пострадали од мача, тј. да ће погинути у некој од многобројних битака које су се водиле за време Давидовог царевања над старозаветним Израиљом (уп. Ευθύμιος Ζηγαβηνός PG 128, 629C; Θεοδώρητος Κύρου PG 80, 1337B). Њихова тела неће бити покопана, остаће на бојишту, и „постаће удео лисицама“.¹⁸⁹

12. „А цар ће се радовати у Богу“. Давид себе назива царем. Њега је Бог изабрао и преко пророка Самуила помазао за цара (1. Сам 16, 13). Даровао му је победу нада његовим непријатељима. Али, када Давид каже да ће се радовати, то не значи да ће се радовати због смрти и пропасти својих непријатеља,¹⁹⁰ него да ће се радовати у Богу, који избавља из опасности оне који га љубе (Јефимије Зигабен, у: *Благослови, душо моја, Господа* 2008, 480). Бог ће бити узрок и циљ његове радости (Емилијан 2006, 26).

„Хвалиће се свако ко се Њиме заклиње“. Свако ко се буде заклињао у Бога, хвалиће га и прослављати, као што га хвали и прославља писац овог псалма. Записано је: „Господа Бога својега бој се, и њему служи, и његовим именом се куни“ (*Пнз* 6, 13; *Јер* 12, 16).

„Јер се затворише уста оних који говоре неправду“. Сви који говоре неправду осетиће да се затварају уста њихова. Зато песник на једном другом месту каже: „Видеће прави (срцем) и обрадоваће се, и свако ће безакоње затворити уста своја“ (*Пс* 146, 42).

Кратак осврт на 62. псалм: У Јудеји, сиромашној кишом, поређење чежње за Богом са жељом да се утоли жеђ у земљи *пустој и непреходној и безведној*, снажна је песничка слика коју нам песник даје у уводним стиховима овог псалма (уп. *Пс* 42, 3; *Пс* 142, 6). За старозаветног Израиљца, човек је представљао једну душевно –

¹⁸⁹ У јеврејском тексту је записано: „постаће храна шакалинама“. Јеврејска реч „שׂוֹל“ (*šual*) има двоструко значење, тј. може да значи: шакал и лисица. Највероватније да је у овом стиху песник превасходно мислио на шакала који је пустињска животиња и храни се мртвим телесима које оставе веће животиње (Cansdale 1970, 124–126). Ту се подразумевају и људска тела која су остала несахрањена (најчешћи случај јесте после битке) (в. Tristram 1868, 110).

¹⁹⁰ Познато нам је како је цар Давид туговао када је чуо за смрт цара Саула и његовог сина Јонатана (2. Сам 1, 1–27), исто тако, када је сазнао и за смрт сина Авесалома (2. Сам 18, 32–33).

телесну целину, тако да се жеђ за Богом, осим духовног, могла односити и на телесну Божију присутност, тј. Његово физичко присуство (ст. 1–2) (уп. Deissler 2009, 196). Међутим, пророку Давиду није само стало до спасења и оправдања пред Богом; он у својим стиховима изражава једну врсту савезничког заједничарења са Богом које је за њега и сам животни смисао (ст. 4). Зато он и жели да у непрестаном захваљивању, у непроспаваним ноћима, слави свог божанског добротинеља, помоћника и чувара. То је за њега у ствари једна непрекидна слављеничка животна песма која га у потпуности испуњава (ст. 6).¹⁹¹ Међутим, његови противници не желе такав савез, желе да осујете ту заједницу Бога и човека. За њих је Бог припремио *земаљске дубине* (ст. 10). Праведник ће бити оправдан пред Богом, он ће живети, славити и величати Бога, а безбожни клеветници заувек ће занемети (уп. *Пс* 106, 42; *Јов* 5, 16).

5.2.7. *Пс* 53 (МТ: Псалам 54)

За крај, у химнама, поучан, Давидов, када дођоше Зифеји и рекоше Саулу: Зар се није Давид сакрио од нас?

Молитва за избављење

*3. Боже, у Име Твоје спаси ме,
и силом Твојом суди ми.*

*4. Боже, услиши молитву моју,
чуј речи уста мојих.*

Притужба

*5. Јер туђинци устадоше на ме,
и силници затражише душу моју,
и не поставише Бога пред собом.*

(Диапсалма).

¹⁹¹ Шести стих можемо разумети и у контексту жртвеничке гозбе, тј. гозбе после жртвоприношења, уп. *Пс* 35, 9.

Поверење

6. *Јер, гле, Бог ми помаже,
и Господ је заступник души мојој.*

7. *Узврати зла непријатељима мојим,
истином Твојом истреби их.*

Завет

8. *Добровољно ћу жртвовати Теби,
исповедаћу се Имену Твоме, Господе, јер је добро.*

9. *Јер си ме избавио од сваке невоље;
и на непријатеље моје погледа око моје.*

Уводно разматрање: Псалам 53. је класично обликована индивидуална тужбалица коју по књижевној врсти можемо сместити у групу молитвених псалама. Иако је по својој садржини веома кратак псалм, он је бисер у песниковом стваралштву и узор за све тужбалице у *Псалтиру*. Својом једноставношћу, озбиљношћу теме о којој говори, овај псалм садржи све мотиве који су карактеристични за тужбалице: позив у помоћ (од 3. до 4. стиха), притужба (5. стих), молитва, завет, поверење, жртвоприношење (од 6. до 9. стиха).

У наслову псалма можемо прочитати у којим историјским околностима је настао. Наиме, бежећи од цара Саула, Давид је потражио своје склониште у пустињи Зиф (*1. Сам* 23, 14).¹⁹² Међутим, слично као и у случају становника града Кеиле,¹⁹³ који је Давид претходно ослободио од Филистејаца, Зифеји су јавили цару Саулу да се у њиховом горју крије Давид. Саул је сабрао војску и пошао да пронађе Давида замоливши, у међувремену, да му Зифеји тачно јаве место на којем се крије. Али и Давид је имао своје уходе. Чим је сазнао да му се приближавају Саулове трупе, повукао се са својим саборцима дубље у пустињу Маон,¹⁹⁴ и склонио се у једном кланцу.

¹⁹² Пустиња Зиф налази се источно од града Зифа према Мртвом мору. Део је велике Јудејске пустиње. Област веома сува и непогодна за живот (Воговић 1991,1, 294).

¹⁹³ Кеила је био стари ханански град у равничарском подручју Јудине земље (видети *ИНав* 15, 44; *1. дн* 4, 19)

¹⁹⁴ Предео источно и јужно од града Маона, који је део велике Јудејске пустиње, зове се Пустиња Маон. То није потпуно пуст крај, али је вегетација у њему оскудна и клима је

Саул је имао добро увежбану војску. Није му било тешко да пронађе где се крије Давид и да га опколи са својом војском. Изгледало је да је коначно победио Давида. Спремао се да зада коначни удрац када му је изненада стигла вест о нападу Филистејаца на Израилљ. Одбрана земље била је важнија од приватних ратовања и обрачуна са неистомишљеницима. Одустао је од потере за Давидом и упутио се у сусрет филистејској војсци. „Отуда се прозва оно место Села – Амалекот“ (1. Сам 23, 28).¹⁹⁵

„Поводом избављења од опасности која му је претила од Саула, Давид је испевао овај псалм као знак благодарности Богу, који га је Својим промислом спасао од злонамерности Зифеја. Псалм има и натпис (у наслову) „за крај“, пошто се пророштво, које се у њему садржи, приближавало свом крају и испуњењу. У њему је предказао [Давид] истребљење каквом ће бити изложени његови клеветници. Осим тога, у натпису псалма пише и ‘поучан’, јер је само разумном човеку својствено да у време таквих несрећа псалмопоје Богу, да Му благодари и да га призива као Судију и Заштитника оних, који га призивају“ (Јефимије Зигабен, у: *Благослови, душо моја, Господа* 2008, 122-123; видети још Αθανάσιος Αλεξανδρείας PG 27, 249В).

Молитва за избављење

3. „Боже, у Име Твоје спаси ме, и силом Твојом суди ми”. Почетни стих овог псалма открива нам сву дубину осећања и побожности песника који га је написао. Пророку Јеремији, који је очајавао у свом страдању, Бог се обратио следећим речима: „Јер сам ја с тобом да те чувам и избављам. И избавићу те из руку злих људи, и искупићу те из руку насилничких“ (Јер 15, 20–21). Ове речи, које је Господ рекао пророку Јеремији, псалмопојац Давид жели измолити за себе. Међутим, интересантан је начин на који то он жели. На самом почетку песник исповеда веру у снагу Божијег имена, тј. наглашава његову доброту и дарожљивост, јер „нико није као Ти, Господе; велик си и велико је име Твоје у сили“ (Јер 10, 6). Давид зна да насилници који га гоне затварају очи пред Богом, и мисле да могу некажњено нанети несрећу ономе који је одан Богу. Али, притом заборављају шта је Бог обећао параведнику,

веома сува. Због тешких услова за живот овај крај је проглашен пустињом (Borović 1991, 1, 298).

¹⁹⁵ Села - Амалекот у преводу „Кланац разлаза“ (*Jeruzalemska Biblija, 1. Сам 23, 28*).

а тиме и свима онима који су му верни и притиснути невољом: „Не бој се, јер сам ја с тобом; не плаши се, јер сам ја Бог твој; укрепићу те и помоћи ћу ти, и подупрећу те десницом правде своје“ (*Ис* 41, 10). Дакле, песник с овим стихом као да каже Богу, спаси ме Боже Имена твога ради, односно, спаси ме Боже јер си ти Избавитељ и Судија мој.

У невољи, у којој се налази, псалмопојац диже свој глас као јецај, приносећи своју молитву са сузама и уздисајима која се брзо претвара у вапај за услишењем: „Боже, услиши молитву моју, чуј речи уста мојих“. Дакле, он се обраћа Богу у жељи да успостави присни контакт са Њим, и моли га да благонаклоно прими његову молитву и погледа на претње његових зловника. Другачије речено: „Речи моје чуј, Господе, разуми вапај мој“ (*Пс* 5, 1). Из овога произилази да је живот песников пун тескобе, невоље и патње. А управо та тескоба, невоља и патња, саставни су део песникове егзистенције, које се он не ослобођа, већ је неисцрпно користи за своје уметничко изражавање. Његова уста непрестано упућују молитву Богу, зато песник и каже: „Чуј, Боже, молитву моју, и не презри мољења мога“ (*Пс* 54, 2).

Притужба

5. „Јер туђинци устадоше на ме, и силници затражише душу моју, и не поставише Бога пред собом“. У овом стиху песник нам своју мисао развија тако што постепено појачава динамичност радње коју нам описује. Зифеје, своје сународнике, псалмопојац назива туђинцима и силницима. Туђинцима или, можемо речи и странцима, назива их зато што су се удаљили од њега својом неискреношћу и лицемерјем, и што су искрено пријатељство преокренули у отворено непријатељство (уп. *Јез* 31, 12). Силницима их назива зато што су се удружили са његовим крвником, и тиме постали истоветни у намери да га униште, јер свако ко се боји Бога, не би могао постати алат у рукама нечије заслепљености и мржње (*Delitzsch* 1871, 153).

Поверење

6. „Јер, гле, Бог ми помаже, и Господ је заступник души мојој“. Овим стихом песник снажно наглашава мотив поверења у Бога. У следећем, такође, нагlašавана поверење али у Божију казну за све непријатеље који су смишљали лукавства против њега: „Узврати зла непријатељима мојим, истином Твојом истреби их“. Наиме, песник

„захтева“ од Бога да зло које је уперено против њега буде преусмерено на саме чиниоце истог, јер се њихово злочињење, из песникове перспективе, противи и самој вољи Божијој (Constable 2010, 115). Давид, у овом случају, не прави разлику између Зифеја и Саула са његовим следбеницима, и једне и друге сматра лажљивцима. Зифеје, јер је био обманут њиховим лажним пријатељством. Саула, који је у више наврата лажно обећавао да неће смишљати никаква лукавства против њега (Јефимије Зигабен, у: *Благослови, душо моја, Господа* 2008, 123-124).

Завет

Последња два стиха овог псалма сажети су литургијски израз песникове верности Богу. У првом, песник наглашава да неће приносити Богу жртве зато што то Закон налаже.¹⁹⁶ Он ће их принети драговољно, слободно, са великом радошћу и љубављу, јер у свом боготражењу није нашао ништа боље од Божијег имена и доброте: „Добровољно ћу жртвовати Теби, исповедаћу се Имену Твоме, Господе, јер је добро“ (*Пс* 53, 8). У другом, „Давид изговара пророчке речи да ће његово око погледати на непријатеље његове“ (Јефимије Зигабен, у: *Благослови, душо моја, Господа* 2008, 124), јер га је Бог избавио од сваке тескобе и нужности: „Јер си ме избавио од сваке невоље; и на непријатеље моје погледа око моје“ (*Пс* 53, 9).¹⁹⁷

Кратак осврт на 53. псалм: Давид говори о свом животу снажним песничким сликама. У 53. псалму ствара необичне склопове речи у којима основне речи губе своје значење и добијају нова, шира и пренесена значења, а при том ствара сугестивне, живе и упечатљиве песничке слике инспирисане драматичним животним догађајима. Песник се стваралачки односи према језику користећи себи својствен фигуративни начин изражавања.

На почетку 53. псалма Давид постиже ритмичан језички израз користећи акустичну стилску фигуру анафору. Понављајући именицу „Боже“ на почецима стихова 3. и 4. песник наглашава своје осећање дубоке религиозности, тражећи спас од Бога, али и изражавајући

¹⁹⁶ Мисли се на жртву захвалницу (*Лев* 7, 11; 22, 17–19).

¹⁹⁷ Последњи полустих овог псалма: „на непријатеље моје погледа око моје“, могао би да гласи: „на непријатеље, очи моје гледају са тријумфом – поносом“, или „моје очи могу заиста храбро да погледају на моје непријатеље“ (Terrien 2003, 418).

огорчење на неправедност поступка људи који га прогоне. Песник се, такође, служи у 5. стиху градацијом да би постепено изнео силину непријатељства својих богоотпадних прогонитеља. Постепено ређа поступке својих нападача према јачини њихове агресије. Најпре описује непријатељство које се исказује према њему, а потом и негативан однос према самом Богу. Давид, дакле, поредбеним стилским изразом градације дочарава јачину злобе својих непријатеља. Стилском фигуром замене која упућује на Давидове нагле животне обрте тј. алегоријским исказом „затражише душу моју“ он показује да су противници спремни да му одузму живот. Исто тако, алегоријском стилском фигуром „не поставише Бога пред собом“ песник нам предочава да су његови противници решени да погазе и вечни Божански непромењиви закон успостаљен између Бога и људи, тј. да пониште и свој заветни однос са Богом.

На основу свега овога закључујемо да је 53. псалам једна величанствена и снажна молитва у којој се велича и слави име Божије. Псалмопојцу је Божије име послужило и као оквир унутар којег је уткао стихове овог псалма. Сигуран у услишење своје прозбе (ст. 6) и спреман да радо принесе жртву захвалницу (ст. 8), која се понајпре састоји у слављењу Божијег имена, песник завршава овај псалам непоколебљивим поверењем у Бога, јер га је Он „избавио од сваке невоље“, опасности и злобе (ст. 9).

5.2.8. Пс 141 (МТ: Псалам 142)

Поучан Давидов, када беше у пећини. Молитва.

Вапај у невољи

*2. Гласом мојим ка Господу виках,
гласом мојим ка Господу помолих се.*

*3. Излићу пред Њим молитву моју,
жалост моју пред Њим објавићу.*

Притужба

*4. Када ишчезава дух мој од мене,
и Ти си познао стазе моје.
На путу овоме по којем ходих, они ми поставише замку.*

5. *Гледах са десна и разгледах,
и не беше никога који ме познаје.
Нестаде уточишта за мене,
и нико не мари за душу моју.*

Молитва

6. *Виках Теби, Господе,
и рекох: Ти си нада моја,
удео си мој на земљи живих.*

7. *Слушај молитву моју,
јер се понизих веома.
Избави ме од гонитеља мојих,
јер се утврдише већма од мене.*

8. *Изведи из тамнице душу моју,
да се исповедам Имену Твоме.
Мене чекају праведници, докле ми не узвратиш.*

Уводно разматрање: Псалам 141. припада колекцији Давидових молитвених псалама. Уобичајеном структуром која садржи елементе индивидуалне тужбалице (вапај у невољи–молба, притужба, молитва), он је у својој поетској форми прозба човека који је лажно оптужен. Наслов псалма упућује на цара Давида као аутора, а историјске околности у којима је настао предочене су у *Првој књизи Самуиловој* (в. *1. Сам* 22, 1–2; 24, 1–8).¹⁹⁸ Такође, у наслову стоји записано да је овај псалам поучан, тј. да је намењен од стране аутора духовном образовању својих сународника.

Вапај у невољи

2. „Гласом мојим ка Господу виках, гласом мојим ка Господу помолих се“. Налазећи се у смртној опасности, сакривен у тамним дубинама пећине, песник је завапио за избављењем Господу. Међутим, мало је вероватно да је то учинио *гласом*, како је то наведено у овом стиху. Непријатељско окружење и страх који га је обузимао, спречавали су га да своја осећања искаже песмом и музиком. Очигледно, када је рекао *гласом*, песник је имао намеру да нагласи сву

¹⁹⁸ Видети уводно разматрање 56. псалма.

безизлазност ситуације у којој се налази, свестан величине невоље која га је затекла. Истовремено, посебно се скреће пажња од стране псалмопојца и на важност онога што пева. Наиме, он нас уверава, понављајући исте речи у овом стиху, да се искрено, усрдно, са жаром и праведношћу обраћа Господу молитвом која је усредсређена и предана. Његова вапај – *глас*, јесте мисаона молитва, молитва срца.

3. „Излићу пред Њим молитву моју, жалост моју пред Њим објавићу“. У тешким животним околностима песник је задржао прибраност ослањајући се са поверењем у сигурност Божије заштите, сопственим примером подучавајући каква је снага и јачина молитве праведника у невољи. Његова прозба произноси истинску веру у Бога, а жалост обзнањује тугу и бол којом стиче право да буде услишен, јер га неправедно прогоне. Дакле, његова душа је сасуд из којег се излива бујица мисли и речи упућених Богу попут жртве вечерње која је благоугодна Богу (уп. *Пс* 140, 2).

Притужба

4. „Када ишчезава дух мој од мене, и Ти си познао стазе моје. На путу овоме по којем ходих, они ми поставише замку“. Смртна опасност која је окруживала песника, стварала је у његовој души привидну слику да га полако напушта животни дух. Безизлазна ситуација у којој се налазио попут густе магле обавијала је његов ум, а тешки облаци сумње у Божије спасење додатно су га збуњивали и оптерећивали. Псалмопојац је био јунак али, у тренуцима писања овог стиха, није био у стању да поднесе тешко бреме које му је било наметнуто.

Поетски исказ „ти си познао стазе моје“, представља животне одлуке које су произишле из промишљања, намера као и наметнутих животних околности изражених од стране песника у метафоричној поетској слици. Давидова прошлост, садашњост и будућност, део су Божијег спасоносног промисла, који у тренутку напуштености и усамљености једино може да га утеши. Прекомерност невоља које су га снашле ништавне су у поређењу са неизрецивом Божијом љубављу која бди над његовом судбином.¹⁹⁹

¹⁹⁹ „Речи: *Ти си познао стазе моје* својствене су само ономе који се чврсто узда у исправност изабраног животног пута и у своја дела“ (Атанасије Александријски, у: *Благослови, душо моја, Господа* 2008, 333).

Постављање клопке, тј. песнички мотиви лова које је псалмопојац испевао у другом делу 4. стиха, где гонитељи уместо ловаца и сами постају ловина ухваћени у сопствене замке, приказани су и у другим Давидовим псалмима: *Пс* 7, 16; 9, 16; 63, 6 и др.

5. „Гледах са десна и разгледах, и не беше никога који ме познаје“. Давид је очекивао помоћ и избављење, његов забринути поглед био је усмерен на десну страну која је у старозаветном законодавству била место где је стајао бранитељ (*Пс* 108, 31; уп. *Ис* 63, 12), али и тужиоц (*Пс* 108, 6) окривљеног (Тomić 1986, 358; уп. Calvin 1999, vol 5, фуснота 247, 178; *Jeruzalemska Biblija*, фуснота b, 850). Изгледа да му је лакше било да се супротстави непријатељима него да буде свестан да је остављен од пријатеља и да је усамљен. Цар Саул је са својим војницима био у непосредној близини пећине и није постојала могућност да се спасе бекством, зато песник у наставку 5. стиха каже: „Нестаде уточишта за мене, и нико не мари за душу моју“.

Молитва

6. „Виках Теби, Господе, и рекох: Ти си нада моја, удео си мој на земљи живих“. Ово је већ други стих у овако кратком псалму у којем песник каже да је завапио према Господу. Слично као и у првом стиху Давидов унутрашњи крик је оштар и кратак, испуњен молитвеном жељом да буде ослобођен опасности. Вероватно су ограничен простор у којем се налазио, и непријатељско окружење, приморале Давида на овакав вид комуникације са Богом, јер само му Он може помоћи и само у Њега полаже наду у своје спасење.²⁰⁰ Бог је песникова „земља живих“ у којој ће се наслађивати њеним добрима (уп. *Пс* 26, 13), Он је његово наслеђе (*Пс* 15, 5), уточиште и сила, помоћник и заступник у невољама (*Пс* 45, 2; 90, 2).

7. „Слушај молитву моју, јер се понизих веома. Избави ме од гонитеља мојих, јер се утврдише већма од мене“ (уп. *Пс* 7, 1; 114, 6). У 7. стиху песник изнова упућује позив Богу да услиши његову молитву (уп. 3. стих), а своје страдање и несрећу успоређује са понижењем (уп. Јефимије Зигабен, у: *Благослови, душо моја, Господа* 2008, 334). Међутим, то понижење истовремено подразумева и покорављење Богу који ће, када за то дође пуноћа времена, узвисити Свог слугу (*1. Пт* 5,

²⁰⁰ Сличну поетску мисао исказао је и пророк Јеремија: „Господ је дио мој, говори душа моја; зато ћу се у њега уздати“ (*Плач* 3, 24).

б). Такође, поверење у снисходљивост Божије милости не напушта псалмопојца, његов притајени глас једино Бог може да чује (уп. Allen, у: Constable 2010, 241).

У другом делу 7. стиха, псалмопојац конкретно говори о разлогу упућивања његове молитве Богу: избављење од његових прогонитеља који су га надјачали. Наиме, Саул је био цар који је имао сав закон на својој страни, а Давид је био бегунац и „одметник“. Али, Бог је увек био на страни потлачених и слабих док је моћ тирана урушавао и претварао у прах.

8. „Изведи из тамнице душу моју, да се исповедам Имену Твоме. Мене чекају праведници, докле ми не узвратиш“. Пећина у којој се сакривао од цара Саула за песника је била тамница страха и очаја, подземни свет у којем се налазила његова душа – живот. Једини трачак светлости који га је водио према излазу било је непрестано псалмопојање и призивање Имена Божијег,²⁰¹ у којем глас молитве ускоро постаје глас хвале и благодарности.

Сигуран у услишење молитве, псалмопојац пророчким речима завршава 141. псалом у којем најављује своје заједничарење са другим праведницама који му се придружују у хваљењу и величању Божијег Имена.

Кратак осврт на 141. псалом: Псалми 141. и 56. затварају једну тематску целину у којој је описан међусобни однос између цара Саула и Давида који своју повесну позадину има у *Првој књизи Самуиловој* и *Првој књизи дневника* (уп. Deltzsch 1881, vol 3, 368–369). На почетку овог псалма псалмопојац описује своје обраћање Богу (од 2. до 3. стиха). У стиховима 4 и 5 изречена је притужба против непријатеља који су га опколили и који му припремају замку (уп. *Пс* 139, 6), а при томе нема никога од пријатеља ко би му притекао у помоћ. Зато се псалмопојац окреће Богу од којег очекује заштиту и избављење (уп. *Јер* 17, 17) и коме оставља све своје бриге да се стара о њима (в. *1. Пт* 5, 7), који је темељ и гарант његове егзистенције. „Земља живих“, симболизује заједницу љубави Бога и човека у којој и сам песник налази свог удела, а што је у општој супротности од *Šeola* – земље изопштених и удаљених од Бога. У 7. стиху псалмопојац понавља исте

²⁰¹ Епитет који се означава великим словом у примеру: „да се исповедам Имену Твоме“, написан је попут властитог имена јер се односи на синоним за Божије име.

мисли које је изрекао на почетку 141. псалма: немоћ и напуштеност (уп. *Пс* 78, 8) наспрам надмоћног непријатеља (в. *Пс* 17, 18). Завршни 8. стих можемо поделити на два дела: у првом, песник говори о заробљености његове душе у „тамници“ која представља пећину у којој се сакривао од цара Саула али, истовремено може да изображава и невољу у којој се нашао (уп. *Пс* 87, 9; *Плач* 3, 6); у другом, завршава 141. псалам есхатолошким погледом на заједницу праведника који се уздају и радују у Господу (*Пс* 63, 11).

5.2.9. *Пс* 56 (МТ: Псалам 57)

За крај, да не погубиш, Давидов, за стилографију, када побеже од лица Саулова у пећину.

Молитва за избављење од непријатеља

*2. Помилуј ме, Боже, помилуј ме,
јер се у Тебе поузда душа моја,
и у сенци крила Твојих надам се,
докле не прође безакоње.*

*3. Завикаћу Богу Вишњему,
Богу Који ми учини добротинство.*

*4. Посла са неба и спасе ме,
даде на посрамљење оне који ме газе.*

(Диапсалма).

Посла Бог милост Своју, и истину Своју,

*5. и избави душу моју између лавова.
Заспах потрешен; синова људских,
зуби су њихови оружје и стреле,
и језик њихов мач оштар.*

*6. Узнеси се на небеса, Боже,
и по свој земљи слава Твоја.*

Благодарење Богу за избављење из опасности

*7. Замку припремише ногама мојим,
и погурише душу моју;
ископаше пред лицем мојим јаму,
и упадоше у њу.*

(Диапсалма).

*8. Готово је срце моје, Боже,
готово је срце моје; певаћу и псалмопојаћу (у славу Твоју).*

*9. Устани, славо моја;
устани псалтиру и гитаро,
устаћу зајутра (рано).*

*10. Исповедаћу Те и хвалити међу народима, Господе,
псалмоневаћу Ти међу незнабошцима.*

*11. Јер се узвелича до небеса милост Твоја,
и до облака истина Твоја.*

*12. Узнеси се на небеса, Боже,
и по свој земљи слава Твоја.*

Уводно разматрање: „Јутарња молитва у тескоби“ могао би да гласи наслов 56. псалма. Као и претходни и овај псалам је индивидуална тужбалица у којем патња буди веру, а опасност побуђује поетска осећања и мисли код песника. У вези са горе поменутих могли би се запитати, колико би песама и поема Давид могао да испева а да није било тешких животних ситуација у којима се налазио, и да није окусио мноштво бола и патње који су му раздирали душу (уп. Томић 1986, 173). Наравно, и тренуци среће и задовољства, који су били веома ретки, били су довољно инспиративни за нашег песника да напише прелепе стихове и да изрази до сада непревазиђене поетске мисли и осећања.

У овом псалму, песник још једном описује безизлазну ситуацију у којој се налази. Окружен је непријатељима којима су насиље и превара једини животни мотиви. Њихове речи су попут оштрог мача и заострених стрела које пробадају његову душу. Али, пророк Божији

налази сигурно уточиште у „сенци крила“ Господа Бога свога који му као нејаком птићу пружа сву сигурност, заштиту и спокој (уп. *Мт* 23, 37). Налазећи се у сличној ситуацији као пророк Јона који је своје молитве за избегање упутио Богу из морских дубина заточен у рибљој утроби (в. *Јон* 2, 1–11), наш песник је своје молитве упутио Богу из утробе земље, молећи за своје спасење.

Наслов псалма јасно указује да је повод писања овог псалма бежање Давида испред цара Саула и његово скривање у пећини. Видевши да није сигуран у пустињама Зифа и Маона песник је одлучио да се настани у енгадским горским склоништима, на западној обали Мртвог мора, који су, као и претходни предели где се крио, дивљи, стеновити и оскудни вегетацијом пустињски крајеви са много пространих и дугих скровитих места. Атанасије Александријски у коментару наслова овог псалма пише: „Пошто га је Саул прогонио, Давид је са још четири стотине људи ушао у пећину. Након што је одсекао skut Сауловог плашта,²⁰² испевао је овај псалам (в. *1. Сам* 24, 4-5)“ (Атанасије Александријски, у: *Благослови, душо моја, Господа* 2008, 131; уп. Constable 2010, 118; Augustinus PL 36, 662–663).²⁰³

Молитва за избављење од непријатеља

2. „Помилуј ме, Боже, помилуј ме, јер се у Тебе поузда душа моја, и у сенци крила Твојих надам се, докле не прође безакоње“. Цар Давид започиње овај псалам на истоветан начин као што је то учинио и у псалмима 50. и 55. Међутим, у 56. псалму он понавља прозбу „помилуј ме“, желећи да што пре добије потврдан одговор од Бога. Његов вапај „помилуј ме, Боже, помилуј ме“, изражава наду у милост, љубав и милосрђе Божије које се пројављује у покровитељском и заштитничком односу према њему. Снажни и добро сакривени зидови пећине који су

²⁰² По схватању старозаветних Израиљаца, додиривање одеће неке особе значило је као и додиривање саме особе. Додирнути одело, значи додирнути саму особу која га носи (Томić 1996, 122–123).

²⁰³ У наслову псалма није тачно прецизирано о којој се пећини ради, тј. географској области у којој се налази. Сам текст псалма, такође не даје опис места где се Давид склонио од цара Саула. На основу горе поменутих разлога, аутор овог рада оставља за могућност да се стихови овог псалма могу односити и на догађаје који су описани у *1. Сам* 22, 1–2. Наиме, двадесет километара од Витлејема налазио се град Одолам, који је био веома важна стратешка тачка у Јудеји. Сам град је био окружен брежуљцима са мноштвом пећина у којима су се налазили веома богати извори воде. У једној таквој пећини Давид је са својим верним саборцима нашао уточиште после неславне епизоде у Гату (в. *1. Сам* 21, 10–15) (уп. Томić 1986, 173).

му пружали сигурност и заштиту од цара Саула, били су довољан извор инспирације да напише „и у сенци крила Твојих надам се“ (уп. Constable 2010, 118). На тај начин, у једној јасној песничкој слици Божије заштите, песник је себе упоредио са малим птићем који се сакрио под крила свог родитеља. Он уопште не сумља у Божију помоћ, јер како Бог може остати немилостив према једној отвореној и богоповерљивој души као што је Давидова. Његова искрена и пуна љубави вера у Бога заслужује и милост Божију. Зато ће песник у „сенци крила Божијих“ направити себи уточиште. Сличне поетске мотиве налазимо и у другим Давидовим псалмима: *Пс* 16, 8; 35, 8; 60, 5; 62, 8; 90, 4.

3. „Завикаћу Богу Вишњему, Богу Који ми учини добротворство“. У овом стиху, Давидова поетска мисао односи се на призивање Божије помоћи и на усрдно тражење спасења од Бога. Божије интервенције у прошлости, сигурна су гаранција песнику да ће му Бог помоћи и у будућности. Он са сигурношћу може да каже Богу: „исповедаћу се и принећу благодарење Теби, мом добротворителју“ и спасителју (Атанасије Александријски, у: *Благослови, душо моја, Господа* 2008, 131), или, „Господ ће узвратити за мене. Господе, милост твоја је до века, дела руку твојих немој презрети“ (*Пс* 137, 8; уп. *Пс* 12, 6). Назвавши Бога *Вишњим*, песник само жели да нагласи Његову узвишену владавину над целом творевином.

4. „Посла са неба и спасе ме“. Кроз целу старозаветну историју изабраног Божијег народа стално се назирала Божија присутност и Његово старање. Бог је увек интервенисао у корист свога народа, нарочито, у оним историјским приликама када се указивала потреба за Његовим делањем, зато можемо да повучемо извесну паралелу између слања небеског хлеба – мане, са којим је Бог спасао свој народ од глади у пустињи (в. *Иzl* 16), и Божијег благослова и спасења о којем песник пева на почетку овог стиха. С том разликом, што се Божији благослов приликом спасавања народа Божијег у пустињи пројавио у видљивом – материјалном облику (небески хлеб – мана), а у овом, поетском, песник своје спасење превасходно доживљава у духовном смислу, јер „не живи човјек о самом хљебу, но о свакој ријечи која излази из уста Божијих“ (*Мт* 4,4; в. *Плз* 8, 3; уп. *Еф* 6, 17). Његов хлеб, његова небеска мана биле су његове сузе, које су му говориле сваки дан: „Где је Бог мој?“ (в. *Пс* 41, 4).

„Даде на посрамљење оне који ме газе“. Хиперболом као стилском фигуром, а у циљу постизања сликовитости и емоционалности о реченом, песник на један упечатљив начин изражава поетски тон свог језика. Свог непријатеља, цара Саула, приказује као особу која га „гази“, тј. као особу која га прогони, која жели да га уништи и понизи. Међутим, Давид је тај који је посрамио и понизио свог гонитеља у пећини, када је био у прилици да му одузме живот (*1. Сам 24, 4–6*). „Иако га је поштедео, то се на крају преобратило у срамоту спасенога, јер је узалудно смишљао зло против онога који га је спасао“ (Атанасије Александријски, у: *Благослови, душо моја, Господа 2008, 131*).

„Посла Бог милост Своју, и истину Своју“. Божија милост и истина су персонификовано и замишљено два анђела која је Бог послао да спасу Његовог помазаника (в. *Пс 42, 3*; уп. *Пс 84, 11-13*) (Briggs 1907, 38).

5. „И избави душу моју између лавова. Заспах потрешен; синова људских, зуби су њихови оружје и стреле, и језик њихов мач оштар“. Окружење у којем се налази, улива страх у Давидову душу. Он се осећа попут пророка Данила који је, такође, невино оптужен бачен у лављу јазбину са мноштвом звери око себе (в. *Дан 6*). Давид не прави разлику између својих непријатеља и крволочних звери (лавова), већ иде даље у њиховом описивању, у настојању, да их што реалније прикаже. У наставку стиха, они су представљени као добро наоружани ратници са стрелама и мачевима, који су, у ствари, песникове поетске слике за њихов опаки и охоли језик (Томић 1986, 173).²⁰⁴ Према томе, у њиховим лажљивим устима налази се читав арсенал разноразног убојитог оружија. Сваки зуб је једно копље или стрела, њихова вилица је попут лавље чељусти и у њима нема ни трунке морала и честитости. Док песниково срце пламти неугасивим пламеном љубави и доброте (в. *1. Сам 24, 7–12*), у срцима његових непријатеља пламти пламен страсти и злобе.

6. „Узнеси се на небеса, Боже, и по свој земљи слава Твоја“.²⁰⁵ Завршавајући молитву за избављење од непријатеља, песник напушта

²⁰⁴ „Као што наоштрени мач лако убија, тако и језик, када се наоштри, задаје смрт својим злостављањем“ (Атанасије Александријски, у: *Благослови, душо моја, Господа 2008, 132*; уп. *Пр 25, 18*).

²⁰⁵ Стихови 6 и 12 сачињавају једини рефрен у 56. псалму, истоветан стих налази се и у *Пс 107, 6*.

жалбени тон свог изражавања, и придодаје један стих у којем се не моли за себе него да Бог буде узвишен и да се по свој земљи пронесе слава Његова, јер као што ваздух окружује сву творевину Божију на земљи, тако нека се опасује васељена славом и хвалом Божијом.

Благодарење Богу за избављење из опасности

7. „Замку припремише ногама мојим, и погурише душу моју; ископаше пред лицем мојим јаму, и упадоше у њу“ (уп. *Пс* 7, 16; 9, 16; 34, 8). Слично сликарском уметнику, који четкицом и опортуним бојама жели да нагласи одређени контраст на свом платну, и на тај начин изазове јак емоционални утисак код проматрача, не само целине посматраног платна, већ и сваког његовог дела, тако и псалмопојац Давид књижевним контрастом у овом стиху постиже одређену конкретизацију песничке слике лова, тј. непријатељске заседе. Давид се служи, за разлику од сликара који користи четкицу, платно и боје, својим стиховима, гласом и харфом, у жељи да код слушалаца постигне емоционални ефекат. Своје непријатеље представља као ловце који ће се сами ухватити у своје замке. Две паралелно постављене супротности у овом стиху указују на закључак да чињење зла другоме, неминовно води чињењу зла себи самоме, јер „зло је поток који тече и који ће се једног дана вратити свом извору“ (Spurgeon 1976, 257). Саул је био ловац, а Давид је био дивља звер која се лови. Међутим, Давид је тај који је у два наврата уловио Саула (в. *1. Сам* 24, 4–6; 26, 7–12) и при томе поштедео му живот. Такође, псалмопојац у овом стиху истовремено жели да на један алегоријски начин нагласи своје страдање, које је последица лукавства и злобе његових непријатеља а који га прате у скоро све дане његовог живота.

Наредних 5 стихова (од 8. до 12.), које је песник испевао у знак благодарности и захвалности Богу за избављење од непријатеља, зраче једном одређеном дозом лирског и религиозног полета (Томић 1986, 174). Док је у претходним стиховима (од 2. до 6.) песник изражавао дубоку узнемиреност и скретао пажњу на опасност која га окружује, у овим стиховима почиње да се обраћа језиком ликовања и тријумфа све до закључног рефрена у 12. стиху (Calvin 1999, vol. 2, фуснота 344, 253).²⁰⁶

²⁰⁶ Стихове овог псалма (од 8. до 12.), песник је, или неко од редактора *Псалтира*, касније употребио приликом састављања и 107. псалма (в. *Пс* 107, 2–6).

8. „Готово је срце моје, Боже, готово је срце моје; певаћу и псалмопојаћу [у славу Твоју]“. Понављањем истих речи на почетку првог и другог полустиха: „готово је срце моје“, песник звучном акустиком скреће пажњу на оно што га емотивно и мислено заокупља; оно о чему највише промишља и шта најјаче осећа. Једноставно, његов језик говори о ономе што срце тишти и ономе што га проживљава у дубини душе. Необичним поетским склоповима речи песник им даје ново значење, а то је у овом стиху: спремност да се Бог прослави и да му се песник захвали за Његово човекољубље. Дакле, све поетске мисли потичу из песниковог срца, које се касније претачу у стихове и музику, у жељи, да се прослави и велича Бог.

9. „Устани, славо моја; устани псалтиру и гитаро, устаћу зајутра (рано)“. Песник наставља у истом ритму и са истим емотивним набојем и у овом стиху. Сталним понављањем речи „устани“ он изражава сву тренутну јачину и пуноћу својих осећања.²⁰⁷ Чим осети јутарњу светлост и руменило које ће му пасти на лице, песник ће псалмопојати Богу (уп. Томић 1986, 174). Дакле, уз помоћ мелодије и стихова, песник ће испевати победнички псалам, и на тај начин објавиће свој тријумф над непријатељима (уп. Calvin 1999, 253).

10. „Исповедаћу Те и хвалити међу народима, Господе, псалмопеваћу Ти међу незнабошцима“. Давидова мисао, да је Јахве Бог свим народима инспирисала га је да испева овај стих. Сви народи земаљски треба да спознају универзалност Божије љубави и Његовог човекољубља. Песник то истиче особито у рефрену (ст. 6 и 12) који сачињава саму срж овог псалма. Божија слава и његово човекољубље треба да се објаве широм земље (Томић 1986, 174). Сам апостол Павле у својој *Посланици Римљанима* потврђује ову Давидову поетску визију, која ће свој циљ и оставрење доживети у наступајућим историјским временима, а своју пуноћу, у есхатолошком времену када ће све што дише хвалити Господа (*Пс* 150, 6): „А незнабошци да прославе Бога због милости, као што је написано: Зато ћу те признати међу незнабошцима, Господе, и пјеваћу имену твојему“ (*Рим* 15, 9; уп. *Пс* 104, 1).

²⁰⁷ Сличан поетски занос имамо и у Девориној и Вараковој захвалној песми: „Устани, устани, Деворо; устани, устани, запјевај пјесму; устани, Вараче, води у ропство робље своје, сине Авинејемов“ (*Суд* 5, 12).

11. „Јер се узвелича до небеса милост Твоја, и до облака истина Твоја. Узнеси се на небеса, Боже, и по свој земљи слава Твоја“. Посматрано у целини, 11. и 12. стих испевани су од стране песника у градацији. Описом Божијих атрибута, песник је желео да постигне ефекат постепене јачине излагања својих мисли. Овим ефектом треба да се скрене пажња читаоцима и слушаоцима ових стихова на велику милост Божију која се простире изван познатих земаљских оквира, исто као и Божија истина. Такође, песник подсећа све људе на велику Божију славу која се поред небеса и небеског свода, простире и изван граница створене творевине.

12. „Узнеси се на небеса, Боже, и по свој земљи слава Твоја“. Са овим рефреном (в. 6. стих) песник завршава 56. псалом, у којем је Божија слава приказана као неисцрпни извор његове поетске и животне инспирације (Constable 2010, 119).

Кратак осврт на 56. псалом: Саулово огреховљено и злобно срце, није могло да прими ни једну кап Божанске милости и доброте, али благодарно и богочежњиво срце као што је било Давидово било је жедно Божије присутности и увек је гледало на Божију милост и доброту као на моћан океан.

Бог је свој народ чувао и штитио као што орао чува и штити своје потомство (в. *Пнз* 32, 11; уп. *Изд* 19, 4), зато песник, у првом стиху овог псалма, Божанску заштиту доживљава готово на истоветан начин када у својој поетској визији каже: „и у сенци крила Твојих надам се“.²⁰⁸ Своје непријатеље, који га клеветају и мрзе, Давид упоређује са зверима – лавовима (ст. 5) који су отворили уста своја да га зграбе (*Пс* 21, 14).²⁰⁹ Осећања напуштености и изгубљености у безизлазној ситуацији песник замењује тражењем Божије заштите, са истрајношћу да ће у томе и успети. Он своју молитву упућује према ономе који га једино може спасити, а то је само Господ Бог. Пророк Исаија је имао виђење Бога као небеског цара који седи на престолу окруженог серафимима²¹⁰ који узвикују: „Свет, свет, свет је Господ над војскама;

²⁰⁸ Овај полустих могао би да се односи и на заштиту херувимских крила која су била раширена над Ковчегом Завета, који је симболизовао Божију присутност у Израиљу (в. Deissler 2009, 181).

²⁰⁹ У 21. псалму, песник на сличан начин вапије Богу да га избави из смртне опасности коју су му приредили његови непријатељи: „Спаси ме из уста лављих“ (*Пс* 21, 22).

²¹⁰ „Реч *Серафим* (שרפים) на јеврејском значи ‘горући’, ‘пламтећи’. Ова крилата бића имају са змијама отровницама само заједничко име (видети *Бр* 21, 6; *Пнз* 8, 15) или са крилатим

пуна је сва земља славе Његове“ (*Ис* 6, 3). Пророк и псалмопојац Давид на један живописан начин „уприсутњујући“ познату визију пророка Исаије, у 6. и 12. стиху упућује молитву Богу да га заштити својом свуда присутном славом (Deissler 2009, 181).

Од 8. до 12. стиха, песник полако чини један заокрет у поетском изражавању. Његово срце је радосно и испуњено Божијом присутношћу која га инспирише да га слави и да му псалмопоји (ст. 8). Јутро, разгони ноћну тмину и страх из песниковог срца (ст. 9). У спасоносном Божијем деловању, које га избавља из руке Саулове, песник види одраз Божије љубави према Израилу као и другим народима, што само употпуњује многе пророчке визије које ће се остварити у повести будућих времена (ст. 11 и 12).

5.2.10. *Пс* 59 (МТ: Псалам 60)

За крај, онима који ће се изменити, за стилографију, Давидов, за поуку; када спали Месопотамију Сиријску и Сирију Соваљску, и повративши се Јоав порази у кланцу Соли дванаест хиљада (Идумејаца).

Притужба и молитва Богу

*3. Боже, одбацио си нас и оборио си нас;
разгњеви се, и смлова се на нас.*

*4. Потресао си земљу (нашу) и уздрмао си је;
исцели рушевине њене, јер се потресе.*

*5. Показао си народу Твоме тешка (искушења),
напојио си нас вином горчине.*

змајем (уп. *Ис* 14, 29; 30, 6). Серафими су анђели, који имају људски лик и шест крила, а подсећају на она тајанствена бића што носе Господња кола у *Јез* 1, 1–28 и у *Јез* 10, 1–22 где их пророк назива херувимима. Слични су бићима која су била на Ковчегу Завета (*Изд* 25, 18). Каснија предања су одвојила ова два назива (херувим и серафим) и створила два засебна ранга анђела. По светом Дионисију Ареопагиту, анђеоских чиновна, који сачињавају небеску хијерархију, има девет и подељени су у три групе по три реда. Серафими припадају највишем рангу (заједно са херувимима и престолима). Они окружују престо Господњи и они су најближи Богу и непосредни извршиоци његове воље. У *Старом Завету* често се сусреће израз „који седи на херувимима“ (уп. *1. Сам* 4, 4; *Пс* 79, 2; 98, 1; *Ис* 37, 16)“ (Младеновић 2006, 58).

6. Дао си онима који Те се боје знак
да побегну од лица стреле.

(Диансалма).

7. Да се избаве љубљени Твоји,
спаси (нас) десницом Твојом, и услиши ме.

Пророштво

8. Бог говорише у Светињи Својој:
Обрадоваћу се и разделићу Сихем
и долину шатора (у Сикоту) измерићу.

9. Мој је Галад, и мој је Манасија,
и Јефрем је крепост главе моје,
Јуда је цар мој;

10. Моав је сасуд наде моје,
на Идумеју пружићу обућу моју,
мени се иноплеменици (Филистеји) потчинише.

Молитва

11. Ко ће ме узвести у град ограђени?
Или ко ће ме одвести до Идумеје?

12. Нећеш ли Ти, Боже, Који си нас одгурнуо?
И зар нећеш изаћи, Боже, са војском нашом?

13. Дај нам помоћ од невоље,
и сујетно је спасење човечије.

Поверење у Бога

14. Богом ћемо учинити снагу,
и Он ће уништити оне који нас угњетавају.

Уводно разматрање: Псалам 59. је народна тужбалица, тј. молитвени псалам који је песник испевао у име целог народа. Осим уобичајене структуре молитвеног псалма која подразумева притужбу,

молитву и поверење у Бога, овај псалам садржи и пророштво о очекиваном успону Давидовог царства и његове победе над непријатељима (ст. 8–10).

У наслову псалма записано је: „онима који ће се изменити“. То подразумева да овај псалам није написан само за Јевреје него и за оне који хоће да се измене, тј. многобожце који ће своје многобоштво да замене са правом побожности, а идолску заблуду за познање Бога истинитог који је све створио, који ће уместо безакоња изабрати Закон Божији, и уместо разноразних свечаности и пијанстава изабрати пост и молитву. „Овај псалам је написан и као *стилографија*, тј. не би требало да га слушамо непажљиво. Не допусти да се речи псалма само накратко утисну у твоје памћење, и да се затим разлију и избришу из твога ума, као што убрзо почне да ишчезава и оно што је написано на пропадљивом вештаству. Напротив, сачувај их записане у твојој души као на стубу, односно, као непомичне, постојане и свагда укоренење у твоје сећање“ (Василије Велики, у: *Благослови, душо моја, Господа* 2008, 456).

Псалам 59. је настао за време историјских околности које су описане у *Другој књизи Самуиловој*. После кратког и релативно мирног периода владавине цара Давида на престолу Израилља, уследили су ратови са суседним народима. Давидово царство није се могло одржати у тадашњим границама. Пошто је покорио Филистеју, Давид намеће своју власт Моавцима, Едомцима, Сиријцима и Амонцима (2. Сам 8, 1–18; 10, 1–19; уп. 1. дн 18–20; 1. цар 11, 15–16)²¹¹ и ствара велику империју, чија се територија простирала од Акабског залива преко

²¹¹ Постоји мишљење да је овај псалам настао у историјским приликама које су истоветне као и у Пс 43. и 79. (*Jeruzalemska Biblija* 2003, фуснота b, 758). У 43. псалму описан је вапај Божијег народа за ибављењем. Историјски тренутак није поближе одређен, и мала је вероватноћа да су стихови овог псалма писани у време прогона јеврејског становништва од стране Антиоха IV, који се десио 175. године пре Хр. Претпоставља се да је псалам 43. настао за време упада Сенахирима (Санхериба) у земље Јудејског царства (2. цар 18, 13–16), када је цар био Језекија (716–687. год. пре Хр.), или да је настао у време цара Јосије (640–609. год. пре Хр.), када је египатска војска фараона Нехаона (Неко) опустошила царство (2. цар 23, 25–29; 2. дн 35, 20–25; 36, 20–24). Мада, има мишљења да су стихови 43. псалма настали у времену вавилонског ропства (608–538. год. пре Хр.). Пс 79., претопоставља се да је настао у времену пада Израилског царства (722. год. пре Хр.; в. 2. цар 17, 6; 18, 9–11), или за време цара Јосије (640–609. год. пре Хр.) и његове верске реформе (2. цар 22, 8 – 23, 28) (Томić 1986, 143, 173, 230; уп. Deissler 2009, 188–189). Аутор ове дисертације, сматра, да је овај псалам ипак настао у време Давидових освајачких ратова. Највероватније да је почетак неке битке кренуо у сасвим супротном смеру од очекиваног и због тога се у 59. псалму налазе поједини песимистички поетски тонови.

вазалских арамејских држава све до Еуфрата и од Арнона до Хермона са друге стране Јордана (Косидовски 1993, 334; уп. Лома 2010, 202, Милин 1994, 52–53).

Притужба и молитва Богу

3. „Боже, одбацио си нас и оборио си нас; разгњеви се, и смилова се на нас“. Након успешних освајачких похода нејасно је зашто песник започиње овај псалом јадиковањем и плачем уместо хвалоспеваом и благодаревњем. Очигледно је да су за песника освајачки ратови, слава и моћ, само једна страна медаље, а стање душе сваког појединца, сваког припадника народа Божијег, и самог песника, нешто сасвим друго. У овом стиху песник то своје осећање и показује у једној алегоријској слици када каже: „Боже, одбацио си нас и оборио си нас“ (уп. *Пс* 43, 10). Наиме, Бог кажњава народ због његовог безбожништва и „обара“ свакога човека онда када га удаљује од себе. Истовремено, Бог „одбацује“ човека не да би га казнио већ да би га поправио, учинио бољим и вратио на прави пут, јер „кога љуби Господ онога и прекоревља“ (*Јев* 12, 6).

4. „Потресао си земљу (нашу) и уздрмао си је; исцели рушевине њене, јер се потресе“.²¹² У четвртом стиху, песник нагло појачава интензитет својих осећања користећи се хиперболом апокалиптичких размера. Он упоређује своју земљу, старозаветни Израил, са разореном кућом након потреса. На тај начин најјаче је изражен емоционални тон песничког језика. Давид преувеличава интензитет радње да би изразио сву јачину свог осећања забринутости за свој народ. Али, истовремено, исказује и поверење у Божију промисао, Божију правду, која се на надразуман начин открива на земљи и међу људима.²¹³

5. „Показао си народу Твоме тешка (искушења), напојио си нас вином горчине“. Сliku Божијег гнева псалмопојац Давид не приказује као чашу гнева, како су у својим пророштвима приказали пророци

²¹² У *Књизи пророка Амоса* наилазимо на сличне песничке слике као и у овом стиху: „Неће ли се земља потрести од тога, и протужити сваки који живи на њој? И неће ли се сва разлити као ријека?“ (*Ам* 8, 8).

²¹³ По светом Атанасију Александријском овај стих не односи се само на Јерусалим и храм, на Израил, он може да подразумева и њихову „духовну земљу, која се потресла“ након што је Бог одвратио лице своје од њих (Атанасије Александријски, у: *Благослови, душо моја, Господа* 2008, 136–137).

Јеремија и Исаија,²¹⁴ већ као пиће које омамљује и баца на земљу (Томић 1986, 178). У својој поетској визији он га назива *вином горчине*, тј. вином неосетљивости, обамрлости и умртвљености људске. Оно представља, посматрано кроз једну метафоричну призму, сва искушења, муке и тегобна стања изабраног Божијег народа, као и самог песника.

6. „Дао си онима који Те се боје знак да побегну од лица стреле“. Знак (заставу)²¹⁵ који је Бог дао свом народу, као могућност бега, тј. избегавања невоље, налазимо и код пророка Јеремије: „Подигните заставу према Сиону, бежите и не стајте, јер ћу довести зло од севера и погибао велику“ (*Јер* 4, 6). Међутим, код Атанасија Александријског именица „знак“ има сасвим друго значење, нарочито ако се посматра у контексту 6. стиха: „Знак је просветљење, посредством којег се могу разликовати духови, као и добро од зла. Задобивши ово знање, избећи ћемо рђаво, удаљујући се од злих дела и нечистих (лукавих) духова. Или: као што ми трпимо казну за своје безбожништво, тако су и они, који Те се боје, примили знак (очигледно онај којим смо запечаћени), тако да им не прете све казне. Праобраз овог знака била је јагњећа крв, којом су помазани прагови врата у Египту (в. *Иزل* 12)“ (Атанасије Александријски, у: *Благослови, душо моја, Господа* 2008, 137). Према томе, ако прихватимо ово светоотачко тумачење 6. стиха, *стреле* које представљају потенцијалну опасност за песника и његове сународнике, били би не само стреле непријатеља на бојном пољу, него и стреле духовних непријатеља, тј. демонске стреле зла које треба избећи.

7. „Да се избеаве љубљени Твоји, спаси (нас) десницом Твојом, и услиши ме“.²¹⁶ Завршавајући једну поетску целину унутар овог псалма песник постепено снижава тон и мења своје расположење. Из једног песмистичног поетског изражавања он прелази у овом стиху на један оптимистичан начин (поетског) изражавања који у себи садржи наду и поверење као предуслов спасења и избављења из опасности. *Десница*

²¹⁴ „Јер овако ми рече Господ Бог Израилев: Узми из моје руке чашу вина, овог гнева, и напој из ње све народе ка којима те ја пошаљем“ (*Јер* 25, 15); „Пробуди се, пробуди се, устани, Јерусалиме! Који си пио из руке Господње чашу гнева Његовог, пио си, и талог из страшне чаше испио си“ (*Ис* 51, 17).

²¹⁵ Јеврејска реч *דגל* (*MT*) има више значења: знак, застава (в. *Иزل* 17, 15; *Пнт* 2, 4; *Ис* 5, 26; 11, 10; 49, 22; 62, 10), амблем, барјак, стег, знамење, сигнал итд.

²¹⁶ Овај стих, као и стихови 8–14, понављају се у *Пс* 107, 7–14.

Божија за песника представља Божију силу, снагу и правду, свемоћ и промисао, благодат и моћ, сведржителство.

Пророштво

8. „Бог говораше у Светињи Својој: Обрадоваћу се и поделићу Сихем и долину шатора (у Сикоту) размерићу“. Божији тријумф над непријатељима је остварен, остаје само да се раздели ратнички плен, слично, као што је некада била подељена земља у време Исуса Навина приликом освајања Ханана (в. *ИНав* 13–21). Иако су Давид и његови сународници војевали битку, Бог је тај који је остварио победу, Он је господар земље и Он је уступа поново израиљским племенима. Он даје Сихем²¹⁷ и долину Сикот,²¹⁸ који су у каснијим историјским околностима били синоними за Израиљско царство, источно и западно од Јордана (Тотић 1986, 179).

9. „Мој је Галад, и мој је Манасија, и Јефрем је крепост главе моје, Јуда је цар мој“. Родоначалник јеврејског народа био је праотац Авраам, који је са својом женом Сааром имао сина Исака (*Пост* 21). Имао је и са Саарином робињом Агаром сина Исмаила (*Пост* 16) али, Исак је био тај који га је наследио. Исак је имао два сина, Исава и Јакова. Од којих је Јаков, и то лукавством, наследио првенство иако је био млађи од Исава (*Пост* 27). Јаков је са две жене (Лија и Рахила) и две њихове робиње (Зелфа, робиња Лијина и Вала, робиња Рахаиллина) имао тринаесторо деце. Дванаест синова и једну кћерку (*Пост* 29–49). Од њих касније настаје 12 племена старозаветног Израиља (*Изл* 1, 2). С’ тим да од Јосифа су призната његова два сина, Манасија и Јефрем као легитимни наследници свога оца и вође два племена. Левијево племе се није убројало у број од 12 племена Израиља јер су они били

²¹⁷ Сихем је древни ханански град смештен у брдовитим пределима Јефремовог племена, лоциран у непосредној близини Гарзимске горе. То је место у којем се Авраам зауставио на путу за обећану земљу и где му је Бог обећао да ће му ту земљу и дати у наследство (*Пост* 12, 6–7). У Сихему је боравио и Јаков (*Пост* 33, 18), у његовој близини, под старим храстом, закопао је многобожачке идоле које су имали чланови његове породице (*Пост* 35, 2–4). Јосифова браћа су чувала стада у близини Сихема (*Пост* 37, 12–14). Исус Навин је у Сихему сазвао племенску скупштину и обновио Савез са Богом (*ИНав* 24, 1–28). У време судија, Авимелех се прогласио за цара у Сихему (*Суд* 9, 1–6). У Сихему се после Соломунове смрти зацарио Ровоам (*1. цар* 12, 1). „Сихем, избрани део земље који је Јаков дао Јосифу (*Пост* 48, 22), представља праобраз Завета који је, како се чинило, био дат само Израиљу“ (Василије Велики, у: *Благослови, душо моја, Господа* 2008, 457).

²¹⁸ Долина Сикот простире се дуж источне обале Јордана, у непосредној близини Јавока (в. *Суд* 11, 13. 22).

свештеничко племе (видети *Бр* 32–35; *ИНав* 13-21; Милин 1994, 43; Томић 1996, 11–13).²¹⁹ Галад је био Манасијин потомак (в. *1. дн* 7, 17), зато и њега Бог убраја у своје пророштво.

Јефрем и Јуда, северно и јужно царство, заједно, уједињени у једном царству. „Јуда као лџк Божији, Јефрем као ратник коме Бог даје лџк“ (Томић 1986, 179; уп. *Зах* 9, 13). „Мој је Манасија, и Јефрем је крепост главе моје, Јуда је цар мој“, само су одјечи унутар песникове душе, давно изреченог Мојсијевог благослова: „Красота је његова као у првенца телета, и рогови његови као рогови у једнорога; њима ће бости народе све до краја земље; то је мноштво хиљада Јефремових и хиљаде Манасијине“ (*Пнз* 33, 17), и Јаковљевог благослова: „Палица владалачка неће се одвојити од Јуде нити од ногу његових онај који поставља закон“ (*Пост* 49, 10; в. *Бр* 24, 17).

10. „Моав је сасуд наде моје, на Идумеју пружићу обућу моју, мени се иноплеменици (Филистеји) потчинише“. Моав,²²⁰ Идумеја²²¹ и Филистеја, све су то територије које су потчињене Давиду и његовој династији. Сличан поетски мотив налазимо и у *Књизи пророка Исаије* где се каже: „И несташе зависти Јефремове, и непријатељи Јудини истребиће се; Јефрем неће завидети Јуди, а Јуда неће злобити Јефрему. Него ће сложено летети на плећа Филистејима к западу; заједно ће пленити народе источне; на Едомце и Моавце дигнуће руке своје, и синови Амонови биће им покорни“ (*Ис* 11, 13-14; уп. *Ам* 9, 12; *Зах* 9, 7). „Моав је сасуд наде моје“, тј. Моавци, као многобожачки народ, положиће своју наду у једнога Бога, Бога Израиља, и „на Идумеју пружићу обућу моју“, као знак уласка на посед, власништва над том земљом (в. *Пнз* 25, 9; *Рут* 4, 7).

Молитва

11. „Ко ће ме узвести у град ограђени? Или ко ће ме одвести до Идумеје?“. Снага цара Давида и његове војске није била у војној моћи

²¹⁹ Дванаест израиљских племена, која су освојила Ханан, била су именована по њиховим оснивачима, тј. синовима патријарха Јакова: Асир, Нафталим, Завулон, Исахар, Манасија, Јефрем, Дан, Венијамин, Јуда, Симеон, Гад и Рувим.

²²⁰ Територија моавске земље протезала се уз источну обалу Мртвог мора. Моавци воде порекло од Лота и његове старије кћерке (*Пост* 19, 31–37; видети још *Бр* 24, 17; *Пнз* 2, 9–11; *Суд* 11, 17–18; *Јер* 48, 11–13).

²²¹ Идумеја је у старозаветно доба била царевина која се простирала јужно од Јордана, тј. од обала Мртвог до Акабског залива (Црвено море).

и вештини, него у Божијој снази. Богу припада сва слава и моћ, зато се песник и обраћа Њему, молећи га за успех у освајању Идумеје. „Ко ће ме“, карактеристичан је израз у јеврејском језику за жељу (уп. *Пс* 54, 7), којим песник изказује своју наду и поверење у пророчке речи испеване у претходном стиху. „Град ограђени“ – ова прелепа песничка слика могла би да буде синоним за Петру, престоницу Идумеје (уп. *Томић* 1986, 180).

12. „Нећеш ли Ти, Боже, Који си нас одгурнуо? И зар нећеш изаћи, Боже, са војском нашом?“. Однос између песника и Бога је присан, зато он и поставља слободно, без икаквог устручавања и страха питање: зашто је одбацио народ Свој, тј. зашто је престао да му пружа своју помоћ и подршку као што је то чинио приликом лутања у пустињи (*Бр* 10, 35) и освајању Ханана (*ИНав* 6, 6–20). У славним данима историје изабраног Божијег народа, Бог је увек био на челу његове војске (в. 2. *Сам* 11, 11). Слично питање песник је поставио у једном другом свом псалму: „Зашто си, Боже, одбацио (нас) до краја, разгњеви се јарост твоја на овце паше твоје“ (*Пс* 73, 1; уп. *Пс* 43, 10).

13. „Дај нам помоћ од невоље, и сујетно је спасење човечије“.²²² У *Четвртој књизи Мојсијевој* изречено је пророштво о пропасти суседних царевина које су окруживале Израил (в. *Бр* 24, 17–19), зато песник, у заједници са својим народом, изражава наду и сигурност у коначну победу, не надајући се у сопствене способности већ уздајући се у Божију помоћ. „Јер се сваки, који се узда у спасење од човека, узалудно храни том храном“ (Атанасије Александријски, у: *Благослови, душо моја, Господа* 2008, 138; уп. *Allen*, у: *Constable* 2010, 123).

Поверење у Бога

14. „Богом ћемо учинити снагу, и Он ће уништити оне који нас угњетавају“. Овим завршним стихом 59. псалма, песник упућује своје сународнике, као и све оне који читају његову поезију, да истинска снага човеку долази од Бога, да сваки појединац и народ постају снажни тек онда када имају Бога за пријатеља и сарадника, тј. када су у заједници љубави са Богом. Бог једино може да олакша и оконча сваку несрећу која је задесила његов народ као и самог песника. Без Божијег

²²² Симах, један од значајних преводаца *Светог Писма Старог Завета* са јеврејског на грчки језик, превео је овај стих: „Дај нам помоћ од невоље јер је сујетно спасење човечије“ (Атанасије Александријски, у: *Благослови, душо моја, Господа* 2008, 138).

допуштења, бескорисна и узалудна је свака људска помоћ. Једино Божија сила може да сруши моћ непријатеља који окружују Израил. Испред Његовог лица сви непријатељи су ништавни и безначајни.

Кратак осврт на 59. псалм: Стихови овог псалма, по свом садржају, песничким сликама и поетском изражавању, у потпуности припадају корпусу *Davidica minor*. Песничко алегоријско поетско казивање, у појединим стиховима 59. псалма, упућује нас на конкретну реализацију Божијег плана према Свом изабраном народу. Особито је то приказано од 8. до 10. стиха, где је Бог приказан као ратник и победник који дели плен.²²³ Његова је сва земља, Њему припада Трансјорданија и Ханан, и Он има право да ту земљу подели ономе коме Он хоће, јер је Бог казао: „Једном се заклек Светињом Мојом, еда ли ћу Давиду слагати: Семе његово остаће до века, и престо његов као сунце преда Мном, и као месец уређен до века; и Сведок је веран небу“ (*Пс* 88, 36–38). Дакле, на основу пророштва у овом псалму (од 8. до 10. стиха), можемо да видимо да песник истиче превласт Јуде над северним племенима као и суседним царствима, особито над онима на југу (Филистеја и Идумеја) и на југоистоку (Моав), јер „Јуда је цар мој“. Тиме се не умањује значај северних племена, напротив, Јефремово племе је било најзначајније племе у Израилском царству, зато Господ и каже за њега да је „крепост главе моје“, истичући, истовремено, и све његове врлине. Према томе, Јуда ће, уз сагласност Јефрема и свих северних племена, бити цар уједињеног царства, јер је записано: „Јуда, тебе ће хвалити браћа твоја, а рука ће ти бити за вратом непријатељима твојим, и клањаће ти се синови оца твог“ (*Пост* 49, 8). У завршним стиховима овог псалма представник Божијег народа, сам писац ових богомудрих редова, говори о себи као војсковођи (11. стих). Он неизоставно прижељкује да се испуни пророштво Божије, у којем, Бог уништава све непријатеље његове и васпоставља власт Израилја над свим околним народима (14. стих).

²²³ Једну од најлепших илустрација песничке слике Бога као ратника – јунака дао је пророк Исаија у својој књизи: „Господ ће изаћи као јунак, подигнуће ревност своју као војник, викаће и кликовати, надвладаће непријатеље своје“ (*Ис* 42, 13).

5.2.11. Пс 50 (МТ: Псалам 51)

За крај, Псалам Давидов, кад му дође Натан Пророк, када је ушао код Вирсавеје [жене Уријине].

Вапај за милосрђем

*3. Помилуј ме, Боже, по великој милости Својој,
и по обиљу милосрђа Свога очисти безакоње моје.*

*4. Опери ме добро од безакоња мога,
и од греха мога очисти ме.*

Признање и исповедање сагрешења

5. Јер безакоње моје ја знам, и грех је мој стално преда мном.

*6. Теби јединоме сагреших,
и зло пред Тобом учиних.
Да се оправдаш у речима Својим,
и победиш када Ти суде.*

*7. Гле, у безакоњима се зачех,
и у гресима роди ме мати моја.*

*8. Гле, истину љубиш,
и јављаш ми непознатости и тајне мудрости Твоје.*

*9. Покропи ме исопом, и очистићу се;
опери ме, и бићу белји од снега.*

*10. Дај ми да слушавам радост и весеље,
да се обрадују кости потрвене.*

*11. Одврати лице Твоје од грехова мојих,
и сва безакоња моја очисти.*

Молитва за чисто срце и обновљени дух

*12. Срце чисто саздај у мени, Боже,
и Дух прав обнови у утроби мојој.*

13. *Не одбаци ме од лица Твога,
и Духа Твога Светога не одузми од мене.*

14. *Дај ми радост спасења Твога,
и Духом владалачким утврди ме.*

Завет захвалности и благодарности Богу

15. *Научићу безаконике путевима Твојим,
и безбожници ће се обратити к Теби.*

16. *Избави ме од крви, Боже, Боже спасења мога,
обрадоваће се језик мој правди Твојој.*

17. *Господе, отвори усне моје,
и уста моја казиваће хвалу Твоју.*

18. *Јер да си хтео жртве, ја бих Ти принео;
за жртве свеспаљенице не марши.*

19. *Жртва је Богу дух скрушен;
срце скрушено и унижено Бог неће одбацити.*

Сион

20. *По благовољењу Своме, Господе, чини добро Сиону,
и нека се подигну зидови Јерусалимски.*

21. *Тада ћеш благоволити жртву правде,
приносе и жртве свеспаљенице,
тада ће принети на жртвеник Твој теоце.*

Уводно разматрање: Традиција и предање приписују овај псалам цару Давиду.²²⁴ У наслову овог псалма наведен је разлог његовог

²²⁴ Хербет Хаг (*Herbert Haag*) у свом делу „*Bog i čovjek u psalmima*“ (превео *Adalbert Rebić*) износи своје мишљење у вези са настанком овог Псалма: „Језик и теологија Псалма ипак указују на то да тај Псалам не може потјецати од самог Давида, јер одговара духовности која настаде тек много стољећа касније под утјецајем пророка. Већ прва успоредба са приповјешћу у књизи Самуеловој [Самуилова] показује да они који приписују Псалам Давиду нису баш точно разјаснили повјесну стварност. Сигурно је да је слика раскајаног и покорничког Давида била омиљена тема проповједницима и умјетницима. Али ако читамо библијско изјешће, увидјет ћемо да у погледу Давидова кајања ствари баш нису биле

писања: долазак пророка Натана да укори цара Давида због два престапа. Први, због убиство Урије, а други зарад учињене прељубе са Вирсавејом (в. 2. *Сам* 11-12) (в. Αθανάσιος Αλεξανδρείας PG 27, 237C; уп. Augustinus PL 36, 586.).

Стих: „када је ушао код Вирсавеје“ не указује да је пророк Натан разобличио цара када је овај био код Вирсавеје. „Између ова два догађаја (Давидове прељубе и Натановог разобличења) протекло је доста времена: Натаново разобличење десило се у време када је Вирсавеја већ била у другом стању, тј. након њеног порођаја и када је Урија већ погинуо у бици код Раве” (в. 2. *Сам* 11–12) (Јефимије Зигабен, у: *Благослови, душо моја, Господа* 2008, 115; уп. Нааг 1981, 37).

По својој форми, овај псалам је индивидуална тужбалица као и молитвена химна, а по самом садржају јесте покајничка песма. Са сигурношћу га можемо убројати у једно од највећих религиозних достигнућа израелске духовности и право ремек – дело књижевности старозаветног Израилља. Својом формом и садржајем одаје дубоку сродност са пророчком књижевношћу, особито са пророцима Исаијом и Језекиљом (в. *Jeruzalemska Biblija* 2003, фуснота а, 749). Од времена настанка све до данашњих дана остао је најизворнија људска молитва. У њему је писац обухватио сву нарушеност човековог односа са Богом, која сеже до самог дна његове душе.

Псалмопојац Давид као једна дубоко религиозна душа, спознао је да своју грешност, понизност, искреност, кајање и усрдну молитву за опраштање почињеног греха изрази у једној непревазиђеној литерарној

овакве [...] Ипак смијемо иза овога наслова наслућивати дубљи смисао [...] Наш Псалам је плод пророчког навјештаја [објаве, откровења, пророковања]. Од пророка Хошеје [Осије] Савез између Бога и Израела схваћа се као брачни савез. Зато се и гријех, као отпад, одметништво од Бога, схваћа као браколомство (*Ос* 2, 4; *Јер* 3, 1). На то су вероватно мислили и редактори Књиге Пслама. Наш Псалам стога израста из сфере појединца у сферу народа“ (Нааг 1981, 37-38). Чарлс Бригс (*Charles Augustus Briggs*) сматра да је *Пс* 50 покајничка молитва јеврејске заједнице настала у време Немије, прво пехарника код персијског цара Артаксеркса а касније гувернера – управитеља Јудеје који је надгледао обнову Јерусалима и аутора *Књиге Немијине* (видети *Нем* 1-13) (Briggs 1907, 3). *Celestin Tomić* такође сматра да је овај *Псалам* настао након вавилонског ропства. Он наводи да су стихови 20–21. каснијег датума. Мишљења је да поједини изрази и мисли у овом псалму указују на везу са Другим и Трећим Исаијом као и пророком Језекиљом. Ипак, он не искључује Давидово ауторство овог псалма. Он сматра да је темељно језгро припада Давиду, а касније се путем предања дошло до данашњег облика псалма (в. Tomić 1986, 162).

форми. Овај псалам је написао на основу свог личног искуства и дубоког промишљања. Поред личног исповедања и кајања, циљ писања овог псалма био је да он постане нека врста обрасца за кајање свих оних (и појединца и народа) који своју кривицу за неко почињено недело износе пред Господа.

Песник је свестан да само Бог може да га очисти од учињеног греха. Он у овом псалму не изговара ни једну реч оправдања за почињено злодело нити било кога другог оптужује за почињени грех (Armerding, у: Constable 2010, 108). Свестан је да грех који је починио јесте његова лична несрећа, али и увреда за самога Бога. Опраштање греха, оставрило би поновни присни однос са Богом, мир у души, радост и блаженство (уп. Spurgeon 1976, 237).

Вапај за милосрђем

Псалмопојац Давид своју молитву започиње непосредно искреним призивом да му се Господ смилује, „Помилуј ме”.²²⁵ Са овим обраћањем Богу, он жели да нагласи сву величину и милост Божијег благослова који се излива на покајника и ослобађа га од тескобе и греха (уп. *Пс* 66, 2). „По великој милости Својој“. Будући да је грех који је починио велики, псалмопојац од Бога тражи и велику милост, свестан да само бесконачна милост Божија може да избрише бескочачне његове грехове пред Богом (Атанасије Александријски, у: *Благослови, душо моја, Господа* 2008, 111; Јефимије Зигабен, у: *Благослови, душо моја, Господа* 2008, 115).

Јеврејска именица חֶסֶד (*hesed*) често се појављује у *Старом Завету* и значи: доброта, милост, љубазност, али под тим појмом се подразумева и верност, заузимање за другог, заштитнички однос према другом. Божији *hesed* односи се на Завет који је склопио са својим народом што подразумева савезничку љубав и верност (в. *Изл* 19–20). То значи да Бог не напушта оног кога је једанпут узео за савезника и са ким је склопио Завет, зато псалмопојац и каже: „Помилуј ме, Боже, по великој милости Својој“, јер милост (*rahamim*, רַחֲמִים) Божија значи љубав према ономе који се моли и очекује да буде помилован, тј. да му се Бог смилује (Нааг 1981, 38–39).

²²⁵ У јеврејском тексту је записана реч חַנּוּן од гагола חָנַן (*hanan*); „Смилуј се на ме“ у преводу Еп. Иринеја и Ђуре Даничића (*Недеља Свете Педесетнице, Библија*); „ἐλέησόν με“ (*LXX*).

„И по обиљу милосрђа Свога очисти безакоње моје“. Једино Божије милосрђе и љубав Божија могу да оперу руке, оскрнављене убиством, и да очисте безакоња (прељубу и убиство) која Закон забрањује (уп. Αθανάσιος Αλεξανδρείας PG 27, 237C). Давид, признавши своја безакоња, као да себе пореди са иноплеменским незнабошцима, који живе изван Закона Божијег (Ευθύμιος Ζηζυβηνός PG 128, 552A). Давидово поуздање у Божије милосрђе толико је велико да он не моли Бога да не гледа на његов учињен грех, него да га Бог одстрани, избрише и очисти (уп. Spurgeon 1976, 238). Дакле, Божије праштање брише грех починиоца и обилато излива благодат на грешника који се каје.

4. „Опери ме добро од безакоња мога, и од греха мога очисти ме”.²²⁶ Иако му је Бог посредством пророка Натана објавио да ће му због великог покајања греси бити избрисани (в. 2. Сам 12, 13), Давид није престајао да упућује молитву Богу и да га у потпуности очисти од греховних нечистота којима се оскрнавио. Напротив, он је све више и више умножавао своје молитве за помиловање. Тражио је од Бога да у потпуност очисти и опере нечистоћу која се укоренила у његовој души.²²⁷

„И од греха мога очисти ме“. Под речју грех,²²⁸ цар Давид подразумева преступ који је починио и који је назвао безакоњем, зато што грех и јесте нарушавање Закона. Он не прави разлику између речи базакоње и преступ када употребљава реч грех.²²⁹

²²⁶ Уп. Јез 36, 25; Зах 13, 1.

²²⁷ „Опери ме“: указује на радњу прања, обред чишћења, који подразумева и духовно чишћење особе (уп. Јер 2, 22; 4, 14; Изл 19, 10–14). „Очисти ме“: подразумева спољашње физичко чишћење (Мал 3, 3), обредно (Лев 16, 18) и духовно чишћење од греха, које само Бог може да учини (Јез 24, 13) (Томić 1986, 183). „У Израиљу оног времена, опрати се и пресвући нову одећу подразумевало је нови животни почетак (в. Пост 41, 14; Изл 19, 10. 14; 2. Сам 12, 22)“ (Wiersbe 2004, 191). Бригс (Briggs) мисли да је писац овог псалма (четврти стих) без сумње имао на уму стихове пророка Исаије: „Умијте се, очистите се, уклоните злоћу дела својих испред очију мојих, престаните зло чинити.“ (Ис 1, 16), (Briggs 1907, 5).

²²⁸ Јеврејска реч *חַטָּא* (*hatta't*) у *Старом Завету* најчешће се употребљава за грех. Грешити, тј. чинити грех значило је: побунити се против Бога, удаљити се од правог пута, промашити Бога и самим тим све промашити, што подразумева и сам смисао живота (Нааг 1981, 40).

²²⁹ Свети Атанасије Александријски у свом тумачењу овог стиха каже: „Мора се знати да је грех отпадање од добра, а безакоње (ή ανομία) преступање божанственог Закона. Такав је почетак и греха и безакоња. При томе су они међусобно слични, јер се грешник удаљује од

Признавање и исповедање сагрешења

5. „Јер безакоње моје ја знам, и грех је мој стално преда мном”.²³⁰ Давид признаје свој грех, не апстрактно, не теоријски, већ као горко искуство које га притиска, које га присиљава да призна свој грех Богу (Томић 1986, 163). Он је свестан да је најкраћи и најбржи пут према Богу препознавање свог греха и кајање због њега. Уобичајни јеврејски глагол *jada* (יָדָא) значи спознати, знати а истовремено може да се преведе и са глаголом признати. Псалмопојац зна да је услов за Божанско, као и за људско, праштање, признавање и исповедање греха. Искуствено сазнање о сопственом греху тек је први, али и незаобилазни корак према Божијем огледалу. Сећање на раније почињени грех треба схватити као опомену да се грех више никада не понови. Псалмопојац са захвалношћу благодари Богу (сталним присећањем), што га је, актом милости, навео (не и принудио) на право покајање (Јеротић 2002, 74–75).

„Грех је мој стално преда мном“. Јеврејски израз *neged* (נֶגֶד) могли би разумети (= превести) и као „против мене“ (мисли се на грех). У том смислу овај полустих можемо овако схватити: грех мој стално сведочи против мене, он доказује моју кривицу.

Давид сасвим јасно разуме природу греха. Грех је радња која је уперена против Бога. Када грешимо према нашим ближњим, грешимо и против Бога (в. *Пост* 39, 9). Љубав према ближњем, то је Божија воља и заповест (уп. *Мт* 22, 39). Већ Декалог наглашава које су друштвене обавезе и ставља их на исти ниво као и верске (в. *Изл* 20). Зато није случајно што Давид у шестом стиху овог *Псалма* каже: „Теби јединоме сагреших, и зло пред Тобом учиних“, признавајући свој грех пред Богом, исто, као када га је признао пред Натаном пророком рекавши: „сагреших Господу“ (2. *Сам* 12, 13) (уп. Kidner 1973, 190).

циља који је у његовој природи и саобразан је са њом. Наиме, циљ човечије природе је да живи сагласно са разумом и да избегава неразумност. Живећи неуздржано, безаконик чини грех против закона који му је дат у природи. Због тога и ученик Христов, апостол Јован, изједначаје грех и безакоње, рекавши: *Сваки који чини грех и безакоње чини, а грех јесте безакоње* (1. *Јн* 3, 4). Другачије речено, грех је сличан безакоњу јер греша сваки који чини безакоње“ (Атанасије Александријски, у: *Благослови, душо моја, Господа* 2008, 112).

²³⁰ Слично, као и овом стиху, псалмопојац Давид пева у *Пс* 31, 5: „Грех мој познадох, и безакоње моје не сакрих. Рекох: Исповедићу против себе безакоње моје Господу, и Ти си опростио безбожност греха мога“.

6. „Теби јединоме сагреших“. Давид овим речима као да каже: Ја сам цар и господар над свим оним што ми је Бог поверио, могу да чиним све што пожелим, јер нећу изаћи пред суд својих поданика. Ја сам за сва своја дела потчињен једино Божијем суду и једино Њега видим пред собом као Судију. И пошто сам преступио и нарушио Божије законе, једино сам сагрешио пред Богом својим јединим Законодавцем (Јефимије Зигабен, у: *Благослови, душо моја, Господа* 2008, 116). Наравно, овим се не жели рећи да Урији није учињена неправда, напротив, само се жели нагласити да је највеће безакоње учињено пред Богом. Можда је овај грех био сакривен од људских очију, али није био сакривен од очију самога Бога. Цар Давид, није био подложен људском закону, али као побожан човек, Божијем закону јесте. На крају, нико од људи га није разобличио за учињено злодело, али Бог преко пророка Натана јесте.

„И зло пред Тобом учиних“. Бог све види, не само оно што се десило, оно што се тренутно дешава, већ и оно што треба да се деси. Изговарајући овај полустих, Давид као да се стиди самога себе, јер се није уплашио Бога. „Иако се чини да говори о једном греху, из њега се рађа и други, по узајамној вези која међу њима постоји. Тако је од греха прељубе прешао на грех убиства“ (Јефимије Зигабен, у: *Благослови, душо моја, Господа* 2008, 116).

„Да се оправдаш у речима Својим, и победиш када Ти суде“.²³¹ Бог је Давида разобличио речима пророка. Али, Давид зна да је Бог праведан и да га је увек избављао од непријатеља. Почествовао га је царским чином и пророчким даром, а овај му је узвратио грехом прељубе и убиства. Једино је Бог истинит, а сваки је човек лажа (в. *Рим* 3, 4). Признавајући грех Давид је дао хвалу Богу (уп. *ИНав* 7, 19), успоставио Божији ред у својој души који је био разорен грехом и омогућио Божијој милости да га оживи и очисти.

7. „Гле, у безакоњима се зачех, и у гресима роди ме мати моја“. „Првобитна одлука Божија није била да се рађамо кроз брак и пропадљивост (трулежност)“ (Атанасије Александријски, у: *Благослови, душо моја, Господа* 2008, 113). Да Адам није сагрешио (в.

²³¹ Епископ бачки др Иринеј (Ћирић) у преводу *Недеља Свете Педесетнице*, овако тумачи други део овог стиха: „Када грешник правда себе, оптужује и осуђује Бога; али греси се откривају, и Бог опет добива за право (‘побеђује’ када се суди)“ (*Недеља Свете Педесетнице* 1942, фуснота 87).

Пост 3), не би било потребе да се телесно сједињује са Евом. Грех је узроковао такво сједињење, а то сједињење рађање оних, који су потекли од Адама и Еве, иако је брак, према закону, ради рађања деце постао частан пред Господом, и они су (деца), у суштини, пород греха.²³² Због тога Давид каже да је зачет и рођен у греху. Тиме показује како је људска природа у самом почетку кроз Евин преступ потпала под грех. Говорећи о ономе што је било на почетку људске историје, псалмопојац нам указује на величину Божијег дара. Истовремено нам указује и на то да се човек рађа као заробљеник средине у којој живе грешници. Праведни Јов каже: „Ко ће чисто извадити из нечиста? Нико. Измерени су дани његови, број месеца његових у Тебе је; поставио си му међу, преко које не може прећи“ (Јов 14, 4–5). Ко је слободан од греховне нечистоте? Нико, па макар поживео и један дан на земљи. Елефас Теманац у свом другом говору ово и потврђује: „Шта је човек, да би био чист, и рођени од жене, да би био прав? Гле, не верује свецима својим, и небеса нису чиста пред очима Његовим; А камоли гадни и смрдљиви човек, који пије неправду као воду?“ (Јов 15, 14–16).

8. „Гле, истину љубиш, и јављаш ми непознатости и тајне мудрости Твоје“.²³³ Изговоривши ове речи Давид поново прекореваш самог себе. Бог га је толико заволео да му је открио неизрециве тајне свога промисла, а он се показао као незахвалник. Јеврејска реч *אמת* (*emet*) има веома широко значење: истина, поузданост, поверење (Нааг 1981, 42). Бог је истина (уп. Јн 14, 6), он љуби истину и воли људе који су истинољубиви. Зато Давид и исповеда истину не тајећи ништа пред Богом, свестан да истина ослобађа грех који га притиска као некаква казна (уп. Augustinus PL 36, 592). Такође, схвата да не поседује ту чистоћу, верност и истину у свом срцу. Зна да промена његовог односа према Богу мора да се деси у дубини његовог срца. Али зна и то, да сам

²³² Мишљења неких егзегета јесте да овај стих не говори о „источном греху“ и да нису сагрешења Давидових прародитеља његовим рођењем прешла на њега. Напротив, псалмопојац Давид је пред Богом сасвим свестан у којој мери је грешник, и да никада није ни могао да буде ништа осим грешника. Претпоставка о томе како је неко нечим означен већ у мајчином крилу (утроби) налази се и на другим местима у *Старом Завету*. У *Књизи пророка Јеремије* описан је позив Јеремијин у пророчку службу следећим речима: „Прије него те сздах у утроби, знах те; и прије него изиде из утробе, посветих те, за пророка народима поставих те“ (Јер 1, 5). Овим је наглашена целокупност пророчког позива. Тако и у овом случају псалмопојац се осећа у потпуности обузет грехом, те се сматра грешником још у мајчином крилу. Он осећа грех као део самог себе и зато тражи корене греха у сакривеним дубинама свог порекла (Нааг 1981, 42).

²³³ Уп. са *Пс* 7, 10; 15, 7; 32, 15

то не може остварити. Неопходна му је Божија помоћ, јер Бог продире до дна човекова бића и једино га Он може преобразити. Бог је једини прави извор мудрости и истине (Briggs 1907, 7). Бог од Давида очекује да буде искрен и отворен према њему и да дели са њим све тајне свога срца (Constable 2010, 110). Не жели никаква наивна претварања и изговоре (Spurgeon 1976, 239). Дарује му Божанску мудрост која је изнад сваке људске мудрости и која у себи сједињује многе високе вредности: спознају, разумевање, разборитост, марљивост, способност доброг просуђивања и мишљења. У овом случају Божија мудрост чисти и обнавља оно што је покривено и скривено у дубини Давидовог бића.

9. „Покропи ме исопом, и очистићу се; опери ме, и бићу бели од снега“. Исоп је ароматична трава, или грм, горког укуса која се користи приликом обредних чишћења (в. *Бр* 19, 18; *Лев* 14,4; *Јевр* 9, 19). Давид у овом стиху моли Господа да га покропи исопом, тј. да га очисти од сваке духовне и телесне нечистоте. То се може постићи једино свемогућом речју Божијом, речју разрешења и опраштања, као и сузама покајања. Давид жели да га Бог удостоји очишћења у потпуности и да га учини белим од снега, тј. пореди своју раскајању душу са снежном белином. Пророк Исаија нешто слично каже у својој Књизи: „Тада дођите, вели Господ, па ћемо се судити: ако греси ваши буду као скерлет, постаће бели као снег; ако буду црвени као црвац, постаће као вуна“ (*Ис* 1, 18) (уп. Θεοδώρητος Κύρου PG 80, 1246D-1247A). Дакле, песник нам у алегоријској слици приказује Божије милосрђе, које укаљану и од греха упрљану душу претвара, тј. враћа у њено првобитно стање када је била чиста и бела као снег.

10. „Дај ми да слушам радост и весеље, да се обрадују кости потрвене“.²³⁴ Речи радост (רִצְוֹן, *MT*; ἡ ἀγαλλίασις, *LXX*) и весеље (πῆρσις, *MT*; ἡ εὐφροσύνη, *LXX*) које псалмопојац Давид употребљава у овом стиху, на другим местима у *Старом Завету* означавају весело расположење, пре свега празнично и свечано код свадбених гозби и код свечаних вечера, али и код култских свечаности. У овом стиху оне се односе, највероватније, на култске свечаности. Поједини тумачи библијских текстова закључују на основу стихова 9 и 10, да је Бог псалмопојца казнио за почињен грех неком болешћу, можда губом, па онда у том смислу и тумаче (према *Лев* 14, 2-32) „покропи ме исопом“.

²³⁴ „Даћеш да чујем“, дословце: *Даћеш слуху мојему* (Еп. Иринеј, *Педесетница* 1942, фуснота а, 88).

У том случају болесник, или грешник, би молио Бога за своје оздрављење које би му омогућило да се поново нађе на разноразним богослужбеним и другим свчаностима. У том контексту „кости потрвене“ односиле би се на болест (грех) који га је сасвим сломио (Нааг 1981, 44).

Дакле, Давидове кости су повијене под бременом греха, али то време ће збацити са себе када чује радосне и веселе речи Божијег разрешења од греха. Кости су један од најбитнијих делова људског организма, средиште физичких сила свакога човека. „Давид под костима, као делом целине, подразумева самога себе“ (Јефимије Зигабен, у: *Благослови, душо моја, Господа* 2008, 117). У овом полустиху он истиче снажну духовну бол због прекинутог односа са Богом. Опраштањем греха, Давидове „кости потрвене“, поскочиће од неизрециве радости.

11. „Одврати лице Твоје од грехова мојих, и сва безакоња моја очисти“. Песникову мисао из овог стиха сусрећемо и у трећем стиху 50. псалма. Давид се поново окреће исповедању греха. Сви његови грехови откривени су и обнажени пред Божијим свеобухватним погледом. Он „подсећа“ Бога да удаљи његове грехове од Себе, жели да његова безакоња буду избрисана како се више не би подсећао на њих. Тражи од Бога да и Он заборави његов грех и да више не гледа на њега. Слично овом стиху на другом месту у *Псалтиру* Давид каже: „Заборави Бог, одврати лице своје да не гледа до краја!“ (*Пс* 9, 32) (уп. Δίδυμος Αλεξανδρεύς PG 39, 1397D).

Молитва за чисто срце и обновљени дух

12. „Срце чисто саздај у мени, Боже, и Дух прав обнови у утроби мојој“. Богомудри Соломун каже: „Ко може рећи: очистио сам срце своје, чист сам од гријеха својега?“ (*Пр* 20, 9). Чисто је оно срце у којем столује истина и мудрост. Појам чистоће у овом стиху не подразумева само одсутност греха него и добру вољу и верност срца Богу. Давид моли Бога да му створи такво срце (Уп. Κίριλλος Αλεξανδρείας PG. 69, 1097C-1100A). Глагол створити – саздати (*bara*, אָבַר, *TM*; *ktizo*, κτίζω, *LXX*) користи се у *Библији* само када се мисли на Бога и Његово деловање (Нааг 1981, 45). Према извештају стварања који имамо (*Пост* 1), Бог ствара ниизчега Земљу и комплетан поредак на њој, тако Давид, исто, очекује од Бога да потпуно обнови – сазда и његово срце: од таме

ка светлости, од празнине до пуноће, од нереда и хаоса ка реду и миру.²³⁵ У осећањима песника исказаних у овом стиху, Бог поново постаје уметник који ствара. Дакле, Богу је чисто срце најдрагоценији људски дар, зато и каже у *Књизи пророка Језекиље*: „И даћу им једно срце, и нов дух метнућу у њих, и извадићу из тела њиховог камено срце и даћу им срце месно“ (*Јез* 11, 19; уп. *Јез* 36, 26; *Дан* 15, 9). У *Књизи пророка Јеремије* записано је: „Јер ћу им дати срце да ме познају да сам ја Господ, и биће ми народ и ја ћу им бити Бог, јер ће се обратити к мени свим срцем својим“ (*Јер* 24, 7; видети још *Јер* 31, 33; 32, 39).

„И Дух прав обнови у утроби мојој“. Обнови, (васпостави) каже Давид, уместо „дуни“ или „удахни“ у мене дух правде, који ће сачувати мој ум како више не би лако падао у грех. Обновити (створити) у овом полустиху не значи да Бог треба да врати Давиду дух који је раније имао. Давид је свестан да нема постојаност духа, напротив, његов дух је колебљив, и не може одолети искушењима. Зато моли Бога да му подари истрајан и нов дух. Речима „у утроби мојој“ Давид има на уму унутрашњу, сакривену и невидљиву дубину душе.

13. „Не одбаци ме од лица Твога“. Када је започињао да пише 13. стих, цар Давид као да је имао пред собом слику Кајиновог исповедања и кајања пред Богом. Речи које је изговорио Кајин након братоубиства, дубоко су биле урезане у Давидовој души: „Кривица је моја велика да ми се не може опростити. Ево ме тераш данас из ове земље да се кријем испред Тебе, и да се скитам и потуцам по земљи, па ће ме убити ко ме удеси“ (*Пост* 4, 13–14). Налазити се испред лица Божијег за старозаветног верника значило је да суделује у љубави и милости Божијој. Давид би волео да остане у близини Божијој, свестан, ако се буде налазио далеко од Бога његов живот неће имати смисла. Он жели да осети Божију милост и љубав (Томić 1986, 164). Овакво његово размишљање сасвим је у складу са старозаветном теологијом о ставрању света која је добро развијена и описана у псалму 103: „Све од Тебе очекује, да им дајеш храну на време (своје), кад им дадеш, они се окупљају. Када отвориш руку Твоју, све и сва се испуњује добротом. А

²³⁵ Јефимије Зигабен тумачећи први део овог стиха каже: „У Светом Писму, именица ‘срце’ (ἡ καρδία) има много значења. Она понекад означава појединачни телесни орган, а понекад унутрашњу дубину душевне силе ума и разума, као начело које њима руководи. Срце понекад означава и вољу. Исто тако, ‘срце’ може да значи благонаклоност, душевно расположење, љубав или пак саму душу, што је случај и у овом стиху. Овде је ‘саздај’ употребљено уместо ‘васпостави’ (обнови), као што је и ‘срце’ употребљено уместо ‘душа’“ (Јефимије Зигабен, у: *Благослови, душо моја, Господа* 2008, 117).

када лице Твоје окренеш, смуте се (и колебају); кад им одузмеш дах њихов они нестају, и у прах се свој враћају“ (*Пс* 103, 27–29).

У другој половини 13. стиха Давид каже: „И Духа Твога Светога не одузми од мене”. Израз *Дух Свети* налази се у *Старом Завету* осим на овом месту, само још пророка Исаије (в. *Ис* 63, 10–11) (Нааг 1981, 46). Сасвим је јасно да псалмопојац као и пророк, када кажу *Дух Свети* мисле на самог Бога (уп. 2. *Кор* 3, 17). „И Духа Твога Светога не одузми од мене” значи исто што и „Не одбаци ме од лица Твога”. Дакле, Давид се моли да *Дух Свети* остане на њему и да га не напушта услед почињеног греха. У *Пс* 142 псалмопојац каже: „Научи ме творити вољу твоју, јер си ти Бог мој; дух твој благи нека ме води по стази правој“ (*Пс* 142, 10; уп. *Нем* 9, 20).

14. „Дај ми радост спасења Твога“. Комплетан *Стари Завет* закупљен је идејом спасења као средишњом поруком. Јеврејска реч *יָשַׁע* (*ješa*) која је употребљена у овом полустиху, дословно значи помоћ, спасење, ослобођење. Овде песник под изразом спасење најпре подразумева избављење од искушења или оздрављење од неке болести. Божије спасење Давида ослобађа туге и учмалости у коју је запао као последицу греха и дарује му радост духовног (и телесног) оздрављења. Зато Давиду Божије спасење постаје радост (уп. Constable 2010, 111).

„И Духом владалачким утврди ме“. Овде се првенствено мисли, из перспективе самог аутора псалма, на духа који господари људским страстима и не дозвољава олако падање у грех. Потпуно оздрављење може се остварити само ако се сасеку и отклоне сами корени греха. Грех и настаје зато што нисмо спремни да Богу пружимо оно што од нас жели. Давид нема поверења у своје могућности. Једино верује Богу, зато и тражи да *Духом владалачким, Духом правим* (12. стих) буде утврђен (Thomas Alexander, у: Spurgeon 1976, 241). Жели да остане у нераскидивој љубави са својим Богом, да уклони таму и празнину свога бића и да је испуни милошћу Божијом и светлом новог живота.

Завет захвалности и благодарности Богу

15. „Научићу безаконике путевима Твојим“.²³⁶ Оног тренутка када Бог буде избавио Давида од греха и када му буде подарио Духа Светога, и он сам ће учити преступнике да корачају правим путем (*Αθανάσιος*

²³⁶ Уп. *Пс* 21, 23–25.

Αλεξανδρείας PG 27, 244A). Песник ће постати Божији проповедник и преобратиће заблуделе и залутале те ће их и учити Божијем закону. Давид осећа Божије добротинство и има неодољиву потребу да и другима посведочи лично искуство Божије љубави, милосрђа и праштања. Други део 15. стиха „и безбожници ће се обратити к Теби“, има пророчку димензију, говори о будућности, тј. о будућим догађајима. Давидове псалми неће остати само за поуку његовом народу већ и свим другим незнабожачким народима (уп. Ευθύμιος Ζιγαβηνός PG 128, 558B).

16. „Избави ме од крви, Боже, Боже спасења мога, обрадоваће се језик мој правди Твојој“. Давид се у овом стиху поново моли да буде избављен од оскрнављења у какво је пао због Уријиног убиства (2. Сам 12, 9) (в. Ευθύμιος Ζιγαβηνός PG 128, 558B). У јеврејском изворнику именица דָּמִים (*damim*) значи крв,²³⁷ али може да значи болест, смрт и злочин.²³⁸ Када каже „избави ме од крви“, Давид мисли и на своју физичку и духовну бол која га пртиска тежином греха, као да се већ налази у подручју таме и смрти,²³⁹ зато и вапије: „Боже, Боже спасења мога“. „Обрадоваће се језик мој правди Твојој“ можемо да преведемо и као „огласиће језик мој милосрђе Твоје“. То би значило да, када буде добио опроштај (отпуштење) од греха (грехова) Давид неће ћутати него ће непрестано псалмопојати и говорити о милости и правди Божијој која му је учињена (Атанасије Александријски, у: *Благослови, душо моја, Господа* 2008, 114).

17. „Господе, отвори усне моје, и уста моја казиваће хвалу Твоју“. Усне и уста, органи говора којима је Давид исповедао своје грехе, сада, органи којима жели јавно да велича и хвали Господа, као што је то чинио и пре сагрешења (Briggs 1907, 9; уп. John Calvin, у: Spurgeon 1976, 242).

18. „Јер да си хтео жртве, ја бих Ти принео; за жртве свеспаљенице не мариш“. Давид је живео у времену када су се Богу приносиле жртве за грех и кривицу (Augustinus PL 36, 598). Бог их је примао само у

²³⁷ Пророк Језекиљ у својој књизи често назива Јерусалим „градом крви“ (*Јез* 7, 23; 9, 9; 22, 2; 24, 6).

²³⁸ Хаг (*Haag*) сматра да се у овом стиху Давид моли за оздрављење од некакве болести или да се моли за избављење од несреће или из животне опасности у којој се налази (Наг 1981, 48).

²³⁹ По старозаветном учењу, прерана смрт безбожника (грешника) јесте казна за почињени грех (*Jeruzalemska Biblija* 2003, фуснота а, 750).

случају да су плод раскајаног духа онога ко их проноси. У *Књизи пророка Осије* Бог каже: „Јер је мени милост мила а не жртва, и познавање Бога већма него жртва паљеница“ (*Ос* 6, 6; уп. *Ис* 1, 11–17; *Јер* 7, 21–28; *Пр* 21, 3). Давид је знао да би његова жртва била безвредна, када би је принео у стању греха. Само са скрушеним духом и смерним срцем када је жртва принесена Бог је прима, зато псалмопојац и каже у наредном стиху: „Жртва је Богу дух скрушен; срце скрушено и унижено Бог неће одбацити“, јер најважнија и најугоднија жртва Богу јесте покајање.

Сион

20. „По благовољењу Своем, Господе, чини добро Сиону, и нека се подигну зидови Јерусалимски“. Претходни стихови овог псалма имали су приватни (лични) карактер, тј. псалмопојац се обраћао Богу да га избави од греха и опрости кривицу за исти. У овом стиху Давид се обраћа Богу да чини добро Сиону и да обнови зидове јерусалимске.²⁴⁰ Слично овом стиху, Давид пева у *Пс* 146: „Господ је Који гради Јерусалим, расејања Израилева сабраће (опет)“ (*Пс* 146, 2). Дакле, псалмопојац прелази са индивидуланог на колективно обраћање Богу. То нам потврђује и последњи стих овог псалма (уп. *Δίδωμος Αλεξανδρεύς* PG 39, 1400C).

21. „Тада ћеш благоволити жртву правде, приносе и жртве свеспаљенице, тада ће принети на жртвеник Твој теоце“. Последњи стих 50. псалма као да је у супротности са стиховима 18 и 19.²⁴¹ Међутим, ако је Давид у 18. стиху рекао да Богу нису потребне жртве свеспаљенице већ да му је драже срце скрушено и унижено (19. стих), то нипошто не значи да Давид ниподаштава институцију жртве. За старозаветни Израил жртва је била неодвојиви елемент њихове религије. Давид је у стиховима 18 и 19 желео само да нагласи да Богу нису миле жртве које се приносе без покајања и смерности. То значи, да само онај човек који је претходно положио жртву на олтар свога срца може положити и жртву Богу на каменом олтару скиније – храма

²⁴⁰ Разарање Јерусалима и одвођење народа у ропство било је схваћено у старозаветном Израилу као казна за грех који починио израилски народ. Поновна изградња јерусалимских зидова, после повратка из сужањства, очекивала се код Израилца као знак Божијег опроста и милости (в. *Ис* 60–62; *Јер* 30, 15–18; *Јез* 36, 33).

²⁴¹ Поједини тумачи *Библије* сматрају да су последња два стиха накнадно додати и да представљају литургијски додатак (Томић 1986, 165), док неки сматрају да је Давид у последња два стиха изразио повесни моменат у којем је живео (*Briggs* 1907, 10).

(Нааг 1981, 50). Све ово важи и за старозаветни Израилљ. Само ако је измирен са Богом може му и приносити жртве које су му благопријатне.²⁴² Измирење са Богом подразумева богослужење и љубав према Њему (*John White*, у: Constable 2010, 112.). Тада се могу испунити пророчке речи које је изрекао Мојсије: „Народе ће сазвати на гору, ондје ће принијети жртве праведне“ (*Пнз* 33, 19).

Кратак осврт на 50. псалм: Свестан да је починио велики и у људским очима неопростив грех, псалмопојац Давид започиње 50. псалм усрдном молитвом Богу, у нади, да ће Бог на његово покајање погледати са милосрђем и обилато излити Своју милост на њега.²⁴³ Он жели да Бог једноставно „очисти – избрише“ (уп. *Ис* 43, 25) и „опере“ (*Јер* 2, 22; 4, 14) његов грех. Своје исповедање Богу (ст. 5) започиње слично стиху који се налази у *Ис* 59, 12, где пророк каже: „Јер се преступи наши умножише пред Тобом и греси наши сведоче на нас; јер су преступи наши код нас и безакоња своја знамо“. Псалмопојац без икаквог улепшавања и околишања, онечишћен грехом, признаје право Богу да му суди, сигуран да је та осуда већ изречена (в. ст. 10 и 16). Међутим, само исповедање греха није оно што највише тишти самог песника, спознаја властите грешности, односно склоности ка чињењу греха која га прати још од мајчине утробе (ст. 7), оптерећујући је моменат у његовом животу. Помисли човековог срца опаке су и зле од самог његовог почетка (*Пост* 8, 21; уп. *Јер* 17, 9; *Пр* 20, 9), зато је псалмопојац и загладан у поноре своје грешности. Самоиспитвање најдубљих тајни властитога срца и душе Божији је дар, када га човек прихвати, Бог га учи својој властитој мудрости и истини (ст. 8).

Псалмопојац не жели само да му се очисти, избрише и опрости грех, он усрдно моли Бога и да обнови његов дух, тј. да створи нови дух (уп. *Јер* 24, 7; 31, 33; 32, 39; *Јез* 11, 19; 36, 26) (ст. 12). Само тако ће његов дух постати радостан (ст. 14) и спреман да својим личним примером преобрати и научи друге путевима Божијим (ст. 15). Најважнија жртва Богу јесте човекова душа, његов дух и срце, које се услед патње и тескобе под теретом сопственог греха отвара пред Богом (ст. 19), јер: „овако говори Високи и узвишени, који живи у вечности, коме је име Свети: На висини и у светињи станујем и с оним ко је скрушеног срца и смерног духа оживљујући дух смерних и оживљујући срце скрушених“ (*Ис* 57, 15; уп. *Јер* 23, 9).

²⁴² У *Пс* 4, 6 Давид каже: „Принесите (Богу) жртву правде, и уздајте се у Господа“.

²⁴³ О Божијој милости и милосрђу, видети: *Нем* 9, 19. 27; *Дан* 9, 9. 18.

5.2.12. Пс 3

Псалом Давидов, када побеже испред лица Авесалома сина свога.

Тужба Јахвеу на тлачитеље и непријатеље

2. *Господе, што се умножише они који ме угњетавају?
Многи устају на мене,*

3. *многи говоре души мојој:
Нема му спасења у Богу његовом.* (Диапсалма)

Искусствено поуздање и поверење у Јахвеа

4. *А Ти си, Господе, заштитник мој,
слава моја, и подижеши главу моју.*

5. *Гласом мојим ка Господу виках,
и услиша ме са свете горе Своје.* (Диапсалма)

6. *Ја уснух и спавах,
устадох, јер ће ме Господ заштитити.*

7. *Нећу се уплашити од мноштва народа,
који ме околно нападају.*

Молба за спасење

8. *Устани, Господе, спаси ме, Боже мој,
јер си Ти поразио све који ми узалуд непријатељују,
зубе грешника скршио си.*

Сигурност у спасење и услишење молитве

9. *Господње је спасење,
и на народу Твоме благослов је Твој.*

Уводно разматрање: Наслов овог молитвеног псалма идентификује Давида као писца.²⁴⁴ У њему се први пут употребљава реч „псалам“ (*mizmor*, מִזְמוֹר) (Constable 2010, 16; уп. Delitzsch 1880, 100–104).²⁴⁵ Сам текст овог псалма, изрази и песничке слике који се у њему користе, неизоставно нас упућују на цара Давида као аутора. Давид га је написао приликом бекства од сина Авесалома који је желео да преотме очев трон и постане цар Израиља (в. 2. *Сам* 15–18).²⁴⁶

Овај псалам припада оним индивидуалним тужбалицама које су истовремено молитве поверења у Божије избављење и спасење. Псалмопојац у стиховима овог псалма недвосмислено исказује своју верност и оданост Богу.

Сам текст је добро очуван, али постоје одређене тешкоће у тумачењу временских прилога, посебно у осмом стиху. Није јасно да ли се перфектом означава опште искуство или услишење молитве некакве песникове жеље (уп. *1. дн* 17, 27) или је посреди пророчки перфект са значењем будућности (= постојање могућности да молитва биде услишена)? Највероватније да се ради о овом последњем (уп. *Пс* 25, 12; 35, 13) (Deissler 2009, 30).

У *Пс* 3 Давид се моли да га Бог избави од његових непријатеља јер је Он изабран и постављен за цара Његовом милошћу.²⁴⁷ За разлику од *Пс* 2, где су Давидови непријатељи страни народи и цареви, овде у *Пс* 3, то је његов народ и један део његове породице (син Авесалом). У њему су исказана лична осећање и искуства једног монарха који се нашао у тешкој животној ситуацији, остављен и напуштен од већине

²⁴⁴ Атанасије Александријски, коментаришући наслов псалма, пореди страдање Давидово са страдањем старозаветних пророка. Он мисли да: „Као што је Авесалом припремио побуну против свога оца, тј. цара Давида, тако су и (старозаветни) Јевреји устајали против својих пророка, јер нису прихватили заповести Божије, него су им се противили“, што је касније имало далекосежне последице за старозаветни Израил (Атанасије Александријски, у: *Благослови, душо моја, Господа* 2008, 17).

²⁴⁵ На тему наслова у псалмима, а који се везују за Давидово ауторство, њиховом настанку и значењу, опширније видети у Thirtle 1904, 67–94.

²⁴⁶ Јован Златуости, тумачећи овај псалам, каже да је цар Давид морао да бежи од свога сина Авесалома зато што је прво побегао од чистоће (духовне и телесне) и зато што је одступио од Божијег закона који каже: „Не убиј, не чини прељубу“ (Ἰωάννης ο Χρυσόστομος PG 55, 35).

²⁴⁷ Бригс (*Briggs*) сматра да се овај псалам, осим цара Давида, може односити и на неког од племенских – народних вођа. Песник, када га је писао, налазио се далеко од Сиона и Јерусалима (*Briggs* 1906, 25).

својих поданика (Уп. Ironside 1952, 27). У својој усамљености, напуштен од свих драгих особа и окружен са свих страна непријатељима, писац овог псалма обраћа се Богу за помоћ и препушта се Његовој доброты. Осећање страха и несигурности, песник замењује са осећањем сигурности и смирености јер Бог постаје његов *štim* (*magen*; מָגֵן) и слава (*kabod*; כְּבוֹד) (Томић 1986, 62).

Тужба Богу на тлачитеље и непријатеље

2. „Господе, што се умножише они који ме угњетавају?“. Неутешан и савладан болом „што је изложен таквој злонамерности од стране чланова своје породице и пријатеља, усмеравајући мисли само према Богу, цар Давид се пита због чега се свакодневно увећава број његових непријатеља,²⁴⁸ који се у гомилама прикључују оцеубици Авесалому“ (Јефимије Зигабен, у: *Благослови, душо моја, Господа* 2008, 471). Који је разлог њихове мржње, кад он никога није увредио од њих? Одговор на ово питање дао му је сам Бог преко пророка Натана: „Ја сам те помазао за цара над Изриљем, и ја сам те избавио из руку Сауловијех. И дао сам ти дом господара твојега, и жене господара твојега на крило твоје, дао сам ти дом Израилев и Јудин; и ако је мало дадао бих то и то. Зашто си презрео ријеч Господњу чинећи што њему није по вољи? Урију Хетејина убио си мачем и узео си жену његову себи за жену, а њега си убио мачем синова Амоновијех. Зато неће се одмаћи мач од дома твојега довијека“ (2. Сам 12, 7–10). Дакле, када си ти туђи дом мачем посекао, мач ћу ја на тебе у твом дому подићи: „ево, ја ћу подигнути на те зло из дома твојега“ (2. Сам 12, 11) (уп. Ιωάννης ο Χρυσόστομος PG 55, 36). Божија казна за почињени грех не долази од неког страног освајача или непознатог човека, већ из дома песниковог, тј. где се налази извор греха, ту се налази и почетак Божије казне. Полустихом „многи устају на мене“, песник жели да разјасни израз у претходном стиху „умножише се“.

3. „Многи говоре души мојој: Нема му спасења у Богу његовом“. Давидови непријатељи били су убеђени да га Бог неће спасити из њихових руку. Многи су у то време презирали Давида, а посебно они који су били Авесаломови истомишљеници. Сматрали су да је отпао од

²⁴⁸ У овом полустиху Давид своје непријатеље назива угњетачима, тј. онима који га угњетавају. У јеврејском тексту יָצַד од именице יָצַד, што значи непријатељ, противник, супарник. У LXX θλίβοντές од глагола θλίβω што значи притискати, угњетавати, надвладати, тиранисати итд.

Божијег промисла, да је остављен и напуштен од Бога. Мислили су да је Бог одвратио лице своје од Давида као што је то некада учинио Саулу (в. *1. Сам* 28). Јер као што је одступио од Саула и стао уз Давида, тако је сада одступио од Давида и стао уз Авесалома (Ιωάννης ο Χρυσόστομος PG 55, 39). Међутим, они су гледали само на његове грехове, нису знали за његово покајање (уп. Αθανάσιος Αλεξανδρείας PG 27, 68D).

„Нема му спасења у Богу његовом“. Ове речи песнику биле су теже од самог издајства вољеног сина. Знао је да му предстоји искушење. Да су га окружили беда и невоља. Непријатељи његови желе да душу његову одвоје од Бога. И онај којег је родио и тај је одступио од њега. Његова војска сада постаје непријатељска војска. Овце његове постају вукови, јагњад лавови (Ιωάννης ο Χρυσόστομος PG 55, 39). „Сви који ме видеше изругаше ме, говораху устима, климаху главама“, каже песник у *Пс* 21, 8.

Искусствено поуздање и поверење у Бога

4. „А Ти си, Господе, заштитник мој,²⁴⁹ слава моја, и подижеш главу моју“. Са овим стихом цар Давид преноси на читаоца сво своје згуснуто и напето песничко осећање. Он непоколебиво подноси све недеће које су га снашле. Нада се, верује да неће бити напуштен од Бога већ да ће добити помоћ, тј. да ће га Бог сачувати од невоља у којима се налази. Бог ће бити штит који стоји између песника и његових непријатеља (уп. *Пост* 15, 1). Бог је његова слава, једино се у Њега узда и са Њиме се поноси. Он ће га прославити, јер му је помоћник, и подићи ће Давидову главу, некада победоносну, а сада повијену под бременом греха и недаћа (в. Ευθύμιος Ζηζυβηνός PG 128, 89B). Дакле, у овом стиху, песник приписује Богу епитете као што су *заштитник* и *слава*. У првом случају, Давид представља Бога као неког свог личног наднаравног ратника и заштитника који стоји између њега и његових супарника. У другом случају Бог је његова слава, његова снага и моћ. Песник у свом емоционалном заносу види славу Божију (уп. *Ис* 6, 1–13), што нам говори о његовом изразитом стању песничке узбуђености.

²⁴⁹ У јеврејском изворнику (*MT*) стоји „штит“ (*magen*; מגן); ἀντιλήπτωρ μου (*LXX*). У преводу Ђуре Даничића: *штит који ме заклања; бранич мој* у преводу Еп. Иринеја.

5. „Гласом мојим ка Господу виках“. Под гласом, псалмопојац подразумева духовну прозбу ума упућену Богу. Давид не говори у овом полустиху о вапају, него о молитви покајника која се изговара срцем (уп. Αθανάσιος Αλεξανδρείας PG 27, 69В). И настаља: „и услиша ме са свете горе Своје“. Када Давид каже да га је Бог „услишио“, то има исто значење и као да му је већ одговорио на његову молитву (Spurgeon 1976, 21). Светом гором песник назива Сион (в. 2. *Сам* 5, 6–9) где, како се веровало, обитава Бог и где разговара са онима који су се удостојили Његове милости и љубави.²⁵⁰

6. „Ја уснух и спавах, устадох, јер ће ме Господ заштитити“. Савладан тешким бременом недаћа, Давид је клонуо духом и телом. Имао је разлога за страх, сваког тренутка су могли да га нападну непријатељи. Царство му је било одузето и предано другом у руке, али Бог није одступио од њега. Он је био са њим. Зато је могао да се опусти и мирно да заспи и да се без бојазни за свој живот пробуди ујутро (уп. Terrien 2003, 92). Божија рука му је била јастук (Delitzsch 1880, 107), као у *Песми над песмама* где је записан стих: „Лијева је рука његова мени под главом, а десном ме грли“ (*Пнп* 2, 6). Дакле, песник посебно наглашава своју смиреност и сигурност у Божију заштиту. У *Пс* 4, Давид слично овом стиху каже: „У миру ћу заједно уснути и починути, јер си ме Ти, Господе, јединог у нади настанио“ (*Пс* 4, 9; уп. *Пс* 138, 18; *Пр* 3, 24).

7. „Нећу се уплашити од мноштва народа, који ме около нападају“. Скоро цео Израил је прешао на страну Авесалома (Delitzsch 1880, 107). Међутим, Давид не очајава у тако тешкој ситуацији. Не плаши га мноштво војске и народа који га окружују са непријатељским намерама и није устукнуо пред јачом силом. На својој страни има Бога и то је сасвим довољно да верује у своје избављење и у своју победу (уп. Cowper, у: Spurgeon 1976, 21). Бог је његово уточиште и спасење: „јер зна Господ пут праведних, и пут безбожника пропашће“ (*Пс* 1, 6), ако је Бог са Давидом, ко ће онда против њега? (уп. *Рим* 8, 31).

²⁵⁰ Под Светом гором може се подразумевати и небо, које је обитавалиште Божије (уп. *Пс* 13, 2).

Молба за спасење

8. „Устани, Господе, спаси ме, Боже мој, јер си Ти поразио све који ми узалуд непријатељују“.²⁵¹ Узвик „устани, Господе“,²⁵² псалмопојац Давид је преузео од Мојсија који каже: „Устани Господе, и нека се разаспу непријатељи твоји, и нека бјеже испред тебе који мрзе на те“ (Бр 10, 35). Давид је могао да напише уместо „устани, Господе“, крени Господе на непријатеље моје (Ευθύμιος Ζηζαβηνός PG 128, 92A), спаси ме од непријатеља мојих. Тиме је желео да га Бог ослободи од непријатеља, да му да коначну победу над њима (Constable 2010, 17). У овом полустиху примећује се одређени степен песникове узнемирености и забринутости за своју судбину.

„Зубе грешника скршио си“.²⁵³ Псалмопојац Давид у овом полустиху о зубима грешника (непријатеља) говори у пренесеном смислу, тј. на један метафоричан начин, при томе користећи пример звери чија је снага у чељустима (зубима) и када се оне поломе звери постају безопасне (уп. Αθανάσιος Αλεξανδρείας PG 27, 72A). Глаголе „поразити“ (נָכַח; MT) и „скршити“ (רָצַח; MT) у овом стиху можемо протумачити и у императиву (Томић 1986, 63).

Сигурност у спасење и услишење молитве

9. „Господње је спасење“. Бог је тај који дарује спасење, како појединцу, тако и народу (Spurgeon 1976, 22). Давид овим ускликом благодарења жели да нагласи да га је Бог спасао а не неко други, зато и каже на другом месту у *Псалтиру*: „Спасење пак праведних је од Господа, и Он је њихов заштитник у време невоље“ (Пс 36, 39). Сам Господ у *Књизи пророка Осије* потврђује ове песникове речи: „А ја сам Господ Бог твој од земље Мисирске, и Бога осим мене нијеси познао, и осим мене нема ко би спасао“ (Ос 13, 4; уп. Пр 21, 3).

„И на народу Твоме благослов је Твој“. Исту реч „народ“ Давид употребљава у седмом и деветом стиху, али са различитим значењем. У седмом стиху то је непријатељски настројен народ према песнику, док у деветом стиху Давид мисли на старозаветни Израил, на изабрани Божији народ (Terrien 2003, 93; уп. Briggs 1906, 26). Давид жели Божије

²⁵¹ Упореди овај стих са Пс 7, 7; 9, 20. 33; 16, 13.

²⁵² קָמָה יְהוָה (*kumah Jhvh*; MT); ἀνάστα κύριε (*anasta kirie*; LXX).

²⁵³ Уп. Јов 29, 17.

спасење, али он то жели и свом народу. Његове молитве Богу нису усмерена против народа коме и сам припада, него само против оних који му желе зло, иако се и за њих моли да буду спашени и враћени са странпутице на прави пут (уп. Delitzsch 1880, 108–109). Он жели Божији благослов за сав народ, за сав Израил, што подразумева мир и благостање. Давид очекује и да његов народ прославља Бога, видевши на његовом примеру, какву је помоћ добио (уп. Ευθύμιος Ζηζυφηνός PG 128, 92С). У последњем стиху, псалмопојац прелази из личне молитве на молитву за своје саплеменике са којима је присно везан док стоји пред Богом као члан народа који је са Њим у савезу.

Кратак осврт на 3. псалм: У овом псалму, песник доживљава скоро истоветно искуство као и пророк Јеремија који чује поруге и клеветања од многих сународника (в. *Јер* 20, 10). Попут овог пророка, и он у таквој ситуацији исказује своје поверење у Бога (в. *Јер* 20, 11), и сећа се обећања Божијег којег је дао праоцу Аврааму: „Не бој се, Авраме, ја сам ти штит, и плата је твоја врло велика“ (*Пост* 15, 1), али и приказује слику спасења, сличну оној коју је Бог обећао житељима Јерусалима у *Зах* 12, 8: „У онај ће дан Господ заклањати становнике јерусалимске, и најслабији међу њима биће у тај дан као Давид, и дом ће Давидов бити као Бог, као анђео Господњи пред њима“. Молитвеник Давид у овом псалму Богу даје јединствен наслов *слава моја* и ставља акценат на победничку помоћ коју очекује од Бога (уп. *Зах* 12, 7; видети *Ос* 4, 7; *Јер* 2, 11). Он то може потврдити и својим личним искуством, јер због Божије заштите не може му наудити ни тама препуна сена смртних (*Јер* 13, 16; *Јов* 34, 20), погодна за његове злочинце и непријатеље (*Јов* 24, 15). Пророк се не боји својих непријатеља, он само жели да се оконча невоља у којој се налази и призива њезин завршетак (уп. *Јер* 2, 27), сигуран да ће га Бог услышити и спасити од тлачитеља. Последњи стих овог псалма открива нам да Давид у заједници љубави са Богом види своју властиту судбину, али је и доживљава као део опште благословене заједнице Бога и народа. Његов се поглед, пун радости и љубави, окреће Богу и потом иде у смеру Божије воље за спасењем, према Божијем народу, који је веран свом Јахвеу, којем писац овог псалма исказује сву своју љубав.

5.2.13. Пс 142 (МТ: Псалам 143)

Псалам Давидов, када га син гоњаше.

Уводна прозба

*1. Господе, услиши молитву моју,
чуј мољење моје у истини Твојој,
услиши ме у правди Твојој.*

*2. И не иди на суд са слугом Твојим,
јер се неће оправдати пред Тобом нико жив.*

Притужба на непријатеље

*3. Јер непријатељ погна душу моју,
унизио је до земље живот мој;
посади ме у тамна места, као мртве од века;*

*4. и утрну у мени дух мој,
смете се у мени срце моје.*

Поверење у Бога

*5. Помињем дане старе,
размишљам о свим делима Твојим,
у творевинама руку Твојих поучавах се.*

*6. Подигох Теби руке моје,
душа Ти је моја као земља безводна.*

(Диапсалма).

Завршна прозба

*7. Брзо ме услиши, Господе,
ишчезе дух мој.
Не одврати лице Твоје од мене,
јер ћу бити сличан онима који силазе у гроб.*

8. Чувши ме учини ми ујутро милост Твоју,
јер се у Тебе поуздах.
Кажми ми, Господе, пут којим да пођем,
јер Теби уздигох душу моју.

9. Избави ме од непријатеља мојих, Господе,
јер Теби прибегах.

10. Научи ме творити вољу Твоју, јер си Ти Бог мој.
Дух Твој Благи нека ме води на земљу праву.

11. Имена Твога ради, Господе, оживи ме,
правдом Твојом изведи из невоље душу моју.

12. И милошћу Твојом уништићеш непријатеље моје,
и погубићеш све који досађују души мојој,
јер сам ја слуга Твој.

Уводно разматрање: Псалом 142. је последња индивидуална тужбалица у *Псалтиру* која припада групи молитвених псалама. У њему су опевана страдања, муке и тескобе једног родитеља који је прогоњен од стране свог вољеног потомка. Већ на самом почетку (ст. 2) песник истиче један покајнички мотив разоткривајући своје грешно и јадно стање у којем се налази. Он од Бога очекује правду (ст. 1 и 11) и милост (ст. 8 и 12) јер прогон његових непријатеља не само да је неправедан већ је и окрутан. Прихвата само праведни суд Божији а не његових непријатеља. Дух Божији је његов животни учитељ и путовођитељ (ст. 10).²⁵⁴

Животне околности у којима је испеван овај псалом истоветне су са онима које су описане у 3. псалму, и односе се на *Другу књигу Самуилову* (в. 2. Сам 15–18).²⁵⁵

²⁵⁴ Иако се псалмопојац ослања на друге, претходно испеване псалме, ипак се у 142. псалму осећа одређена изворност и доживљеност историјског момента у којем је настао.

²⁵⁵ У *МТ*, у наслову 142. псалма записано је само *Псалом Давидов*, што можда сведочи да је други део натписа у наслову придодат (*када га син гоњаше*), као што се налази у *LXX*. Међутим, Теодорит Кирски, несумњиво тврди да је наслов истинит (в. Θεοδώρητος Κύρου PG 80, 1953D-1956A; уп. *Jeruzalemska Biblija* 2003, фуснота е, 850; Јефимије Зигабен, у: *Благослови, душу моја, Господа* 2008, 335; Calvin 1999, vol 5, фуснота 248, 180).

Уводна прозба

1. „Господе, услиши молитву моју, чуј мољење моје у истини Твојој, услиши ме у правди Твојој“. Стихом, који по свом значењу је скоро истоветан са другим почетним стиховима у *Псалтиру* (в. *Пс* 5, 27, 54, 60, 63 и др.), песник призива Бога да му што пре услиши молитву и одговори на његово мољење. Очигледно да је притисак који су на њега вршили непријатељ био неиздржив чим је толико јадиковао и вапио према Господу. Посебано га је оптерећивало што је гонитељ његове душе био вољени син. Истина и правда, два атрибута Божије милости и љубави, били су једини ослонац у трагању за путем избављења. Молитве које је песник упућивао стално су налазиле спомен пред Богом (уп. *Дан* 10, 4).

2. „И не иди на суд са слугом Твојим, јер се неће оправдати пред Тобом нико жив“. Део патње коју песник проживљава у свом страдању, поникла је из греха прељубе који је починио (в. 2. *Сам* 11). Невоље које су после тог гнусног чина уследиле, могу се посматрати из узрочно – последичне перспективе. Такође, стиче се утисак да своје гоњење песник доживљава као праведни суд Божији у којем је почињени грех у улози тужитеља а Бог је праведни судија који кажњава оптуженог. Називајући себе *слугом*, псалмопојац Давид има пред собом мотив умилостивљења Бога, у нади, да ће му се греси опростити и прекинути време страдања.²⁵⁶ Загледан у дубину свог бића, песник не налази ништа осим греха. Али, опраштање безакоња велики је дар Божији, јер да он не постоји, ко би се онда оправдао и опстао пред Богом, пита се песник у овом стиху (уп. *Пс* 129, 4; *Јов* 4, 17; 9, 32; 14, 3; *Проп* 7, 20; *Рим* 3, 20; *Гал* 2, 16).

Притужба на непријатеље

Давидови непријатељи чест су поетски мотив о којем пева у својим псалмима. Он их не доживљава само као личне непријатеље већ и као Божије супарнике. Њихова спремност на чињење зла другоме утемељена је на богоотпадништву, тј. удаљености од извора доброте и

²⁵⁶ Давидово служење није утемељено на страху, већ на љубави према Богу. Оно у својој егзистенцијалној основи јесте једна врста добровољног послушања, попут сина који слуша свог оца, не зато што је на то приморан, већ зато што га воли и поштује. Реч „слуга“ у овом метафоричном склопу речи добија једну ширу и дубљу симболику. Служити Богу, значи служити Његовој љубави.

живота – самога Бога. Они унижавају и угрожавају животну егзистенцију песника, јер су превасходно сами себе унизили и умртвили своју душу за живот и радост коју Бог даје свакоме створењу. Њихови напади су истрајни и злонамерни, они атакују на песникову душу, на његов живот.

3. „Јер непријатељ погна душу моју, унизио је до земље живот мој; посади ме у тамна места, као мртве од века“. Авесаломова суровост жалости песникову душу и унижава његов живот, чини да обитава у дубокој тами попут древних мртаца који су засути са мноштвом земље (уп. Јефимије Зигабен, у: *Благослови, душо моја, Господа* 2008, 335), који су заувек предани заборава (Томић 1986, 359). Он се не задовољава само физичком ликвидацијом свога оца, већ и у тамним дубинама *Šeola* жели да прогања душу његову. Оваквим поетским размишљањем, Давид жели да изазове што јачи емоционални ефекат код своји слушаца и да особито нагласи велику тугу због угњетавања.

4. „И утрну у мени дух мој, смете се у мени срце моје“. У 4. стиху Давид наставља са јадиковањем и описивањем очајног стања у којем се налази. Он признаје немоћ своје душе да се одупре бујици тмурних осећања због којих његов дух постаје „утрнут“, а срце „сметно“, што за последицу има телесну и духовну умртвљеност. Непрестане помисли на сина прогонитеља удаљују га од обитавања са Богом, угрожавају мир његове душе која покушава да се усредреди на молитву Богу као најјачем и најсигурнијем прибежишту од опасности. Страхови који спутавају његову душу и срце, једино се уз Божију помоћ могу савладати.

Поверење у Бога

5. „Помињем дане старе, размишљам о свим делима Твојим, у творевинама руку Твојих поучавах се“ (уп. *Пс* 76, 6. 12). Присећање на Божија спасонасна дела учињена у прошлости, псалмопојцу су једина нада и утеха да ће му Бог и овај пут притећи у помоћ (уп. Merrill, у: Constable 2010, 242; Томић 1986, 359). Она га охрабрују да што безболније превазиђе тешку животну драму у којој се налази, уливајући му безгранично поверење у Божију доброту. Истовремено, она су и мелем на његовим ранама које му је син Авесалом својим злочињењем отворио. Дакле, *помињање, размишљање и поучавање* о делима Божијим за Давида су били исто што и његова поезија праћена

милозвучним тоновима харфе за цара Саула, са којом је одгањао црне и сетне мисли из срца оболелог суверена (в. *1. Сам* 16, 23; 19, 23).

6. „Подигох Теби руке моје, душа Ти је моја као земља безводна“ (уп. *Пс* 27, 2; 87, 10). Подигнуте руке изображавају песников молитвени став (уп. *Изл* 9, 29; 17, 11), његову чежњу за Богом.²⁵⁷ Његова душа је жедна Божијег спасоносног захвата, она је попут суве земље која вапије за кишом Божијег милосрђа.²⁵⁸

Завршна прозба

Након диапсалма (станка, пауза), псалмопојац Давид започиње други, завршни део 142. псалма.

7. „Брзо ме услиши, Господе, ишчезе дух мој. Не одврати лице Твоје од мене, јер ћу бити сличан онима који силазе у гроб“ (уп. *Пс* 26, 9; 27, 1). Тешка егзистенцијална ситуација у којој се налази, патња, страдање сопствене душе, за песника представљају неиздрживо стање. Он „захтева“ од Бога хитан одговор на његову молитву, у супротном, уподобиће се мртвима, тј. онима који силазе у гроб, који су лишени Божије благодати и помоћи. Његов дух ће ишчезнути, а са њим и поуздање у Бога које је основни темељ песникове вере. Дакле, одсутност Божијег промишљања и милосрдног надзора за песника представља и саму кончину његовог животног пута. Она оставља безброј могућности његовим непријатељима да му се свете и да га злостављају.²⁵⁹

²⁵⁷ Уздигнуте руке у току молитве нису биле религијски чин који се само повезивао са верским обредима старозаветног Израиља (в. Rebić 1992, 219), он је био карактеристичан за цели стари Исток (в. Tomić 1986, 108).

²⁵⁸ „Душа Ти је моја као земља безводна“, ова поетска компарација заправо је један проширени епитет у којем је песник своје емотивно стање душе објаснио песничком сликом безводне земље. Циљ оваквог поређења је да се читаоцу овог псалма учини блиским и разумљивим стање у којем се песник налазио. Овом стилском фигуром, од стране песника, постиже се јаснија сазнајна и емоционална вредност оног што се пореди са оним са чиме се пореди да би се појасниле њихове заједничке особине. Поредбена реч „као“ помаже да се предмет који се пореди приближи предмету са којим се пореди.

²⁵⁹ Полустих: „јер ћу бити сличан онима који силазе у гроб“, може се схватити и као алегоријско казивање песника, које има за циљ означавање људи који немају духовног живота у себи, који су као „окречени гробови“, споља лепи, „а унутра су пуни костију мртвачких и сваке нечистоте“ (*Мт* 23, 27). Силазак у гроб за живота јесте силазак у ад сопствене богоотпадне душе које се закриљује пролазним и пропадљивим вредностима, и којој је све страшно што је непролазно и загладено у вечност.

8. „Чувши ме учини ми ујутро милост Твоју, јер се у Тебе поуздах. Каж ми, Господе, пут којим да пођем, јер Теби уздигох душу моју“. Јутро, као време које је прикладно за молитву и за њено услишење, песник жели да искористи још једним исказивањем лојалности и поверења у Божију милост. Он жели да осећај Божанске љубави ороси његово срце пресахло од мноштва вечерњег туговања и плача. Божији глас, као милозвучна мелодија његове лире, једино може да га орасположи, укрепи и утеши са првим јутарњим зрацима новог дана.²⁶⁰

Давидова јутарња молитва могла би да ослободи анксиозности његову душу. Његова духовна чула повезана су са Богом, без њих он губи оријентацију, не зна куда би управрио своје стопе, који је прави пут којим би требао да пође? Зато он уздиже душу своју Богу, и ослушкује шапат Његов, да му покаже стазу која води из незнања у којем се налази (уп. *Пс* 24, 4).²⁶¹

9. „Избави ме од непријатеља мојих, Господе, јер Теби прибегах“. Најчешћи поетски мотив који се јавља у Давидовим псалмима јесте избављење од непријатеља. Они га опседају, гоне, досађују његовој души. Песник не може да их савлада, да побегне од њих, зато је његова молитва оружије јаче од мача и штита. Сакривен у Божијој сенци, он налази своје уточиште и заштиту. Читаво његово биће жуди да буде у близини Божијој. С тим у вези, намеће се онда и једно питање: да ли је могуће да тако једна жедна душа Божије присутности, као што је Давидова, остане без Његове љубави и заштите? Одговор је веома јасан: није. Бог је увек са својим помазаником, само што он због своје малодушности и страха, и притиска од стране непријатеља, има у свом срцу уврежена осећања напуштености и усамљености.

10. „Научи ме творити вољу Твоју, јер си Ти Бог мој. Дух Твој Благи нека ме води на земљу праву“. Осим почетне кратке прозбе у

²⁶⁰ Чињење Божије милости рано ујутро, за песника би имало исто значење као и брзо или благовремено (Calvin, 1999, vol 5, 184).

²⁶¹ „Каж ми, Господе, пут којим да пођем, јер Теби уздигох душу моју. Зашто Давид на овом месту тражи да му Господ открије пут спасења, када га томе поучавају и природни и писани закон? Одговорићемо овако: Давид то тражи или зато што је природни закон, записан у савести, помрачен и прекривен грехом, због чега је потребно његово обнављање Божијом благодаћу и Божијом поуком, или пак зато што се човеку непознате многе душекорисне ствари, због чега моли Бога да му их открије. Из тог разлога и апостол Павле каже: *Не знамо шта ћемо се молити као што треба (Рим 8, 26)*“ (Јефимије Зигабен, у: *Благослови, душо моја, Господа* 2008, 336).

којој моли Бога да му открије свој наум и промисао, у наставку песник на најкраћи могући начин исповеда свој символ вере речима: „јер си Ти Бог мој“! Бол, патња, страх и малаксалост, често знају да искушају човека и упуте га у погрешном животном смеру. Зато псалмопојац тражи не само да научи шта је воља Божија, већ да је укорени и утемљи својим животом, тј. да је поштује живећи по њеним одредбама. Божија реч за Давида није мртво слово на папиру, она је његов господар и учитељ, унутрашњи покретач његовог духа који просветљује његов ум, заповест која је угравирана на површини његовог срца. Само слушање Божијих речи није довољно да би се оне разумеле, неопходно је да поред вољних хтења постоји и послушност срца за такву врсту наука (уп. Calvin 1999, vol 5, 185), јер: „Бог је онај који чини у вама и да хоћете и да творите по његовом благовољењу“ (Фил 2, 13).

У другом делу 10. стиха, песник због своје збуњености, страха и неверице, упућују молбу Богу да му помогне у проналажењу начина како да изиђе из тешке животне ситуације и упуту га у „земљу праву“. Вођство је препустио Духу Божијем (уп. Рм 8, 14; Јн 14, 26), који ће га чувати и усмеравати на том путу честитости и богољубивости, слично, као што је водио старозаветни Израил по беспућима пустиње и довео га у Обећану земљу (в. Изл 12–40; Бр 10–36; Пнз 1–4, 30–34).

11. „Имена Твога ради, Господе, оживи ме, правдом Твојом изведи из невоље душу моју“. Прослављајући Бога, песник тражи да му да животну снагу и да га „оживи“ изнемоглог и клонулог под теретом опасаности која га прати. Молитву упућену Богу за спас и избављење своје душе песник заснива на праведности, као основном епитету Божије милости. Истовремено, песник жели да укаже свима да је Бог на његовој страни и да ће се страдање и невоље завршити истог тренутка када буду услышене његове молитве.

12. „И милошћу Твојом уништићеш непријатеље моје, и погубићеш све који досађују души мојој, јер сам ја слуга Твој“. У завршном стиху песник не употребљава тешке и оштре изразе када моли Бога да уништи његове непријатеље. Не примећује се никаква озлојеђеност нити жеља за осветом, очигледно да очинска љубав према сину, иако му је он непријатељ, надилази сву патњу и тескобу његове душе. Давид моли Бога да их својом милошћу „уништи“, тј. да их преобрати, просветли, одврати од зле намере.

Називајући себе слугом Божијим, песник жели да нагласи да је то постао заваљујући Божијој милости и благодати, а не својим личним заслугама и делима. Бог по свом слободном избору бира себи пророке и помазанике који ће спроводити Његову вољу (уп. Calvin 1999, vol 5, 187). У 7. стиху 115. псалма, а који можемо да применимо у контексту појашњења Давидовог поетског осећања, још експлицитније је изражена мисао песника када каже: „О Господе, ја сам слуга Твој, ја сам слуга Твој и син слушкиње Твоје. Раскинуо си окове моје“ (*Пс* 115, 7). Дакле, изразом „слуга Божији“ песник истиче своју животну овисност и приврженост Богу који је његов утешитељ и спаситељ.

Кратак осврт на 142. псалм: Овај псалм је једна песма са снажним религиозним мотивима који нису карактеристични само за старозаветну теолошку мисао, напротив, 12. стих овог псалма отвара једну нову димензију у богословско – поетском размишљању старозаветног човека. Он је „претача“ новозаветног размишљања о човеку, у којем, треба имати разумевања, тј. волети свог непријатеља (уп. *Мт* 5, 44; *Лк* 6, 27. 35).²⁶²

Своју молитву у 142. псалму псалмопојац утемељује на верности Богу и жељи за спасењем. Узрочник његове невоље и тескобе јесте његов син Авесалом. Давиду је тешко пало Саулово прогањање, а страдање од стране рођеног сина оставаило је неизбрисив траг на његовој души. Имао је већ искуство лутања по беспућима јудејске пустиње где се крио у пећинама и гудурама, које су му се у појединим тренуцима чиниле попут гроба из којег нема изласка, а у другим моментима биле су му сигурна заштита. Његов живот је био преодређен да га проведе у заједници са Богом а не у гробној тмини (ст. 3).²⁶³ Ова песничка слика (уп. *Плач* 3, 6) даје најбољи приказ злобе и сплетки Давидових непријатеља на челу са Авесаломом, што је за последицу имало нарушавање унутрашње снаге песника (Deissler 2009, 431). Међутим, Господ доноси светлост, Он избавља из таме и мрака и дарује живот у светости (уп. *Јез* 37, 1–6).

²⁶² Изузев 12. стиха, у 2. стиху у одређеној мери може се препознати одјек новозаветних стихова као што су: *Јн* 8, 7; *Рим* 3, 9. 20; *1. Јн* 1, 8 и др. Молба: „Дух твој Благи нака ме води на земљу праву“ (ст. 10), усмерава нас да помислимо на Духа Светога којег је Бог излио на своје следбенике (*Дан* 2, 33), јер „плод Духа јесте: љубав, радост, мир, дуготрпљење, благод, доброта, вјера, кротост, уздржање“ (*Гал* 5, 22–23) (Deissler 2009, 431).

²⁶³ Сличан поетски мотив налазимо у *Књизи о Јову*: „Дух се мој квару, дана мојих нестаје; гробови су моји“ (*Јов* 17, 1).

Због прогона од стране најмилијих песник је био збуњен и усамљен у својој муци. Он је био човек од мисли, тананих осећања, који је страдао у духу и срцу ничим заслужено и изазвано од непријатеља који га прогоне. Страх од самоће га је највише прогонио, тако да је имао утисак да га је и Бог напустио (ст. 4).

Поверње у Бога песник укрепљује присаћањем на претходна добротинства која му је учинио Господ (ст. 5). Она су његов ослонац у тешким тренуцима и један од начина да ублажи своју тугу и бол. Жеђ за Богом песник је изразио у слици безводне земље (ст. 6), остале молитвене жеље развија у наредна три стиха, чији се садржај делимично ослања и на друге псалме (ст. 7. уп. *Пс* 101, 3–4; 26, 9; ст. 8. уп. *Пс* 24, 4; ст. 9. уп. *Пс* 58, 2; 30, 16).

Прозба у којој се обраћа Богу за духовно, тј. животно вођство (ст. 10; уп. *Пс* 39, 9; 26, 11; 138, 24), најпре се односи на Божију помоћ у „исправном обликовању живота“, и „на милост новог спасења“ (уп. *Ис* 26, 7; 40, 4; 42, 16) (Deissler 2009, 431). Наредни 11. стих, који има извесне заједничке поетске мотиве са другим стиховима у неким од псалама у *Псалтиру* (уп. *Пс* 24, 11; 30, 4; 70, 20; 137, 7), добар је увод у завршни 12. стих. Наиме, песник верује да ће „уништењем“ непријатеља (уп. *Пс* 93, 23), уз помоћ милости Божије, његов живот поново постати тих и миран и да ће моћи поново да заједничари са Господом. Завршна исповест, у којој себе назива слугом Божијим (уп. *Пс* 118, 125), још једно је кратко исповедање вере у моћну Божију заштиту (уп. *Пс* 85, 2) (уп. Deissler 2009, 431).

5.2.14. *Пс* 7

Псалам Давидов, који певаше Господу за речи Хусије, сина Јемејенија (Венијаминца).

Молитвена прозба Богу у невољи

*2. Господе Боже мој, на Тебе се поуздах,
спаси ме од свих који ме гоне, и избави ме,*

*3. да не зграбе душу моју као лав,
немајући ко да избави, нити ко да (ме) спасе.*

Исповедање недужности, заклетва Богу

4. *Господе Боже мој, еда ли учиних то (зашто ме гоне), еда ли је неправда у рукама мојим,*

5. *еда ли узвратих онима који ми наношаху зла, нека зато отпаднем од непријатеља мојих празан,*

6. *нека зато гони непријатељ душу моју, и достигне је, и згази на земљу живот мој, и славу моју у прах да настани.*

(Диансалма).

Призивање Бога као Судије света

7. *Устани, Господе, у гњеву Своме, уздигни се у крајевима непријатеља мојих. Подигни се, Господе Боже мој, заповешћу коју си заповедио,*

8. *и сабор народа окружиће Те, и за њега се на висину врати.*

9. *Господ ће судити народима. Суди ми, Господе, по правди мојој, и по незлобивости мојој (нек буде) на мени.*

10. *Нека се оконча злоба грешника, и усправићеш праведнога, Боже Који испитујеш срца и бубреге.*

Поверење у Божију праведност

11. *Праведна је помоћ моја од Бога, Који спасава праве срцем.*

12. *Бог је судија праведан и моћан и дуготрпељив, и не наводи гњев сваки дан.*

Сигурност у пораз непријатеља

13. *Ако се не обратите, мач Свој наоштриће, лук Свој затегнуће, и то је припремио,*

14. *и у томе припреми оруђа смрти,
стреле Своје учини палећима.*

15. *Гле, (непријатељ) заче неправду,
затрудне бол, и роди безакоње.*

16. *Ров отвори, и ископа га,
и паиће у јаму коју је начинио.*

17. *Повратиће се бол његов на главу његову,
и на теме његово паиће неправда његова.*

Судбина праведника

18. *Исповедаћу и хвалићу Господа по правди Његовој,
и псалмпеваћу Имену Господа Вишњега.*

Уводно разматрање: „На први поглед, могло би се учинити да натпис седмог псалма противуречи ономе што је написано у *Књигама о царевима*, где се говори о Давиду. Наиме, тамо се приповеда о Хусији, првом Давидовом пријатељу и сину Архијином, док се овде каже да је Хусија син Јемејенијев. Међутим, како тај Хусија није Јемејенијев син, тако ни међу онима, који се тамо помињу нема другог Хусије, који је Јемејенијев син. Зар он Јемејенијевим сином није назван зато што је показао велику храброст и одважни подвиг, када је под маском пријатељства дошао код Авесалома и осујетио Ахитофелов савет, предложивши мишљење човека који је веома спретан и који добро познаје ратну вештину? Наиме, син Јемејенијин у преводу значи ‘син деснице’. Када га је Ахитофел саветовао да нимало не оклева него да одмах нападне оца који још није био спреман за битку, Хусија није допустио да Ахитофелов савет буде прихваћен, *да би Господ*, како је речено, *навукао зло на Авесалома (2. Сам 17, 14)*. Напротив, да би Давиду дао времена да сабере своје снаге, просудио је да би требало да га увери у корист од одлагања и оклевања, чиме је угоднио и Авесалому, који је рекао: *Бољи је савет Хусије Архијанина него савет Ахитофелов (2. Сам 17, 14)*. Хусија је, међутим, посредовањем свештеника Садока и Авијатра обавестио Давида о Авесаломовим одлукама, захтевајући да Давид током ноћи не остане у пустињи Аравот, него да пожури са преласком (реке Јордан, в. 2. *дн 17, 22*). Будући да је он кроз овај добар савет постао Давидова десна рука, добио је име по свом одважном делу, због чега је назван сином Јемејенијиним, тј. сином деснице. У

Светом Писму је уобичајно да се порочнима чешће даје име по греху него по оцу, као што се и добрима даје име по врлини којом се одликују. Тако и апостол Павле назива ђавола сином погибелји: *Нико да не отпадне, осим онај који чини безакоња, син погибелји* (2. Сол 2, 3). И у Јеванђељима је Господ Јуду назвао сином погибелји, јер је речено: *Нико од њих не погибе осим сина погибелји* (Јн 17, 12). Оне, који су украшени богопознањем назвао је чедима премудрости, рекавши: *Оправдаће премудрост деца њезина* (Мт 11, 19). Каже и ово (на другом месту): *Ако буде онде син мира* (Лк 10, 6). Због тога не чуди ако је овде прећутано о телесном родитељу првог Давидовог пријатеља. Он је назван сином деснице, добивши по својим делима онакво име, какво му и доликује“ (Василије Велики, у: *Благослови, душо моја, Господа* 2008, 362).²⁶⁴

У знак захвалност што га је уз помоћ речи његовог пријатеља спасао од непријатеља, Давид је написао ову благодарну песму Богу, приписујући Његовој благодати спасење а не људској мудрости и досетљивости (уп. Αθανάσιος Αλεξανδρείας PG 27, 77D).

Овај псалам је молитвени псалам појединца, тачније, молитва онога ко је неправедно оптужен, који нас уверава у своју невиност и тражи своје право код Бога. Ова је тема посебно развијена у молби Судији света од 7. до 12. стиха. У наредним стиховима, од 13. до 17., изражена је песникова сигурност да ће му молитва бити услишена, док ће његови непријатељи бити кажњени.

Језик псалма делимично је арамеизиран, а песникове поетске мисли нас подсећају на Јеремију и послесужањску мудрост (Deissler 2009, 39). Овај је псалам, такође, судећи по местимично снажним обележјима поучног и мудросног, истовремено замишљен и као образац за писања псалама са сличном тематиком. Вероватно је на завршно обликовање овог псалма, чији текст данас имамо, снажно утицала судбина пророка Јеремије (уп. Deltzsch 1880, 143).

²⁶⁴ У самом псалму не говори се ништа о личности Хусије, сина Јемејенија (Венијаминца) (Томić 1986, 68). Друга књига дневника говори о гласнику Хусији, који је јавио цару Давиду за смрт Авесалома (в. 2. дн 18, 21). Назнака, *Венијаминац*, упозорава нас да се можда ради о неком Давидовом непријатељу (*Jeruzalemska Biblija* 2003, фуснота f, 699).

Молитвена прозба Богу у невољи

2. „Господе Боже мој, на Тебе се поуздах, спаси ме од свих који ме гоне, и избави ме“. Псалмопојац Давид почиње овај псалам позивом за помоћ свечаним ословљавањем Бога.²⁶⁵ Његов вапај је молитва онога који је неправедно оптужен, који нас уверава у своју недужност и тражи своје право код Бога. Он се не узда у помоћ људи, иако је Хусијева реч била за њега спасоносна. Зна песник да онај који се узда у човека или се наслађује нечим житељским, као што је новац, моћ или тежи за нечим другим што људи сматрају битним, не може изговорити: „Господе Боже мој, на Тебе се поуздах, спаси ме“. Пророк Јеримија у својој *Књизи* каже: „Да је проклет човјек који се узда у човјека и који ставља тијело себи за мишицу, а од Господа отступа срце његово“ (*Јер* 17, 5). Давид зна да се благодарење и слава не смеју указивати никоме осим Богу, као што се не треба ни уздати у никога другог осим Бога. Бог је његова нада (*Пс* 70, 5), снага и песма (Василије Велики, у: *Благослови, душо моја, Господа* 2008, 362; уп. Weiser 1962, 136).

3. „Да не зграбе душу моју као лав, немајући ко да избави, нити ко да (ме) спасе“. У тренутку писања овог псалма, Давид је био у изузетно тешкој животној ситуацији. Једину помоћ је могао да очекује од самога Бога. Своје непријатеље пореди са крволочном звери која је жељна плена (уп. *Јер* 2, 30; видети још *Ос* 5, 14; *1. Пт* 5, 8.). Напуштен и без заштите, псалмопојац је ипак сигуран у своје избављење. Својом вером у Божију милост, он налази пут ка спасењу из безизлазне ситуације у којој се нашао, не својом вољом, већ вољом и жељом његових прогонитеља (уп. Eaton 2003, 78; Grogan 2008, 51).

Исповедање недужности и заклетва Богу

4. „Господе Боже мој, еда ли учиних то (зашто ме гоне), еда ли је неправда у рукама мојим“. Псалмопојац Давид је слично питање поставио цару Саулу у ситуацији када је имао прилику да га убије:

²⁶⁵ κίριε ο` θεός (*kirie o theos; LXX*); *Господе Боже*. Ово је први пут у псалмима да се ове две „ознаке“ (designations) за Бога појављују једна поред друге (исти случај се понавља и у четвртном стиху овог псалма). Њихова употреба представља основно самопуздање и поверење у Бога, псалмопојца. Прва, *Jahve (Yahweh)* говори о Богу и Његовом завету са изабраним народом; друга, *Elohim*, о Његовој бесконачној божанској моћи и савршенству (Tesh, Zorn 1999, 124).

„Зашто господар мој гони слугу својега? Јер шта сам учинио? И какво је зло у руци мојој?“ (1. Сам 26, 18).²⁶⁶

Псалмопојац наставља своју молитву следећим речима: „Еда ли узвратих онима који ми наношаху зла“. Овим полустихом он показује своју простодушност, и спремност на праштање својим гонитељима. Он једноставно, или намерно, заборавља принцип освете који је тражио да се узвраћа зло за зло (в. *Изд* 21, 23–26). Не жели да узврати на исти начин како је њему учињена неправда (в. 1. Сам 24, 8). „Нека зато отпадне од непријатеља мојих празан“. Као што праведник који је победио одлази од непријатеља са пуним рукама плена, тако побеђени одлази празних руку и осрамоћен (Αθανάσιος Αλεξανδρείας PG 27, 80A).

Из свега горе поменутог можемо да закључимо (ст. 4–5), да песник своју мисао, осећање и песничко узбуђење исказује у облику питања на која не очекује одговор. Он једноставно жели да код читаоца или слушаоца његовог псалма побуди исти ону емоцију коју је он имао приликом писања самих стихова. Давид, такође, у ова два стиха користи анафору као стилску фигуру, имајући за циљ, с једне стране, да покаже интезитет својих осећања, а с друге стране, да понављањем истих речи и израза дâ одређени емоционални тоналитет овом псалму.

б. „Нека зато гони непријатељ душу моју, и достигне је, и згази на земљу живот мој, и славу моју у прах да настани“. Овим стихом, као и са предходна два изражена је једна врста заклетве од стране песника којом жели да потврди своју невиност. Ако је учинио то што му пребацују и зашта га оптужују непријатељи, нека њему Бог врати истом мером (Тomić 1986, 69; уп. Broyles 1999, 67). „Нека зато гони непријатељ душу моју, и достигне је“. Горња граница мржње према неком јесте да му се одузме живот, али одузети душу неке чин је који превазилази људске моћи маколико оне биле велике. Она припада само Богу и тога је псалмопојац свестан. Он једноставно жели да каже, не само његово тело да се уништи, него и његова душа која је бесмртна и припада једино Творцу. И нека се „згази на земљу живот мој, и славу

²⁶⁶ У самом тексту псалма није јасно дефинисано какав је грех или преступ учинио цар Давид и због чега је оптужен. Елмер Лесли (Elmer Leslie) сматра да се оптужба односи на некакву крађу и губљење поверења код својих сународника (Leslie 1949, 316). Стулмулер (Stuhlmüller) сматра да је оптужба изречена због учињеног некаквог убиства (Stuhlmüller 1983, *Psalms I*, 83). Делич Франц Јулиус (Delitzsch Franz Julius) мишљења је, да се овај стих, и наредни, односе на цара Саула и на његов однос са Давидом док је овај још био у његовој служби (Delitzsch 1880, 140–141).

моју у прах да настани“ каже песник. Бог је Адаму рекао: „Са знојем лица свог јешћеш хлеб, докле се не вратиш у земљу од које си узет; јер си прах, и у прах ћеш се вратити“ (*Пост* 3, 19). Исто тако, Давид очекује да се живот његов и слава његова у прах претворе ако се докаже кривица за оно што није учинио (уп. Augustinus PL 36, 99–100). Појмови у овом стиху као што су *душа*, *живот* и *слава* имају исто значење (Constable 2010, 24).

Призивање Бога као Судије света

7. „Устани, Господе, у гњеву Своме, уздигни се у крајевима непријатеља мојих. Подигни се, Господе Боже мој, заповешћу коју си заповедио“. Бог као да је неосетљив пред навалом Давидових непријатеља, као да је заспао у дубоком сну и не чује вапај свог слуге. Зато Давид дозива Бога, који у *Ис* 33, 10 каже: „Сада ћу устати, сада ћу се узвисити, сада ћу се подигнути“. ²⁶⁷ Он моли Бога да се освети за заповест коју је дао: „Поштуј оца свог и матер своју“ (*Изл* 20, 12), а коју је Авесалом преступио. Из тог разлога, због његовог поправљања и уразумљења многих, песник моли Бога да не буде дуготрпељив и милостив, него да устане у гневу и да се освети за Своју заповест која није испоштована. Песник не моли Бога да се свети његовим непријатељима из неких егоцентричних разлога, већ зарад запостављене Божије заповести коју је Сам дао у Декалогу (уп. Eaton 2003, 78). Следећи стих: „и сабор народа окружиће Те, и за њега се на висину врати“, логички је наставак претходног стиха. У њему песник не говори о есхатолошком суду већ о окупљању верног народа око Јахвеа као о једној врсти Божије заједнице (Томić 1986, 69).²⁶⁸ О есхатолшким димензијама Божијег суда биће речи у следећем, 9. стиху.

9. „Господ ће судити народима“. ²⁶⁹ Слично као у: *Ис* 34, 1; 57, 15; *Јер* 25, 30; *Пс* 92, 4 и др., песник види Бога као Судију на свршетку

²⁶⁷ У *Пс* 93, 2 песник каже: „Узвиси се, Судијо земље, узврати расплату гордима“.

²⁶⁸ Самуел Териен (Samuel Terrien) сматра да се ради о литургичком окупљању верног народа у Храму где су присутни и свештеници, Левити и храмски музичари (Terrien 2003, 120).

²⁶⁹ Реч „судити“ (κρίνω, *krino*; *LXX*) у *Библији* понекад има значење „испитивати“ или, у другом случају, „осуђивати“. Тако се, на пример, у значењу „испитивати“ налази у *Пс* 25, 1–2 где песник каже: „Суди ми, Господе, јер у незлобивости мојој ходих; и уздајући се на Господа нећу изнемоћи. Испитај ме, Господе, и окушај ме; претопи бубреге моје и срце моје“. У значењу „осуђивати“ налази се у *Посланици првој Коринћанима* апостола Павла: „Да смо сами себе осуђивали (испитивали), не бисмо били осуђени“ (*1. Кор* 11, 31). У

времена који столује над окупљеним човечанством. Његова судачка власт већ сада делује у свету. Он познаје човекову духовну и телесну природу (в. *Јер* 11, 20; 17, 10; 20, 12), суди праведно (в. *Јер* 11, 20) и кажњава своје непријатеље (*Ис* 66, 14). Давид је уверен да ће и у његовом случају доћи до суда његовим непријатељима због свега оног лошег што су му учинили. Попут бумеранга њихова дела ће се њима вратити, слично као што је описано у *Пс* 36, 14-15; *Ис* 50, 11; *Сир* 27, 25 (Deissler 2009, 39; уп. Basson 2006, 80).

„Суди ми, Господе, по правди мојој, и по незлобивости мојој (нек буде) на мени“. Бог суди свим народима и сваком човеку. Божији суд се изриче над нечијим делом, а сам Бог процењује каква су та дела била, праведна или неправедна. У том контексту изгледа да нам је лакше да разумемо како Бог суди човеку појединцу него народима. Зато псалмопојац брзо прелази са Божијег суђења народима на себе лично, молећи Бога да суди „по правди мојој, и по незлобивости мојој (нек буде) на мени“. Појам правде нераздвојан је од појма закона који је у вези са људским разумом. Живети по правди, значило је за старозаветни Израил живети по Мојсијевом Закону, тј. Божијем Закону (Јеротић 2002, 18–19). Праведност самога Бога је изнад сваког разума. Она је неизрецива и недостижна (непојмљива) за сваку створену природу и има превасходство праведности, сагласно њеној величини (уп. Βασιλείου Κατσαρείας ο Μέρως PG 29, 241A). Јер ако је правда део одговорности псалмопојца као разумног и умног бића, онда је и његова незлобивост (безазленост) део његовог срца. Зато Давид не каже Богу: суди ми по правди или по безазлености мојој, већ по правди и безазлености (уп. Grogan 2008, 51–52). Својом незлобивошћу псалмопојац показује и своју простодушност. У *Причама Соломуновим* је записано: „Незлобиви верује свакој речи“ (*Пр* 14, 15), нарочито речи записаној у Божијем Закону.

10. „Нека се оконча злоба грешника“. Бог не суди одмах како већина људи и очекује, Он суди праведно а неправда која је почињена неће бити заборављена у Његовим очима (Constable 2010, 24). Зато се псалмопојац и моли Богу да оконча злобу оних који га гоне, да их уразуми, да не чине више безакоња. Једноставно, даје им шансу да се поправе и схвате да су на погрешном путу (уп. *Мт* 5, 44).

Књизи пророка Јеремије имамо следећи пример: „Господ ће се судити са сваким телом“ (*Јер* 25, 31).

„Усправићеш праведнога“. Давиду, као праведнику, потребана је ова прозба како би га Бог још више утврдио у његовој правди и како би она била под руковођењем Божијим. Песник не жели да услед неке своје слабости одступи од правде и истине које су љубављу Божијом добоко укорене у његовом срцу (уп. Weiser 1962 138).

„Боже Који испитујеш срца и бубреге“.²⁷⁰ Писац овог псалма употребљава реч *срце* да би означио владајући део душе, а реч *бубрези* (*утроба*) користи да би означио центар вољног и осећајног човековог деловања (Томс 1986, 69).²⁷¹ Бог, као праведни Судија испитује наше помисли као што испитује и наша дела. Он својим погледом продире у најскривеније делове човекове душе и самог бића. У испитивању срца и бубрега (утробе) Бог показује своје правосуђе. У *Светом Писму Старог Завета* постоје многобројни примери Божијег испитивања тајни човековог срца и утробе. Навешћемо неколико примера: Бог је испитао Авраамово срце, тј. да ли он од све душе, и од свог ума, љуби Бога, када му је заповеђено да жртвује сина Исака. На овај начин Бог је хтео на један суров, и за нас људе непојмљив начин, да открије код свог слуге да ли љуби више свога сина, којег му је Бог и даровао, или Њега, Бога (в. *Пост* 22, 1-24); Испитао је Бог и Јакова који је трпео Исавова сагрешења и лукавства да би се у свом сјају показало његово братољубље (в. *Пост* 27–33). Јосифу је Бог испитао утробу приликом безумног распламсавања страсти његове развратне господарице када је служио код Фараоновог дворанина Петефрија, где је у часу велике кушње заблистала његова чистота и чедност (в. *Пост* 39, 7–13) (Василије Велики, у: *Благослови, душо моја, Господа* 2008, 367–368).

Поверење у Божију праведност

11. „Праведна је помоћ моја од Бога, који спасава праве срцем“. У овом стиху, псалмопојац осећа предстојећу опасност од непријатеља који су се наоружали против њега. Свестан да су његове телесне способности и снага ништавне у односу на Божију снагу. Само у

²⁷⁰ Упоредити овај стих са: *Јер* 11, 20; 12, 3; *Пс* 138, 13;

²⁷¹ Два централна органа у јединственом психосоматском функционисању човека јесу срце и мозак, односно, осећање и разум.

наручју Божијем псалмопојац се осећа сигурним. Као што уље плута по површини воде, и никаква водена сила не може да га потопи, тако исто ниједна овоземаљска сила која се окомила на песника не може да му науди јер је Бог на његовој страни (уп. Spurgeon 1976, 36). Бог је, уопште узевши, Спаситељ свих оних који су му одани и посвећени, који имају *право, искрено, отворено и безазлено срце* као што га има писац овог псалама (Delitzsch 1880, 4). Према томе, Бог познаје помисли песниковог срца, који зато и тражи Његову помоћ и спасење (Αθανάσιος Αλεξανδρείας PG 27, 80C).

Дакле, Давид наглашава своје емоционално стање када каже да Бог спасава оне који су правог срца, тј. који живе по заповестима Божијим. Јер „који ходи непорочно и чини правду, који говори истину у срцу своме“ (Пс 14, 2), тај може и очекивати помоћ Божију. Слично песниковом размишљању о чистоти срца, у *Новом Завету*, у беседи на гори, Христос каже: „Блажени чисти срцем, јер ће Бога видети“ (Мт 5, 8). Срце које није праведно, чисто, оно је извор „злих мисли, прељубе, курварства, убиства, крађе, лакомства, срамоте, поноса, безумља, хуљења на Бога“ (Мк 7, 21–22).

12. „Бог је судија праведан и моћан и дуготрпељив, и не наводи гњев сваки дан“. Скоро истоветно као и у 9. стиху, псалмопојац Давид назива Бога судијом, с тим да му у овом стиху приписује атрибуте као што су: *праведан, моћан и дуготрпељив*. Тиме нам песник показује свој лични однос који има према Богу, тј. открива нам Божије особине које одговарају ситуацији, симболици и емотивно – поетском стању у којем се налази. Песник у овом стиху наглашава Божије дуготрпељење, иако из песникове перспективе, Бог и не опрашта сасвим, Он само донекле одлаже кажњавање оних који су то заслужили.²⁷²

Сигурност у пораз непријатеља

13–14. „Ако се не обратите, мач Свој наоштриће, лук Свој затегнуће, и то је припремио, и у томе припреми оруђа смрти, стреле

²⁷² Василије Велики тумачећи овај стих каже: „Све то што се догађа не догађа се безразложно; напротив, Бог одмерава по мерама свакога, каквима је сам човек претходно измерио своје поступке у животу. Ако сам починио неки грех, добићу оно што сам заслужио. Према томе, *не говорите против Бога неправду* (Пс 74, 6), јер је Бог праведан Судија. Не мислите о Богу тако ниско, да помислите да Он није у стању да се освети, јер је Он *моћан*. Који је разлог што одмах не кажњава грешнике? Тај што је Он *дуготрпељив* и *не наводи на гнев сваки дан*“ (Василије Велики, у: *Благослови, душо моја, Господа* 2008, 368–369).

Своје учини палећима“. У 13. и 14. стиху, Давид нам у величанственој песничкој слици приказује Бога као ратника који је кренуо у битку против безбожника који не прихватају покајање, који су тврдоврати у својим намерама. Наиме, Бог људима увек даје прилику да осуде њихове сопствене грешке, да се покају, да исправе своје поступке према себи самима, према ближњем. Али, ако људи одбију да сами себи суде, онда ће им Бог судити. „Јер да смо сами себе испитивали“, каже апостол Павле у *Првој посланици Коринћанима*, и додаје „не бисмо били осуђени“ (*1. Кор* 11, 31).

15. „Гле, (непријатељ) заче неправду, затрудне бол, и роди безакоње“. Желећи да што јаче и убедљивије изкаже своју поетску мисао Давид у алегоријској слици приказује злобу својих непријатеља као трудну жену која се порађа.²⁷³ Они су своје злобне мисли оваплотили и конкретно их спровели, чинећи неправду.

16–17. „Ров отвори, и ископа га, и пашће у јаму коју је начинио. Повратиће се бол његов на главу његову, и на теме његово пашће неправда његова“. Давид у овим стиховима постепено разија своју песничку мисао започету у претходном и при томе користи језик пун јаких израза са којима жели да дочара степен својих јаких осећања. Именицу *ров* (јама) песник употребљава у крајње негативном контексту. Бројни су примери у *Светом Писму* који ово и потврђују. Навешћемо неколико: Јосифа су његова браћа бацила у јаму када су хтела да га се отарасе (*Пост* 37, 24); под појмом јама у *Старом Завету* подразумевала се тамница (*Пост* 40, 15), замка (*Јез* 19, 4), гроб (*Јез* 32, 23), ад (*Јез* 31, 14) и др.; пророк Данило је био бачен у јаму са лавовима (*Дан* 6, 7–24), итд.²⁷⁴

²⁷³ „Гле, непријатељ заче неправду, затрудне бол, и роди безакоње. У овој изреци (стиху), како се чини, поредак је испремештан. Наиме, они који рађају најпре зачињу, затим трпе бол и најзад рађају. Овде се најпре помиње бол рађања па зачећа и на крају рађање. Међутим, када се говори о зачећу у срцу, ова изрека је веома изражајна. Наиме, неразумна стремљења пожудних, обесних и махнитих жеља назавана су боловима рађања, јер се у души рађају брзо и са трудом. Онај ко услед таквог стремљења није извојевао победу над порочним мислима, он *затрудне бол*, онај који је срдачну повреду распламсао порочним делима *родио је безакоње*. Како се чини, Давид ово говори јер се стиди што је отац безаконог сина. Он није мој син, каже пророк, него је постао син оног оца, који га је усинио кроз грех“ (Василије Велики, у: *Благослови, душо моја, Господа* 2008, 369).

²⁷⁴ „Ров отвори, и ископа га, и пашће у јаму коју је начинио“. Овај стих има, по мишљењу аутора ове дисертације, и своју едукативну функцију. Наиме, псалмопојац Давид у овом псалму жигосе и извргава руглу лаж, неправду, тиранију, тј. зло сваке врсте. Он жели да опомене сваког ко чини зло, да се не може надати добру. У *Причама Соломуновим* стоји

Судбина праведника

18. „Исповедаћу и хвалићу* Господа по правди Његовој, и псалмопеваћу** Имену Господа Вишњег“. Псалмопојац завршава овај псалм доксологијом, где посебно истиче атрибут Божије праведности (уп. Van Gemeren 1991, 106). Иако Бог не мора да оправдава своје поступке, Давид сваку Божију интервенцију правда тиме, да је по Божијем промислу извршена у право време и правом тренутку, не доводећи у сумњу њену правичност. Он Бога описује као узвишено биће, дајући му епитет *Вишњи*, што посебно наглашава у овом стиху. Песник нам истовремено дочарава, у свом емотивном заносу, и слику Бога као цара, који седи на свом узвишеном небеском престолу (уп. *Пост* 14, 18–24). Дакле, песник је овим завршним стихом хтео да изрази лични доживљај свога Творца, да тиме утврди и Божији народ у вери у Његову праведност, темељећи све на личном и проживљеном искуству.

Кратак осврт на 7. псалм: Пс 7, молитва је прогнаног праведника да би га Бог спасао од његових личних непријатеља (1. стих). Псалмопојац Давид своје исповедање Богу започиње реторским питањем да ли је он заиста крив за оно зашто га оптужују и који је разлог непријатељства према њему (4. и 5. стих). Ако су тврдње његових непријатеља тачне, нека му Бог онда узврати истом мером (6. стих).

У наставку, да би нам на што боље открио своје мисли и емоције, песник нам отеловљује слику Бога као врховног и праведног Судије света (ст. 7–10). Он као да жели да пита своје сународнике „Који ме од вас кори за гријех? А ја не тражим славе своје; постоји Онај који тражи и суди“ (*Јн* 8, 46. 50). С тим у вези, песник не мисли само на

записано: „Безбожника ће ухватити његова безакоња, и у ужа гријеха својих заплешће се“ (*Пр* 5, 22); апостол Павле у *Посланици Галатима* такође опомиње: „Не варајте се, Бог се не да обмањивати; јер што човјек посије оно ће и пожњети“ (*Гал* 6, 7). Исто тако и 17. стих можемо једино разумети и схватити као завршетак песникове мисли исказане у претходна два стиха: „Повратиће се бол његов на главу његову, и на теме његово пашће неправда његова“.

* „Реч исповедање и глагол исповедати се значи свугде у Псалмима: ‘или исповедање својих грехова Богу, или *благодарење, захваљивање, хвалу и славослов* Богу’, каже Св. Јован Златоуст“ (Еп. Атанасије, у: *Псалтир* 2000, 15).

** „Јеврејска реч **замар**, грчки ψάλλω или ψαλμῶδω/, значи певање на инструменту са струном званом *мизмор* = *псалтир*, тј. Певање уз музичку пратњу. Преводимо са: *псалмопевам, псалмопојем*“ (Еп. Атанасије, у: *Псалтир* 2000, 15).

есхатолошки Божији суд, већ наглашава да је Божија власт универзалног карактера. Судије, које је човек поставио, своје пресуде доносе на основу спољашњих доказа и чињеница, а Бог својим погледом допире до најскривенијих тајни човековог срца, зато песник безрезервно и исказује своје поверење у Божију праведност (11. и 12. стих).

Од 13. до 17. стиха песник сликовито описује судбину његових непријатеља, тј. њихово деловање и пропаст, што у *Старом Завету* и није био тако редак случај.²⁷⁵ Он верује да ће им се њихови неразумни поступци вратити за сва лукавстава која су смислили против њега. Овакав став песник има и у другим псалмима које је написао: „Потонуше назнабожци у пропасти коју начинише; у замци овој коју скрише ухвати се нога њихова“ (*Пс* 9, 16); „Мач потежу грешници, затегнуше лџк свој да оборе сиромаша и убогога, да закољу праве срцем; мач њихов да уђе у срце њихово, и лукови њихови да се поломе“ (*Пс* 36, 14–15).

Своју веру у Божију праведност, песник потврђује последњим стихом овог псалма, у којем, на један посебан и поетски начин изражава Божију трансцендентност и универзалност Његовог царства кад каже: „Исповедаћу и хвалићу Господа по правди Његовој, и псалмопеваћу Имену Господа Вишњегга“.

5.2.15. *Пс* 37 (МТ: Псалам 38)

Псалам Давидов, за сећање, о суботи.

Молитва за опроштај греха

²⁷⁵ У *Књизи пророка Исаије* записани су следећи стихови: „Нема никога да виче за правду, нити има да се пре за истину; уздају се у ништавило, и говоре лаж; зачињу невољу, и рађају муку“ (*Ис* 59, 4); „Гле, сви који ложите огањ и опасујете се искрама, идите у светлости огња свог и у искрама које распалисте. То вам је из моје руке, у мукама ћете лежати.“ (*Ис* 50, 11); док је у *Причама Соломуновим* записано: „Ко јаму копа, у њу ће пасти; и ко камен ваља, на њега ће се превалити“ (*Пр* 26, 27).

*2. Господе, немој ме јарошићу Твојом карати,
нити ме гњевом Твојим казнити.*

Опис јадног стања

*3. Јер стреле Твоје забодоше се у мене,
и спустио си на ме руку Твоју.*

*4. Нема исцељења телу моме од лица гњева Твога,
нема мира у костима мојим од лица грехова мојих.*

*5. Јер безакоња моја превазиђоше главу моју,
као бреме тешко оптеретише ме.*

*6. Усмрдише се и загнојише ране моје,
од лица безумља мога.*

*7. Пострадах и скруших се до краја,
сав дан постиђен ходих.*

*8. Јер се слабине моје испунише поругама,
и нема исцељења телу моме;*

*9. злостављан бих и унижен веома,
риках од уздисања срца мога.*

*10. Господе, пред Тобом је сва жеља моја,
и уздисање моје од Тебе се не скри.*

*11. Срце моје смути се, остави ме снага моја,
и светлост очију мојих и она није са мном.*

Притужба на непријатељство ближњих

*12. Пријатељи моји и ближњи моји спрема мене дођоше и сташе,
и најближи моји на одстојању стадоше.*

*13. Тражитељи душе моје ужурбаше се,
и који ми искаху зла говорише погубне ствари,
и по цео дан смишљаху лукавства.*

Поверење у Божију помоћ

14. *А ја као глув не слушах,
и као нем не отварах уста своја;*

15. *и бејаш као човек који не чује,
и који у устима својим нема оправдања.*

16. *Јер у Тебе се, Господе, поуздах;
Ти ћеш ме услишити, Господе Боже мој.*

Нада и трпљење

17. *Јер рекох: Да ми се не порадују непријатељи моји;
и у спотицању ногу мојих бише нада мном велеречиви.*

18. *А ја сам на ударце спреман,
и бол је мој стално преда мном.*

Исповест

19. *Јер безакоње моје ја ћу објавити,
и бринућу се за грехе своје.*

20. *А непријатељи моји уживају, и осилише се нада мном,
и умножише се који ме мрзе неправедно;*

21. *који ми узвраћају зло за добро
оклеветаше ме, јер идох за добротом,
(и одбацише ме љубљенога, као мртвога згађенога).*

Позив (молитва) за помоћ

22. *Не остави ме, Господе; Боже мој,
не удаљи се од мене.*

23. *Похитај ми у помоћ, Господе спасења мога.*

Уводно разматрање: Псалам 37. припада групи молитвених пасалама у чијем се садржају препознају извесни елементи индивидуалне тужбалице. У њему песник није испричао неку причу или догађај, већ је на један лирски начин описао сопствено искуство вере. Он у овим прелепим стиховима износи своја најдубља унутрашња

осећања, и то у тренуцима спозанаје своје грешности и отуђености од Бога. Под теретом греха његово тело и душа пате. Окружен је равнодушним пријатељима као и злурадим, пуним мржње, непријатељима. Он јасно и отворено исповеда пред Богом своју грешност. Попут Јова, миран и тих, стоји пред Господом (в. *Јов* 42; уп. *Пс* 21; *Ис* 53). Не окривљује никога за своје јадно стање. Али, пун је наде у Бога и сигурности да ће његов вапај бити услишен.

Историјске околности у којима је настао овај псалам су непознате. О њима не говори ни наслов ни текст псалма. Претпоставља се да је повод за писање био догађај описан у 2. *Сам* 11, 2–27, а сâм псалам је настао за време Авесаломовог гоњења (в. 2. *Сам* 15–17). Међутим, није искључено да је неки незаписан догађај инспирисао песника да напише овај псалам, као и то да га је написао на крају животног пута, имајући на уму и његово поучно значење.

Додатак наслову „за сећање“, такође је доста нејасан. Вероватно је имао је за циљ да „подсети“ Бога на Давидово покајње, на његов доживљај у ком је сагледао таму своје душе, његову искреност у исповедању греха, на бол и пропадње због почињеног злодела.²⁷⁶ „О суботи“, које, такође, стоји у наслову, могло би да има значење да је овај псалам читан у синагогама или храму суботом.²⁷⁷

Молитва за опроштај греха

2. „Господе, немој ме јарошћу Твојом карати, нити ме гњевом Твојим казнити“. Из првог стиха видимо да је песник свестан узрока због којег се налази на осуђеничкој клупи пред Господом. То је почињени грех. Он не жели да избегне заслужену казну. Његова је жеља да буде кажњен од стране Бога али са пуно сажаљења и милости, а не са гњевом и јарости. У ствари, Давид више прижељкује Божији прекор који би га васпитао – поправио и са очинском љубављу укорио.²⁷⁸ У једном другом псалму, пророк има сасвим друго

²⁷⁶ „За сећање“, јеврејско предање повезује са кађењем приликом приношења бескрвне жртве (в. *Лев* 2, 1–16) (Deissler 2009, 131; Емилијан 2006, 170).

²⁷⁷ У хришћанској православној традицији, овај псалма се налази као други по реду у Шестопсалмију.

²⁷⁸ „Морамо напоменути да су дејства Божија слободна од гнева и било какве страсти. Уколико пророци [у нашем случају, пророк Давид] приписују Богу слична душевна расположења, онда то чине само због тога да би нама, људима, показали да се Бог брине о сваком од нас и да Он све види и чује. Ако, дакле, пророци настоје да божанска дејства

расуђивање када је у питању Божији прекор и казна: „Блажен је човек којега покараш [= прекориш], Господе, и из закона Твога научиш га“ (*Пс* 93, 12), што има истоветну теолошку основу и у Елифасовом говору у *Књизи о Јову*: „Гле, благо човјеку кога Бог кара [прекорева]“ (*Јов* 5, 17).

Опис јадног стања

3. „Јер стреле Твоје забодоше се у мене, и спустио си на ме руку Твоју“. У трећем стиху песник почиње са описом свог страдања и, истовремено, описује своје јадно и болно стање у којем се налази. Стреле²⁷⁹ су слика Божије казне, сличне оној коју је описао пророк Мојсије у *Поновљеним законима*,²⁸⁰ или оне која се налазе у *Плачу Јеремијином*²⁸¹ и *Књизи о Јову*²⁸². Исто тако, под стрелама Божијим би могле да се подразумевају речи пророка Натана када је изобличио Давидов грех (2. *Сам* 12, 10), или закон Божији који пробада песниково срце изазивајући у њему патњу и бол (Јефимије Зигабен, у: *Благослови, душо моја, Господа* 2008, 474).

Рука Божија која са спушта на пасалмопојца само још више забада стреле у његово грехом изнурено тело. Тај додатни терет притиска песникову душу не дајући му да устане, да подигне главу, нити да извади стреле и зацели ране. Стиче се утисак да нема краја Божијој срцби. Песник осећа на својој кожи сву дуготрајност и непрекидност Божијег гнева, зато и пева на другом месту: „Јер дању и ноћу отежа на мени рука Твоја; обратих се у јад, када ме трн (греха) убодe“ (*Пс* 31, 4).

4. „Нема исцељења телу моме од лица гњева Твога, нема мира у костима мојим од лица грехова мојих“. Сличну поетску слику бедног

објасне људским дејствима, то се дешава стога што су и пророци и они који их слушају – људи, због чега се и изражавају људским језиком. Када је, дакле, реч о јарости и гневу Божијем, под тим не смемо подразумевати страсти, него их морамо схватити као најстрожије одлуке Божије, какве и доликују грешницима“ (Јефимије Зигабен, у: *Благослови, душо моја, Господа* 2008, 473).

²⁷⁹ „Ово је древно схватање да су болести и муке стреле које Бог лљком шаље, управо као што је постојало и друго веровање да су болести демони, духови, који улазе у човека“ (Емилијан 2006, 174).

²⁸⁰ „Згрнуће на њих зла, стријеле своје побацаће на њих“ (*Пнз* 32, 23).

²⁸¹ „Натеже лук свој, и метну ми стријели за биљегу. Устријели ме у бубреге стријелама из тула својега“ (*Плач* 3, 12–13).

²⁸² „Јер су стријеле свемогућега у мени, отров њихов испија ми дух, страхоте Божије ударају на ме“ (*Јов* 6, 4).

стања, али у овом случају Израиља, дао је пророк Исаија у својој књизи: „Од пете до главе нема ништа здрава, него убој и модрице и ране гнојаве, ни исцијеђене ни завијене ни уљем заблажене“ (*Ис* 1, 6). Дакле, нема исцељења за песниково тело ни душу. Цело његово биће пати, јер је грех уништио све виталне органе, телесне и духовне. Лице Божије сија попут сунца када је праведник у питању, али за грешника је то најстрашнији приказ који може да доживи. Псалмопојцу Давиду као да то и није довољно, већ му се и претходни греси у сликама враћају да га још више гурну у таму сопствене патње. Премудри Соломон каже: „како би знали да оно чиме човек гријеши, тиме бива кажњен“ (*Прем* 11, 17), дакле, песниково страдање је настало као последица његовог греха. Његова патња је проузрокована Божијом срџбом, али је истински узрок страдања грех.²⁸³

5. „Јер безакоња моја превазиђоше главу моју, као бремене тешко оптеретише ме“. У првом полустиху песник нам показује колико су се умножила и нарасла његова безакоња. Он користи метафору као стилску фигуру да би његово безакоње упоредио са дивљом бујицом која је прекрила његову главу, тј. да би на што сликовитији начин приказао њихово мноштво од којег не може гледати ни дисати. Сличну поетску слику песник је исказао у 39. псалму: „Јер ме обузеше зла којима нема броја,хватише ме безакоња моја, и не могах гледати; уможише се већма од власи главе моје, и срце моје остави ме“ (*Пс* 39, 13; уп. *Пс* 17, 5; *Језд* 9, 6).

У другом полустиху, имамо још сликовитији приказ снажно оптерећене песникове савести која га доводи до очајања (Атансије Александријски, у: *Благослови, душо моја, Господа* 2008, 83). Вода која је прекрила његову главу је попут тешке Божије руке која се спустила на његова нејака плећа. Он се дави у сопственом бездану безакоња и гриже савести. Зна да је чињењем греха преступио Божији закон, зато је „бремене тешко“ и неподношљиво. Кроз овај стих, као у многим претходним случајевима, као да провејава болни Кајинов узвик:

²⁸³ „Већина болести произилази из грехова душе. Највећи број болести сналази нас зарад грехова, не због тога што нас Бог кажњава, него због тога што су оне неопходне да би смо се исправили, да би смо били васпитани“ (Емилијан 2006, 177).

„кривица је моја велика да ми се не може опростити“ (*Пост* 4, 13; уп. *Ис* 53, 4–5).²⁸⁴

6. „Усмрдише се и загнојише ране моје, од лица безумља мога“. У овом стиху, као и у наредна три, Давид описује у каквом се духовном и телесном стању налази његово биће. Гнојне ране су карактеристичне за болест губе која је била видљиви знак нечије нечистоће и оптерећености грехом (в. *Лев* 13). Међутим, већу патњу му је задавао смрад његове трулежне душе који није могао више да поднесе. Зато он наглашава да почињени грех није учинио нехотимице, тј. у незнању, већ да га је свесно починио препуштајући се својим страстима и безумљу. Дакле, чињење греха повезано је са човековим безумљем, недостаком смисла и моралним падом, што за последицу има болест и патњу.

7. „Пострадах и скруших се до краја, сав дан постиђен ходих“. Изразима *постардах*, *скруших се* и *постиђен ходих*, псалмопојац истиче сву своју тугу и жалост (Томић 1986, 132). Он је попут праведног Јова који описује своју тренутну несрећу: „Ходим црн, не од сунца, устајем и вичем у збору“ (*Јов* 30, 28), или, како је речено код пророка Јермије: „Ја сам човјек који видјех муку од прута гњева његова“ (*Плач* 3, 1). Песник лута беспућима своје узнемирене савести слично гадарском бесомучнику који није имао нигде мира ни спокоја, лишен сваке људске љубави и разумевања (уп. *Мк* 5, 3–5).

8–9. „Јер се слабине моје испунише поругама, и нема исцељења телу моме; злостављан бих и унижен веома, риках од уздисања срца мога“. Створивши видљиви и невидљиви свет, Бог је као круну свог стварања начинио човека, мушко и женско (*Пост* 1, 27). Зато је прва Божија заповест и била упућена човеку да се рађа и множи, и да влада земљом коју му је Он дао у наследство (*Пост* 1, 28). Дакле, људско тело је створено за брачну заједницу (*Пост* 2, 24) и да буде храм Духа Светог (*1. Кор* 3, 16; 6, 19), а не за блуд. Слабине – бедра, код песника су испуњене срамном пожудом, у њима пребива неограничена страст а

²⁸⁴ Можда бољи превод, и ближи оргиналном тексту у *МТ*, а који описује тешко бреме греха, налази се у *Jeruzalemskoj Bibliji*: „Казна је моја одвише тешка да се сноси“ (*Пост* 4, 13). Превод „кривица је моја велика да ми се не може опростити“ у потпуности је истоветен са оргиналним текстом који се налази у *LXX* (μείζων ἢ αἰντία μου του/avfeqh/naí me).

не целомудреност и чистота. Она нису опасна истином и правдом, како каже величанствени Павле у *Еф* 6, 14 јер су *испуњена поругама*.

Давидовом телу нема исцељења као што није било ни Јововом: „Тијело је моје обучено у црве и у груде земљане, кожа моја пуца и рашчиња се“ (*Јов* 7, 5; уп. *Јов* 17, 14). Његова вика показује сву неподношљивост и снагу бола који га је обузео (уп. *Пс* 21, 3; уп. *Пс* 54, 5). Јер, како каже Атанасије Велики, песник је „бичујући (своју) савест, приморавао своје срце на честе уздахе“ (Атанасије Александријски, у: *Благослови, душо моја, Господа* 2008, 83).²⁸⁵

10. „Господе, пред Тобом је сва жеља моја, и уздисање моје од Тебе се не скри“ (уп. *Пс* 55, 9). Псалмопојац је благодаран и пун љубави према Богу. Он у овом стиху тражи опроштај за грехе, али и опроштај што је изгубио благодат Божију, и што је укаљао и умањео икону Божију у себи. Такође, не криви Бога за несрећу која га је задесила. У већини његових стиховима, као и овом 10., не осећа се равнодушност и меланхолија, већ нада у Божију милост. Пророк признаје грех и препушта се праведном суду Божијем не да би умилостивио Бога, већ да би поново пребивао у Његовој љубави. „Сваку ноћ квасим одар свој, сузама својим постељу моју обливам“ (*Пс* 6, 7) каже песник, јер ће Бог услишити глас његовог плача и молитве (*Пс* 6, 9–10). Дакле, Давидова вера у спасење је непоколебива, јер Бог спасава све оне који га траже (в. *Јевр* 11, 6).²⁸⁶ Иако је био у тешким боловима, његова вера је била јака да сачува чистоту ума. Он се понизио, скрушио је срце своје пред Господом, да би Бог када дође време поново га узвисио (*1. Пт* 5, 6).

11. „Срце моје смути се, остави ме снага моја, и светлост очију мојих и она није са мном“.²⁸⁷ Пророковој агонији као да нема краја.

²⁸⁵ „Савест која рањава срце изазива у њему уздахе. Онај који робује греху и којег савест оптужује због тога што је ражалостио Бога, не може да буде немаран према томе. Напротив, његов ум бива као опијен жалашћу, а срце страда од суровог мучења, због чега се, услед дубине уздаха, чини као да риче“ (Свети Кирило, у: *Благослови, душо моја, Господа* 2008, 475).

²⁸⁶ „Веома је значајно да је сва жеља човекова пред Богом, односно да човек има жељу која је достојна погледа Божијег. Насладе, које човеков разум спуштају до недоличних дела, далеко су од пречистих очију Божијих. Напротив, свака жеља која води ка врлини налази се пред Његовим погледом“ (Свети Кирило, у: *Благослови, душо моја, Господа* 2008, 475-476).

²⁸⁷ Описујући живописним поетским сликама и пророчким речима Христово страдање, песник у 21. псалму каже: „Сасуши се као опека снага моја, и језик мој прилепи се на грло моје, и у прах смртни низвео си ме“ (*Пс* 21, 16).

Духовне силе су му на измаку и животни сокови полако излазе из његовог тела и тама се навлачи над његовим очима (уп. *Пс* 6, 8; 12, 4; 30, 10; *Јов* 17, 7). Он чезне за миром Божијим који би стишао његово срце и просветлио његове мисли. Жели да одагна тмину која се надвила над њим и да угледа светлост Божијег лица, да поново од грешника постане љубљени слуга Божији, који је по Његовој вољи.

Притужба на непријатељство ближњих

12. „Пријатељи моји и ближњи моји спрам мене дођоше и сташе, и најближи моји на одстојању стадоше“. Слично праведном Јову који пребацује својим пријатељима да су немилостиви према њему (в. *Јов* 6, 21), тако и псалмопојац Давид не крије разочарење према својим пријатељима. Једни стоје са стране и немо посматрају ужас који га је задесио. Други избегавају да га сусретну и пруже макар неколико речи утехе, а неки се чак удружују са његовим непријатељима у намери да му још више напакосте. Истоветан страдални сценарио доживео је и Господ када је био разапет на крсту: „А стајаху издалека сви познаници његови и жене које га пратише из Галилеје, посматрајући ово“ (*Лк* 23, 49). Дакле, овај стих не само да открива читаоцу безобзирност и немилостивост Давидових пријатеља већ нам на извесни начин указује и на његово пророчко значење.

13. „Тражитељи душе моје ужурбаше се, и који ми искаху зла говорише погубне ствари, и по цео дан смишљаху лукавства“. Овај поетски мотив често се понавља у Давидовим псалмима (в. *Пс* 3, 2–3; 7, 15–16; 21, 13–14; 34, 15; 51, 4–6; 53, 5; 55, 6; 56, 4–5; 58, 8; 142, 3; 143, 11 и др.). Давидови непријатељи се не задовољавају његовом личном несрећом и удаљавањем од милости и љубави Божије. Они смишљају разноразна лукавства, клевете и лажи у намери да још више озлојаде ионако посрнулог Давида. Жеља њиховог злог срца је да песник остане и даље у свом јаду и чемеру, да се не усправи, да га његова сопствена савест и даље рањава, да се не покаје и да остане лишен Божијег благослова.

Поверење у Божију помоћ

14–15. „А ја као глув не слушах, и као нем не отварах уста своја; и бејех као човек који не чује, и који у устима својим нема оправдања“. На сплеткарења и оговарања својих непријатеља песник није узвратио

истоветним понашањем. Он је незаинтересован за њихову злобу, јер сав суд је у Божијој надлежности. Имао је у свом бурном животу пуно сличних ситуација од којих је, можда, најупечатљивија она са Симејом који га је вређао и проклињао, али и тада је остао нем и миран, знајући да се ништа не дешава без Божијег допуштења (в. 2. Сам 16, 5–13). Својим пасивним односом према клеветницима песник, у ствари, показује сву своју величину као Божијег слуге. Не одговра на нападе, не супроставља се њиховим лажима, једноставно не придаје им значаја.²⁸⁸

16. „Јер у Тебе се, Господе, поуздах; Ти ћеш ме услишити, Господе Боже мој“. У овом стиху псалмопојац износи разлог због којег је са смирењем подносио мноштво увреда и клевата. Он је сагрешио Богу, а не злобницима који га лажно оптужују. Они су само оруђе у Божијим рукама. Давид од Бога очекује одговор. Од Њега тражи милост и опроштај за мноштво сагрешења која је починио. Осуде његових непријатеља га не дотичу, за њега је много важније Божије промишљање о њему. У месијанском 21. псалму изражавајући своју наду у Бога песник каже: „Јер Ти си Који ме извади из утробе, нада моја од (времена) дојки мајке моје. Теби сам привржен од материце, из утробе мајке моје Ти си Бог мој“ (Пс 21, 10-11; уп. Пс 21, 5–6).

Нада и трпљење

17. „Јер рекох: Да ми се не порадую непријатељи моји; и у спотицању ногу мојих бише нада мном велеречиви“. Напуштен од Бога и пријатеља, остављен на немилост својих непријатеља, за песника би значило да је дошао до краја животног пута. Сигурно ће бити уништен, побеђен и препуштен тамним дубинама *Šeola*. Усхићени противници ће славити и радовати се извојеваној победи. Зато се Давид обраћа Богу да осујети њихове намере, да се не радују његовом страдању и патњи, да Господ утврди стопе његове а не да се због изнемоглости спотиче и пада. Песников пораз би био и Божији пораз, а његова победа би била и Божија победа (Емилијан 2006, 184). Богу једино припада свака част и поклоњење, док злобницима следи казна. Ако мора да страда, нека то буде за славу и величанство Божије, а не на задовољство безумника који га салећу.

²⁸⁸ „Разлог за то је његово дубоко поуздање у Јахву који ће дати одговор, односно опростити му и излијечити га. Тај ће одговор зачепити уста непријатељима који већ славе његов скорашњи свршетак“ (Deissler 2009, 131).

18. „А ја сам на ударце спреман, и бол је мој стално преда мном“. У многим и тешким искушењима песник је стицао животно искуство, од времена епског двобоја са Голијатом, у биткама са Филистејцима, герилских борби са Саулом, ратовима са суседним народима, и на крају, до сукоба са вољеним сином Авесаломом. Међутим, најтеже му је било када се удаљио од Бога. Када је свој синовски однос заменуо за робавању греху и страстима. Сада, уместо Божијег лица којим се наслађивао има пред собом слику греха који је починио. На почетку псалма песник је молио да га Господ не казни у гневу и јарости (ст. 2), него да га благо и очински укори, тј. казни само колико он може да поднесе. У овом стиху он изражава потпуну спремност на Божије ударце без обзира колико ће бити њихова јачина и колики ће бол претрпети због њих. Безакоње које је починио стално се налази пред његовим очима. Он није заборавио да је сагрешио пред Господом и ближњим. Зато је спреман на ону казну коју је Бог одредио и која је примерена учињеном злоделу.

Исповест

19. „Јер безакоње моје ја ћу објавити, и бринућу се за грехе своје“. У овом стиху имамо једно синонимско упоређивање. Смисао првог полустиха понавља се у другом јер песник, намерно или случајно, не прави разлику између два израза – безакоње и грех (Емилијан 2006, 186).²⁸⁹ Слично као у *Пс* 50, 5, Давид јавно признаје своју кривцу и нема намеру да нешто затаји пред Господом (уп. *Лк* 12, 3). Његова исповест и покајање утиру стазу ка поновном задобијању Божије љубави и милосрђа, јер: „ко крије пријеступе своје, неће бити срећан; а ко признаје и остаља, добиће милост“ (*Пр* 28, 13; уп. 2. *Кор* 7, 9).

Дакле, „Бог је љубав“ (*1. Јн* 4, 8), „и који пребива у љубави, у Богу пребива и Бог у њему“ (*1. Јн* 4, 16). Исповедањем и објављивањем греха, песник показује своју љубав према Богу који је извор сваке љубави. Опростити грешнику, показати му сву љубав и доброту, једна је од најбитних карактеристика Божијег очинског старања према сваком људском бићу, јер он позива сваког преступника на покајање (*Мт* 9, 13; *Мк* 2, 17; *Лк* 5, 32; уп. *Лк* 15, 7. 10; *Рим* 4, 5; *1. Тим* 1, 15).

²⁸⁹ Нешто слично је учинио песник и у 31. псалму: „Грех мој познадох, и безакоње моје не сакрих“, и наставља: „Рекох: Исповедаћу против себе базакоње моје Господу, и Ти си опростио безбожност греха мог“ (*Пс* 31, 5).

20–21. „А непријатељи моји уживају, и осилише се нада мнош, и умножише се који ме мрзе неправедно; који ми узвраћају зло за добро оклеветаше ме, јер идох за добротом, [и одбацише ме љубљенога, као мрвога згађенога]“.²⁹⁰ Без обзира што је сагрешио, песник је и даље човек вере који жели да осим служења Богу оплемени живот и чињењем добрих и спасоносних дела. Међутим, његови недоброчинитељи и супарници непрестано га вребају и шкргућу зубима против њега (*Пс* 36, 12). Испред својих очију имају слику у којој је песник на коленима а они у пуној снази. Непрестано се умножавају јер и Давидови „пријатељи“ прелазе на њихову страну (в. 2. *Сам* 15, 12–13. 31). Они не желе да песник дође до преумљења, да поново почне да поштује Закон Божији. Они се укрепљују и наслађују гледајући његово страдање. Такође, њих не интересује његова доброта и племенитост, већ како да му науде и да остане сам и беспомоћан. Али, баш у тој немоћи се песникова сила и показује савршеном (2. *Кор* 12, 9), јер својим покајњем он поновно задобија милост Божију. Стога може мирно да каже својим непријатељима да му не могу наудити јер чини добро (1. *Пт* 3, 13), као и „када сам слаб онда сам силан“ (2. *Кор* 12, 10).

Позив (молитва) за помоћ

22. „Не остави ме, Господе; Боже мој, не удаљи се од мене“. Осећај усамљености и напуштености од Бога највише је плашио пророка Давида. Такву врсту страха песник исказује у још неколико стихова у другим својим псалмима: „Немој одступити од мене, јер је невоља близу, а нема помоћника“ (*Пс* 21, 12); „Законе твоје чуваћу, немој ме оставити до краја“ (*Пс* 118, 8) итд. Песника ништа не може да уплаши ако је Бог са њим, без Њега, његов свет се урушава као кула од карата. Учинивши грех, песник је удаљио Бога из свог срца, топлим сузама покајња, које чисте срце, Бог се поново у њега враћа. Зато Давид вапије Богу да остане уз њега, јер осим Бога, чини се, њему нико и није потребан.

²⁹⁰ „Одбацише ме љубљенога, као мрвога згађенога“. Овај полустих, који је уствари друга (старија) верзија превода полустиха „који ми узвраћају зло за добро“, могао би се односити и на Христово страдање. Он је, такође, попут Давида, остављен на немилост оних који су га ружили и вређали, јер је био напуштен од стране својих ученика – пријатеља (в. *Мт* 26, 56). Већини његових саплеменика Он је био мрзак осим за неколицину жена које су издалека посматрале Његове патње (*Мт* 27, 55) (Емилијан 2006, 191). У коптском преводу придодато је и христолошко тумачење: „Клиновима су приковали моје тело“ (Deissler 2009, 132).

23. „Похитај ми у помоћ, Господе спасења мога“. На почетку псалма песник се бољажљиво обраћа Господу, док у последњем стиху, пун усхићења и наде, наговештава скоро избављење од невоља које су га снашле. Он полако осећај греха претвара у радост спасења. Жалост прелази у благодарење и захвалност. Симптоми усамљености и горчине нестају. Страдање које је проживео извело га је на прави пут, оно је било нека врста васпитне мере. Песник осећа Божију присутност. Довољно је дуго био одсутан из његовог живота и сада је право време да се врати и да га више никада не напусти.

Кратак осврт на 37. псалм: Овај псалм пророк Давид започиње готово истоветним стихом као и у 6. псалму. На основу самог текста може се сагледати и који је мотив писања овог псалма – покајање за почињени грех. Песник зна да је расрдио Бога својим отпадништвом и сладострашћем али истовремено Му се моли да га не казни у јарости и гневу (ст. 1). Бездан греха у којем се налази, стреле заривене у његово грешно тело (уп. *Јез* 5, 16), тешка рука која га притиска (ст. 2), довољно су страшне Божије казне. Зато песник тражи од Бога да буде благ и милосрдан према њему.

У стиховима од 5. до 11. огледа се сва величанственост Давидове поезије која, понајпре, извире из његовог богословља, тј. личног односа са Богом. Тешко стање у којем се налази песник поистовећује са болешћу која разара његово духовно и телесно биће. Као и праведни Јов (в. *Јов* 30, 27–30; уп. *Ис* 21, 3), псалмопојац описује своје ране у 4., 6. и 8. стиху, које су настале као последица његове грешности (ст. 5). Раскошну царску одору пророк замењује одећом срама и жалости, лутајући, одбачен на маргине друштва (ст. 7), једино у Божијем помиловању види свој спас (ст. 10).

Туга и јад убрзавају код песника наметљивост молитве. Невоља у којој се налази рађа слатке плодове покајања пружајући му нову шансу за живот по Божијим заповестима. Стање које Давид описује упућује читаоца на сазнање да му је живот угрожен. Пријатељи и ближњи га напуштају и одлазе код његових непријатеља (ст. 12).²⁹¹ Постављају му замке и смишљају различита лукавства (ст. 13). Међутим, Давид на

²⁹¹ Давид доживљава истоветну судбину као праведни Јов: „Браћу моју удаљио је од мене“ (*Јов* 19, 13), или пророк Јеремија: „Јер чујем поруге многих, страх отсвуда: покажите да покажемо; сви који бијаху у миру са мном, вребају да посрнем: да ако се превари, те ћемо га надвладати и осветићемо му се“ (*Јер* 20, 10; уп. *Јер* 12, 6).

њихову пакост и злобу не одговара (ст. 14).²⁹² Полако сабира мисли и прикупља снагу да се још једном обрати Богу који му једини може избрисати – опростити грех и избавити из опасности (ст. 14–16).

У наставку псалма песник још једном признаје, тј. исповеда своју кривицу (ст. 19), док у наредном стиху поново оптужује своје непријатеље за неразумност и непотребну мржњу (ст. 20). Завршни стихови (22. и 23.) припадају препознатљивој формули а која се састоји од молитва за помоћ са којом се и завршава извештај број псалма у *Псалтиру* (в. *Пс* 3, 19, 24, 27, 36, и др.).

Дакле, овај псалам јесте псалам покајања у којем псалмопојац на сликовит начин показује кроз које све патње пролази његова душа у борби да надвлада светлост уместо таме. Он је попут апостола Павла који каже: „Ја јадни човјек! Ко ће ме избавити од тјела смрти ове?“ (*Рим* 7, 4). На њега је Господ пустио болест, људи га избегавају и нападају, али његова вера у спасење остаје чврста и непоколебива. Овај псалам није плод песниковог самољубља у којем он жели само да покаже своје патње и проблеме, жеље и надања, страх и трпљење. Он је пре свега посвећен љубави Божијој која разгони мрак из песникове душе и доноси мир и спокој у његово срце.

5.2.16. *Пс* 2

Псалам Давидов. Пророштво о Христу.

Буна земаљских народа против Господа и Његовог Помазаника

1. *Зашто се узбунеше народи
и племена смислише залудне ствари?*

2. *Сабраше се цареви земаљски,
и кнезови се окупише заједно
на Господа и на Помазаника Његовог.*

(Диапсалма, јевр. селах = станка, пауза)

²⁹² Пророк Исаија у прелепој поеми о Слуги Господњем, у којој описује Његово страдање, такође, истиче смиреност и мирноћу у којој Он подноси сва унижења: „Мучен би и злостаљан, али не отвори уста својих; као јагње на заклање вођен би и као овца нијема пред онијем који је стриже не отвори уста својих“ (*Ис* 53, 7; в. *Дан* 8, 32).

*3. Раскинимо окове њихове,
и збацимо са себе јарам њихов.*

Божији одговор

*4. Онај Који живи на небесима подсмејаће им се,
и Господ ће им се подругнути.*

*5. Тада ће им говорити у гњеву Своме,
и у јарости Својој потрешиће их.*

*6. А ја сам од Њега постављен цар на Сиону,
гори светој Његовој,*

Пророштво о Помазанику Божијем – Месији

*7. јављајући заповест Господњу:
Господ рече мени: Син Мој јеси Ти,
Ја Те данас родих.*

*8. Тражи од Мене и даћу Ти народе у наследство Твоје,
и у посед Твој крајеве земље.*

*9. Напасаћеш их палицом гвозденом,
као сасуде грнчарске разбићеш их.*

Позив на разборитост

*10. И сада, цареви, уразумите се;
научите се све судије земаљске.*

*11. Служите Господу са страхом,
и радујте се Њему с трепетом.*

*12. Примите васпитно карање, да се не разгњеви Господ,
и погинете са пута праведног.
Када се разгори убрзо гњев Његов,
Блажени сви који се уздају у Њега.*

Уводно разматрање: Цар Давид није аутор само молитвених и захвалних псалама, или неких других псалама који по свом садржају

припадају другој књижевној врсти, већ у свом песничком опусу има и пророчко – есхатолошке псалме, где се поред царских, налазе и месијански псалми.

За 2. псалам можемо да кажемо да је по свом садржају веома узвишен псалам који се одликује лепотом поетског стила, богаством песничких слика и мноштвом пророчких мисли. Својим садржајем он је допуна и логички наставак првог псалма.²⁹³ Псалмопојац Давид га је написао у форми дијалога који има одређени драматични карактер. Иако песник изричито нигде не помиње понаособ имена различитих личности у овом псалму, он ипак у њему излаже њихове супротне ставове, који говоре о будућем, есхатолошком времену.

Међутим, јеврејско и хришћанско предање, као и сам садржај текста, несумњиво нас упућују на то да је централна личност о којој песник говори у овом псалму Месија, тј. богочовек Исус Христос. Он је „Помазаник“ – „Христос“ (ст. 2) и „цар на Сиону“ (ст. 6) о којем песник пева. Њему ће се супроставити многи народи (ст. 1) а као последицу за такво понашање чека их сигурна пропаст (ст. 9), док они који га буду прихватили, биће спасени (ст. 12). Свака људска таштина и снага у поређењу са величанством Божије силе је ништавна. Зато песник загладан у будућност на један богомудри начин предочава домострој Божијег спасења. Царство „Помазаника Божијег“, тј. Христа, јесте у ствари Царство Божије што и представља саму срж овог псалма.²⁹⁴

Посматран из перспективе старозаветне теологије, овај псалам свој историјски контекст темељи на устоличењу цара из Давидове династије који ће истовремено бити и Месија – помазаник Божији. У светлу тог тумачења, Натаново пророштво које говори о вечности династије цара Давида (в. 2. Сам 7, 12–16), претставља саму позадину овог месијанског псалма.²⁹⁵ Новозаветно поимање овог псалма само

²⁹³ У рабинској традицији први и други псалам чине једну целину (уп. Craigie, у: Constable 2010, 12), и у извесном смислу представљају увод у *Псалтир* (Томасовић 2006, 7).

²⁹⁴ „Према другом псалму, дакле, Месија јесте истинити Бог и истинити Човек, Који у Себи, у једном телу, обједињује све ‘оно што је на небу и што је на земљи’ (Еф 1, 10). Личност Месије је личност Богочовека. Месијанска служба јесте и биће основна служба Спаситеља Исуса Христа, Цара и Судије, посланог на земљу од Бога. У Царству Христовом заједничаре сви народи“ (Томасовић 2006, 8).

²⁹⁵ Овај псалам је после вавилонског ропства, када је давидовска династија нестала са светске позорнице и када није више у старозаветном Израиљу било цара, све више добијао на свом значају, особито, јер свест о Божијем обећању да ће послати Месију – Помазаника и даље је била присутна у народу (уп. Томић 1986, 59).

допуњује старозаветно. Стихови овог псалма свој прави смисао, своју пуноту и остварење, проналазе у стиховима *Новога Завета*, јер и сам апостол Павле, у својој *Посланици Јеврејима* тврди да се пророштво овог псалма остварило у Христу, као свештенику и цару којег је Бог поставио (*Јевр* 5, 5; видети још *Дан* 4, 25–28; 13, 33; уп. Constable 2010, 12).

Дакле, други псалам можемо протумачити на неколико начина али, једино ако га посматрамо христолошки и христоцентрично можемо у њему открити прави смисао Давидових прорчких стихова. Једино тада откривамо његов есхатолошки карактер у којем је песник успео да обједини прошлост, садашњост и будућност.

Буна земаљских народа против Господа Бога и Његовог Помазаника

1. „Зашто се узбунише народи и племена смислише залудне ствари?“ (уп. *Дан* 4, 25). Песник на почетку овог псалма изражава чуђење због њему нејасног поступка – буне народа²⁹⁶ против Онога који је једини и прави цар Израилља и против Помазаника Његовог којег је Он поставио да му седи са десне стране. Његово чуђење је исказано у облику реторичког питања, јер не може да верује у бесмисленост њиховог поступка. Док се у првом делу 1. псалма песник радовао и усхићено певао о поштовању закона од стране народа, овде, на самом почетку 2. псалма, он описује не само њихов пркос и одбацивање закона, већ и противљење самом Законодавцу (уп. *Рим* 1, 20–32).²⁹⁷

²⁹⁶ Израз גוֹיִם (gojīm) потиче од именице גוֹי (goj) што би преведено на српски језик значило *народ, род* (грчки εἶθνος, 1αο . ς), нешто касније именица гој добија сасвим друго значење: *племе* (грч. φυλή) или *група* (грч. οὔτα , ς). У *Старом Завету* када се реч гојīm налази у множини, онда се превасходно мисли на многобожачке народе, а када се реч гој налази у једнини, онда се мисли на изабрани Божији народ – Израилљ. Међутим, извесни тумачи *Библије* мишљења су да се израз гојīm односи и на старозаветни Израилљ. Своју тврдњу темеље на основу *Пост* 12, 2 где је заиста овај израз употребљен да би се означио старозаветни Израилљ који је постао, због своје богооућености, сличан многобошцима. Али, апостол и јеванђелиста Лука, у *Делима апостолским*, јасно се изјашњава да се Божије обећање из *Пост* 12, 2 односи и на друге народе, а не само на Израилљ (в. *Дан* 4, 27) (Томасовић 2006, 15).

²⁹⁷ „Под народима се подразумевају римски војници заједно са Пилатом, а под племенима јеврејски народ са Анном и Кајафом“ (Јефимије Зигабен, у: *Благослови, душо моја, Господа* 2008, 13).

2. „Сабраше се цареви земаљски, и кнезови се окупише заједно на Господа и на Помазаника Његовог“ (уп. *Дан* 4, 26). У другом стиху песник нам даје више информација о онима који се буне против Бога и Његовог Помазаника. То су цареви и кнезови земаљски,²⁹⁸ али, то би могли бити и сви остали моћници који имају власт: народне старешине, верски достојанственици, као и народ који их подржава. У будућим временима ови пророчки стихови ће се испунити, јер Христос је „знак против кога ће се говорити“ (*Лк* 2, 34). Он је „камен за спотицање и стијена за саблазан“, „замка и мрежа“ (*Ис* 8, 14) за све оне који не слушају Бога, тј. оне који су против Бога (уп. *Јн* 8, 47). Дакле, жеља да се постане самосталан и независтан од Бога, основни је мотив побуне.²⁹⁹

3. „Раскинемо окове њихове, и збацимо са себе јарам њихов“. У једној матафоричкој поетској слици, псалмопојац Давид нам даје одговор на питање који је циљ побуне против Бога. У питању је потпуно отказивање послушности Богу од стране народа и његових старешина. Очигледно да су Божију владавину схватили као тиранију које треба да се ослободе. За њих је Бог био туђинац, а живот у Његовој владавини и царству схватили су као ропство. Сличан сликовити приказ оваквог понашања израиљског народа дао је пророк Јеремија у својој Књизи (в. *Јер* 2, 20; 5, 5).³⁰⁰

У *Новом Завету* овај заплет, који је пророчким стиховима наговестио цар Давид, добија свој епилог. Јеврејски народ одбија да буде народ Божији, а истовремено не жели ни власт Његовог Помазаника, говорећи: „Нећемо да он царује над нама“ (*Лк* 19, 14). На

²⁹⁸ Под царевима земаљски и кнезовима, у светоотачкој ерминефтици, превасходно се мислило на цара Ирода и Понтија Пилата који је био управитељ (кнез) Јудеје (уп. *Лк* 23, 1–15; *Јн* 18, 12–14 и др.) (Јефимије Зигабен, у: *Благослови, душо моја, Господа* 2008, 13). Свети Атанасије Александријски под изразом кнезови подразумева „књижевнике, фарисеје и правнике (законике)“ (Атансије Александријски, у: *Благослови, душо моја, Господа* 2008, 11).

²⁹⁹ Одбацивањем синовског односа према Богу, разни народи и израиљска племена са својим вођама, одбацују и Месију – Христа, тј. Помазаника Божијег. Истовремено се одричу и заједничарења са Богом у Његовом царству, где неће бити „Јудејца ни Јелина, ни роба ни слободнога“ (*Гал* 3, 28). Одбацивањем Помазаника Божијег, којем Бог каже: „Син Мој јеси Ти, Ја те данас родих“ (*Пс* 2, 7), супростављају се и Богу Оцу, јер: „Ко не поштује Сина не поштује ни Оца Који Га је послао“ (*Јн* 5, 23; уп. *Лк* 10, 16) (Томасовић 2006, 21).

³⁰⁰ Овај стих би могао да се односи и на Давидову владавину, тј. на евентуалну буну потчињених народа које је покорио у току својих освајања (в. 2. *Сам* 8). Они су хтели да се ослободе његове владавине, пореза и разних ограничења које намеће владавина туђина (уп. Constable 2010, 13).

овај начин они показују да им није само стран Христов Закон, Закон Месије, јер и њега желе да се ослободе (в. *Мт* 11, 30), њима није свет ни Мојсијев Закон, који такође за њих претставља тешке окове. Очигледно је да су им људско мудровање (в. *Рим* 8, 7) и телесно уживање дражи од држања спасоносних заповести Божијих које су драгоцене од драгог камења и злата, и слађе од меда и саћа, како пева пророк у *Пс* 18, 11. Бити „свет“ као што је Господ Бог Израилев (*Лев* 11, 44; 19, 2), или, новозаватним теолошким поимањем: бити савршен као што је Отац небески (*Мт* 5, 48), непремостива је препрека за сваког ко се супроставља Богу и прекида Савез са Њим.³⁰¹

Божији одговор

4. „Онај Који живи на небесима подсмејаће им се, и Господ ће им се подругнути“. Историја човечанства започела је Божијим стваралачким актом, а зваршиће се Његовим тријумфом над непријатељима, јер сам Господ каже: „Ја сам побиједио свијет“ (*Јн* 16, 33). Док се народи и њихове вође комешају и буне, док земља дрхти од њиховог беса према Богу, „небо је мирно“ (Томић 1986, 60). Бог пребива на небесима, „не као да је читав обухваћен тим простором, него је Он Својом природом и божанством, Својим достојанством и славом, изнад свега“ (Влечкић, у: Томасовић 2006, 30), седећи на престољу славе (в. *Пс* 10, 4; уп. *Пс* 21, 4; 28, 10; 112, 5; *Ис* 6, 1; *Јез* 1, 26; *Отк* 4, 2; 5, 1). Бог је изнад свих, и све надзире, свака твар Њему је потчињена. Са лакоћом може да савлада сваког непријатеља (уп. *Пс* 9, 26), јер ни једна земаљска сила, ни оружије, не могу да се мере са Његовом снагом. Он је вечан, и постоји неовисно од постајања света, Он је сведржитељ света, јер: „Ја сам Господ, и осим мене нема спаситеља [...] Ја сам од прије него дан поста, и нико не може избавити из моје руке“ (*Ис* 43, 11. 13).

Приписујући Богу антропоморфне особине – Бог се подсмева и подругнује, песник жели да нагласи Његову свемоћ и мирноћу, а истовремено показује сву испразност и неразумност побуне против Њега. Покушаји Његових непријатеља да Му се супроставе су

³⁰¹ Божијим непријатељима је немогуће да своје срце и помисли покоре Помазанику Божијем (в. 2. *Кор* 10, 5), да своју самовољу потчине вољи Божијој (1. *Пт* 4, 2), да се очисте од сваког лукавства и нечистоте (*Кол* 3, 5), и на крају, да не живе више за грех него за љубав Божију (*Рим* 6, 11–12; уп. 2. *Кор* 5, 15).

ирационални и унапред осуђени на пропаст. Зато их и песник презире осуђујући сву апсурдност њиховог поступка.

5. „Тада ће им говорити у гњеву Своме, и у јарости Својој потрешће их“.³⁰² Божији непријатељи неће дуго чекати на одговор. Његов подсмех веома брзо ће се претворити у гнев и јарост,³⁰³ јер ће уништити пакост и злобу својих супарника, тј. „пут безбожника пропашће“ (*Пс* 1, 6). Иако ће их потрести – уништити огњем и мачем, и сама Божија реч је довољно страшна: „И рекоше Мојсију: говори нам ти, и слушаћемо; а нека нам не говори Бог, да не помремо“ (*Изл* 20, 19; уп. *Пнз* 18, 19; *Јевр* 12, 19–20).

6. „А ја сам од Њега постављен цар на Сиону,³⁰⁴ гори светој Његовој“.³⁰⁵ Неколико пророка у својим књигама говори о долазећем Месији као цару на Сиону који ће владати народима као што је Давид владао у Израилу (в. *Ис* 55, 3–5; *Јер* 30, 9–11; *Јез* 34, 24; 37, 24–28). Наиме, прво је гора Синај била место Божијег пребивања (в. *Изл* 3, 1; 18, 5). На њој се пророк Мојсије сусрео и склопио Завет са Богом (в. *Изл* 24, 12–18; *Пнз* 33, 2; *1. цар* 19, 8). После освајања Јерусалима од стране цара Давида, и градње велелепног Храма на брду Сион, којег је подигао цар Соломун, гора Синај престаје да буде Божије обитавалиште. Сада Бог борави на Сиону, у Храму, на Ковчегу Завета као престолу. Давидов град постаје месијаски град, као место окупљања свих народа (в. *Пс* 47, 2–9; *Ис* 2, 2–3; 11, 9; 24, 23; 56, 7; уп. *Зах* 14, 16–19; *Јевр* 12, 22; *Отк* 14, 1; 21, 1–27).

³⁰² Сличну поетску мисао песник је исказао и у *Пс* 68, 25: „излиј на њих гнев Твој, и јарост гњева Твога нека их снађе“. Пророк Наум у својој Књизи пише на тему Божијег гнева: „Пред гњевом његовијем ко ће се одржати? И ко ће се опријети јарости гњева његова? Јарост се његова излијева као огањ, и стијене се распадају пред њим“ (*Нм* 1, 6).

³⁰³ „Јарост и гнев се међусобно разликују по томе што је јарост гнев који се распламсао и још увек пламти, док је гнев жеља да се на увреду узврати увредом“ (Атансије Александријски, у: *Благослови, душо моја, Господа* 2008, 12). „Речи гнев и јарост понекад имају истоветно значење, а понекад се по свом значењу разликују у већој или мањој мери, тако да јарост у том случају изражава виши степен гнева“ (Јефимије Зигабен, у: *Благослови, душо моја, Господа* 2008, 14).

³⁰⁴ Често се у псалмима брдо Сион спомиње као песнички еквивалент граду Јерусалиму (*Пс* 2, 6; 9, 12; 13, 7; 19, 3; 47, 3. 12–13; 49, 2; 50, 20; 52, 7 итд.). Међутим, слично поређење имамо и код других писаца књига *Светог Писма* (в. *Ис* 2, 3; *Јевр* 12, 22).

³⁰⁵ У *МТ* овај стих гласи: „Поставих цара мога на Сиону, гори светој мојој“. Такође, Акилин, Симахов и Пешито преводи се разликују, док се превод *Септуагинте* највише удаљио од оригинала и гласи: „А ја сам од Њега постављен цар на Сиону, гори светој Његовој“ (Томасовић 2006, 36).

Дакле, Бог има сву силу, моћ и власт да постави цара на Сиону кога је Он изабрао да влада. Противљење Његовом Помазанику, истовремено подразумева и противљење Његовој вољи. Безобзиран покушај људи да своју власт изједначе са Божијом (уп. *Јез* 28, 2), и поставе цара који њима одговара, супротан је Божијем науму.³⁰⁶

Пророштво о Помазанику Божијем – Месији

7. „...јављајући заповест Господњу: Господ рече мени: Син Мој јеси Ти, Ја Те данас родих“. У овом стиху песник наставља да развија своју мисао исказану у претходном, објављујући тајну Божанског домостроја спасења, тј. синовство Онога Који је рођен пре постанка света, пре свих векова, Који је мио души Његовој (*Ис* 42, 1). Он приказује Месију као посредника између Бога и људи, који има власт, од Бога даровану, да влада над народима „од мора до мора, и од река до краљева васељене“ (*Пс* 71, 8) (уп. Томасовић 2006, 42). На овај начин утврђује се нови однос између Бога и људи који је утемељен на *Новом Завету*. Христос долази да објави вољу Онога у чије Име је дошао, јер: „ријеч коју чујете није моја него Оца који ме је послао“ (*Јн* 14, 24).³⁰⁷

Примећује се, такође, у овом стиху, за разлику од претходног, не говори више Бог. Песник сада у први план ставља речи изговорене од стране самог цара, тј. Месије који долази да „објави Закон Господњи“ (*Βέλλα*, у: Томасовић 2006, 44). Он је рођен од Оца и има природу Очевоу, јер је Он у Оцу и Отац је у Њему (*Јн* 14, 10; уп. *Кол* 1, 15; 2. *Кор* 4, 4; *Јевр* 1, 3). Његово рођење је предвечно (Кирило Александријски, у: Томасовић 2006, 49), јер је Он као Син увек и постојао (Атанасије Александријски, у: *Благослови, душо моја, Господа* 2008, 12).³⁰⁸ Стога

³⁰⁶ „Веома је важно да Месија није Сâм Себи приграбио власт и част, него Га је Бог у њу поставио (в. *Јевр* 5, 4–5), и пред непријатељима Својим објавио царско достојанство Помазаника (тј. Христа), Свога Сина. Одлука о овом ‘постављењу’ донета је предвечно. Његово царство биће вечно и бесконачно, а Он ће царовати у пуној светости“ (Томасовић 2006, 39).

³⁰⁷ У *Старом Завету* Бог се приказивао као Отац целокупне израиљске нације (в. *Изл* 4, 22; *Пнз* 14, 1; *Ис* 1, 2; *Ос* 2, 1; 11, 1). У надахнутим стиховима 81. псалма припадници Божијег народа називају се „Боговима“ и „синовима Вишњег“ (*Пс* 81, 6). У *Новом Завету*, израз „син Божији“ односи се на Исуса Христа, Који је заиста син Оца Небеског (*Мк* 1, 1; *Лк* 1, 32. 35; *Јн* 20, 31; *Дан* 13, 33; *Рим* 1, 4; *Гал* 1, 16; *1. Сол* 1, 10; *Јевр* 1, 5; 5, 5; и др.). Дакле, „сагласно са сведочењима другог псалма Христос је ‘Син’ Очев у апсолутно реалном, суштинском и нарочитом смислу, јер корен, узрок и извор Његовог синовства и божанства јесте Отац“ (Томасовић 2006, 47; уп. Schniedewind 1999, 69–72).

³⁰⁸ „У тајни боговаплоћења је и тајна времена. Време је опкољено и прожето вечношћу. Збивања у времену имају своје невидљиво корење у недогледним дубинама вечности [...]

ови стихови се не односе на Давида или Соломуна, већ на Христа – Месију који је своје Божанско право да влада народима стекао рођењем од Оца а не као адоптивни Син Божији. У свом другом псалму, такође месијанском, песник је записао: „Из утробе пре зорњаче родих те“ (*Пс* 109, 3),³⁰⁹ што само потврђује његов поетско – религиозни став, тј. пророштво изречено у овом стиху.

8. „Тражи од Мене и даћу Ти народе у наследство Твоје, и у посед Твој крајеве земље“. Псалмопојац пажњу слушалаца задржава на Сину Божијем и овом стиху. Син нема потребе да тражи било шта од Оца, јер како нам сведочи *Јеванђеље по Јовану* у Христовој првосвештеничкој молитви: „И све моје твоје је, и твоје моје“ (*Јн* 17, 10; уп. 16, 15). Дакле, Син је очев наследник и као такав има сва права која му припадају (в. *Мт* 21, 28; *Јевр* 1, 2). Зато у 8. стиху Давид пророкује о месијанском царству које ће обухватати све народе а не само старозаветни Израил (в. *Мт* 11, 27; 28, 18).

9. „Напасаћеш их палицом гвозденом, као сасуде грнчарске разбићеш их“ (уп. *Отк* 2, 26–27). У 9. стиху, песника нам предочва две поетске слике у којима приказује Месију као пастира у првом полустиху и ратника у другом. Пастирски штап – палица, којим ће Месија управљати свим народима биће од гвожђа а не од дрвета какав је иначе био обичај код пастира. Истовремено, та гвоздена палица је символ сваког облика владавине и моћи (в. *Бр* 24, 17; *Ис* 14, 5). Месија ће управљати својим царством са љубављу и кротошћу, и напасати стадо поверено му од Бога (Оца) са знањем и разумом (*Јер* 3, 15; уп. *Јер* 23, 4; *Мих*, 5, 5; *Пс* 22, 1). Али, гвозденим жезлом Месија ће и опомињати непослушне као и оне који му се противе (в. *Пс* 88, 33).

Полустихом „као сасуде грнчарске разбићеш их“ песник се послужио да сликовито прикаже немоћ и јадно стање Божијих непријатеља. Јер као што се разбијени глинен сасуд не може поново

Долазак Господа Христа у телу и јесте пуноћа времена (*πλήρωμα τὸν καιρὸν*)” (Поповић 2004, 27–28). Према томе, „превечно рођење Бога Сина од Бога Оца“, изражава Божију икономију спасења. Речју „данас“ наглашава се граница између вечности и времена, „када је превечни Син Божији постао Богочовек“ (в. *1. Пт* 1, 20; *Гал* 4, 4). Реч „родих“ указује на потпуно испуњење Божијег домостроја, „и Његово оваплоћење, јер се Бог Отац назива Творцем и Саздателем света“ (Јефимије Зигабен, у: *Благослови, душо моја, Господа* 2008, 15).

³⁰⁹ Видети сјајну студију, која се бави егзегезом овог стиха у светлу светоотачке литературе, од Васина, у: *Саборност* 2010, 1–13.

саставити, тако се не могу и непријатељи Божији сабрати после уништења.³¹⁰ Сличну поетску слику налазимо и код пророка Јеремије: „И реци им: овако вели Господ над војскама: Тако ћу разбити тај народ и тај град као што се разбије суд лончарски, који се не може више оправити, и у Тофету ће се погребавати, јер неће бити места за погребавање“ (*Јер* 19, 11).

Позив на разборитост

10. „И сада, цареви, уразумите се; научите се све судије земаљске“. Песник у овом стиху позива на разборитост све вође земаљских народа. Исто тако, примећује се и одређени призив претње којом указује на неопходност промене мишљења код царева и судија народних да усагласе своје ставове са Божијим науком. Готово истоветан став налазимо у *Премудростима Соломоновим* где пророк каже: „Послушајте зато цареви и разумите; научите, судије крајева земаљских; упамтите ви који владате мноштвом и који се гордите над многим народима: Од Господа вам је дата власт ваша и владање од Вишњег! Он ће испитати дјела ваша и помисли ваше истражити; јер премда сте слуге Његовог Царства не судисте право, нити чувасте Закон нити сагласно вољи Божјој ходисте. Страшно и брзо ће вам се јавити јер изненадно бива суд над великашима. Онај пак који је најмањи заслужује помиловање, док ће моћници бити испитани строго“ (*Прем* 6, 1–6).³¹¹ Дакле, разумно је прихватити вољу Божију и покорити се ауторитету његовог изабраника, јер сваки отпор је узалудан. „Ако сте у незнању претходно и сплеткарили, сада се уразумите и покајте се“ (Ориген, у: Томасовић 2006, 61).

11. „Служите Господу са страхом, и радујте се Њему с трепетом“. Служити Господу најпре подразумева верност синајском Завету. Однос између слуге и господара треба да буде заснован на љубави и поштовању. Не треба, како песник жели да истакне, имати робовски однос према служењу, тј. служити Богу из бојазни за сопствену егзистенцију. Исто тако, не треба имати ни најамнички однос који подразумева некакву добит, било материјалну или духовну. Служити

³¹⁰ На старом Истоку, код Египћана и Хетита, постојао је древни обред у којем су се на грнчарским судовима исписивали имена непријатељских градова и држава. Након исписивања имена, разбијани су у храмовима и при том чину су изрицана различита проклетства по већ утврђеним образцима (Томић 1986, 62).

³¹¹ *Премудрости Соломонове*, превод са грчког Митроплоит Амфилохије Радовић, прегледано 23. 07. 2011. на: http://avva.faithweb.com/premudrosti_solomonove.html

Богу као што Син служи Оцу, једино је исправно и једино што Бог очекује од људи. Зато песник у другом свом псалму позива: „Служите Господу у весељу, уђите пред Њега у радости“ (*Пс* 99, 2), али и опомиње: „Нека се узвеселе и обрадују народи [...] и нека се боје Њега сви крајеви земаљски“ (*Пс* 66, 5–8).

Дакле, осећање страха и радости испреплетани су у овом стиху. Међутим, страх у овом псалму је синовски страх који је утемељен на љубави а не на неком световном страху (Томасовић 2006, 64). Јер како каже Ава Антоније: „Ја се више не плашим Бога, већ Га љубим“ (Ава Антоније, у: *Старачник* 1995, 40).³¹² Апостол Павле у *Посланици Филипљанима* истиче: „...градите спасење своје са страхом и трепетом“ (*Фил* 2, 12). Према томе, пророк позива све земаљске властодршце да се потчине Богу и Његовом Помазанику, да просвете своје очи и испуне срце радошћу и страхом Божијим: „Закони су Господњи прави, орадошћују срце; заповест Господња је светла, просветљује очи. Страх Господњи је чист, остаје у век века“ (*Пс* 18, 9–10).

12. „Примите васпитно карање, да се не разгњеви Господ, и погинете са пута праведног. Када се разгори убрзо гњев Његов, Блажени сви који се уздају у Њега“. У завршном стиху псалмопојац још једном указује побуњеним народима да прихвате Помазаника Божијег – Месију, који ће владати над њима. У супротном „замрачиће се земља и народ ће бити као храна огњу“, како каже пророк Исаија (*Ис* 9, 19). Све оне који прихвате вољу Божију песник назива блаженим, јер ће им Бог бити моћни покровитељ и заштитник: „...и под крилима Његовим надаћеш се; као оружјем окружиће те истина Његова“ (*Пс* 90, 4), они „довека ће се радовати, и уселићеш се у њих. И хвалиће се Тобом [сви] који љубе Име Твоје“ (*Пс* 5, 12), њихово блаженство биће вечно.

Кратак осврт на 2. псалм: Изузев пророчке визије, песник је, највероватније, инспирацију за писање овог псалма нашао и у отвореном непријатељству суседних народа према изабраном Божијем народу: „Јер ево, непријатељи Твоји повикаше, и они који Те мрзе подигоше главу; на народ Твој смислише замисао подлу, и договорише против светих Твојих. Рекоше: Ходите и уништимо их између народа, и

³¹² „У љубави нема страха, него савршена љубав изгони страх напоље; јер је у страху мучење, а ко се боји, није се усавршио у љубави. Ми љубимо њега, јер Он први заволе нас“ (*1. Јн* 4, 18–19).

неће се више спомињати име Израиља. Јер се договорише у слози заједно, против Тебе заверу склопише“ (*Пс* 82, 3–6). У трећем стиху сазнајемо који је био узрок уроте побуњених народа и царева против Бога и Његовог Помазаника.

Централно место у другом псалму заузимају пророчки стихови, од 6. до 9. У шестом стиху песник нас полако уводи у прорштво о Месији које ће разрадити у наредна три стиха. Изрази *Помазаник* (ст. 2) и *Син* (ст. 7), имају исто значење у овом псалму. Својства која псалмопојац приписују Сину неизоставно указују на Божанску силу и моћ, те се из тог разлога не могу довести у везу са било којим овоземаљским израиљским царем. Месија је Син Божији (ст. 7), којем Бог даје у наслеђе цео свет (ст. 8),³¹³ који ће своје непријатеље разбити као грнчарски сасуд (уп. *Јер* 13, 14; 19, 11) и који ће напасати народ свој гвозденом палицом (ст. 9).

У завршним стиховима, од 10. до 12., песник покушава да уразуми побуњене народе и царева, и да их опомене да је Господ Бог једини владар васионе и властодржац целог света (в. *Пс* 148). Овај позив има доста заједничког са оним записаним у *Петој књизи Мојсијевој*: „Господа Бога својега бој се, и њему служи, и његовим се именом куни“ (*Пнз* 6, 13). Дакле, сви треба са радошћу да служе Господу (ст. 11), јер који то не буду чинили пропашће, како и сведочи Исаија у свом прорштву: „Јер народ и царство, које ти не би служило, погинуће, тако ће се народи сасвијем затрти“ (*Ис* 60, 12; уп. *Нм* 1, 6). Они, који се буду уздали у Господа Бога, Он ће бити сигурна заштита и „окриље у дан невоље“ (Deissler 2009, 28).

5.2.17. *Пс* 17 [МТ: Псалам 18]

За крај, слуге Господњег Давида, што говораше Господу речи песме ове, у дан у који га избави Господ из руке свих непријатеља његових и из руке Саулове, и рече:

Величање Господа

2. *Љубићу Те, Господе, снаго моја.*

³¹³ Упоредити са 8. стихом другог псалма следеће библијске одељке који се односе на месијанско царство и владавину Месије: *Пост* 48, 4; *Пнз* 20, 16; *Ис* 11, 4; *Мих* 5, 3; *Зах* 9, 10.

*3. Господ је утврђење моје, и прибежиште моје, и избавитељ мој,
Бог мој, помоћник мој, и уздаћу се у Њега;
заштитник мој, и моћ спасења мога, и заступник мој.*

*4. Хвалећи призваћу Господа,
и од непријатеља мојих спашићу се.*

Опис смртних опасности

*5. Обузеше ме болови смртни,
и потоци безакоња смутише ме.*

*6. Болови адски сколише ме,
претекоше ме замке смртне.*

*7. И кад се мучих, призвах Господа,
и Богу моме завах;
услиша од храма Свога светог глас мој,
и вапај мој пред Њим доћи ће у уши Његове.*

Божија интервенција

*8. И потресе се и би устрашена земља,
и темељи гора задрмаше се и потресоше,
јер се разгневи на њих Бог.*

*9. Узиће дим од гњева Његова,
и огањ од лица Његова распали се,
жар се разгоре од Њега.*

*10. И приклони небеса и сиђе,
и примрак је под ногама Његовим.*

*11. И уседо на Херувиме и полете,
полете на крилу ветрова.*

*12. И постави таму за скровиште Своје;
око Њега је шатор Његов,
тамна вода у облацима ваздушним.*

13. *Од севања пред Њим облаци прођоше,
град и угљевље огњено (удари).*

14. *И загрме са неба Господ,
и Вишњи даде глас Свој.*

15. *И посла стреле и разасу их,
и муње умножи и сатресе их.*

16. *И јавише се извори вода,
и открише се темељи васељене,
од претње Твоје, Господе;
од дувања духа гњева Твога.*

Избаљење из опасности

17. *Ниспосла (руку) с висине и узе ме,
прихвати ме из вода многих.*

18. *Избави ме од силних непријатеља мојих,
и од мрзитеља мојих,
јер се утврдише већма од мене.*

19. *Претекоше ме у дан злострадања мога,
али Господ поста потпора моја,*

20. *и изведе ме на пространство;
избавиће ме, јер ме хоћаше.
(Избави ме од силних непријатеља мојих,
и од мрзитеља мојих).*

Исповедање вере у Бога

21. *И узвратиће ми Господ по правди мојој,
и по чистоти руку мојих узвратиће ми.*

22. *Јер сачувах путеве Господње,
и не безбожничих пред Богом мојим.*

23. *Јер су сви судови Његови преда мном,
и законе Његове не удаљих од мене.*

24. *И бићу непорочан са Њиме,
и чуваћу се од безакоња мога.*

25. *И узвратиће ми Господ по правди мојој,
и по чистоти руку мојих пред очима Његовим.*

26. *Са преподобним (=светим) бићеш преподобан (=свет),
и са човеком невиним бићеш невин,*

27. *и са изабраним бићеш изабран,
а са развраћеним бићеш развраћен.*

28. *Јер ћеш Ти спасти народ понижени,
и очи гордих понизићеш.*

29. *Јер Ти просветљујеш светиљку моју, Господе;
Боже мој, просветљујеш таму моју.*

30. *Јер ћу се Тобом спасити од искушења;
и с Богом мојим прећи ћу зид (високи).*

31. *Бог мој, непорочан је пут Његов,
речи су Господње разжежене;
заштитник је свих који се уздају у Њега*

Победничка песма благодарности Богу.

32. *Јер ко је Бог осим Господа?
И ко је Бог осим Бога нашега?*

33. *Бог Који ме опасује снагом,
и постави непорочан пут мој;*

34. *Који утврђује ноге моје као (у) јелена,
и на висину ме поставља;*

35. *Који научава руке моје за бој,
и чини мишице моје као лук метални.*

36. *И дао си ми заштиту спасења мога,
и десница Твоја прихвати ме,*

*и карање Твоје исправи ме до краја,
и васпитање Твоје оно ме научи.*

*37. Раширио си кораке моје пода мног,
и не ослабише стопала моја.*

*38. Гонићу непријатеље моје и достићи ћу их,
и нећу се повратити докле не ишчезну;*

*39. сатрћу их, и неће моћи опстати,
пашиће под ноге моје.*

*40. И опао си ме снагом за бој,
саплео си пода ме све који устају на ме.*

*41. И непријатеље моје дао си у бекство,
и мрзитеље моје сатро си.*

*42. Повикаше, и не беше ко да (их) спасе;
ка Господу (викаше), и не услиша их.*

*43. И иситнио сам их као прах пред лицем ветра,
као блато на путевима погазићу их.*

*44. Избавићеш ме од буне народа,
поставићеш ме за главу незнабожца.
Народ, којега не знадох, служишаше ми,*

*45. на слух уха послушаше ме,
синови туђи ласкаше ми,*

*46. синови туђи оветишаше,
и клечаху са стаза својих.*

Доксологија

*47. Жив је Господ, и благословен је Бог мој,
и нека се узвиси Бог спасења мога.*

*48. Бог Који ми даје освету,
и Који потчини народе пода ме;*

49. *Избавитељ мој од љутих непријатеља мојих;
од оних који устају на ме уздићи ћеш ме,
од човека неправедна избавићеш ме.*

50. *Зато ћу Те исповедати и славити међу народима, Господе,
и Имену Твоме псалмопеваћу;*

51. *(Теби) Који велича спасење цара Свога
и чини милост Помазанику Своме,
Давиду и семену његовом до века.*

Уводно разматрање: Псалам 17. захвална је ода коју је пророк Давид испевао у част Божијег спасоносног акта када га је избавио из руку свих његових непријатеља, а особито од цара Саула. Поетском конструкцијом и песничким ставовима овај псалам неизоставно подсећа на Давидову химну хвале која се налази у 2. Сам 22, 1–51.³¹⁴

У првом делу 17. псалма, од 2. до 31. стиха, песник је заокупљен Теофанијом. У прелепим библијским сликама, које имају доста сличности са онима које се налазе у *Иزل* 15, *Суд* 5, *Ис* 10, 12–23, пророк описује Божију спасоносну интервенцију која га избавља из опасности.³¹⁵ У другом делу, од 32. до 50. стиха, користећи свој неисцрпни извор лепог и сликовитог изражавања, псалмопојац је испевао победнички хвалоспев (уп. Bullock 2001, 152). Завршни, 51. стих, испеван је у месијанском духу.³¹⁶

³¹⁴ У мањим одступањима, сличне лирске тонове налазимо и у другим Давидовим псалмима, као и код других аутора који имају своје псалме у *Псалтиру*: *Пс* 29, 30, 31, 39, 91, 115, 117 и 119.

³¹⁵ Извесну изворност овог псалма потврђују песничке слике које су преузете из месопотамске и феничанске митологије, као што су: „на крилу ветрова“ (11. стих), грмљавина као Божији глас (14. стих) и др. (Томić 1986, 88).

³¹⁶ Већина старозаветних егзегета сматра да овај псалам припада Давидовом времену (Albright, Weiser и др.). Међутим, пажљивом анализом песникових поетских мисли и речи, долази се до закључка да, осим цара Давида победнички стихови овог псалма могли би да се односе и на неког другог великог цара из каснијег периода Израиља (Kraus). Такође, сагледани из есхатолошке перспективе, стихови 17. псалма указују на будућег цара – спаситеља, тј. Месију, о којем говоре пророци Јеремија (*Јер* 30, 9) и Језекиљ (*Јез* 34, 24; 37, 24). У том случају, цар Давид је истовремено и представник изабраног Божијег народа, којег ће након вавилонског ропства, очекивати као „коначни циљ свог постојања“. Такође, Давидова победничка песма могла би бити и победничка песма израиљског народа (Deissler 2009, 65).

Величање Господа

2. „Љубићу Те, Господе, снаго моја“. Цар Давид започиње 17. псалом топлим и осећајним стихом пуним благодарности и поверења у Бога (уп. *Пс* 114, 1). Он попут пророка Мојсија (в. *Пнз* 32, 4) и писца *Прве књиге Самуилове* (в. *1. Сам* 2, 2) у Богу види свог заступника који је његово уточиште и у кога се увек може поуздати (*Пс* 90, 2). Бог је његова крепост и спаситељ и зато му песник приноси своју љубав као уздарје за сва Његова добротворства која му је учинио. Дакле, за Давида не постоји узвишенији начин служења Богу од љубави према Њему (уп. *Пнз* 10, 12), јер „савршена љубав изгони страх напоље“ (*1. Јн* 4, 18).

3. „Господ је утврђење моје, и прибежиште моје, и избавитељ мој, Бог мој, помоћник мој, и уздаћу се у Њега; заштитник мој, и моћ спасења мога, и заступник мој“. Псалмопојац никада није доживео, осим неких личних, велику трагедију људског духа да постане заточеник незахвалности према свом добротвору. Зато он своју животну стабилност изражава на један метафорички начин, показујући колики је значај Господа Бога у његовом животу. Он му је утврђење³¹⁷ и сигурна заштита, избавитељ и заступник, снага и моћ.³¹⁸ Ово није само пуко гомилање бесмислених израза од стране цара Давида, већ покушај да на што искренији и сликовитији начин истакне битност његовог суживота са Богом.

4. „Хвалећи призваћу Господа, и од непријатеља мојих спашћу се“. Песник је већ спознао добротворства која му је Господ учинио и зато наставља са мољењем за она добра која су му неопходна и у будућим временима. Такође, он наглашава да се у срећним и мирним временима сећао и хвалио Господа а не само у тренуцима када је притиснут неком невољом. Исто тако, псалмопојац верује да у неким евентуалним будућим страдањима може очекивати Божију помоћ као што је то био случај и у прошлости. Написан пером светог апостола Павла, 4. стих 17. псалма налази своје место и у новозаветној епистографији: „Не брините се ни за што, него у свему молитвом и мољењем са захвалношћу казујте Богу жеље ваше“ (*Фил* 4, 6).

³¹⁷ Песник вероватно мисли на брдо Сион и Шатор (касније Храм) који се налази на њему.

³¹⁸ Превод 3. стиха од стране Ђуре Даничића, можда, сликовитије дочарава Давидову сигурност и победу: „Господе, граде мој, заклоне мој, који се оборити не може, избавитељу мој, Боже мој, камена горо, на којој се не бојим зла, штите мој, роже спасења мојега, уточиште моје!“ (*Пс* 18, 2; МТ).

Опис смртних опасности

5–7. „Обузеше ме болови смртни, и потоци безакоња смутише ме. Болови адски сколише ме, претекоше ме замке смртне. И кад се мучих, призвах Господа, и Богу моме завапих; услиша од храма Свога светога глас мој, и вапај мој пред Њим доћи ће у уши Његове“.

Сликовити опис тешког стања у којем се налазио пре Божије интервенције песник је дао у стиховима 5, 6 и 7. У њима он дочарава нагомиланост људског зла и неправде која тишти и тескобно притиска његов разум, реметећи истовремено и његов душевни спокој (уп. *Пс* 114, 3).³¹⁹ Такође, користећи се сликом из лова, слично као у *Пс* 7, 16 и *Пс* 9, 16, песник нам казује о смртним замкама које су му припремили његови непријатељи. Његов призив неће остати попут „гласа вапијућег у пустињи“ (*Мт* 3, 3; уп. *Ис* 40, 3; *Лк* 3, 4) који нема ко да чује, наиме, он ће бити услишен и прихваћен од Господа (уп. *Пс* 87, 3).

Дакле, овај кратк „сонет“, који је достојан златне песникове харфе, предочава слушаоцу Давидово тешко животно искуство, као и његову жељу да му Господ Бог помогне и ослободи сваке беде и напасти.

Божија интервенција

8. „И потресе се и би устрашена земља, и темељи гора задрмаше се и потресоше, јер се разгњеви на њих Бог“. Попут пророка Мојсија који у својој *Другој књизи* снажним сликама приказује Богојављање на Синају (*Изл* 19, 16–18; уп. *Изл* 13, 21; *Суд* 5, 4–5; *Ис* 24, 18; *Ам* 8, 8; *Дан* 4, 31), псалмопојак Давид започиње са описом Божије интервенције која му доноси избављење. Она је узвишена и величанствена а повод за овакво катаклизмично јављање Бога био је песников крик патње пропраћен са молитвом о којој пева у претходном стиху.³²⁰

³¹⁹ „Потоци безакоња“, тј. набујала бујица која оставља пустош, за песника представљају смртну опасност. Он се осећа попут бродоломника који је окружен узбурканим валовима. Страх који осећа проузрокован је његовом људском природом а не недостатком вере у Бога. Сличне поетске ставове налазимо у другим Давидовим псалмима као и у другим књигама *Старог Завета*: *Пс* 31, 6; 39, 3; 41, 8; 65, 12; 68, 2–3; 87, 18; *Јов* 22, 11; *Ис* 8, 7; 17, 3; 30, 28; *Јер* 51, 55; *Јон* 2, 6.

³²⁰ Драматично приказивање Божије интервенције налази се и у Давидовом настојању да својим непријатељима покаже колика је Његова сила и моћ. Бог је у стању да помера темеље земље и уништи сваког непријатеља који угрожава Његовог помазаника или народ.

9. „Узиђе дим од гњева Његова, и огањ од лица Његова распали се, жар се разгоре од Њега“. Бог се разгневио праведним гневом и Његово лице пламти неугасивим огњем. Емоције слушалаца боље примају, а њихов разум добија целовитију слику Божијег расположења када се песничка слика искаже на један хиперболичан начин. Зато песник приказује Бога као моћног ратника којем ни силе природе не могу да се одупру.³²¹

10. „И приклони небеса и сиђе, и примрак је под ногама Његовим“. Према веровању народа старог Истока небеса су била састављена од чврстог материјала као и земља (Томић 1986, 89). Господ их савија и примиче да би сишао на земљу (уп. *Ис* 64, 1). Такође, псалмопојац се користи метафором да би исказао ново значење речи. Наиме, необично склопљена реч од префикса „при“ и корена речи „мрак“ упућује на изнијансирани нови исказ, нову особину, нови појам речи која у себи носи одредницу мрака и таме који симболизују зло и несрећу. Дакле, ни мрачни бездани нису препрека Богу пред којом би он устукнуо. Он стоји над њима, корача и седи (уп. *Ис* 19, 1; *Пс* 67, 34).

11. „И уседете на Херувиме и полете, полете на крилу ветрова“. Херувими надкриљују Ковчег Завета (*Изд* 25, 18), они су престо Бога Вишњег (*1. Сам* 4, 4; *2. Сам* 6, 2; *2. цар* 19, 15) и његове кочије (*Јез* 1, 4–28). Истоветан поетски став песник има и у 98. псалму када каже: „Господ се зацари, нека се гњеви народи; Који седи на Херувимима, нека се потресе земља“ (*Пс* 98, 1; в. *Пс* 79, 2). Природа, истовремено, учествује у слави јављања Божијег. Бог лети на крилима ветрова. У 103. псалму Давид пева: „Који водама покриваш висине његове. Поставио си облаке за подножје Своје, ходиш на крилима ветрова“ (*Пс* 103, 3).

12. „И постави таму за скровиште Своје; око Њега је шатор Његов, тамна вода у облацима ваздушним“. Јахве се често откривао изабраним личностима или целокупном израиљском народу али, само у границама људског појимања. Његова трансцедентност и даље је била несхватљива за човеков ум. Вео таме који Га окружује само још више мистификује Његово присуство у свету што и сам песник потврђује

Дакле, ако се горе тресу и померају од страха Божијег, колико ће тек слабашни човек бити у стању да Му се супростави?

³²¹ У преводу Ђуре Даничића 9. стих гласи: „Подигне се дим од гњева његова, из уста његових огањ, који прождире и живо угљевље отскакаше од њега“.

другим стихом 96. псалма: „Облаци и примрак су око Њега“ (*Пс* 96, 2). Небески свод који је настао другог дана стварања света (*Пост* 1, 6–8), Богу служи као параван – застор (платно), тј. шатор у којем Он обитава (в. *Ис* 40, 22; *Пс* 103, 2; *Јов* 36, 29).

13–16. „Од севања пред Њим облаци прођоше, град и угљевље огњено (удари). И загрме са неба Господ, и Вишњи даде глас Свој. И посла стреле и разасу их, и муње умножи и сатресе их. И јавише се извори вода, и открише се темељи васељене, од претње Твоје, Господе; од дувања духа гњева Твога“.

Постепеним ређањем појединости које описују догађаје који се дешавају услед Божије реакције, пророк постиже извесни ефекат јачине од 13. до 16. стиха. Он детаљно и сликовито приказује сву силу и моћ Господа Бога али и Његов утицај на природу и целокупну васељену. Дакле, грдацијом је предочен каузални однос Бога и природе, њихова видљива и скривена узрочно – последична веза.

У 13. стиху, предочавајући нам слику страшне временске непогоде, пропраћене артиљеријом града и ужареног угљевља (контраст), песалмопојац Давид распламсава машту старозаветног слушаоца слично као што је то учинио пророк Исаија у *Ис* 30, 30 (уп. *Пс* 49, 3).³²² Такође, Божији глас (ст. 14) је попут заглушујуће грмљавине (уп. *Пс* 28, 3).³²³ Огњене стреле – муње (ст. 15), исто тако, неизоставни су део у Божијим старозаветним теофанијама.³²⁴ „Извори вода [...] темељи васељене“ (ст. 16), песалмопојац се служи космолошким изразима да би показао Бога као створитеља света (в. *Пс*

³²² „И Господ ће пустити да се чује слава гласа његова, и показаће како маше руком својом с љутијем гњевом и пламеном огњеним који прождире, с распом и с силнијем даждем и с градом“ (*Ис* 30, 30).

³²³ „Глас је Господњи над водама, Бог славе загрме, Господ над водама многим“ (*Пс* 29, 3).

³²⁴ Примера ради, у књизи пророка Авакума описано је Божије јављање прорпраћено природним непогодама: „Помоли се лук Твој као што си се заклео племенима; раздро си земљу за реке. Видеше Те горе и уздрхташе, поводањ навали; бездана пусти глас свој, увис подиже руке своје. Сунце и месец стадоше у стану свом, идоше према светлости Твоје стреле, према севању сјајног копља Твог. Срдито си ишао по земљи, гневно си газио народе. Изашао си на спасење народу свом, на спасење с помазаником својим; размрскоа си главу кући безбожничкој до врата откривши темељ. Његовим копљима пробио си главу селима његовим кад наваљиваху као вихор да ме разаспу, радоваху се као да ће прождрети сиромаша у потаји“ (*Ав* 3, 9-14; уп. *Пс* 21, 12 у преводу Ћ. Даничића; *Бр* 24, 8; *Плз* 32, 23; *Јов* 6, 4).

103), а истовремено наглашава и Његову свемоћ у „делу спасења“ (Томић 1986, 89).

Избављење из опасности

17–20. „Ниспосла (руку) с висине и узме ме, прихвати ме из вода многих. Избави ме од силних непријатеља мојих, и од мрзитеља мојих, јер се утврдише већма од мене. Претекоше ме у дан злострадања мога, али Господ поста потпора моја, и изведе ме на пространство; избавиће ме, јер ме хоћаше. [Избави ме од силних непријатеља мојих, и од мрзитеља мојих]“.

Поетском сликом у којој је представљен као дављеник који је доживео бродолом и који се налази на узбурканом мору окружен тамним водама, песник јасно предочава величину опасности у којој се налази. Алегоријска представа Божије руке заправо јесте благодат – милост Божија која је упућена псалмопојцу да га избави из невоље и пружи сигурност спасења (в. *Пс* 143, 7; уп. *Изд* 2, 1–9).³²⁵ У следећем стиху Давид конкретно говори о својим непријатељима који га смртно мрзе и прогоне и при томе не користи никакву стилску фигуру да их опише.

Наредна два стиха су, у ставри, песниково сведочанство да је Господ Бог господар живота и смрти. Он је тај који одлучује коме ће притећи у помоћ а коме не. Давид је Његов помазаник којег је Он изабрао да буде вођа израиљског народа (в. *1. Сам* 16, 11–13) Пространство на које га Господ изводи псалмопојцу даје додатну утеху и спокој (уп. *Пс* 117, 5).

Исповедање вере у Бога

21–28. „И узвратиће ми Господ по правди мојој, и по чистоти руку мојих узвратиће ми. Јер сачувах путеве Господње, и не безбожничих пред Богом мојим. Јер су сви судови Његови преда мном, и законе Његове не удаљих од мене. И бићу непорочан са Њиме, и чуваћу се од безакоња мога. И узвратиће ми Господ по правди мојој, и по чистоти руку мојих пред очима Његовим. Са преподобним (=светим) бићеш

³²⁵ Давидови непријатељи, почевши од горостаса Голијата, цара Саула, Сиријаца, Филистејаца, Авесалома и др., толико су били јаки, моћни и многобројни, да је он једино од Бога могао да очекује помоћ и спасење.

преподобан (=свет), и са човеком невиним бићеш невин, и са изабраним бићеш изабран, а са развраћеним бићеш развраћен. Јер ћеш Ти спасти народ понижени, и очи гордих понизићеш“.

Претходни стихови, од 17. до 20., пружају нам сликовити приказ псалмопојчевог избављења, док у стиховима који следе, псалмопојац нам интерпретира једно ново алегоријско казивање које разматра и постепено испитује разлоге Божијег спасоносног делања. На његов чист, праведан и непорочан живот Бог узвраћа (= награђује) по правди Својој.³²⁶ Дакле, према начину на који се ми односимо према Богу и Он ће се односити према нама. Давид истовремено опомиње и своје слушаоце да се држе закона Господњих, да праведно поступају у свом животу чувајући и извршавајући Његове заповести (стихови 21–25), јер сваки праведник има савест као глас Божији у себи. Такође, скреће пажњу на наше окружење, тј. људе са којима оставрујемо одређене конткате. Наиме, у врлинском друштву и сами ћемо задобити врлине, а међу огреховљеним људима и сами ћемо постати ослабљени грехом (стихови 26–27). Према томе, треба имати вере у Бога, јер је Он једини који пониженом народу, али и појединцу,³²⁷ доноси сапасање, а гордљивцима пропаст и понижење (28. стих).³²⁸

29. „Јер Ти просветљујеш светиљку моју, Господе; Боже мој, просветљујеш таму моју“. У 29. стиху Давид нам даје још једну прелепу поетску слику са матафоричним значењем речи. Божије присуство одгони таму из песникове душе и просвећује његов разум и свест, а истодобно „развејава његово незнање“ (Атансије Александријски, у: *Благослови, душо моја, Господа* 2008, 45) и осветља животне стазе којима ходи (уп. *Пс* 130, 17).

30. „Јер ћу се Тобом спасити од искушења; и с Богом мојим прећи ћу зид (високи)“. Божије присуство улива песнику сигурност и гарантује непобедивост од стране његових непријатеља. Дакле, ни

³²⁶ Апостол Павле надограђујући ово песничко размишљање каже у *1. Кор* 3, 8: „А онај који седи и онај који залијева једно су, и сваки ће примити своју плату према своме труду“ (уп. *Рут* 2, 12; *Мт* 10, 41).

³²⁷ Сличну мисао налазимо и у *Књизи о Јову*: „Кад други буду понижени, рећи ћеш: да се подигну; и Бог ће избавити онога ко је оборенијех очију“ (*Јов* 22, 29).

³²⁸ Свемудри Соломун има скоро истоветан поетски став у књизи *Приче Соломонове*: „Јер потсмјевачима он се потсмјева, а кроткима даје милост“ (*Пр* 3, 34; уп. *Мт* 23, 12; *1. Пт* 5, 5; *Јак* 4, 6). Такође, мисли овог стиха можемо упоредити и са онима у *Соф* 3, 12-13.

једна препрека или замка нису непремостива препрека када је Бог његов савезник и помоћник.

31. „Бог мој, непорочан је пут Његов, речи су Господње разжежене; заштитник је свих који се уздају у Њега“. Завршне речи овог дела 17. псалма имају пророчки карактер а особито када је последњи полустих у питању (в. *Рим* 12, 3; *Отк* 15, 3). Сви Божији путеви су праведни и истинити, без неправде и лукавства (в. *Плз* 32, 4). Његове речи су „чисте, сребро ражежено³²⁹ (у огњу), очишћено од земље, претопљено седмоструко“ (*Пс* 11, 7).

Победничка песма благодарности Богу

Други део 17. псалма је победничка песма благодарности Богу за сва добра и победе које је подарио псалмопојцу (од 32. до 46. стиха). Завршетак овог одељка испеван је у форми славословља (од 47. до 51. стиха) а изузев последњег стиха сви остали су изречени од стране самог песника.

32. „Јер ко је Бог осим Господа? И ко је Бог осим Бога нашега?“. За писање овог стиха, који је истовремено и кратко исповедање вере, песник је инспирацију нашао у *Другој књизи Мојсијевој*, у Синајској Теофанији, када је Господ Бог израиљев давао своју прву заповест: „Ја сам Господ Бог твој [...] Немој имати других богова уза ме“ (*Изл* 20, 2–3). Нешто касније, пророк Исаија је записао слично „вјероју“ у својој *Књизи*: „Нијесам ли ја, Господ? Нема осим мене другога Бога, нема Бога праведнога и спаситеља другога осим мене“ (*Ис* 45, 21; уп. 44, 8).

33. „Бог Који ме опасује снагом, и постави непорочан пут мој“. Извор песникове снеге је сам Бог, Он га облачи „силом са висине“ (*Лк* 24, 49) и утврђује стазе његове да буду чисте и непорочне. Његова непобедивост, као војсковође и ратника, долази од самог Господа.

34. „Који утврђује ноге моје као (у) јелена, и на висину ме поставља“. Књижевним поступком поређења, тј. развијеним и проширеним епитетом, песник данашњим читаоцима а некадашњим слушаоцима, чини блиским и разумљивим одређене вредности сазнајније, емоционалније и сликовитије. Поредићи сопствене ноге са

³²⁹ Додавањем украсних придева именици псалмопојац Давид појашњава унутрашње својство речи као и самог стиха.

ногама јелена песник упућује на њихову заједничку особину: брзину и хитрину, што је и у другим песничким текстовима слична поетска слика (в. *Ав* 3, 19; уп. *Пнп* 2, 7; 7, 3). Исто тако, у наредном стиху, када песник каже: „Који научава руке моје за бој, и чини мишице моје као лук метални“, осим слике ратника, песник нам даје и ново поређење: мишице и метални лук, што упућује на њихове заједничке карактеристике: чврстину и снагу.

36. „И дао си ми заштиту спасења мога, и десница Твоја прихвати ме, и карање Твоје исправи ме до краја, и васпитање Твоје оно ме научи“. У овом стиху, мелодичним и акустичним начином, користећи се анафорским низом, песник исказује своју поетску мисао. Он истиче на који начин Божије присуство утиче на његов живот. Божија заштита а особито васпитање и благи прекор саставни су део његовог односа са Богом (уп. *Пр* 3, 11; 4, 13).

37. „Раширио си кораке моје пода мношвом, и не ослабише стопала моја“. Мноштво битака, непрестана лутања и бежања од непријатеља нису ослабили песникове физичке и духовне силе. Тешки животни тренуци само су још више инспиративно деловали на његово поетско стваралаштво. Зато Давид прелепим алегоријским исказом открива како га Господ крепи и помаже, дајући му снагу да буде храбар, истрајан и чврст у борби са својим супарницима.

38–43. „Гонићу непријатеље моје и достићи ћу их, и нећу се повратити докле не ишчезну; сатрћу их, и неће моћи опстати, пашће под ноге моје. И опао си ме снагом за бој, саплео си пода ме све који устају на ме. И непријатеље моје дао си у бекство, и мрзитеље моје сатро си. Повикаше, и не беше ко да (их) спасе; ка Господу (викаше), и не услиша их. И иситнио сам их као прах пред лицем ветра, као блато на путевима погазићу их“. У наведеним стиховима песник себе приказује као моћног ратника који је, уз Божију помоћ, победио све своје непријатеље (Голијата, Саула, Ахитофела, Авесалома и др.).³³⁰ Њихов вапај, за разлику од песниковог, Бог неће услишити (уп. *Пр* 1, 28). Такође, ово поетско излагање у потпуности одговара Божијој интервенцији описаној у првом делу овог псалма (од 8. до 16. стиха).

³³⁰ Сликовитији приказ страха који се односи на Божије непријатеље као и његовог помазаника дао је пророк Михеј: „Лизаће прах као змија; као бубине земаљске дркћући ижљешће из рупа својих; притрчаће уплашени ка Господу Богу нашему, и тебе ће се бојати“ (*Мих* 7, 17).

44–46. „Избавићеш ме од буне народа, поставићеш ме за главу незнабожаца. Народ, којег не знадох, служаше ми, на слух уха послушаше ме, синови туђи ласкаше ми, синови туђи оветшаше, и клечаху са стаза својих“. Проматрано из угла старозаветне теологије ови стихови подразумевају Божију владавину над свим народима коју је Он припремио за свог помазаника (уп. *Рим* 15, 9). Давид и његови потомци неће владати само Израиљом, њихова власт ће бити призната и проширена изван граница израиљског царства.

Доксологија

47–51. „Жив је Господ, и благословен је Бог мој, и нека се узвиси Бог спасења мога. Бог Који ми даје освету, и Који потчини народе пода ме; Избавитељ мој од љутих непријатеља мојих; од оних који устају на ме уздићи ћеш ме, од човека неправедна избавићеш ме. Зато ћу Те исповедати и славити међу народима, Господе, и Имену Твоме псалмопеваћу; (Теби) Који велича спасење цара Свога и чини милост Помазанику Своме, Давиду и семену његовом до века“. Песник завршава 17. псалам доксологијом Богу који је заслужан за све његове победе. Његова рука спаса небројено пута је помогла песнику. Није постојала ниједна безизлазна ситуација из које се песник није нашао излаз. У том смислу, тешко је и наћи неког владара или појединца из редова Божијег народа коме је Бог у толико критичних животних ситуација притекао у помоћ. Мноштво непријатеља угрожавало је песников живот али Бог га је увек и на чудесан начин избављао из опасности.

Кратак осврт на 17. псалам: Први део 17. псалма започиње величањем Бога који је избавио из Давида из свих смртних опасности. Божије спасоносно дело он је имао прилике лично да окуси, зато његови стихови, надахнути поверњем и поуздањем, уздижу и хвале Бога као спаситеља. Мноштво стилских фигура које користи на почетку 17. псалма само још јасније дочаравају његово песничко расположење. Дубина мисли, набујалост религиозних осећања, снажне поетске слике и јасноћа изражавања укомпоновани су са ускликом „живе и заносне вере“ (Томић 1996, 240).

Опис смртних опасности песник је дао готово у истоветним сликама које се могу наћи и у другим његовим псалмима. Божија интервенција (од 8. до 16. стиха) описана је на један величанствен

начин као и само избављење (од 17. до 20. стиха) „што је само сликовито – песнички приказ искушаног спасења“ (Deissler 2009, 65). Такође, узрок Божијег силаска (10. стих) и спасавања (17. стих) можемо видети у љубави Божијој према сваком створењу, а особито ка оном које му се обраћа чиста срца. Ту се, свакако, подразумева и верност молитвеника према своме Господу (од 21. до 31. стиха).

Други део псалма песник започиње победничком песмом благодарности Богу (од 32. до 46. стиха). Бог је његов савезник који му помаже да покори суседне народе и преузме власт. У овим стиховима песник нам даје конкретне и живе слике ратничких времена. Његов живот је проткан тешким тренуцима војевања, од својих дечачких дана до кончине овоземаљског живота. Оштрица мача његових непријатеља често је висила изнад његове главе. Међутим, Бог га није никада напустио. Увек је чуо његов зов и вапај. Зато песник, пун снажног емоционалног набоја, обзнањује Божију помоћ јер му је Он увек био сигурна заштита и светлост која му је обасјавала животне стазе.

Последњи стих песник је испевао, вероватно, надахнут Анином песмом хвале у којој се каже: „Који се супроте Господу, стрће се; на њих ће загрмјети са неба; Господ ће судити крајевима земаљским, и даће снагу цару својему, и узвисиће рог помазанику својему“ (1. Сам 2, 10; уп. Отк 2, 26). Истовремено, месијанско значење 51. стиха најављује долазак Месије. „Дух Божији, који надахњује песника, мисли на Христа“, потомка који ће ујединити многобожце и Израил у један народ, који ће уклонити све зидове који их раздвајају (Томić 1996, 241).

5.3. Преовлађујући поетски ставови у одређеним тачкама Давидовог песничког живота

5.3.1. Уводно разматрање

Живот израиљског цара Давида, иако у јеврејској историји припада најсјајнијем тзв. „златном добу“, био је испуњен бројним сукобима, биткама, ратовима и честим гоњењем од стране непријатеља. Од непознатог пастира до народног јунака и хероја, од најмоћнијег суверена Блиског истока до изгнаника и прогнаника, био би кратак сажетак Давидове животне путање. На том тегобном путу, кад је био у мирним животним периодима, у предасима између бојева, у пустињским звезданим ноћима, Давид је налазио себи одушка у песни

и умилним звуцима своје лире, као и у писању богочежњивих псалама. Сукоби са непријатељима и гоњења пратили су Давида почев од његовог првог мегдана, још као младог, обичног витлејемског пастира, са филистејским непобедивим јунаком Голијатом, па све до разрачунавања, на самом исходу живота, са својим претендентима на престо: синовима Авесаломом и Адонијем, војводом Јоавом и првосвештеником Авијатаром. Задивљује велика Давидова борбеност, ратна вештина, па и његово ратно лукавство. Велике Давидове врлине биле су, пре свега, његов наглашен смисао за дипломатију и мирољубиво решавање наизглед нерешивих проблема, како ратних тако и мирнодопских. Ипак, Давидова мудрост понекад је била помућена његовом великом болећивошћу према ближњима, нарочито синовима, као и његовој одвећ јакој страсти према лепим женама коју некад није успео да обузда. Такође, умео је да се препусти гневу и осветољубивости, да поступа сурово, што је за последицу имало извршење тешких злочина. Иако су га те мане доводиле у тескобна и очајна стања душе, управо су оне и проузроковале писање неких од најлепших псалама.

Пратећи најзначајније тачке Давидовог живота, а истовремено анализирајући његове псалме, можемо уочити преовлађујуће песникове поетске ставове који исходе из самих Давидових душевних борби, које су биле веће од свих бојева које је водио са непријатељима. Наведени поетски ставови извиру из животних Давидових околности најчешће неповољних по њега. Као што у добрим данима песник захваљује Богу на његовој милости, тако у ратним данима он вапи ка Богу да му помогне и тражи његову заштиту, убеђен да ће му је Господ пружити. Следствено томе сви поетски ставови псалмопојца Давида извиру из његове дубоке религиозности која је повезана са његовим личним особинама, као и усрдне молитве којим се он на лирски, узбудљив и ревносно жарки начин обраћао Богу. У том смислу, навешћемо само оне поетске ставове који су се наметнули у одређеним тачкама Давидовог живота као преовлађујућа песникова преокупација, најпре егзистенцијална, а затим и религиозно – лирска. Дакле, у зависности од животне етапе у којој се налазио, песник је и изграђивао своје поетске ставове, зато их можемо и разврстати на следећи начин:

а) Давидови поетски ставови настали у време ратова и непријатељских прогона (псалми 3; 7; 33; 51; 53; 55; 56; 58; 59; 62; 141; 142; 143).

б) Почињени грех као узрок настајања одређеног поетског става у 50. псалму.

в) Месијанизам – значајан поетски став у песничком стваралаштву цара Давида (псалам 2).³³¹

5.3.2. Давидови поетски ставови настали у време ратова и непријатељских прогона

Давид се у својој дугој владавини показао као велики ратник а у исто време и државотворац који је успешном унутрашњом и спољном политиком умео да учврсти и задржи све освојене територије, створивши, на послетку, уређену јеврејску државу. Један од најважнијих стубова његове државе била је одана војна елита са којом је Давид прошао многе ратове, а која га је искрено уважавала и волела.

У ратном времену Давид је умео да води војску у тријумфалне походе, а у периоду мира знао је да се одужи својим верним ратницима дајући им привилегије. Иако, велики као војсковођа и владар, он се на личном плану осећао малим пред свемоћним Богом. Никада себе није узвисио изнад Божије личности. Нарочито је призивао Божију помоћ у критичним тренуцима уочи неке битке или током других ратних операција. О томе нам изврсно сведочи сам Давид у своме 58. псалму: „Узми ме од непријатеља мојих, Боже, и од оних који устају на ме избави ме; избави ме од чинитеља безакоња и од људи крвника спаси ме“ (*Пс* 58, 2–3). До краја свог живота Давид ће одржати овај динамичан, самосвојан и предан однос са Богом, поштујући Закон Божији, али истовремено дајући одушка своме болу, умирујући своје озлеђено срце од учињених му људских невера и неправди, а имаће и милосрђа према непријатељима својим: „Немој их погубити, да не забораве закон Твој; расеј их силом Твојом и низвргни их, заштитниче мој, Господе“ (*Пс* 58, 12). Давид слави Бога увек и на сваком месту, а нарочито у невољама: „А ја ћу певати сили Твојој, и обрадоваћу се ујутро милости Твојој, јер си постао заштитник мој и прибежиште моје у дан невоље моје“ (*Пс* 58, 17).

³³¹ Ова подела настала је као плод ауторовог истраживања, и у њој су наведени само они псалми који су ерминевтички обрађени у овој тези, што не значи, да још неки од Давидових псалма не могу бити увршћени у неку од горе поменутих група.

Својим омиљеним инструментом – харфом Давид је исцељивао своје ратне ожилке и душевне ране, песмом разгонећи сене меланхолије. Цар Саул често је позивао у двор младог пастира да му песмом одагна тугомору душе. Давид је у томе успевао и заиста његова песма била је лековита јер се у својим псалмима обраћао Богу као једином истинском лекару његове душе и тела. Музика и стихови били су његови исцељујући медикаменти, иако му је сам живот био непрестано укрштање мачева и непријатељских замки. Стога, не чуди да су Давидове песме најчешће молитвене елџије, као што имамо пример у 37. псалму: „Срце моје смути се, остави ме снага моја, и светлост очију мојих и она није са мном. Пријатељи моји и ближњи моји спрам мене дођоше и сташе, и најближи моји на одстојању стадоше... А ја као глув не слушах, и као нем не отварах уста своја; и бејах као човек који не чује, и који у устима својим нема оправдања“ (Пс 37, 11–12. 14–15).

У релативно дугом животном веку, у највећем броју животних етапа, Давида опажамо, најчешће, са оружјем у руци. Понекад је предводник освајачког похода, некада бранитељ своје земље, а у првој животној етапи – младости најчешће је био изгнаник и вођа одметника – герилаца у одмазди. У многим животним ситуацијама његов мач је и његов језик који сече оштро, али смислено, промишљено и праведно. Њиме он моли Бога да се погубе сви дрзници, који су се богохулно усудили да дигну руке на Његовог помазаник, обраћајући се Господу као свом савезнику: „Господе, приклони небеса и сиђи, дотакни се гора, и задимићеш се. Блесни муњом, и разагнаћеш их, пошаљи стреле Твоје, и сатрћеш их [...] Који избављаш Давида слугу Свога од мача злога. Избави ме и извуци ме из руке синова туђинаца, чија уста говораху сујету и десница је њихова десница неправде“ (Пс 143, 5–6. 10–11).

Давид не ратује само против војних непријатеља, он храбро ратује и против невидљивих стрела лукавих дворских интрига: „А непријатељи моји уживају, и осилише се нада мном, и умножише се који ме мрзе неправедно; који ми узвраћају зло за добро оклеветаше ме, јер идох за добротом [и одбацише ме љубљенога, као мртвога згађенога]” (Пс 37, 20–21). Храбар и одлучан он често уме да, потпомогнут пријатељима, на време предупреди и спречи подмукле дворске закулисне радње бранећи се на брз и смео начин призивајући милостивог Бога: „Бог мој, милост Његова претећи ће ме; Бог ће ми

показати (спас) међу мојим непријатељима“ (Пс 58, 11). Што је невоља израженија, наглашенији је молитвени поетски занос самога Давида и јача присни однос заједнице Давида и Бога: „Не остави ме, Господе; Боже мој, не удаљи се од мене. Похитај ми у помоћ, Господе спасења мога“ (Пс 37, 22–23).

Поред свих ратних успеха Давид никада није заборавио да са великим поверењем на свему захвали Богу истичући недокучиву милост и Његову истинољубивост, прослављајући га свом силом свог унутрашњег тројства: умом, срцем и духом. Свакако, да је ово једна од сталних одредница Давидове поетике која се може наћи у готово сваком Давидовом псалму. Ево тек једног од многобројних примера: „Исповедаћу Те и хвалити међу народима, Господе, псалмопеваћу Ти међу незнабошцима. Јер се узвелича до небеса милост Твоја, и до облака истина Твоја. Узнеси се на небеса, Боже, и по свој земљи слава Твоја“ (Пс 56, 10–13). Стални поетски Давидов став јесте и тужбалица Господу и жеља да га избави од непријатеља, зато се он Богу најчешће обраћа као најбољем пријатељу у часовима недоумица и страдања. То нам приказују и са узбуђењем написани псалм, где се услед опасности од непријатеља анафорски понавља прозба Господу: „Помилуј ме, Боже, помилуј ме, јер се у Тебе поузда душа моја, и у сенци крила Твојих надам се, докле не прође безакоње“ (Пс 56, 2) или метафорично изречени стих: „Пошаљи руку Твоју са висине, извуци ме и избави ме од вода многих, из руку синова туђинаца“ (Пс 143, 7).

Такође, Давиду никада не силази с ума и мисао да је то што јесте постао захваљујући Богу, зато се и приликом најтежих животних удараца приклања Њему. Величина Давидова и јесте, не само у његовој ратничкој спремности, јер великих војсковођа је било и у Давидово време, већ у његовој непоколебљивој вери која се никада није толико поколебала да би га одвојила од Бога, чак и у најтежим животним превирањима, у којима он увек наглашава своје слабости а Божију свемоћност, као и свест о вишој Сведржитељевој вољи: „Господе, пред Тобом је сва жеља моја, и уздисање моје од Тебе се не скри“ (Пс 37, 10); „Нема исцељења телу моме од лица гњева Твога, нема мира у костима мојим од лица грехова мојих“ (Пс 37, 4). Давид увек иде за добротом, јер се увек обраћа за помоћ Богу који је једини заиста добар, једини истинити путеводитељ и једина сигурна и мирна лука од бура овога света: „Добровољно ћу жртвовати Теби, исповедаћу се Имену Твоме, Господе, јер је добро“ (Пс 53, 8). Он и у рату, и у двобоју са

непријатељским јунацима, благодари Богу за извојеване победе: „Благословен Господ Бог мој, Који научава руке моје за борбу, прсте моје за рат. Милост моја и прибежиште моје, заступник мој и избавитељ мој, заштитник мој, и поуздах се у Њега, Који потчињава народ мој мени“ (*Пс* 143, 1–2).

Дакле, Давидова снага и светост његовог живота не долазе од његовог успешног ратовања, нити од његових многобројних савезника, па чак ни од утицајних и верних пријатеља, већ је снага Давидова у Господу: „Јер у Тебе се Господе поуздах; Ти ћеш ме услишити, Господе Боже мој“ сведочи нам псалмопојац у свом 37. псалму, 16. стиху.

Наравно, као и сви знаменити владари и цар Давид имао је велики број непријатеља у току своје дуге владавине. У одређеним периодима живота некада их је имао више, а некада мање, али су они били стална претња која га је подстицала да увек буде војнички приправан, дипломатски ангажован, а на послетку, у самоћи, спреман да излије муке своје душе Господу. У својим псалмима песник се обраћа Богу са вером и поуздањем у пораз непријатеља услед њиховог злочињења: „Повратиће се бол његов на главу његову, и на теме његово пашће неправда његова“ (*Пс* 7, 17). Његови непријатељи некада су отворено нападали јеврејску државу и њеног владара, а некада скривено ковали завере. Давид им се супротстављао герилским ратовањем, изненадним промишљеним нападима и брзим повлачењима, а у самоћи молитвама Господу за избављење: „Узми ме од непријатеља мојих, Боже, и од оних који устају на ме избави ме; избави ме од чинитеља безакоња и од људи крвника спаси ме“ (*Пс* 58, 2–3). О свима њима Давид оставља дубок траг у својим псалмима исказујући најчешће огорчење, тугу, страх, па чак и очајање, али на послетку увек и наду у Божију милост, заштиту и правду. Стога Давид у молитвеном обраћању Господу каже: „Господе Боже мој, на Тебе се поуздах, спаси ме од свих који ме гоне, и избави ме“ (*Пс* 7, 2), или „Суди ми, Господе, по правди мојој, и по незлобивости мојој (нек буде) на мени“ (*Пс* 7, 9). Такође, поетски и религиозно псалмопојац своју визију праведног Бога износи и следећим стиховима: „Бог је судија праведан и моћан и дуготрпељив, и не наводи гњев сваки дан“ (*Пс* 7, 12). Своје победе приписује Господу: „... јер си Ти поразио све који ми узалуд непријатељују, зубе грешника скршио си“ (*Пс* 3, 8).

Филистејци су, још од времена заузимања Ханана, били традиционални непријатељи старозаветног Израиља. Борба са овако ратоборним суседом вођена је, најпре, за опстанак изабраног Божијег народа. Онај који је ту борбу, најзад, повољно окончао прославивши јеврејску војску био је цар Давид. Ипак, и он сам имао је успоне и падове у борби са Филистејцима и једно време провео чак као слуга код њиховог цара Ахиса, у градићу Сиклагу, који су му дали на управу. О сталном непријатељском односу Филистејаца према Давиду, који су често вребали да га убију, сведочи извештај о броју псалма од којих ћемо издвојити само оне које су ерминевтички обрађени у овој дисертацији: „Сав дан речи се мојих гнушаху, против мене су све мисли њихове на зло. Заселиће се они, и сакриће се, пету ће моју вребати, као што очекиваше душу моју“ (*Пс* 55, 6–7). Потресна је чврста Давидова непоколебљивост у Божију заштиту, баш онда када је најкритичније и најпотребније: „Живот мој објавих Теби, изнесох сузе моје преда Те као и у обећању Твоме. Повратиће се непријатељи моји назад, у који дан Те призовем; ево познадох да си Ти Бог мој“ (*Пс* 55, 9–10), као и „На Бога се поуздах; нећу се бојати, шта ће ми учинити човек“ (*Пс* 55, 12; в. *Пс* 33, 1–10).

Међутим, први забележени окршај Давида са неким Филистејцем био је и један од његових најславнијих подвига. Био је то двобој са филистејским дивом Голијатом коме нико од израиљских ратника није смео да се супротстави. Давид је тада био само пастир који је код куће чувао очево стадо а тек повремено је долазио у израиљску војску да браћи донесе храну. Када је чуо како Голијат пред читавом војском дрско вређа и благи све што је Израиљцима свето, смело се пријавио цару Саулу да изађе на мегдан најснажнијем Филистејцу. Он је веровао у своју гипкост, срчаност, снажљивост, а највише у своју домишљатост. Ипак, више него себи, веровао је са највећим поуздањем у Господа Бога, који му је давао снагу, а коме се ревносно захваљивао као милосрдном учитељу који га је читавог живота подучавао. Стога је, у духу своје благодарне псалмопојачке поетике, поводом овог двобоја, изразио своју молитву – захвалност Богу: „Благословен Господ Бог мој, Који научава руке моје за борбу, прсте моје за рат. Милост моја и прибежиште моје, заступник мој и избавитељ мој, заштитник мој, и поуздах се у Њега. Који потчињава народ мој мени (*Пс* 143, 1–2).

Дакле, песник се поуздао у своју памет и лукавство, али и овде експлицитно доминира доследан поетски став Давидов – емотивни

лични однос и поверење у свог заштитника Јахвеа, за кога је веровао да ће му помоћи да савлада и просту физичку Голијатову силу. Стога је одбио шлем, оклоп и мач и кренуо у борбу у лакој пастирској огртачу. Од оружја понео је свој штап и праћку, те пет глатких каменова. Не треба заборавити да је и тада пред мегдан певушио побожне песме које су му давале потребно самопоуздање. Свој *Πιστεύω*, песник је изразио следећим речима: „Ти идеш на ме с мачем и с копљем и са штитом; а ја идем на те у име Господа над војскама, Бога војске Израилеве, ког си ружио. Данас ће те Господ дати мени у руке, и убићу те, и скинућу главу с тебе, и даћу данас телеса војске филистејске птицама небеским и зверима земаљским, и познаће сва земља да је Бог у Израилу. И знаће сав овај збор да Господ не спасава мачем ни копљем, јер је рат Господњи, зато ће вас дати нама у руке“ (*1. Сам 17, 45–47*).³³²

Такође, песников однос са царем Саулом, који је описан у *Првој књизи Самуиловој*, битно је утицао на формирање одређених поетских ставова у *Псалмима*. Наиме, цар Саул је упознао Давида као музикалног, скромног пастира, који је певао и сам састављао побожне песме а при том веома умилно свирао харфу. Док је проводио време на пашњацима развио је свој музички дар, али и присан однос са Богом кроз певање побожних песама, које је у непомућеном миру природе, у безметежном крајолику и исто такој унутрашњој умирености и младалачкој чистоти своје душе, са заносом записивао. Давид је прослављао свог Бога певањем, али и *свом снагом и моћју својом* (уп. *Мк 12, 30*), стварајући мисаону хармонију у својој души. Стога је поезија *Псалама*, заправо поезија склада, симфонија мирноће, угодне мелодије, која није само лепозвучна, „него је доказ хармоније мисли у души“ као „и символ складног и спокојног стања ума“ (Атанасије Александријски, у: *Псалтир 2000*, 233).

Цар Саул је позвао младог Давида чувши за смирујуће тонове његове харфе и благозвучно појање његовог гласа, које изгони страсти

³³² Давидов одговор Голијату је у суштини његово исповедање вере. На овај начин он сједињује своју поезију са говорништвом и показује да вера, снага и моћ долазе од самог Бога, и то, вера којом се побеђује свет, све силе и сви моћници. Само је Господ непобедив. Свако онај који је у вери сједињен са Богом и сам постаје непобедив.

из човековог срца и уноси у човека тихо задовољство.³³³ Саул није знао да је Давид већ при првом њиховом сусрету био помазан за новог израиљског цара од стране пророка Самуила. Обред Давидовог помазања обављен је у тајности, у породичном кругу, зато је Саул приликом упознавања гостољубиво дочекао пастира. Временом, како се Давид почео одликовати у бојевима и заузимати све веће положаје у израиљској војсци, и како је његова слава све више расла у јеврејском народу, у Саулу се почела јављати завист, страх од такмаца и на послетку – мржња. Више пута на свом двору Саул је, у наступима помућене свести, покушао да убије Давида, бацајући на њега копље. Затим, давао му је готово немогуће војне задатке које је Давид, ипак, успевао да изврши. На послетку, Давид је морао да оде из места Сауловог боравка јер му је од цара претила непрестана смртна опасност. Удаљивши се од двора Давид је постао прогоњен попут звери, а цар Саул опседнут Давидом постао је његов фанатични прогонитељ. Давид је пао у велику немилост код цара Саула и доживео од њега многе невоље и жалосне тренутке. Најпре је Саул слао војнике да ухвате одметника, а затим је лично предводио војску која ће ликвидирати израиљског прослављеног војсковођу, чији војни успон је на почетку и сам потпомагао. Ево како Давид описује непријатељску (Саулову) војску и њихово стално прогоњење, поредећи их са чопором дивљих паса и демонским силама које лове људске душе: „Јер ево, уловише душу моју, нападоше на ме силници“ (*Пс* 58, 4), као и „Повратиће се увече и огладнеће као пас и опколиће град. Гле изговараће (зле речи) устима својим, и мач је у устима њиховим, (говорећи): Ко ће чути?“ (*Пс* 58, 7–8), а исто тако, у нешто доцинијем певању даје приказ и следећег описа непријатеља: „Они ће се расејати да једу; а ако се не насите, (још) и роптаће“ (*Пс* 58, 16). У овим стиховима песник исповеда своја очајања која су узрокована бескрупулозношћу и злочињењем својих непријатеља, на све спремних да га униште. Потресна мелодија туге, бола и стрепње, преплиће се са сталном поетиком захвалности и благодарења Господу присутном у готово свим псалмима у временима Давидовог прогонства, те се у истом псалму чује и Давидов хвалоспев Цару Славе: „А ја ћу певати сили Твојој, и обрадоваћу се ујутруо милости Твојој, јер си постао заштитник мој и прибежиште моје у дан невоље моје. Помоћник си мој,

³³³ По веровању старозаветног Израиља, Бог је узрочник добра и зла. Од њега долази и добри и зли Дух (уп.: дух неслоге *Суд* 9, 23; дух лажи *1. цар* 22, 19–23; дух вртоглавице *Ис* 19, 14; дух обамрлости *Ис* 29, 10).

Теби ћу псалмопевати, јер си Ти, Боже, заштитник мој, Бог мој, милост моја“ (*Пс* 58, 17–18).

Бојећи се Давидовог савеза са првосвештеником Самуилом и страхујући од Давидових претензија на престо, Саул савладан страхом и великим гневом прогонио је Давида даноноћно. У потпуности је обневидео мржњом и имао је само један самовољни, опсесивни циљ, а то је да Давида лиши живота. За то време, свој очај, безизлаз и несрећу Давид је изражавао у поетским потресним елегијама. Често је, поетски богонадахнуто, описивао деформисану природу својих непријатеља, наводећи грех као узрок изобличења њиховог бића. Огреховљеност гонитеља описује у прелепим поетским сликама користећи се и анафорским понављањење као у 58. псалму где понавља слово „и“ чиме поетском звучном фигуром посебно наглашава и истиче њихову неправедност: „Грех је уста њихових, реч је усана њихових, и (због тога) нека буду ухваћени у гордости својој; и од клетве и од лажи (њихове) објавиће се свршеци гњеву свршетака, и неће их бити (више). И познаће да Бог господари Јаковом (расејаним) и крајевима земље“ (*Пс* 58, 13–14).

И на крају, можда, највеће животно разочарење песник је доживео од свог сина Авесалома који је подигао буну против свог оца у намери да му преузме престо. Скрхан највећим болом Давид се разочарано пита: „Господе, што се умножише они који ме угњетавају? Многи устају на мене, многи говоре души мојој: Нема му спасења у Богу његовом“ (*Пс* 3, 2–3) Одговор је добио од пророка Натана који му је пренео Божије речи: „Зашто си презрео ријеч Господњу чинећи што њему није по вољи? Урију Хетејина убио си мачем синова Амонијевих. Зато неће се одмаћи мач од дома твојега довијека“ (2. *Сам* 12, 11).

Авесалом је био хваљен од људи због своје лепоте, и уживао је њиховој милости, али је Давид имао благослов од Бога, зато је на крају и поред великих тешкоћа и однео победу. Сам Давид, из разлога људске слабости, повлађивао је своме сину, не видећи његову лакомисленост, површност и разметљив начин живота. Испод маске љубазности и спољашњег привлачног сјаја крило се Авесаломово скривено лице властољубивог издајника спремног на интриге. Иако остављен од већине својих присталица и налазећи се у безизлазној ситуацији, песник остаје прави Божији слуга. Он се снагом своје вере подиже након разочарања у свога бунтовног сина Авесалома и изриче

одважне стихове: „Устадох, јер ће ме Господ заштити, Нећу се уплашити од мноштва народа, који ме около нападају“ (*Пс* 3, 6–7).

Истовремено, у псалмима 3 и 142, у којима се описује Давидово страдање за време гоњења од стране Авесалома, приказана је и његова покајничка природа. Њен извор налази се у песниковој вери у Божије човекољубље. Да је Бог неизмерно човекољубив још је један непроменљив став, који се на религиозно – поетски начин, доследно јавља у одређеном броју његових псалама. Зато се песник и не пита да ли ће му Бог опростити? – већ са искреном вером покајнички се предаје Богу: „Господње је спасење, и на народу Твоме благослов је Твој“ (*Пс* 3, 9).

У епилогу животне драме, Бог је услишио Давидову молитву, али му је одузео сина. Неутешан и дубоко растужен, песник поезију нарицања замењује поезијом истинског поверања у Бога, која је утемељена на личном искуственом доживљају Бога: „Помињем дане старе, размишљам о свим делима Твојим, у творевинама руку твојих поучавам се“ (*Пс* 142, 5).

5.3.3. Почињени грех као узрок настајања одређеног поетског става у 50. псалму

Сваки Давидов стих у 50. псалму је једна изразита песничка слика, једна поетска и једна језичка дивота, и једна ниска чаробних речи узбуркане песникове душе. Псалм 50. је један велики исповедни плач срца који се састоји од више покајничких суза – псалама.

Већ на почетку 50. псалма Давид са поуздањем приступа Божијем човекољубљу, тражећи да његов људски, унутрашњи вапај, буде преображен Божијом милошћу у смирење, да нечистоћа псалмопојчеве душе буде очишћена Божијом благодаћу. Стога се он обраћа Господу у свој сили своје вере искреног покајања, и са жарком усрдношћу: „Помилуј ме, Боже, по великој милости Својој, и по обиљу милосрђа Свога очисти безакоње моје. Опери ме добро од безакоња мога, и од греха мога очисти ме“ (*Пс* 50, 3–4). Ови стихови Давидовог покајања и смиреноумља, можда, спадају у ред најлепших лирских песама у *Старом Завету* заносећи читаоца лепотом своје религиозне лирике, показујући велико богатство разноврсних осећања. Песник се у њима потврђује као сложено биће јер је у истом тренутку ратник – државник

и обичан грешник – покајник. Давид је, дакле, и човек мача, и човек харфе. Као и сви људи и он је биће снажних осећања и широког спектра расположења почев од потиштености, гнева и чињења најтежих смртних грехова, до задобијања смирења и усхићеног осећања захвалности Богу, те напослетку дубоког покајничког признања сагрешења.

У наставку свог искреног исповедног надахнућа песник каже: „Јер безакоње моје ја знам, и грех је мој стално преда мном“ (*Пс* 50, 5). Свако људско биће, више или мање праведно, више или мање грешно, може се препознати у Давидовом искреном вапају према Богу, у његовој борби са грехом у себи, као и у тражењу Божје помоћи да преобрази његову грешну душу, да изнова успостави изгубљену чистоту срца. Зато се поетски виртуозно, а опет свима препознатљиво и јасно изражава: „Срце чисто сздај у мени, Боже, и Дух прав обнови у утроби мојој“ (*Пс* 50, 12). Дакле, Давид уместо речи дух и душа, користи реч „срце“, чисто срце подразумева срце које је испуњено љубављу према Богу и ближњима, а самим тим неприступачно греху. Глагол „сздати“ упућује на оног Свесаздатеља који је створио и небо и земљу, а из своје љубави сздао је и чисто човеково срце. „Дух прав“ јесте дух поштовања Божијег закона, јесте исправан, честит, поштен дух богољубивог човека. „У утроби мојој“ у унутрашњем бићу Давидовом да „обнови“ оно што је Давид имао а што је грехом изгубио – мир, радост, веру и љубав, све плодове Духа Божијег.

У овоме псалму Давид предочава сву трагику пада у грех, али и могућност да се он победи, све док се обраћамо Богу који је праведан и човекољубив. Зато песник метафорички користи изразе „лице Божије“ и глагол „очистити“ да укаже на Божију силу, правду и љубав, а самим тим и на могућност искупљења грехова: „Одврати лице Твоје од грехова мојих, и сва безакоња моја очисти“ (*Пс* 50, 11).

Према томе, поетско – религиозни ставови у овом псалму су језгровити, сажети, богољубиви, готово да би се у камен могли уклесати. У њима се песник непосредно обраћа Богу. Зато сви они који читају ове стихове бивају подстицани да се оваквом излагању диве, али и да истовремено и сами замоле Бога на свој личан начин, особено и присно, као што то чини и сам песник: „Теби јединоме сагресих, и зло пред Тобом учиних. Да се оправдаш у речима Својим, и победиш када ти суде“ (*Пс* 50, 6).

Лепота 50. псалма састоји се и у његовој поетској лековитости јер нам показује како се из стања греха и душевног бола, песник уздигао у стање радости и весеља, тј. како се поново нашао у заједници љубави са Богом коме предаје сав свој живот, а за узврат бива ослобођен греха и безакоња препуштајући се Божијој милости: „Дај ми да слушам радост и весеље, да се обрадују кости потрвене“ (Пс 50, 10) или „Дај ми радост спасења Твога, и Духа Твога Светога не одузми од мене“ (Пс 50, 14). Истовремено, у њему песник поетско – метафоричким језиком означава наше страсти и огреховљености: „Избави ме од крви, Боже, Боже спасења мога, обрадоваће се језик мој правди Твојој“ (Пс 50, 16).

Такође, не треба заборавити и на педагошки смисао поетских ставова изречених у овом псалму. Усрдно Давидово покајање призива сваког на сопствено покајање, на скрушеност и умањеност наше немоћне пролазности пред свемоћном снагом Божије вечности, зато песник у једном од завршних стихова каже: „Жртва је Богу дух скрушен; срце скрушено и унижено Бог неће одбацити“ (Пс 50, 19). Дакле, псалмопојац нам у свом поетском казивању дочарава жељу, на само њему својствен начин, да га Господ учини чистијим и одагна његову греховност, те поврати му врлинско стање душе. Он користи метафору ароматичне траве – „исопа“ која се користи приликом обредних чишћења, као и симболику беле боје која означава чистоту тела и душе: „Покропи ме исопом, и очистићу се, опери ме, и бићу бељи од снега“ (Пс 50, 9).

Поетска лепота Давидовог исказа у 50. псалму исходи од лепоте Давидове покајничке душе. Он жуди да задобије чисто срце, јер зна да ће једино тако сусрести Бога. Зато не можемо раздвојити поетику казивања овога псалма од Давидове покајничке вере у Божију свемилост која је основни извор његове поезије плача и молитве у овом псалму.

5.3.4. Месијанизам – значајан поетски став у песничком стваралаштву цара Давида³³⁴

Прошао је читав низ година да би најпре израиљски а касније и хришћански (новозаветни) тумачи разсветлили Месијанску визију одређених Давидових псалама. У ставри, читава његова поезија је проткана, у неким псалмима више у неким мање, одређеним пророчким надахнућем које, у својој суштини, има месијански карактер. Осветљена *Новим Заветом*, Давидова поезија добија један сасвим нови значај, а при томе њени старозаветни корени су у потпуности сачувани и нетакнути. Иако несавршена, старозаветна лирика је дала значајан допринос у што бољем поимању Божијег домостроја спасења. Сам Господ, у опроштајној беседи апостолима, каже: „Ово су ријечи које сам вам говорио још док сам био са вама, да се мора све испунити што је о мени написано у Закону Мојсејеву и у Пророцима и у Псалмима“ (*Лк* 24, 44).³³⁵ Такође апостол Павле, следејући учењу Христовом, пише у *Посланици Колошанима*: „Ријеч Христова нека обитава у вама богато, у свакој мудрости учите и уразумљујте себе: псалмима и славопојима и пјесмама духовним, у благодати пјевајући Господу у срцима својим“ (*Кол* 3, 16; уп *Еф* 5, 19).

И заиста, читајући богонадахнуте и пророчке стихове цара Давида, стиче се утисак да их је песник написао као непосредни учесник догађаја. Примера ради: слика страдања и патње Месије – Христа, која је описана у 21. псалму, толико је јасно приказана, као да је сам песник био сведок Његових мука. Чак је други стих овог псалма: „Боже, Боже мој, зашто си ме опставио“ (*Пс* 21, 2), дословно изговорен од стране Христа приликом Његовог распећа на крсту (в. *Мт* 27, 46; *Мк* 15, 34). Такође, јеванђелиста Матеј у 27. перикопи, у 39. стиху, своје *Књиге* пише о испуњењу 8. стиха 21. псалма: „А који пролажаху хуљаху на њега машући главама својим“ (*Мт* 27, 39; уп. *Пс* 21, 8), док у истој перикопи али у 43. стиху, говори се о испуњењу 9. стиха 21. псалма.

³³⁴ Иако је ерминевтички обрађен само 2. псалам у овој тези, зарад потпунијег сагледавања месијанског карактера Давидове поезије, у даљем тексту биће поменути још неки месијански псалми (*Пс* 8; 21; 71 и 109), које ће, аутор овог рада, интерпретирати у сажетој форми, указујући, на најбитније поетске ставове који су заступљени у њиховом садржају.

³³⁵ У *Светом Писму Новог Завета* „изричито се цитира четрдесет псалама“, а на још више места осећа се непосредна присутност, тј. одјек различитих мисли из псалама (Deissler 2010, 21).

Долазак Месије и успостављање Његовог царства била је тема о којој је песник говори у другом псалму. Желећи да привуче позорност слушаца и укаже на драматичност предстојећих догађаја песник започиње псалам следећим стиховима: „Зашто се узбунише народи и племена смислише залудне ствари? Сабраше се цареви земаљски, и кнезови се окупише заједно на Господа и на Помазаника Његовог“ (*Пс* 2, 1–2). Дакле, песник овде не говори о неком јудејском (историјском) цару, јер ниједан од њих није имао толико царство и владао над толиким царевима и кнезовима земаљским да би се ови стихови могли односити на њега. Уосталом, песник и каже на крају другог стиха на кога је мислио: „на Господа и на Помазаника Његовог“, тј. на Бога и Христа – Месију (уп. *Ис* 52, 15).

Помазаник Божији јесте Месија, тј. Исус Христос, против Кога устају и смишљају лукавства израиљска племена и цареви различитих других народа. Ова теократска представа има своје објашњење у 44. псалму, у осмом стиху, где се појашњава појам *Помазаник Божији*: „Заволео си правду и омрзнуо безакоње; тога ради помаза Те, Боже, Бог Твој уљем радости већма од заједничара Твојих“ (*Пс* 44, 8; уп. *Дан* 10, 38).

Централна поетска тема у овом псалму започиње са 6. стихом, као уводом, а завршава се у 9. стиху (уп. Kidner, у: Constable 2010, 13). „А ја сам од Њега постављен цар на Сиону, гори светој Његовој, јављајући заповест Господњу: Господ рече мени: Син Мој јеси Ти, Ја Те данас родих. Тражи од Мене и даћу Ти народе у наследство Твоје, и у посед Твој крајеве земље. Напасаћеш их палицом гвозденом, као сасуде грнчарске разбићеш их“ (*Пс* 2, 6–9). Ово пророштво, ови стихови, могу се разумети једино ако се прихвати њихов месијански и есхатолошки карактер. Они се на један непосредан начин односе на Сина Божијег (=Помазаник Божији), тј. на Месијино царство које је распрострањено по читавој васељени.

Можда најбољи пример нам може пружити 71. псалам у којем се описано царство сагледава из месијанске перспективе, а цар о којем песник пева описан је у светлу пророчког исшекивања и наде (в. *Ис* 11, 1–9; *Зах* 9, 9–17). Месијино царство је царство правде и мира (*Пс* 71, 1–3. 7), без просторних граница (*Пс* 71, 8), вечно и универзално, надприродно и духовно (*Пс* 71, 5. 17). Ниједан Давидов потомак није био цар овакво описаног царства све до појаве Христа. Христос је

својим доласком испунио сва песникова пророчка обећања. Њему ће се као цару клањати сви народи (*Пс* 71, 11; уп *Мт* 2, 11), Он је угаони камен (*Еф* 2, 20; уп. *Пс* 117, 22; *Зах* 6, 12; *Мт* 21, 42) и темељ – стуб царства Божијег (*Отк* 3, 12). Такође, прелепим поетским сликама Давид настоји да опише сво богатство и благостање наступајућег месијанског есхатолошког царства: „Биће утврђење на земљи на врховима гора; преузнеће се изнад Ливана плод његов, и исцветаће из града као трава из земље“ (*Пс* 71, 16). Стихом: „Нека буде име његово благословено у векове, пре сунца пребиваће име његово; и благословиће се у њему сва племена земаљска, сви народи називаће га блаженим“ (*Пс* 71, 17), песник пева о изванвременској и изванпросторној владавини Месије, као и о испуњењу Божијег обећања датог праоцу Аврааму (*Пост* 12, 3).

Исто тако, симболичком сликом у 6. стиху 71. псалма, псалмопојац Давид жели да укаже и на значај оваплоћења Сина Божијег: „Сићи ће као роса на руно и као капље које капљу на земљу“ (*Пс* 71, 6),³³⁶ док у стиховима 10, 11 и 15 пророкује о мудрацима са Истока који су дошли да се поклоне богомладенцу Христу (*Мт* 2, 1–12; уп. *Ис* 8, 4).

У 8. псалму, такође месијанском, песник је испевао један од најлепших хвалоспева који говори о лепоти и узвишености Божијег стварања. Пророк у овим прелепим стиховима исказује сво дивљење и одушевљење чудесним делима Божијим. Он је закупиран свемирским даљинама које га окружују, а које су дело *прстију* Божијих (*Пс* 8, 4). Осећа се малим и неприметним у поређењу са небеским пространством које је украшено безбројним звездама. Све те слике буде у Давиду непрекидну бујицу осећања благодарности Богу за све што је створио. Посебну пажњу овај непревазиђени библијски поета усмерио је ка круни Божијег делатног акта – човеку, чију величину откривају стихови овог псалма: „Шта је човек, да га се сећаш? Или син човечији, да га походиш? Умањιο си га замало од Анђела, славом и чашћу венчао си га“ (*Пс* 8, 5–6).

³³⁶ „Смисао ових речи треба довести у везу са знаком по коме је Геден познао да је изабраник Божији (*Суд* 6, 32–40). Роса је овде символ Божије благодати, а руно је праслика Пресвете Дјеве Марије, док падање росе на руно симболички представља оваплоћење Сина Божијег. Симболичком сликом служи се и свети пророк Исаија када каже: ‘*Росите, небеса, озго и облаци нека капљу правдом, нека се отвори земља и нека роди спасењем и заједно нека узрасте правда; Ја Господ створих то*’ (*Ис* 45, 8; уп. 44, 3–4)“ (Муждека 2005, 57–58).

Човек је, дакле, икона Божија (*Пост* 1, 26; 2, 7),³³⁷ „највернији одраз Божије величине“ (Томић 1986, 70) и господар над делима руку Његових. Он је, по Божијем благослову, *elohim* (*MT*; אֱלֹהִים) на земљи (уп. *Јн* 10, 34–35). Само је Господ Бог изнад човека, све остало је створено њему да служи: „И поставио си га над делима руку Твојих, све си потчинио под ноге његове, овце и све волове, а још и животиње пољске; птице небеске, и рибе морске, које проходе стазе морске“ (*Пс* 8, 7–9).

Међутим, осим изузетне лирске вредности, овај псалам има и веома снажну теолошку позадину. Сâм Господ у *Mт* 21, 16 открива његов месијански карактер, док апостол Павле цитира извесне стихове овог псалма приликом тумачења Христовог оваплоћења и страдања на крсту (в. *Јевр* 2, 6–8), као и Његовог славног Васкрсења (в. *1. Кор* 15, 27). Дакле, људска слава, о којој су испевани стихови у 8. псалму, пророчки је сагледана божанским надахнућем псалмопојца Давида, и касније воспостављена у Христу. Она је много већа него што ју је имао првостворени Адам, јер: „ако је ко у Христу, нова је твар“ (*2. Кор* 5, 17).³³⁸

Можда најлепше месијанске стихове пророк Давид је испевао у 109. псалму, који је по свом садржају цео месијански, од првог до последњег стиха. Важнији од историјског контекста у ком је настао јесте његов пророчки значај. У њему песник говори о Месији, који не само да је његов потомак, већ је и његов Господ. По својој поетској форми и извесним песничким ставовима 109. псалам има доста сличности са 2. псалмом, особито, када је реч о царском достојанству Месије и Његовој владавини над свим народима (в. Томић 1986, 305).

Уводни стихови односе се на устоличење Месије и Његову владавину на брду Сион: „Рече Господ Господу моме: Седи Мени с десне стране, док положим непријатеље Твоје за подножје ногама Твојим. Жезал силе Твоје послаће (Ти) Господа са Сиона, и владај усред непријатеља Твојих“ (*Пс* 109, 1–2). У наставку, Давид приказује

³³⁷ „Јер Бог створи човјека за нетрулежност и сазда га сликом сопствене вјечности“ (*Прем* 2, 23). Сваки „човек у малом степену поседује сва она својства која у апсолутном смислу поседује само Бог – по томе човек и јесте образ Божији или урамљена у тело икона Божија“ (Муждека 2005, 24).

³³⁸ Опширнији приказ студије на тему Христологије видети код Поповић 2004, 7-251.

Месију као вечитог Првосвештеника али не по реду Ароновом, већ по чину Мелхиседековом³³⁹ који му је био праслика: „Закле се Господ и неће се раскајати: Ти си Свештеник до века, по чину Мелхиседекову“ (Пс 109, 4). Завршни стихови описују последњу „битку“ на крају историје између Месије и његових непријатеља, у којој, уз помоћ Божију односи победу: „Господ је с десне стране Теби, скршио је у дан гњева Свога царева; судиће у народима, испуниће лешевима (земљу), скршиће главе многих на земљи. С потока на путу пиће, зато ће уздигнути главу“ (Пс 109, 5–7; уп. Ис 5, 52; 34, 6; 63, 1–6; Јез 38, 21–23; Отк 19, 11–15).

Дакле, стихови овог псалма првенствено се односе на есхатолошког идеалног цара, који ће ујединити две службе: царску и свештеничку, што ће у Христовој личности и бити остварено. У знатном броју новозаветних текстова овај псалам је цитиран или постоји извесна алузија на неки од стихова. Први стих (Мт 22, 44; 26, 64; Мк 12, 36; 14, 62; 16, 19; Лк 20, 42; 22, 69; Дан 2, 34–35; Рим 8, 34; 1. Кор 15, 25; Еф 1, 20; Кол 3, 1; Јевр 1, 3. 13; 8, 1; 10, 11–12; 12, 2), четврти стих (Јевр 5, 6; 7, 17. 21; 8, 1), пети стих (Рм 2, 5; Отк 11, 18).

5.3.5. Завршно разматрање

За Давида је религозно – поетско надахнуће било један од начина да са Богом оствари тренутке псалмистичке теофаније доживљавајући Творца као „*deusa apertusa*“ (Бога открочења), а не „*deusa apscoditusa*“ (Бога скривенога). Давидови псалми су његов видљиви, просветљени поетски и тонски знак повезаности са Богом, попут светлосног ореола, они су, заправо, често, надахнуте речи, оваплоћене Духом Божијим, ослобођене сваке земаљске каузалности и страха, а истовремено усмерене ка есхатолошкој перспективи. У Давидовим псалмима и псалмопојац и читалац могу да доживе трансформацију своје личности из тренутне – смртне у вечну – бесмртну увек када Давид ступа у

³³⁹ Мелхиседек је био цар и првосвештеник у Салиму (Јерусалим), и појављује се само једном у Библији, тј. у сусрету са праоцем Авраамом (Пост 14, 18–24), попут лутајуће звезде која засија на небу па нестане. У нешто каснијим предањима овај мистериозни библијски лик замишљен је као биће које има божанске карактеристике, као арханђел Михаил. Непревазиђеном новозаветном епистографу и писцу *Посланице Јеврејима*, апостолу Павлу, Мелхиседек је послужио да истакне фундаменталну разлику између Христовог и старозаветног свештенства (в. Јевр 7, 11–21) (Томић 1986, 307).

слободан однос љубави са Господом. Давидова поезика настаје као плод његове вере и заједнице љубави возглављене Богом.

Вишеслојност стилских целина у Давидовим псалмима није приметна, он задржава једну одређену константност и препознатљивост када је његова поезија у питању. Међутим, тематске целине су видљиве и од њих зависи какве ће поетске ставове песник заступати приликом писања сваког псалма.

6. Закључак

Најсуптилнији сажетак религиозних осећања и веровања утемељених на искуству старозаветног израиљског човека налази се у *Давидовим Псалмима*. Настали у одређеним историјским и временским околностима они нам откривају теолошка схватања и друштвено – политичке односе у појединим раздобљима старозаветне повести. „Идеја водиља тих религиозних химни је монотеизам. Оне су апотеоза велечанствености и свемоћи Јехове, који воли човечанство и прашта најтеже грехе, али је и неумољив у свом гневу и кажњавању. То је већ концепција божанства вишег реда, које налаже човеку етичке принципе“ (Косидовски 1993, 376).

У Давидовој поезији старозаветни Израил, који је произрастао из љубави Божије, нашао је свој свестрани историјски и духовни израз. Његови псалми обједињују у себи све најбоље особине вољеног и изабраног Божијег народа. У њима се осећа симболички и тајанствени карактер натприродног Божијег откровења – пророштва, које најављује долазак Месије и успостављање новог неба и нове земље у којој ће владати Божија љубав и мир.

Псалмопојац Давид у својим стиховима непрестано се успиње према Богу док истовремено покушава да одговори и на Његов призив. Његово слатко песнопојање изнедрено је из животног искуства испреплетеног различитим искушењима. Божију присутност у песниковом животу непрестани је извор његове инспирације. Он му се јавља у религиозним откровењима а песник га доживљава у мноштву слика и визија. У једном тренутку богонадахнутости Господ је његов пријатељ и брижни отац, у другом: заштитник и покровитељ, у трећем: моћни ратник који му притиче у помоћ, у четвртом: саветодавац који га

опомиње и исправља итд. Дакле, у зависности од животних околности у којима се песник налази он тако и доживљава Бога у својим визијама.

У њиховом разговору – молитви, коју је песник преточио у стихове и мелодију, може се чути тихо Давидово шаптање пропраћено сузама као и побожни узвик усхићеног и радосног срца. Песник је у свему што га окружује видео Бога, у свеколикој Његовој творевини, зато се и *Књига Псалама*, која носи Давидово име, завршава стихом: „Све што дише нека хвали Господа“ (*Пс* 150, 6).

Тешко је и замислити Давида без Бога. Цео његов живот осветљава Божија присутност. Он је цар који је по Божијој вољи постављен да управља старозаветним Израиљом у Његово име. Давиду је обећано вечно потомство и неуништиво царство јер он седи на Божијем престолу (*1. дн* 29, 23; *2. дн* 9, 8). Са њим је Бог склопио савез (*2. Сам* 7, 4-7) и изабрао Сион – Давидов град, да Му буде пребивалиште:

„Закле се Господ Давиду истином, и неће се одрећи ње:
Од плода утробе твоје посадићу на престолу твоме,
ако сачувају синови твоји завет Мој
и сведочанства Моја ова, која ћу их научити,
и синови њихови, до века, седеће на престолу твоме.
Јер је изабрао Господ Сион,
изволео га је за обиталиште Себи:
Он је почивалиште Моје у век века,
овде ћу се настанити, јер њега изабрах“ (*Пс* 131, 11–14; уп. *Пс* 88, 2–5).

Псалми Давидови су истовремено и својеврсни васпитач. Они се морају разумети и протумачити на исправан начин иначе ћемо превидети оно што се у њима налази и мислити да је у њима нешто чега нема. Песник их је стварао у тренуцима Божије присутности или дејства његових сила у карактеристичним представама. Они су оснажени Божијом речју и духом да би постали ванвременски извор сваког будућег религиозног песништва.

БИБЛОГРАФИЈА

ПРИМАРНА ЛИТЕРАТУРА

Biblia Hebraica Stuttgartensia (BHS), Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, 1994.

Biblia Sacra, Vulgatae editionis, Turin, 1959.

Библија, Стари Завјет превео Ђура Даничић, Нови Завјет превео Вук Стеф. Карацић, Издање Британско и инострано Библијско друштво, Београд, 1991.

Greek – English New Testament, Nestle – Aland, Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, 1994.

Jeruzalemska Biblija, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003.

Псалтир, Превео Епископ умировљени захумско-херцеговачки Атанасије, Манастир Хиландар, Манастир Грачаница, Манастир Цетињски, Манастир Тврдош, Братство Св. Симеона Мироточивог, Врњачка Бања, 2000.

Псалтир, Православна црквена општина Линц, Линц-Аустрија, 2002.

Septuaginta (hg. A.Rahlf's), Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, 1979.

Свето писмо, Нови завјет, Свети Архијерејски Синод СПЦ, Сарајево, 1990.

„Недеља Свете Педесетнице“, Празничне службе, С грчког превео Иринеј српски православни Епископ, Управа Епархије бачке, Ујвидек, 1942.

СЕКУНДАРНА ЛИТЕРАТУРА

ЛЕКСИКОНИ, РЕЧНИЦИ, ЕНЦИКЛОПЕДИЈЕ, ПРИРУЧНИЦИ

Bauer, Johannes, *Bibeltheologisches Wörterbuch*, Graz-Wien-Köln, 1962.

Biblijski priručnik, Mala enciklopedija, Priredili David i Pat Alexander, Kršćanska sadašnjost, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1989.

Библијски речник, Приредио Радомир Ракић, Савремена администрација, Београд, 1993.

Borović, Pavle, *Biblijski priručnik 1*, Arheoloških, zemljopisnih i povjesnih pojmova, A.K. „Preporod“ – Beograd, „Znaci vremena“ – Zagreb, 1991.

Borović, Pavle, *Biblijski priručnik 2*, Arheoloških, zemljopisnih i povjesnih pojmova, A.K. „Preporod“ – Beograd, „Znaci vremena“ – Zagreb, 1991.

Брија, Јован, *Речник православне теологије*, Београд, 1999.

Buchberger, Micheal, *Lexikon für Theologie und Kirche*, Freiburg in Breisgau, 1962.

Encyclopedia Judaica, volume IX, Keter Publishing House, Jerusalem, S.A.

Вујаклија, Милан, *Лексикон страних речи и израза*, Просвета, Београд, 1980.

Gleason, L. Archer, *Encyclopedia of Bible Difficulties*, Zondervan Publishing House, Michigan, 1982.

Zur neueren Psalmenforschung, Herausgegeben von Peter H.A. Neumann, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1976.

Leon-Dufour, Xavier, *Rječnik biblijske teologije*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1980.

Rečnik književnih termina, Nolit, Beograd, 1986.

Rienecker, Fritz, *Lexikon zur Bibel*, R. Brockhaus Verlag Wuppertal und Zürich Gondron Verlag, 1991.

The Oxford Dictionary of the Christian Church, edited by F.L. Cross and E.A. Lurystone, Oxford, 1974.

The Oxford Bible Commentary, Edit by John Barton and John Muddiman, Oxford University Press, 2001.

ОПШТА

ANET (The Ancient Near East in Texts Relating to the Old Testament), by James B. Prichard, third edition with supplement, Princeton University Press, New Jersey, 1969.

Albright, William Foxwell, *Archaeology and the Religion of Israel*, Westminster John Knox Press, Louisville, Kentucky, 2006.

Archer, L. Gleason Jr., *A Survey of Old Testament Introduction*, Moody Press, Chicago, 1974.

Barr, James, *Biblical Faith and Natural Theology*, Clarendon Press, Oxford, 2005.

Beltz, Walter, *Biblijska mitologija*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1984.

Benoit, Pierre, *Aspects of biblical inspiration*, The Priory Press, Chicago, 1965.

Biblijska teologija Staroga i Novoga zavjeta, R. E. Brown [et al.], Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1980.

Богдановић, Димитрије, *Свети оци и учитељи цркве*, Београд, 1989.

Bright, John, *The Kingdom of God*, Abingdon Press, Nashville, 1987.

Bruce, F. Frederick, *The books and the parchments*, Fleming H. Revell Company, New Jersey, 1963.

Васин, Алексей, „Примеры толкований Пс. 109, 3с «Из чрева прежде денницы родих тя» в святоотеческой литературе“, *Саборност-теолошки годишњак*, Пожаревац, 2010.

Verber, Eugen, *Kumranski rukopisi*, Iz pećina kraj Mrtvog mora, Beogradski izdavački grafički zavod, Beograd, 1982.

- Verber, Eugen, *Uvod u jevrejsku veru*, Narodna knjiga, Beograd, 2002.
- Višić, Marko, *Književnost drevnog Bliskog istoka*, Naprijed, Zagreb, 1993.
- Geisler, L. Norman, *Nepogrešivost Biblije*, Dan molitve, Peć - Dobra vest, Novi Sad, 1992.
- Глумац, Душан, Станојевић, Ср., *Свето Писмо у нашим старим споменицима*, Београд, 1932, ст. XI-XIII.
- Глумац, Душан, *Библијска археологија*, Богословски факултет у Београду и Академија Св. Василије Острошки у Србињу, Београд-Србиње, 1999.
- Gnilka, Joachim, *Teologija Novog Zavjeta*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1999.
- Gnilka, Joachim, *Prvi kršćani, Izvori i početak Crkve*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003.
- Голдберг, Ц. Дејвид, Рејнер Д. Цон, Јевреји, *Историја и религија*, СЛЮ, Београд, 2003.
- Gray, B. George, *The Forms of Hebrew Poetry (considered with special reference to the criticism and interpretation of the Old Testament)*, The Library of Biblical Studies series, edited by Harry M. Orlinsky, 1915; revised ed., n.c.: KTAV Publishing House, 1972.
- Gunkel, Hermann, *The History of Religion and the Old Testament*, London: Williams & Norgate, 1910.
- Gunkel, Hermann, *The Folktale in the Old Testament*, Translated by M. D. Rutter, Sheffield: Almond Press, 1987., German ed. 1921.
- Danon, Cadik, *Zbirka pojmova iz judaizma*, Izdanje Saveza Jevrejskih opština Jugoslavije, Beograd, 1996.
- Dahood, Mitchell, *The Anchor Bible, Psalms 1-50*, Doubleday and Company, New York, 1965.

De Vaux, Ronald, *Ancient Israel: Its Life and Institutions*, McGraw-Hill, New York, 1961.

Danielou, Jean, *The Bible and the Liturgy*, University of Notre Dame Press, Indiana, 1956.

Дјурант, Вил, *Источне цивилизације*, Народна књига, Београд, 1995.

Дрејн, Џон, *Увођење у Стари завет*, Слио, Београд, 2003.

Дрејн, Џон, *Увођење у Нови завет*, Слио, Београд, 2004.

Dubnov, Simon, *Kratka istorija jevrejskog naroda*, Savez jevrejskih opština, Beograd, 1986.

Ђурић, Н. Милош, *Историја хеленске књижевности*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1972.

Eissfeldt, Otto, *Einleitung in das Alte Testament*, Tübingen, 1964.

Εισαγωγή στην Παλαιά Διαθήκη, Ειδική Εισαγωγή, Αριστοτελειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη, 1985.

Elijade, Mirča, *Istorija verovanja i religijskih ideja*, Prosveta, Beograd, 1991.

Елијаде, Мирча, Јоан, П. Кулиано, *Водич кроз светске религије*, Народна књига, Београд, 1996.

Etinger, Šarl, *Istorija jevrejskog naroda*, Ginko, Beograd, 1996.

Живковић, Драгиша, *Теорија књижевности са теоријом писмености*, Издавачка кућа Драганић, Београд, 2001.

Јанковић, Владета, *Митови и легенде – јудаизам, хришћанство, ислам*, Српска књижевна задруга, Београд, 2002.

Јевтић, Епископ Атанасије, *На путевима отаца*, друга књига, „Храст“, Београд, 1991.

Келер, Вернер, *Библија је у праву*, Каленић, Крагујевац, 1987.

Књиге Макавејске, превео Еп. Атанасије Јевтић, Братство Св. Симеона Мироточивог, Врњачка Бања, 1995.

Косидовски, Зенон, *Библијске легенде*, СКЗ, Београд, 1993.

Krinetzki, Leo, *Savez Božji s ljudima prema Starom i Novom zavjetu*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1975.

Кубат, Родољуб, *Анђео Господњи у Старом савезу*, Београд, 2004.

Кубат, Родољуб, *Основе старосавезне антропологије*, Беседа, Нови Сад, 2008.

Линг Тревор, *Историја религије истока и запада*, СКЗ, Београд, 1992.

Лома, Миодраг, “Пример унутрашње повезаности Библије на основу три библијске теме из школског штива, Типолошка повезаност *Потопа* и *Васкрсења* Христовом *Беседом на Гори*” [проширена верзија текста објављеног у *Књижевности и језику*, 45. год, бр. 1 (1997)], стр. 399–427 [поговор], у: *Библија, избор текстова*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2000 [СIP 22; ISBN 86-17-08267-4; а) Свето писмо; ИД=85439756].

Лома, Миодраг, “Прва библијска прича о стварању земаљског света” [Библид 0350–6428, 35 (2003) 119, с. 5–24, Изворни научни радови, УДК 82.09–97], у: *Књижевна историја, Часопис за науку о књижевности* [УДК 82], 35. год., бр. 119, Институт за књижевност и уметност, Београд, 2003 [YU ISSN 0350–6428].

Лома, Миодраг, “Други библијски извештај о постању света и човека – повест о рају (*Пост* 2, 4б-2, 25) [Библид 0350–6428, 37 (2005) 127, с. 441–473, Изворни научни радови, УДК 82–97], у: *Књижевна историја, Часопис за науку о књижевности* [УДК 82], 37. год., бр. 127, Институт за књижевност и уметност, Београд, 2005 [YU ISSN 0350–6428].

Лома, Миодраг, *Тумачење времена у Библији, библијска хронологија*, Библиотека Свечаник, Хришћанска мисао, књ. 61, Београд, 2010.

Лопухинъ, П. Александр, *Библейская история Ветхого Завета*, том второй, Свято-Троицкая Сергиева Лавра, 1998.

Lujić, Božo, *Straozavjetni proroci*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2004.

Manson, Thomas Walter, *A companion to the Bible*, T&T Clark, Edinburgh, 1943.

Mellor, V. Enid, *The making of the Old Testament*, Cambridge at the University Press, 1972.

Милин, Драган, „Могу ли се Христове речи о ношењу крста свога схватити и као пророштво“, Богословље 1 и 2, Београд, 1971.

Милин, Драган, *Увод у Свето писмо Старог завета*, Свети архијерејски синод Српске православне цркве, Београд, 1991.

Милин, Драган, *Старозаветна историја*, Матица српска, Нови Сад, 1994.

Милутиновић, Н. Милан, *Служба шеснаесторице пророка*, Београд, 1910.

Младеновић, Горан, *Месијанска идеја у Књизи пророка Исаије*, Београд, 2006.

Nowack, Wilhelm, *Handkommentar zum Alten Testament*, Göttingen, 1904.

Оксфордска историја библијског света, Приредио Мајкл Д. Куган, Слио, Београд, 2006.

Pavle, Ivan II, *Tumačenje biblije i crkvi*, Kršćanska sadašnjost, 2005.

Pareti Luigi, *Stari svijet*, Naprijed, Zagreb, 1967.

Петерсен, Вилијам, *365 надахнутих текстова из једне од најомиљенијих библијских књига*, Препород, Београд, 2001.

Петковић, Јован, „Узвишење и прослављање слуге Господњег“, Богословље, св. 1. и 2., Београд, 1985.

Poetry in the Hebrew Bible, Selected studies from *Vetus Testamentum*, Koninklijke Brill nv, Leiden, Netherlands, 2000.

Popović, Anto, *Biblijske teme*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2004.

Поповић, Јустин, *Догматика Православне Цркве*, II, Задужбина „Свети Јован Златоусти“ Аве Јустина Ћелијског и манастир Ћелије код Ваљева, Београд, 2004.

Протић, Драган, „Историчност личности Господа Исуса Христа“, Теолошки погледи, број 4, Београд, 1980.

Радовановић, (Тихон) Тихомир, *Еволуција Месијанске Идеје у Старом завету с обзиром на модерну критику*, Београд, 1925.

Радовановић, (Тихон) Тихомир, *Лекције из Светог писма Старог завета*, Београд, 1930.

Радовановић, (Тихон) Тихомир, „Увод у старозаветне пророке“, Весник СПЦ, јануар- јуни, 1928.

Радовић, Митрополит Амфилохије, *Историја тумачења Старог Завета*, Никшић, 2002.

Rebić, Adalbert, *Prorok čovjek Božiji*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1982.

Rebić, Adalbert, *Biblijske starine*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1992.

Рождественский, Александр, *Лекции по свяшенному писанию Ветхого Завета*, С. Петербург, 1909.

Soggin, J. Alberto, *Introduction to the Old Testament*, The Old Testament library, Translated by John Bowden from the Italian, Published by Westminster-John Knox Press Louisville, Kentucky, 1989.

Soggin, J. Alberto, *Old Testament and Oriental Studies*, Biblical Institute Press, Rome, 1975.

Söding, Thomas, *Više od knjige, razumeti Bibliju*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2001.

Старачник, Превео са старогрчког С. Јакшић, Пирг, Београд, 1995.

Schniedewind, M. William, *Society and the Promise to David, The Reception History of 2 Samuel 7:1-17*, Published by Oxford University Press, Inc. Madison Avenue, New York 10016, New York, 1999.

Talmud, Priredio, odabrao tekstove i preveo Eugen Verber, Narodna knjiga, Alfa, Beograd, 2002.

Творенія святаго отца нашего Іоана Златоуста, Томъ шестой, книга первая, С. Петербургъ, 1900.

Томасовић, Ђ. Мирко, *Библијска ерминевтика*, Православни богословски факултет СПЦ, Фоча, 2006.

Тomić, Celestin, *Тајна вере*, Provincijalat hrvatskih franjevaca konventualaca, Zagreb, 1981.

Тomić, Celestin, *Poruka spasenja Svetog pisma Starog zavjeta*, Provincijalat hrvatskih franjevaca konventualaca, Zagreb, 1983.

Тomić, Celestin, *Pristup Bibliji*, Provincijalat hrvatskih franjevaca konventualaca, Zagreb, 1986.

Тomić, Celestin, *Veliki proroci*, Provincijalat hrvatskih franjevaca konventualaca, Zagreb, 1987.

Тomić, Celestin, *Davidovo doba*, Provincijalat hrvatskih franjevaca konventualaca, Zagreb, 1996.

Томић, Илија, *Противници Есенске заједнице у Кумранским списима*, Богословски факултет СПЦ, Београд, 2004.

Томић, Илија, *Старозаветни пророци*, Православни богословски факултет “Свети Василије Острошки”, Србиње, 2006.

Tristan, Henry Baker, *The natural history of the Bible*, Society For Promoting Christian Knowledge, London, 1868.

Tronski, I. M., *Povijest antičke kniževnosti*, Matica Hrvatska, Zagreb, 1951.

Tromp, J. Nicholas, *Primitive conceptions of death and the Nether world in the Old Testament*, Pontifical Biblical Institute, Rome, 1969.

The Bible Knowledge Commentary: Old Testament, Published by David C. Cook, Colorado Springs, USA, 1983.

Uvod u Teologiju, Grupa autora, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1972.

Harrington, J. Wilfrid, *Uvod u Bibliju*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1991.

Harrington, J. Wilfrid, *Uvod u Stari zavjet*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1987.

Hohnjec, Nikola, *Kasna i mudrosna biblija*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2007.

Cansdale, S. George, *Animals of Bible Lands*, Paternoster Press, London, 1970.

Чарнић, Емилијан, *Библијска ерминевтика*, Београд, 1971.

Чарнић, Емилијан, „Архијереј по реду Мелхиседекову“, *Богословље* 1-2, Београд, 1973. и 1974.

Waxman, Meyer, *A history of Jewish literature*, Vol. 1, From the close of the Canon to the end of twelfth century, New York, 1960.

Würthwein, Ernst, *Der Text des Alten Testaments*, Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, 1988.

Yoder, Sanford Calvin, *Poetry of the Old Testament*, Scottdale, Pa.: Herald Press, 1948, 1973.

Škrinjar, Albin, *Veliki i mali proroci Starog zavjeta*, Filozofsko-teološki institut, Zagreb, 1972.

Шнеле, Удо, *Увод у новозаветну егзегезу*, Православни богословски факултет Универзитета у Београду, Београд, 2007.

Шнидевинд, М. Вилијам, *Како је Библија постала књига; Текстуализација древног Израила*, Са енглеског превео Иван Недић, Каленић, Крагујевац, 2011.

ПОСЕБНА

Allen, C. Leslie, *Psalms 101—150*, Word Biblical Commentary series. Waco: Word Books, 1983.

Ares, Anton, *Die Psalmen im Gottesdienst des Alten Bundes*, Paulinus, Trier, 1961.

Armerding, E. Carl, *Psalms in a Minor Key*, Moody Press, Chicago, 1973.

Basson, Alec, *Divine Metaphors in Selected Hebrew Psalms of Lamentation*, by Mohr Siebeck Tübingen, Germany, 2006.

Becker, Joachim, *Wege der Psalmenexegese*, Stuttgarter Bibelstudien 78, Stuttgart, 1975.

Благослови, душо моја, Господа: Свети Оци тумаче Псалтир, Православна мисионарска школа при храму светог Александра Невског, Београд, 2008.

Briggs, Charles Augustus, *A critical and exegetical commentary on the Book of psalms*, Vol. 1, T. & T. Clark, Edinburgh, 1906.

Briggs, Charles Augustus, *A critical and exegetical commentary on the Book of psalms*, Vol. 2, T. & T. Clark, Edinburgh, 1907.

Broyles, C. Craig, *Psalms*, New International Biblical Commentary, Hendrickson Publishers, Inc., 1999.

Brueggemann, Walter, *The Message of the Psalms*, Minneapolis, Augsburg Press, 1984.

Bullock, C. Hassell, *Encountering the Book of Psalms: A Literary and Theological Introduction*, Grand Rapids: Baker Publishing Group, Baker Academic, 2001.

Van Gemeren, A. Willem, *Psalms*, In *Psalms-Song of Songs*, The Expositor's Bible Commentary, Edited by Frank E. Gaebelien, Zondervan Publishing House, 1991.

Vlašić, Petar, *Psalmi Davidovi*, Sv. 4, Ps. 106-150, Dubrovnik, 1925.

Глумац, Душан, “Књиге псалама”, Псалам 1, „Богословље“ XV, св. 3-4, ст. 232-248, 1940.

Глумац, Душан, “Књиге псалама”, Псалам 2, Псалам 3, Зборник богословског факултета II, ст. 49-48, 1951.

Глумац, Душан, “Књиге псалама”, Псалам 4, Зборник богословског факултета III, ст. 47-62, 1952, 1954.

Grogan, W. Geoffrey, *Psalms*, The two horizons Old Testament commentary, Wm. B. Eardmans Publishing Co., 2008.

Gunkel, Hermann, *Ausgewahlte Psalmen*, Göttingen, Vandenhoeck und Ruprecht, 1904.

Gunkel, Hermann, *Die Psalmen*, Göttingen, 1925.

Gunkel, Hermann, *Einleitung in die Psalmen*, Göttingen, 1933.

Dahood, Mitchell, *Psalms*, The Anchor Bible series, 3 vols, Garden City, New Yoork, Doubleday, 1966-70.

Deissler, Alfons, *Psalmi*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2009.

Delitzsch, Franz Julius, *Biblical Commentary on the Psalms*, Vol. 1, T. & T. Clark, Edinburgh, 1880.

Delitzsch, Franz Julius, *Biblical Commentary on the Psalms*, Vol. 2, T. & T. Clark, Edinburgh, 1871.

Delitzsch, Franz Julius, *Biblical Commentary on the Psalms*, Vol. 3, T. & T. Clark, Edinburgh, 1881.

Duhm, D. Bernhard, *Die Psalmen*, Tübingen, 1922.

Eaton, John, *The Psalms, A Historical and Spiritual Commentary with an Introduction and New Translation*, T & T CLARK, London, 2003.

„Evo ću doći skoro“, Pouke iz Biblije, Priredio Milan Šušljić, A.K. „PREPOROD“ Beograd, „ZNACI VREMENA“ Zagreb, Broj 4, Beograd, 1990.

Емилијан, Архимандрит, *Радујмо се Господу*, Тумачење Псалама, Манастир Жича, 2006.

Ehrlich, B. Arnold, *Die Psalmen*, Neu uebersetzt und erklart, M. Poppelauer, Berlin, 1905.

Zenger, Erich, *Mit meinem Gott überspringe ich Mauern*, Einführung in das Psalmenbuch, Freiburgm, 1987.

Ironside A. Harry, *Studies on Book One of the Psalms*, Loizeaux Brothers, New York, 1952.

Јевтић, Епископ Атанасије, „Милешевски штампани Псалтир и значај Псалтира у животу Српског народа“, *Милешева у историји Српског народа*, Научни скупови САНУ, књ. 38, Одељење историјских наука, књ. 6, Београд, 1987, 205-219.

Јеротић, Владета, *Божанска и људска мудрост у Давидовим псалмима*, Гутенбергова Галаксија, Београд, 2002.

Keßler, Hans, *Die Psalmen*, München, 1899.

Kidner, Derek, *Psalms 1-72.*, Tyndale Old Testament Commentaries series, Inter Varsity Press, Leicester, 1973.

Kidner, Derek, *Psalms 73-150.*, Tyndale Old Testament Commentaries series, Inter Varsity Press, Leicester, 1975.

Kirkpatrick, F. Alexander, *Psalms*, Cambridge Bible for Schools and Colleges series, Cambridge University Press, 1891-1901.

Kittel, Rudolf, *Die Psalmen*, Leipzig, 1922.

König, Eduard, *Die Psalmen*, Gütersloh, 1927.

Kraus, H. Joachim, *Psalmen, 1-59*, BKAT XV/1, Neukirchen, 1978.

Kraus, H. Joachim, *Psalmen, 60-150*, BKAT XV/2, Neukirchen, 1978.

Kraus, H. Joachim, *Theologie der Psalmen*, BKAT XV/3, Neukirchen, 1979.

Leslie, A. Elmer, *The Psalms, translated and interpreted in the Light of Hebrew Life and Worship*, Abingdon-Cokesbury Press, Nashville, 1949.

Miller, D. Patrick, *Interpreting the Psalms*, Fortress Press, Philadelphia, 1986.

Mowinckel, O. P. Sigmund, *The Psalms in Israel's Worship*, 2 vols, Translated by D. R. Ap-Thomas, Oxford, Eng.: Basil Blackwell, 1962.

Mrnavić, Ivo Tomko, *Pokorni i mnogi ini Psalmi Davidovi*, Troškom piščevim, 1861.

Муждека, Методије, Епископ тимочки, *Месијански псалми и Књига о Јову*, Манастир Благовештење, 2005.

Patrologia Cursus Completus, Series Graeca, accurate J. P. Migne, Paris, 1857-1866.

Patrologia Cursus Completus, Series Latina, accurate J. P. Migne, Paris, 1844-1855.

Patton, H. John, *Canaanite Parallels in the Book of Psalms*, Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1944.

Ralević, Simo, *Psalam 1*, Dom molitve, Veternik, 1995.

Reinke, Laurenz, *Die messianischen Psalmen*, Einleitung, Grundtext und Übersetzung nebst einem philologisch-kritischen und historischen Commentar, Ferber'sche Universitätsbuchhandlung, Bd. 1, Giefesen, 1857.

Reinke, Laurenz, *Die messianischen Psalmen*, Einleitung, Grundtext und Übersetzung nebst einem philologisch-kritischen und historischen Commentar, Ferber'sche Universitätsbuch, Bd. 2, Giefesen, 1858.

Spurgeon, H. Charles, *The Treasury of David*, Abridged by David O. Fuller, Kregel Publications, 1976.

Stuhlmüller, Carroll, *Psalms 1- 2*, 2 vols, Wilmington, 1983.

Stuhlmüller, Carroll, *The Spirituality of the Psalms*, Collegeville, Minnesota, 2002.

Terrien, Samuel, *The Psalms*, Strophic structure and theological commentary, Wm. B. Eerdmans Publishing Co., USA, 2003.

Tesh, S. Edward & Zorn D. Walter, *Psalms*, The College Press NIV Commentary, Volume 1, USA, 1999.

Тодоровић, Младомир, „Псалми из Часловца“, Тумачење, Богословски гласник, XI, 1907; XII, 1907; XIII, 1908.

Томасовић, Ђ. Мирко, *Тумачење другог псалма*, Београд, 2006.

Томić, Celestin, *Psalmi*, Provincijalat hrvatskih franjevacа konventualaca, Zagreb, 1986.

The Psalter and the Holy Fathers, St Vladimir's Seminary Press, New York, 1992.

Thirtle, W. James, *The Titles of the Psalms*, H. Forwde, London, 1904.

Филарет, Митрополит, *Толкование второго псалма*, Богословские труды, Сборник посвященный 175-летию Ленинградской Духовной Академии, Москва, 1986.

Flint, W. Peter, Miller D. Patrick, *The Book of Psalms, Composition & Reception*, Martinus Nijhoff Publishers and VSP, Leiden, Netherlands, 2005.

Futato, D. Mark, *Interpreting the Psalms*, Published by Kregel Publications, a division of Kregel, Inc., P.O. Box 2607, Grand Rapids, MI 49501, USA, 2007.

Hengstenberg, E. Wilhelm, *Commentary on the Psalms*, 3 vols, Translated by John Thomson and Patrick Fairbairn, Edinburgh, T. & T. Clark, 1854.

Herbert, Haag, *Bog i čovjek u psalmima*, Družba katoličkog apostolata, Zagreb, 1981.

Calvin, John, *Commentary on Psalms*, Volume 1-5, Translated from the original latin, and collated with the author's french version, by the rev. James Anderson, Grand Rapids Christian Classics Ethereal Library, 1999.

Constable, L. Thomas, *Notes on Psalms*, Published by Sonic Light, 2010.

Craigie, C. Peter, *Psalms 1-50*, Word Biblical Commentary series. Waco: Word Books, 1983.

Weiser, Artur, *The Psalms*, Translated by Herbert Hartwell, Published by Westminster John Knox Press Louisville, Kentucky, 1962

Westermann, Claus, *Praise and Lament in the Psalms*, John Knox Press, Atlanta, Georgia, 1981.

Wiersbe, W. Warren, *The Bible Exposition Commentary: Old Testament Wisdom and Poetry*, Cook Communications Ministries, Colorado Springs, 2004.

Wutz, Franz, *Die Psalmen*, Kösel und Pustet, München, 1925.

Summary: The Psalms of David as an expression of the poetical-religious existence of the author

The introductory chapter of this PhD thesis refers to general remarks regarding the *Old Testament Book of Psalms*. Its title and place in the *Holy Scripture* is particularly emphasised, as is the language and the text of the psalms. As well as the division and the ordinal numbers of the psalms, the titles and the authors of particular psalms, and the period the psalms originated in.

In the third chapter the author gives a brief illustration of the importance of *Old Testament* poetry, its rhythm, meter, and the poetic figures of speech gracing it. The following one discusses, in detail, the interpretation of psalms, as well as various methods of their interpretation, with particular reflection on literary forms represented within them.

The central theme of this scientific experiment is interpreted in the fifth chapter. The first subchapter describes David's intimate, poetical biography, which does not aspire to the strictest historical accuracy, rather an emotional one, which could correspond with a historical moment that is known, chronologically, from another book of the *Old Testament*. The second subchapter is based on hermeneutical comments of particular psalms which fully illuminate the poetical-religious existence of the author. The prevailing poetical views at particular points of the poet's life are represented in the end.